

Honvédségi Szemle

147. ÉVFOLYAM
2019/I. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Honvédségi Szemle

147. ÉVFOLYAM
2019/I. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Tartalom

FÓKUSZBAN

Porkoláb Imre ezredes:

Szervezeti adaptáció a Magyar Honvédségben: küldetésalapú vezetés 2.0 a digitális transzformáció korában 3

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Szenes Zoltán ny. vezérezredes – Apáti Zoltán dandártábornok –

Drót László ezredes:

Jubileumi évfordulók: ENSZ-békefenntartás és a Magyar Honvédség. 13

Répási Krisztián:

Az Európai Unió terrorfenyegettségének alakulása 2011 és 2017 között az Europol jelentéseinek tükrében 33

Tábi Levente alezredes:

Támadás improvizált robbanóeszközzel a levegőből. 46

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

Veszprémy László Bernát:

Atombomba, apartheid, réalpolitika. Izrael és a Dél-Afrikai köztársaság katonai és politikai együttműködése, 1968–1994 (1.). 54

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

Kassai László ny. ezredes:

A hivatásos honvédtiszt és a tisztikar intézményes helye és szerepe a Magyar Honvédség szervezeti és működési rendjében 68

LOGISZTIKA

Nagy László János alezredes:

A katonai helikopterek mint harcászati-műszaki rendszerek beszerzése során alkalmazható kiválasztási szempontok. 81

HADTÖRTÉNELEM

Földesi Ferenc ny. ezredes:

Fejezetek a területi katonai igazgatási rendszer történetéből 99

B. Stenge Csaba:

A „vízkeresztí csata” – csehszlovák–magyar határincidens Munkácsnál
1939. január 6-án (1.) 119

FÓRUM

Tóth István alezredes:

Honvédség és társadalom – a forrás, amelyből merítünk. 132

Kolozsvári Sándor ny. mk. ezredes:

Kiváló szakmai teljesítmény és katonai helytállás 145

SZEMLE

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

Nemzetközi katonai és haditechnikai szemle 150

Balla Tibor alezredes:

Honvédtüzérek a nagy háború orosz és olasz hadszínterén 160

ABSTRACT 163

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Porkoláb Imre ezredes (PhD),
nemzeti fegyverzeti igazgatóhelyettes – kutatás-
fejlesztés és innováció

Dr. Szenes Zoltán ny. vezérezredes (CSc),
egyetemi tanár (NKE)

Apáti Zoltán dandártábornok,
csoportfőnök (Magyar Honvédség Parancsnokság
Kiképzési Csoportfőnökség)

Drót László ezredes,
az MH Békétámogató Kiképző Központ parancsnoka

Dr. Répási Krisztián (PhD),
az NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont külső
munkatársa

Tábi Levente alezredes,
katonai műszaki kiemelt főtiszt, elemző (NATO C-IED
COE)

Dr. Veszprémy László Bernát (PhD),
történész

Dr. Kassai László ny. ezredes

Nagy László János alezredes

Dr. Földesi Ferenc ny. ezredes (PhD)

Dr. B. Stenge Csaba (PhD),
történész, levéltáros

Tóth István alezredes,
honvédtiszt (MH 25 Klapka György Lövészdandár)

Dr. techn. Kolozsvári Sándor ny. ezredes

Gál Csaba ny. mk. ezredes

Dr. Balla Tibor alezredes (DSC),
hadtörténész, titkárságvezető (NKE Hadtudományi és
Honvédtisztképző Kar Dékáni Hivatal)

Porkoláb Imre ezredes:

SZERVEZETI ADAPTÁCIÓ A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN: KÜLDETÉSALAPÚ VEZETÉS 2.0 A DIGITÁLIS TRANSZFORMÁCIÓ KORÁBAN

ÖSSZEFOGLALÓ: *A hadviselésben erőteljesen körvonalazódik az ember és a gép szimbiózisa, aminek eredménye a robotika térnyerése, a munkahelyeket veszélyeztető automatizáció, valamint a mesterséges intelligencia és a kiterjesztett valóság technológiai megoldásainak beépülése a mindennapjainkba. A vezetésemelvények területén véleményem szerint mindez egy új szemléletmódot eredményez, amelynek vizsgálata elengedhetetlen annak érdekében, hogy sikerrel vehessük fel a harcot a szemben álló felekkel a közeljövő konfliktusaiban.*

KULCSSZAVAK: *küldetésalapú vezetés, robotika, mesterséges intelligencia, integrált hadviselés, stratégia által vezérelt innováció*

BEVEZETÉS

A stratégia fejlődéstörténete szorosan összefügg a hadelméletekben alkalmazott technológiai fejlődéssel, amely új szemléletmódhoz, ez pedig újszerű eljárások elterjedéséhez vezetett. A hadviselésben az elmúlt pár száz évben bekövetkezett paradigmaváltásokra jellemző, hogy alapjában véve két periódusra oszthatók fel: *alkalmazási és fejlődési szakaszra*.

Az *alkalmazási szakasz* során a technológiai fejlődés megugrását az új eljárásmodok robbanásszerű növekedése váltja fel. Ezt követi a *fejlődési szakasz*, amikor a technológiát széles körben kezdik alkalmazni. Az alkalmazási és a fejlődési szakasz közt található egy fordulópont, a *szervezeti adaptáció*, amikor a szervezetek alkalmazkodnak az új technológiához, hiszen a megváltozott körülményeknek köszönhetően *kénytelenek új stratégiát és a korábban megszokottól eltérő struktúrát kitalálni és ezeket a gyakorlatba is átültetni*.

Az elmúlt 240 évben a *szervezeti adaptációs szakasz* során a szervezeteknek többször kellett módosítaniuk vállalati stratégiájukat, hogy meg tudjanak birkózni a soron következő technológiai változásokkal. *A stratégia változása szinte minden esetben struktúraváltást eredményezett*. E strukturális változások közül három szakaszon vagyunk túl, és jelenleg a negyedik közepén tartunk. Ezt a szervezeti adaptációs folyamatot technológiai oldalról a *digitális transzformáció* váltja ki, a hadelméletek területén pedig a küldetésalapú vezetés, egy új szemléletmód elterjedése térképezhető fel. Ezt az új digitális korszakra jellemző vezetési szemléletmódot én ebben a cikkben *küldetésalapú vezetés 2.0* (KAV 2.0) néven aposztrofálom.

Annak érdekében, hogy megértsük a küldetésalapú vezetésben (KAV) bekövetkező változásokat, először a koncepció kialakulását mutatom be röviden, és az eredeti KAV elveit feltérképezve megvizsgálom, hogy mi változott a közelmúltban, és az milyen hatással lehet a vezetési elvekre.

Az elmúlt húsz évben számtalan területen tapasztalható fejlődés. A változások minden fejlődő tudományterületen – a biotechnológia, a robotika, az információ, a nanotechnológia, az energetika (röviden: BRINE) területén – figyelmet érdemelnek, és ezeknek az újszerű

technológiáknak az összekapcsolásával, azok interakciói mentén újabb robbanásszerű változásra lehet számítani a közeljövőben, amely *hatással lesz a hadviselésre* is.

A KÜLDETÉSALAPÚ VEZETÉS

A hadelmélet, a történelem és a pszichológia szerint az emberiség fejlődése korszakokra osztható. E korszakok nemcsak a gondolkodásmódban, de a stratégiai megközelítésekben is mindig *ugrásszerű fejlődést, paradigmaváltást* mutatnak.

Egészen napjainkig alapjában véve két, egymástól eltérő szemléletmódot figyelhetünk meg. A *bié* szemléletmód évszázadokon keresztül egyeduralgódóvá vált a tömeghadseregek körében, ugyanakkor a hagyományostól eltérő *métis* szemléletmód, amelyet az irreguláris hadviselő felek sok esetben sikerrel alkalmaztak, a közelmúltban rendkívüli mértékben felértékelődött, a legújabb generációs hadviselés során pedig integrálódott a *bié* szemléletmódot előtérbe helyező tradicionális hadviseléssel.

A nyers erőt előtérbe helyező (*bié*) szemléletmód és a falanx típusú harcászat az ókori hadviselő felek hagyatéka.¹ A spártai falanx modellje a hoplita nehézgyalogosok hármas jelszava: fegyelem, közösség, önzetlenség volt. Ezek az eszmék napjainkig jól kifejezik az *első generációs hadviselés* alapelveit. Ez a fajta harcmodor megkövetelte, hogy valamennyi katona egységes egészként gondolkodjon és cselekedjen, ugyanakkor az egyes személyek közötti küzdelem is komoly jelentőséggel bírt. Ezek a követelmények és eszmék határozták meg a harcoló felek szemléletmódját és kiképzését, és adódtak tovább a történelem folyamán.

A 17. század közepén a legtöbb háborúban a tábornokok még mindig a falanx mintáját követő vonalas harcászatot tökéletesítve vezették győzelemre csapataikat, Bonaparte Napóleon azonban forradalmasította a hadviselést: az 1805-ös hadjárata során kialakította a hadtestek rendszerét, ezzel rugalmasságot biztosított a hadsereg számára. A francia tábornok ösztönösen értette, hogy a merev szervezeti forma korlátozza a lehetséges opciókat, ezzel szemben egy részekre felosztott hadsereg számtalan lehetőséget rejt magában.

A szervezeti felépítés megváltoztatása, ahogyan azt Napóleon Jénánál a poroszokat legyőzve be is bizonyította, rendkívül fontos összetevője volt a stratégiának.

A Napóleon nevével fémjelzett paradigmaváltás a hadviselésben a hadtudomány jelentős fejlődését és kibontakozását jelentette.² Ebben az időszakban a hadvezérek a hadműveletek során a bőséges anyagi erőforrások elosztásának gondos kiszámításával igyekeztek elkerülni a váratlanságot. Mindezekből adódik, hogy a lényeg *nem az improvizáció, hanem a pontos terv volt*, amelyet az alárendeltek igyekeztek szóról szóra követni. Ha jobban belegondolunk, ez nem sok szemléletmódbeli eltérést mutat az első generációs bürokratikus szervezetekhez képest, amelyekben egy szűk felső réteg iránymutatását követve kellett mindenkinek végrehajtania az utasításokat.

A szabálykövetésen és számítások, valamint tervek készítésén alapuló parancsnoki képességek sokkal fontosabbak voltak, mint a kreativitás.³ Ebből adódik e hadviselési forma *hátránya is: a változó környezethez való lassú és nehézkes alkalmazkodás.*

¹ John Keegan: A hadviselés története. Corvina, Budapest, 2002.

² R. A. D. Applegate – J. R. Moore: Warfare – an Option of Difficulties. An Examination of Forms of War and the Impact of Military Culture. The RUSI Journal, 1990/3., 13–20.

³ Forgács Balázs: Napjaink hadikultúrái – A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban. Doktori (PhD-) értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2009.

A jénai vereség a porosz hadvezetésben elindított egy reformfolyamatot. Az akkori hadtudósok innovatív gondolkodásmódjának köszönhetően⁴ olyan döntés született, hogy ideje véget vetni a múltban gyökerező merev szervezeti formáknak, és haladéktalanul hozzáálltak a haderő szervezeti átalakításához, illetve a gyakorlatban háborúk során is elkezdtek tesztelni az új koncepciókat.⁵

Mindez elvezetett odáig, hogy 1888-ban egy *Truppenführung* címet viselő kiadványban is formát öltött a küldetésalapú vezetés, amelynek lényege, hogy az egész szervezetet kreatívra és adaptívra tegye egy kiszámíthatatlan környezetben. A porosz vezetés már másfél évszázaddal ezelőtt is tisztában volt azzal, hogy azok a vezetők, akik használják ezt a vezetési filozófiát, a VUCA-környezetben⁶ a rendkívül gyorsan és dinamikusán változó környezeti tényezők ellenére is képesek sikereket elérni.

A poroszok által kifejlesztett vezetési filozófia, az *Auftragstaktik* lehetővé tette a csapatok számára, hogy gyorsan és rugalmasan komplex problémákat oldjanak meg.

Az *Auftragstaktik* nem a harcparancs kiadásának módszertana, mint ahogyan legtöbbször értelmezik manapság, hanem annál sokkal több! Valójában egy szemléletmód, illetve egy szervezeti kultúra szintjén integrált vezetési filozófia, amely azt hangsúlyozza, hogy első sorban mentálisan legyünk gyorsabbak, mint az ellenfelek, másodsorban a technológiára csak úgy tekintünk, mint egy eszközre, amely segíti a vezetőket a döntések meghozatalában, végül pedig a vezetőképzésre helyezzük a hangsúlyt.⁷

A *Truppenführung* ebben a tekintetben a porosz hadviselés művészete. Jelentősége abban rejlett, hogy a vezetők felkészítése és kiválasztása során olyan *környezetet* alakítottak ki, ahol önálló döntéseket kellett hozniuk. Ebben a dinamikus és gyakran változó helyzetben a végeredményre fókuszáltak, nem a tartalomra.⁸

A vezetők kiválasztása során három fő területre koncentráltak. Az első ezek közül a szakmai tudás, hiszen ennek hiányában az alegységparancsnokok aligha lettek volna képesek kivívni a tiszteletet és a bizalmat alárendeltjeikben. A második az önállóság, a harmadik pedig az extrém felelősségvállalás. A németek úgy vélték, hogy a legjobb módja a kiváló vezetők megkülönböztetésének az átlagosaktól, ha olyan helyzetekbe hozzák őket, ahol önállóan kell döntéseket hozniuk és cselekedniük, és ahol vállalniuk kell tetteikért a felelősséget.⁹ Azt is hangsúlyozták, hogy nem szabad arra várni, hogy minden rendelkezésre álló információval rendelkezünk a döntéshozatal előtt.

A *Selbständigkeit*, vagyis a parancs megváltoztatása is fontos eleme a vezetési filozófiának, hiszen azt tanítja, hogy az alárendeltek a magasabbegység parancsnoka szándékának ismeretében bátran változtassanak a tevékenységükön, amennyiben úgy ítélik meg, hogy az szükséges és a küldetés sikerét szolgálja.

⁴ A reformfolyamat elsősorban Gerhard Johann David von Scharnhorst (1755–1813), August von Gneisenau (1760–1831) és Leopold Hermann Ludwig von Boyen (1771–1848) nevéhez fűződik. Girdon A. Craig: *The Politics of the Prussian Army 1640–1945*. Oxford University Press, New York, 1964.

⁵ Például a dánokkal 1864-ben, az osztrákokkal 1866-ban és a franciákkal 1870-ben megvívott háborúban. Robert M. Citino: *The German Way of War, From the Thirty Years War to the Third Reich*. Lawrence, University Press of Kansas, 2005, 116–117.

⁶ Volatile, Uncertain, Complex, Ambiguous – vagyis változó, bizonytalan, komplex és többértelmű.

⁷ John T. Nelsen II: *Auftragstaktik: A Case for Decentralized Battle*. Parameters, Carlisle, US War College, 1987. szeptember, 21.

⁸ James S. Corum – Condell Zabeczk: *On the German Art of War: Truppenführung*. Colorado, Lynne Rienner, 2001, 9.

⁹ Ola Kjoerstad: *German Officer Education in the Interwar Years*. University of Glasgow, Glasgow, 2010, 2–5.

Az utolsó fontos elem a *Verantwortungsfreudigkeit*, vagyis a felelősségvállalás élvezete. Kifejezetten olyan vezetőket kerestek, akik kimondottan örültek annak, ha szabadon dönthettek, és élvezettel lubickoltak a kiszámíthatatlan helyzetekben. A harcmezőn számos ilyen helyzet akadt, és amikor sokan fel akarták adni, a felelősségvállalás (az embereik iránt érzett kötelék) az, ami átsegítette ezeket a tiszteket a nehézségeken.

A fentieket figyelembe véve már az elmúlt évszázadban megjelenik a modern kori vezetési filozófia egyik legfontosabb eleme: *nem az egyéni képességeken van a hangsúly*, hanem a szervezeti kultúrán, a szervezeti tanulási képességen. A németek képesek voltak meghonosítani ezt a szemléletmódot, a küldetésalapú vezetés éppen ezért volt ennyire hatékony. A porosz, majd később a német hadvezetés sikerének titka abban rejlett, hogy rendkívül *nagy hangsúlyt fektettek a tisztek oktatására*, akiket a stratégia, a harcászat és a vezetésemélet területein a lehető legjobban felkészítettek. Kifejezetten törekedtek arra, hogy a kiképzés során tanuljanak a saját és mások hibáiból, valamint folyamatosan fejlesszék ismereteiket.

A *küldetésorientált vezetésszemlélet az iránymutatást és a decentralizált végrehajtást* helyezte előtérbe. Ebben a rendszerben a stratégiát az alárendelt parancsnokok értelmezték és lebontották a saját szintjüknek megfelelően, meghatározták az elérendő célok mértékét, illetve idejét, de nem követték folyamatosan nyomon a csapatukban dolgozó emberek teljesítményét.

A küldetésorientált szemléletmód, amely már a 19. század második felében tesztelésre került, a második világháború idejére nyerte el igazi végső formáját, és óriási hatással volt a hadviselésre.

Az indirekt hadviselést a két világháború között a német haderő fejlesztette tökélyre. Céljuk az *ellenfél sebességgel és tempóval történő kizökkentése és az indirekt támadás középpontba helyezése volt*. Ez a hadviselési forma a villámháború (*Blitzkrieg*) idején bizonyította, hogy a sikert nem az erőforrások abszolút fölényével, hanem az ellenség gyenge pontjai ellen intézett lendületes támadással lehet kivívni.

A gyors ütemű, sikert sikerre halmozó, egyszerre több helyen indított támadás következtében az ellenség feletti fölényt nem katonai erővel, hanem a kedvező feltételek kialakításával (a kezdeményezés megragadásával) és a lehetőségek azonnali, minden késlekedés nélküli kihasználásával teremti meg.

E hadviselési forma szerint *háborúban nem léteznek előre kiszámítható helyzetek*, ezért a támadás valamennyi mozzanatára precíz hadműveleti tervet sem lehet kidolgozni. Ehelyett *a vezetés folyamatát és a döntési szinteket kell decentralizálni*: vagyis a tábornokoknak lehetővé kell tenniük alárendeltjeik számára, hogy (a vezetői szándék ismeretében) önálló döntéseket hozzanak. Ennek eredményeként *az alárendelt parancsnokok* – a felgyorsult döntéshozatal érdekében, kellő információk hiányában – *kreatív módon a váratlanul alakuló lehetőségek megragadására törekednek*. Ez rendkívül magas követelményeket támaszt a vezetőkkel szemben, és az észszerűen kockáztató parancsnok válik a hadviselés központi alakjává.

E szemléletmód éltető ereje az *időelőny megszerzése*, mivel ennek birtokában a támadó megfosztja ellenfelét az ellenállás megszervezéséhez szükséges időtől, így ő diktálja a feltételeket, ezáltal *stratégiai előnyt kovácsol magának*.

Ez a vezetési filozófia és szemléletmód *Liddell Hart* munkásságának köszönhetően terjedt el világszerte. A brit katona és hadtudós 1967-ben megjelent könyvében¹⁰ az általa *indirekt megközelítésnek* nevezett stratégia lényegét a következőkben látta: ha a célokat az eszközökhöz rögzítjük, ha mindig szem előtt tartjuk a célt, ha a legváratlanabb irányból

¹⁰ B. H. Liddell Hart: *Stratégia*. Ford. Soproni András. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2002, 513–515.

támadunk, ha olyan helyzeteket teremtünk, amelyekből többféle eredmény kihozható, akkor a siker szinte garantált. Mindennek alapfeltétele, hogy az általunk vezetett szervezet kellőképpen rugalmas és alakítható legyen.

KAV 2.0

Így érkezünk el a 21. század küszöbére, amikor valódi gigászi stratégiai paradigmaváltásnak lehetünk szemtanúi. A legújabb generációs váltást az fémjelzi, hogy az évszázadokon keresztül egymás mellett létező tradicionális (*bié*) és irreguláris (*métis*) szemléletmódok, amelyek a történelem folyamán jól elkülöníthetőek voltak, a negyedik ipari forradalom által képviselt technológiai változások hatására egyre jobban elterjednek, és az elmúlt húsz évben olyan *integrált hadviselés* irányába tolják el a hadviselést, ahol *a bié és a métis egyszerre, egymással szimbiózisban van jelen*.

Az *integrált hadviselés* legfőbb *jellegetessége*, hogy komplexebb, de gyorsabb lefolyású válsághelyzetek kialakulását teszi lehetővé, amelyekkel szemben a jelenlegi tradicionális döntéshozatali és válságreagálási modellek nem képesek időben és hatékonyan fellépni.

Az integrált hadviselés modern változatának koncepcióját egy *korlátok nélküli hadviselésről*¹¹ szóló tanulmányban tette közzé két kínai ezredes az ezredforduló elején. Az elméleti megközelítés a különböző hadviselési formák integrációjának lehetőségére és a különböző hadszíntereken folytatott tevékenységek ötvözésére és együttes alkalmazására tett javaslatot. A határok nélküli hadviselés *legfontosabb alapelvei*:¹²

- A *mindenirányúság* azt jelenti, hogy a győzelem kivívásához valamennyi hadszíntér lefedése, illetve a háborús aspektusok széles tárházának (politikai, gazdasági, kulturális területek) teljes (totális háború keretében történő) kiaknázása szükséges.
- A *szinkronitás* a hadszínterek széles tárházát felhasználó műveletek egyszerre, egymással egy időben történő alkalmazására hívja fel a figyelmet. E két alapelv mentén kombinálják a tradicionális és az irreguláris hadikultúrák erősségeit, lehetővé téve egy integrált megközelítést.
- Végezetül az *aszimmetria* az információs fölény kialakítását és folyamatos fenntartását tűzi ki célul annak érdekében, hogy a különböző célcsoportokat hatékonyan befolyásolni tudják a műveletek valamennyi időszakában.

Az integrált hadviselés megjelenésével olyan helyzet alakult ki, amelyben kiszámíthatatlan viszonyok között és nagyon gyorsan kell reagálni általában olyan környezetben, ami már nem békeállapot, de még nem is háború, így nagyon nehéz megtalálni azokat az elemeket és összetevőket, amelyek aktivizálásával hatékonyan válaszolhatunk egy stratégiai kihívásra.¹³

Nem csoda, hogy válaszáadás tekintetében a bürokratikus alapokon szerveződő haderők kiemelt kérdésként kezelik napjainkban a *reagálóképesség növelését* és keresik a megoldásokat, hogyan is tudnák sikerrel végrehajtani a digitális transzformációt a haderőben.

Ez a koncepció napjainkban a gyakorlatban is megvalósulni látszik, amikor a negyedik ipari forradalomnak köszönhetően a robotika és a mesterséges intelligencia térnyerésével a biztonsági környezet is átalakul. A digitális forradalomnak köszönhetően a számítógépek kapacitása, az adattárolás és az adatok elemzése exponenciálisan növekszik.

¹¹ Qiao (Csiao) Liang – Wang Xiangsui (Vang Hsziangcsuj): *Unrestricted Warfare*. Peking, PLA Literature and Arts Publishing House, 1999. <http://www.cryptome.org/cuw.htm> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 07.)

¹² Uo. 204–216.

¹³ Philip Kapusta: *The Grey Zone. Special Warfare*, 2015. október.

A változásokat elsősorban a civil szektorban végbemenő fejlesztések generálják, de hagyományosan a katonai kutatások is jelentősen hozzájárulnak az új technológiai fejlesztésekhez. Mindez a hadviselésben *az ember és a gép szimbiózisához* vezet, és ezen a területen a következő trendek figyelhetők meg:

A technológia egyre olcsóbbá válik, így tömegesen elterjedhet, ez pedig néhány éven belül olyan hatással lehet a hadviselésre, hogy a haderőkben organikusán jelen lesznek az autonóm rendszerek, illetve a szemben álló felek (ideértve a nem kormányzati szervezeteket is) egyre inkább alkalmazzák őket.

A komplex adaptív rendszerek és a hálózatelméletek a rajzás koncepcióját előtérbe helyezve lehetővé teszik autonóm rendszerek tömeges alkalmazását.¹⁴ Ez előtérbe helyezi a nem-lineáris, széttagolt hadviselési elvek és vezetési módszerek elterjedését és alkalmazását.¹⁵

Gazdasági szempontból megközelítve egyetlen harcászati pilóta nélküli repülőeszköz bekerülési költsége töredéke lesz a tradicionális fegyverzeti platformokénak, így a tömeges alkalmazásuk és rendszeresítésük a közeljövőben elkerülhetetlen. Ez szintén vezetéstechnikai problémákat vet fel, hiszen egyetlen emberi kezelő maximum 3-4 drón egy időben történő felügyeletét képes végrehajtani. Éppen ezért az autonóm rendszerek alkalmazására lehet számítani, ennek kapcsán viszont szükséges lesz meghatározni, hogy milyen szintű autonómiát engedélyezünk a gépek számára.

Az ember és a gép szimbiózisa tehát elkerülhetetlennek látszik, és bár a kutatók körében is viták folynak arról, hogy milyen gyorsan fog ez a folyamat lezajlani, abban a legtöbben egyetértenek, hogy a trendeket a védelmi képességfejlesztések szemszögéből vizsgálva alapján véve három területen kell számolni az ember és a gép kapcsolatának fejlődésével:

- *Az ember és a gép együttműködése* keretében emberek egy szűk csoportja irányít gépeket¹⁶ vagy gépek nagyobb csoportjait (rajzás esetén). E megoldások célja félautonóm rendszerek tömeges irányítása úgy, hogy az emberi kezelő jelöli ki a szándékot (a célpontokat), az autonóm rendszerek pedig decentralizáltan végrehajtják a feladatot.¹⁷ Ez önmagában is felveti a küldetésalapú vezetés koncepciójának újragondolását és adaptálását a modern korra.
- *Az ember és az algoritmus együttműködése* keretében az emberi észlelési és döntéshozatali folyamatok felgyorsítása a cél gépi tanulási módszerek és vizualizációs szoftverek segítségével. Azok a hadviselő felek, amelyek képesek lesznek az észlelési-döntéshozatali-cselekvési ciklust gyorsabban lefuttatni, a jövőben az ellenfél fölé kerülhetnek. Az algoritmusok sokat segíthetnek az emberi észlelési és döntéshozatali folyamatok felgyorsításában, belátható időn belül azonban nem lesznek képesek olyan emberi tulajdonságokat helyettesíteni, mint a kreativitás vagy a kontextus értelmezése.
- *Az ember és a gép összeolvadása* pedig olyan megoldásokat részesít előnyben, amelyek során egyetlen egységként működik az emberi testbe beültetett hardver és a szoftver.

¹⁴ Andrew Ilachinski: AI, Robots, and Swarms: Issues, Questions, and Recommended Studies. Arlington, CAN, 2017. január, 105–131.; Sean J. A. Edwards: Swarming and the Future of Warfare. Santa Monica, RAND, 2005.

¹⁵ The US Army Operating Concept: Win in a Complex World 2020–2040. Fort Monroe, TRADOC, 2014. október 31., 10–11.

¹⁶ Pierre Ulrings: Teaming Human and Machine: A Conceptual Framework for Automation from an Aeronautical Perspective. Szakdolgozat, Dél-ausztráliai Egyetem, 2003. december.

¹⁷ A teljesség kedvéért meg kell jegyezni, hogy a technológiai fejlődés lehetővé teszi a teljesen autonóm rendszerek alkalmazását is – amikor a célpontok kiválasztásától kezdve a tűzkiváltásig teljesen automatizált folyamatok zajlanak le emberi beavatkozás nélkül –, ez azonban etikai aggályokat vet fel, amelyek megvitatása túlmutat ennek a cikknek a terjedelmén.

E megoldások célja elsősorban a fizikai vagy kognitív teljesítőképesség növelése, vezetéstechnikai aspektusuk pedig az egyéni és a szervezeti tanulási folyamatok újragondolásában és ugrásszerű fejlesztésében rejlik.

A fenti trendek vizsgálatát követően arra lehet következtetni, hogy a mai viszonyok között az eredeti küldetésalapú vezetés alapelveit (kompetencia, önállóság és felelősségvállalás) felül kell vizsgálni. A *küldetésalapú vezetés 2.0* az eredeti koncepció továbbfejlesztett változata az ember és a gép szimbiózisának korában. Javaslom, hogy az alapelvek újragondolásakor – a vezetést korszerű környezeti viszonyokra optimalizálva – a következő főbb területekre koncentráljunk:

- tanulási képesség;
- kreativitás;
- megosztott felelősségvállalás.

Jelenleg a tudásalapú kompetencia helyett egyre inkább erősödni látszik a tanulási képesség szerepe. Erre mutatott rá Teller Ede unokája, *Eric „Astro” Teller*¹⁸ is, aki a Google X vezetőjeként felelős a világ egyik legnagyobb vállalatának kísérleteiért és a fejlesztésekért. Astro szerint az 1900-as évek elején hozzávetőlegesen huszonöt évre volt szükség egy adott technológia elterjedéséhez. Ugyanekkor az emberek viszonylag hamar, hozzávetőlegesen tizenöt év alatt hozzászoktak az újdonsághoz, így az emberi adaptáció gyorsabb volt a technológiáinál. Napjainkra mindez olyan mértékben változott, hogy a technológiai forradalom jelenlegi szakaszában a ciklusidők öt–hét évre rövidültek. Bár az emberiség is fejlődött az eltelt egy évszázadban, és képesek vagyunk hozzávetőlegesen tíz év alatt adaptálódni, de ez mégis hosszabb idő annál, mint az újabb és újabb technológiai ciklusok létrejötte, így folyamatos bizonytalanságban érezzük magunkat.

Mindez azt jelenti, hogy ha nem vagyunk képesek valahogyan felgyorsítani az egyéni és a szervezeti tanulási folyamatokat, akkor végérvényesen lemaradunk ebben a versenyben, és óhatatlanul a technológia győzedelmeskedik az emberiség felett.

*Az egyetlen megoldást ebben a helyzetben az jelentené, ha a technológiai innováció helyett a szervezeti tanulási folyamatok felgyorsítására, valamint a tanulási képesség fejlesztésére helyeznénk a hangsúlyt.*¹⁹ Ehhez pedig az innovációra, illetve olyan *képességek fejlesztésére* kell koncentrálnunk, mint a problémamegoldás, kritikus gondolkodás, kreativitás, hálózatépítés és a gyors alkalmazkodás a változó körülményekhez.²⁰

E képességek közül is kiemelkedő a kreativitás, hiszen ez az ember és az algoritmus együttműködése keretében nehezen szimulálható, és olyan alapvető emberi képesség, amely jó ideig megkülönböztet bennünket a gépektől. Számos kutatás támogatja ezt a gondolatot,²¹

¹⁸ Thomas L. Friedman: Thank You for Being Late: An Optimist's Guide to Thriving in the Age of Accelerations. Farrar Straus and Giroux, New York, 2016.

¹⁹ Raya Bidshahri: 7 Critical Skills For the Jobs of the Future. Singularity Hub, 2017. július 4. <https://singularityhub.com/2017/07/04/7-critical-skills-for-the-jobs-of-the-future/> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 07.)

²⁰ Az oktatáskutatás egyik kiemelkedő alakja, Tony Wagner egész életét e téma kutatásának szentelte, és hét olyan képességet azonosított, amelyekre az embereknek a közeljövőben feltétlenül szükségük lesz. Ezek a következők: (1) kritikus gondolkodás és problémamegoldás, (2) hálózatépítés és befolyásoláson alapuló vezetés, (3) agilitás és rugalmasság, (4) kezdeményezőképeség és vállalkozókedv, (5) hatékony kommunikációs képesség, (6) információ elemzésének képessége, (7) kíváncsiság és fantázia. Tony Wagner's Seven Survival Skills. <http://www.tonywagner.com/7-survival-skills> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 07.)

²¹ Erre találhatunk utalásokat többek között Peter Diamandis és Steven Kotler könyvében is. Peter Diamandis – Steven Kotler: Bold: How to Go Big, Create Wealth and the Impact the World. Simon and Schuster, New York, 2015.

amely kiemeli azt a tényt, hogy a kreativitás megőrzése és fejlesztése a 21. század egyik legfontosabb humán erőforrás-fejlesztési feladata. Vezetéstechnikai szempontból fontos kiemelni, hogy a kreativitás fejleszthető, és számos egyéni (pszichológiai), társadalmi (szociális), illetve környezeti tényező együttes hatásának köszönhetően szervezeti szinten is elérhető, *hogy a munkavállalók több időt töltsenek kreatív tudatállapotban.*

Ebben az állapotban az emberek problémamegoldó képessége sokkal hatékonyabb, illetve olyan opciók feltérképezésére nyílik lehetőség, amelyekre a hagyományos analitikus módszerekkel nem lennének képesek. Ugyanakkor jótékony hatással van a munkahatékony-ságra is, hiszen egy nemrégiben folytatott McKinsey-felmérés szerint a vezetők 500%-kal hatékonyabban teljesítettek ebben a tudatállapotban.²²

Végezetül a vezetéselméletek fejlődését figyelembe véve fel kell ismernünk, hogy a vezetők folyamatosan *azzal küzdenek, hogy nem képesek kellő gyorsasággal reagálni a környezetben bekövetkező változásokra.* Valójában azonban arról van szó, hogy az emberi alkalmazkodóképesség nem képes lépést tartani a technológiai forradalom exponenciális növekedésével és az így keletkező információmennyiséggel, ez pedig kibillent bennünket az egyensúlyunkból. Egyértelmű tehát, hogy a vezetés tradicionális értelmezésében is adaptációra van szükség.

A vezetéstechnikai szempontból különösen érdekes *definíció* a következőt ajánlja fel az adaptációval kapcsolatban: *„olyan képesség, amely lehetővé teszi számunkra, hogy előre lássuk a változás szükségességét, felkészüljünk rá és időben bevezessünk olyan folyamatokat, amelyek lehetővé teszik a megváltozott környezethez történő alkalmazkodást és a változást.”*²³

Annak érdekében tehát, hogy versenyképes maradjon egy szervezet a mesterséges intelligencia korában, egyre inkább törekedni kell arra, hogy a szándékot továbbra is az ember határozza meg, ugyanakkor a decentralizált végrehajtást már emberek és gépek csoportjai – vagy a közeljövőben automatizált gépek egy csoportja – hajtsák végre.

A vezetéselméletek tekintetében egyre több kapcsolatot fedezünk fel a biológiai rendszerek és a szervezetek működése között. Ennek eredményeképpen – bár évszázadokon keresztül egyetértettünk abban, hogy a vezető a csúcsszervezetek élén lévő személy – nemrégiben ismét előtérbe kerültek azok a nézetek, amelyek a vezetés *megosztott és széttagolt* elméletét vizsgálják.

Eme elméletek szerint a *vezetés egy kollektív folyamat eredménye*, amelynek során nemcsak és kizárólag az adott szervezeti hierarchia csúcán elhelyezkedő személyeknek van szerepük, hanem *a szervezet egészében elszórtan befolyást gyakorló személyek által kiváltott hatások összessége biztosítja a stratégia megvalósítását.*²⁴

Mindebből arra következtethetünk, hogy a küldetésorientált vezetési filozófia újrágondolása érdekében szükség van a *vezetői szemléletmód* átértékelésére. A tradicionális *küldetésorientált vezetői szemléletmódot* átértékelve a jelenlegi, információktól hemzseggő, gyorsan változó és kiszámíthatatlan világban, amikor az ember és a gép szimbiózisa egyre

²² Susie Cranston – Scott Keller: Increasing the 'meaning quotient' of work. McKinsey Quarterly, 2013. január. <https://www.mckinsey.com/business-functions/organization/our-insights/increasing-the-meaning-quotient-of-work> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 07.)

²³ Defense Science Board: Enhancing Adaptability of U.S. Military Forces. Office of the Under Secretary of Defense for Acquisition, Technology and Logistics, Washington, 2011, 3.

²⁴ J. R. Katzenbach: Why Pride Matters More Than Money: The Power of the World's Greatest Motivational Force. Crown Business, New York, 2003.; D. K. Smith: On Value and Values: Thinking Differently About We in an Age of Me. Financial Times Prentice Hall, New York, 2004.

inkább jelen van az életünkben és hatással van a hadviselésre is, be kell látnunk, hogy *egyetlen vezető sem képes egy személyben átlátni a folyamatokat*, valamint az egyes szervezetek és személyek közötti áttekinthetetlen kapcsolatrendszereket. Éppen ezért egy adott küldetés végrehajtása során – annak különböző időszakaiban és helyzetekben – eltérő vezetői kvalitásokkal és stílusokkal rendelkező emberekre lehet szükség.

Ebben a kontextusban egy *újfajta szemléleten alapuló vezetéselmélet* jelent meg a közelmúltban, amely szerint a vezető szerepe független az adott szervezetben betöltött pozíciójától. Ennek az irányvonalnak a képviselői azt a nézetet vallják, hogy a szervezet valamennyi szintjén vannak olyan személyek, akik potenciális vezetői szerepkört tölthetnek be egy adott helyzetben, és ezek a személyek mindegyike képes részt venni a küldetés sikerének garantálásában.

Ezt a fajta megosztott felelősségvállaláson alapuló *vezetési szemléletmódot úgy definiálhatjuk*, mint egy folyamatot, amelynek célja az emberek és a gépek közötti kapcsolatok definiálása egy közös cél elérése érdekében.

Ennek keretében fontos a szervezet élén lévő vezetők számára a környezetükben lévő emberek *képességeinek és tudásának fejlesztése*, valamint egy olyan munkahelyi környezet megteremtése, amelyben motiváltabban és hatékonyabban dolgoznak az emberek. Ugyanakkor a robotika térnyerésével kialakul egy olyan együttműködés, amelynek során az ember és a gép szimbiózisa a megalkotott szabályrendszerek szerint megvalósulhat.

Ez a folyamat elvezet odáig, hogy átalakul a szervezeti kultúra is, amely nem más, mint a szervezetben dolgozó személyek norma szintjén elfogadott viselkedési repertoárja.

ZÁRÓGONDOLAT

A legtöbbet akkor tehet egy szervezet a vezetési szemléletmód megújulása és a tanulási folyamatok újrastrukturálása érdekében, ha a szervezeti kultúra vizsgálatával kezdve és a megfelelő szemléletmóddal rendelkező vezetőket kiválogatva megpróbál olyan környezetet (pszichológiai biztonság) teremteni, amelyben szabadabban áramlik az információ, és lehet hibázni.

Ebben a környezetben a megfelelő attitűddel rendelkező munkavállalók felhatalmazást kaphatnak arra, hogy új módszerekkel kísérletezzenek, és a kísérletek eredményétől függően közös értékrendszer, valamint vízió mentén fejlesszenek másokat.

Ebben a kontextusban a szervezet csúcsvezetésének felelőssége egy kertészéhez hasonlít, vagyis támogatnia kell ezt a folyamatot, valamint biztosítania hozzá a megfelelő teret és a szükséges erőforrásokat.

Amikor tehát a robotika és a mesterséges intelligencia korában a vezetési elvek újragondolására, illetve a dinamikusan változó környezetben a küldetésorientált vezetési szemléletmód szervezeti kultúra szintjén történő meghonosítására törekszünk, ne feledjük: a Magyar Honvédség számára *a legnagyobb veszélyforrás, ha az újonnan beszerzésre kerülő eszközök rendszeresítését követően lemarad az alkalmazott hadviselési módszertan, valamint az erők és eszközök alkalmazhatóságának tekintetében*, vagyis ha az MH nem megfelelő tempóban alkalmazkodik a környezeti változásokhoz és a technológiai fejlődésből eredő kihívásokhoz.

Ez pedig nem pénz, hanem elsősorban vezetői szándék kérdése. Éppen ezért kell kiemelt figyelmet fordítani a stratégia által vezérelt innovációra, amely képes felgyorsítani az emberi adaptációs folyamatokat, a szervezeti kultúra megváltoztatásához szükséges szemléletváltást, illetve a technológiai fejlesztésekkel párhuzamosan a vezetési szemléletmód újragondolását.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Applegate, R. A. D. – Moore, J. R.: *Warfare – an Option of Difficulties. An Examination of Forms of War and the Impact of Military Culture*. The RUSI Journal, 1990/3.
- Bidshahri, Raya: *7 Critical Skills For the Jobs of the Future*. Singularity Hub, 2017. július 4. <https://singularityhub.com/2017/07/04/7-critical-skills-for-the-jobs-of-the-future/>
- Citino, Robert M.: *The German Way of War, From the Thirty Years War to the Third Reich*. Lawrence, University Press of Kansas, 2005.
- Corum, James S. – Zabeczki, Condell: *On the German Art of War: Truppenfuhrung*. Lynne Rienner, Colorado, 2001.
- Craig, Gordon A.: *The Politics of the Prussian Army 1640–1945*. Oxford University Press, New York, 1964.
- Cranston, Susie – Keller, Scott: *Increasing the 'meaning quotient' of work*. McKinsey Quarterly, 2013. január. <https://www.mckinsey.com/business-functions/organization/our-insights/increasing-the-meaning-quotient-of-work>
- Defense Science Board: *Enhancing Adaptability of U.S. Military Forces*. Office of the Under Secretary of Defense for Acquisition, Technology and Logistics, Washington, 2011.
- Diamandis, Peter – Kotler, Steven: *Bold: How to Go Big, Create Wealth and the Impact the World*. Simon and Schuster, New York, 2015.
- Edwards, Sean J. A.: *Swarming and the Future of Warfare*. RAND, Santa Monica, 2005.
- Forgács Balázs: *Napjaink hadikultúrái – A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban*. Doktori (PhD-) értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2009.
- Friedman, Thomas L.: *Thank You for Being Late: An Optimist's Guide to Thriving in the Age of Accelerations*. Farrar Straus and Giroux, New York, 2016.
- Ilachinski, Andrew: *AI, Robots, and Swarms: Issues, Questions, and Recommended Studies*, Arlington, CNA 2017. január.
- Kapusta, Philip: *The Grey Zone*. Special Warfare, 2015. október.
- Katzenbach, J. R.: *Why Pride Matters More Than Money: The Power of the World's Greatest Motivational Force*. Crown Business, New York, 2003.
- Keegan, John: *A hadviselés története*. Corvina, Budapest, 2002.
- Kjoerstad, Ola: *German Officer Education in the Interwar Years*. University of Glasgow, Glasgow, 2010.
- Liang, Qiao – Xiangsui, Wang: *Unrestricted Warfare*. Peking, PLA Literature and Arts Publishing House, 1999. <http://www.cryptome.org/cuw.htm>
- Liddell Hart, B. H.: *Stratégia*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2002.
- Nelsen, John T. II: *Auftragstaktik: A Case for Decentralized Battle*. Parameters, Carlisle, US War College, 1987. szeptember.
- Smith, D. K.: *On Value and Values: Thinking Differently About We in an Age of Me*. Financial Times Prentice Hall, New York, 2004.
- The US Army Operating Concept: Win in a Complex World 2020–2040. Fort Monroe, TRADOC, 2014. október 31.
- Tony Wagner's Seven Survival Skills. <http://www.tonywagner.com/7-survival-skills>
- Ulrings, Pierre: *Teaming Human and Machine: A Conceptual Framework for Automation from an Aeronautical Perspective*. Szakdolgozat, Dél-ausztráliai Egyetem, 2003. december.

Szenes Zoltán ny. vezérezredes – Apáti Zoltán dandártábornok –
Drót László ezredes:

JUBILEUMI ÉVFORDULÓK: ENSZ- BÉKEFENNTARTÁS ÉS A MAGYAR HONVÉDSÉG

ÖSSZEFOGLALÓ: 2018-ban két jubileumi időpontot is ünnepelt a magyar ENSZ-békefenntartás: egyet New Yorkban, egyet pedig Szolnokon. Az ENSZ 70 éve, 1948. május 29-én indította első, még ma is aktív ENSZ Fegyverszüneti Ellenőrző Szervezet (UNTSO¹) elnevezésű misszióját a Közel-Keleten. A békefenntartásért Nobel-békedíjat kapott világszervezet – az ENSZ Közgyűlés 2002. évi 57/129. sz. határozata alapján – erről a napról nevezte el az ENSZ-békefenntartók napját. 1988. augusztus 10-én kezdődött az UNIIIMOG²-misszió, az ENSZ Iráni–Iraki Katonai Megfigyelő Csoport tevékenysége, amely a nemzeti haderő számára az első részvételt jelentette az ENSZ békefenntartási missziójában. A magyar békefenntartás 30. évfordulójáról a magyar „kéksapkások” – együttműködésben a Magyar ENSZ Társasággal – 2018. október 9-én Szolnokon, az MH Béketámogató Kiképző Központban emlékeztek meg egy konferencia keretében. Jelen tanulmány röviden áttekinti az ENSZ-békefenntartás reformtörténetét, napjaink kihívásait, részletesen tárgyalja Magyarország és a Magyar Honvédség hozzájárulását az ENSZ békeműveleteihez. Bár 2018 nem a legjobb év a kettős évforduló ünnepelésére (az Amerikai Egyesült Államok jelentősen csökkentette az ENSZ békeműveleti támogatását, a magyar csapaterővel történő ENSZ-hozzájárulás pedig 2018 őszével megszűnt Cipruson), a szerzők amellet érvelnek, hogy a világszervezet, mint ahogyan a Honvédelmi Minisztérium is, képes lesz a nehézségek legyőzésére, „a borúra derű jön” (Horatius).

KULCSSZAVAK: ENSZ, békefenntartás, békeműveletek, békefenntartási reformok, évfordulók, magyar hozzájárulás az ENSZ-békefenntartáshoz, Magyar Honvédség

BEVEZETÉS

Az ENSZ-békefenntartás 70 éves, a világszervezet egyik sikertörténete, de a békefenntartás elmélete még mindig hiányos, sok tekintetben vitatott, és még egységesen, Alapokmányban elfogadott definíciója sincsen. Maga a világszervezet doktrínája is a békefenntartást az ENSZ és más nemzetközi szereplők béke és biztonság fenntartására irányuló tevékenysége *egy részének* tekinti, ami a békefenntartó művelet keretében valósul meg.³ *A békefenntartás tehát inkább egy technika, mint fogalom a konfliktus megelőzésére és a béke fenntartására, amely nem statikus tevékenység, állandóan változik, s minden esetben konkrét, specifikus*

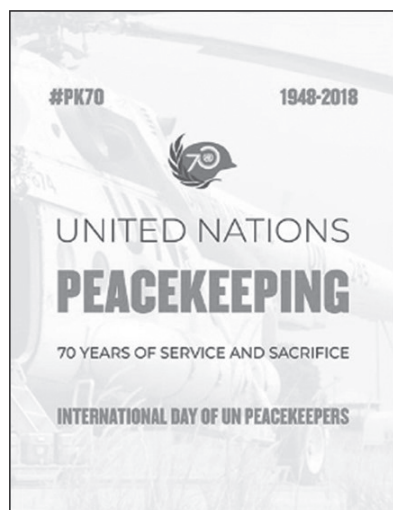
¹ United Nations Truce Supervision Organization.

² United Nations Iran-Iraq Military Observer Group.

³ United Nations Peacekeeping Operations. Principles and Guidelines. 2008, 17–18. https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/capstone_eng_0.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 09. 10.)

*megközelítést igényel.*⁴ Az ENSZ-békefenntartás fogalmának meghatározása tehát nem könnyű feladat, annak ellenére, hogy a békefenntartás a világszövetség „találmánya”.

Mivel az ENSZ Alapokmánya expliciten nem tartalmaz utalást a békefenntartás jogintézményére, ezért a békefenntartás mai formájában egyfajta *szokásjogi alapon* alakult ki: a Közgyűlés és a Biztonsági Tanács (BT) hatásköri kereteit kijelölő általános rendelkezések biztosítottak jogalapot a különböző missziók felállítására a világ fegyveres konfliktussal érintett térségeiben.⁵ A válságkezelés és a békefenntartás jogi alapjait az *Alapokmány VI., VII. és részben a VIII. fejezete*⁶ tartalmazza. A BT megvizsgálhat minden olyan helyzetet, melyet a nemzetközi stabilitásra nézve veszélyesnek ítél meg, és javaslatokat, ajánlásokat fogalmazhat meg az érintett felek számára a viták békés úton történő rendezésére. A testület tevékenysége alapvetően *békéltetésre és vizsgálódásra* korlátozódik. Ha a viszály elhúzódása vagy a konfliktus fennmaradása a nemzetközi békét és biztonságot veszélyeztet, akkor a BT határozatot hozhat a probléma megoldására. Az Alapokmány VI. fejezete alapján kerül sor általában a *konfliktusmegelőzésre* (conflict prevention), a *békefenntartásra* (peacekeeping), a *béketeremtésre* (peacemaking), a *békeépítésre* (peacebuilding) vagy a *humanitárius műveletre* (humanitarian operations).

1. ábra *Az ENSZ jubileumi plakátja (70 év szolgálat és áldozat)*⁷

A VII. fejezet lehetővé teszi *erős eszközök (beleértve katonai erőket) alkalmazását* is arra az esetre, ha a konfliktusban lévő felek nem fogadják el az ENSZ BT politikai megoldási határozatát. *Békekikényszerítésre* az Egyesült Nemzetek általában olyan nemzetközi regionális szervezetet vagy egy alkalmi koalíciót (coalition of willing) kér fel, amelyik rendelkezik megfelelő kényszerítő erővel. A Biztonsági Tanács békefenntartásra a *VIII. fejezetet is alkalmazhatja*, amely lehetővé teszi a regionális megállapodások vagy szervezetek (NATO, Afrikai Unió, Európai Unió) bevonását a nemzetközi béke és biztonság feladataiba. Az ilyen esetekben is határozatot kell hozni

⁴ Tisovszky János: Az ENSZ és a békefenntartás. Magyar ENSZ Társaság, Budapest, 1997, 16–27. <http://www.menszt.hu/data/file/TSFINAL2.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 08. 25.); Sándor Barbara: Az ENSZ és a válságkezelés. Nemzet és Biztonság, I. évf. 2. szám., 2008. március, 28–29. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/sandor_barbara-az_ensz_es_a_valsgakezeles.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 10. 21.); Tomolya János: Békefenntartási kézikönyv. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2010, 27–28.; Szenes Zoltán (szerk.): Válságkezelés és békefenntartás az ENSZ-ben. Tanulmányok. Nemzeti Közszerzői Egyetem, 2013, 4–5. <http://konyvtar.ksh.hu/cgi763?session=48681983&infile=details.glu&loid=1287821&rs=936877&hitno=-1> (Letöltés időpontja: 2018. 09. 12.)

⁵ Törő Csaba: Békefenntartó és békétámogató műveletek. In: Adány Tamás Vince – Bartha Orsolya – Törő Csaba (szerk.): A fegyveres összeütközések joga. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009, 83–104.

⁶ ENSZ Alapokmánya VI. fejezet: A viszályok békés rendezése; VII. fejezet: Eljárás a béke veszélyeztetése, a béke megszegése és támadó cselekmények esetében; VIII. fejezet: Regionális megállapodások.

⁷ ENSZ-békefenntartás hivatalos honlapja: <https://peacekeeping.un.org/en/un-peacekeeping-70-years-of-service-sacrifice> (Letöltés időpontja: 2018. 10. 07.)

a kényszerítő szabályok alkalmazására, a közreműködő regionális szervezetnek pedig folyamatosan és kimerítően tájékoztatni kell a BT-t a végzett feladatokról és tevékenységekről.

Függetlenül azonban attól, hogy az ENSZ melyik fejezet alapján „aktiválja” a békefenntartó műveletet, minden feladatra *pontosan meg kell fogalmazni a mandátumot, el kell készíteni a műveleti tervet, illetve a felállítandó misszió felkészítési-kiképzési feladattervét*. A mandátum egyértelmű megfogalmazása különösen fontos feladat, hiszen ennek alapján történik a művelet végrehajtása, a konfliktus természetétől és helyzetétől függő békefenntartó tevékenységek megvalósítása. Az elmúlt évtizedben a BT a határozatokban már nemcsak az elért megállapodás feladatainak megfogalmazására törekszik, hanem előírja a műveleti felhatalmazás általános biztonsági előírásait⁸ is, mint például a nőkkel és a gyermekekkel való bánásmód szabályait, vagy például a civil lakosság védelmének kérdéseit. Műveletek indításában nemcsak a Biztonsági Tanács, hanem a Közgyűlés és az ENSZ főtitkára is jelentős szerepet játszik.

Az ENSZ BT munkáját különböző bizottságok (Vezérkari Bizottság, ENSZ Békeépítési Bizottság, terrorizmusellenes bizottságok, szankciós bizottságok, más testületek) támogatják, de felügyelete alatt működtek, működnek a különböző, egy-egy ország területén elkövetett háborús bűncselekményeket kivizsgáló törvényszékek is. A BT felügyeli a békefenntartó műveleteket és a politikai missziókat, bár a misszió politikai (Special Representative of the Secretary General) és katonai (Force Commander) vezetőjét a főtitkár bízza meg. A főtitkár munkáját a titkárságon két főosztály: a *Békefenntartási Műveletek Főosztálya* (DPKO⁹) és a *Műveleti Területeket Támogató Főosztály* (DFS¹⁰) támogatja.¹¹

A hét évtized alatt a békefenntartás *négygenerációs fejlődésen ment át*, folyamatosan változott a békeműveletek feladatrendszere, jellege, erőinek és eszközeinek összetétele, végrehajtásának környezete.¹² Az első generációs műveletek 1948-tól 1988-ig tartottak (a hidegháború 40 éve), a második generáció korszakhatárát az 1990-es évek közepe, vége jelenti, az új évezredben pedig már harmadik generációs békefenntartásról beszélhetünk. Az új békemissziók (különösen Afrikában) egyre inkább összekapcsolódnak a terroristák, lázadók és bűnözők elleni harccal, amikor a béke „megnyeréséhez” katonai erőt kell alkalmazni, hogy létrejöhessen a béke fenntartásának feltételei. Csak a viszonylagos biztonság „kivívása” után kerülhet sor a béke- és államépítés feladataira, amelyeket a biztonság valamennyi dimenziójában, hazai és külföldi szervezetek, nem állami szereplők, humanitárius szervezetek bevonásával kell elvégezni. Megjelentek a hibrid (UNAMID¹³ – Darfúr, Szudán, 2007) és a robusztus többdimenziós műveletek (UNMISS¹⁴ – Dél-Szudán; MONUSCO¹⁵ –

⁸ Lásd például a BT ezzel kapcsolatos általános határozatait: a nőkről, a békéről és biztonságról – Security Council resolution 1325 (2000) on Women, peace & security; a gyerekek védelméről a fegyveres konfliktusokban – Security Council resolution 1612 (2005) on Children and armed conflict; valamint a civil lakosság védelméről – Security Council resolution 1674 (2006) on Protection of civilians in armed conflict.

⁹ Department of Peacekeeping Operations.

¹⁰ Department of Field Support.

¹¹ Alapvető tények az ENSZ-ről. Magyar ENSZ Társaság, Budapest, 2013, 18–19.

¹² Bruce Jones: Evolving models of Peacekeeping. Policy Implications & Responses. UN DPKO, 2005. http://www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/5880~v~Evolving_Models_of_Peacekeeping__Policy_Implications_and_Responses.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 09. 20.)

¹³ United Nations – African Union Mission in Darfur.

¹⁴ United Nations Mission in South Sudan.

¹⁵ Mission de l'Organisation des Nations unies pour la stabilisation en République démocratique du Congo.

Kongói Demokratikus Köztársaság; MINUSMA¹⁶ – Mali; MINUSCA¹⁷ – Közép-afrikai Köztársaság), amelyek a lakosság védelmére és megóvására törekednek. Az új missziókban már jelen van a legkorszerűbb technika is, az ENSZ már pilóta nélküli repülőgépeket (drónokat) alkalmaz felderítésre.¹⁸

A szerzők véleménye szerint a legutóbbi ENSZ-műveletek (MINUSMA, MINUSCA) már egyértelműen a negyedik generációs műveletek közé sorolhatók.¹⁹ A magasabb technikai színvonalú békefenntartás „átírja” majd az eddigi békefenntartási gyakorlatot, az új módszerek, eljárások alkalmazása máris számos vitát generál. Sokan az ENSZ „militarizálásáról”, a hadiipari érdekek proxyháborúiról értekeznek, mások féltik a világszövetség misszióiban elért pozíciójukat, de vannak olyan országok is, amelyek az eddigi status quo fenntartásában érdekeltek. Új, tartós viták elé néz az Egyesült Nemzetek Szervezete.

Az elmúlt 30 évben a világszervezet arra törekedett, hogy a változó környezetnek megfelelően mindig módosítsa, fejlessze a békefenntartás elméletét és gyakorlatát. Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy a békefenntartás története a reformok története is, amelyen végighúzódik az ENSZ állandó modernizációs törekvése.

AZ ENSZ BÉKEFENNTARTÁSI REFORMJAINAK FEJLŐDÉSE

Az ENSZ-békefenntartás a hidegháború után lendült fel. Az új nemzetközi helyzet, a biztonsági feltételek változása, a világszervezet által szerzett tapasztalatok már 1992-ben elindították a *békefenntartási reformot*, amely napjainkban is zajlik. Másképpen úgy is fogalmazhatnánk, hogy az újkori ENSZ-békefenntartás története folyamatos reformtörténet. A világszervezet békefenntartással foglalkozó honlapján – <https://peacekeeping.un.org/en/reforming-peacekeeping> – egyébként önálló reformrovat is található.

Az ENSZ-békefenntartás reformjai:

- 1992 – békeprogram;
- 1995 – kiegészítés a programhoz;
- 2000 – Brahimi-jelentés;
- 2005–2007 – koncepcionális és szervezeti fejlesztések;
- 2009 – Új Horizont program;
- 2015 – HIPPO-jelentés;
- 2017 – cselekvés a békefenntartásért.

Az első reform *Butrosz Butrosz-Gáli*²⁰ ENSZ-főtitkár nevéhez fűződött, aki a *Békeprogram (Agenda for Peace)* elnevezésű kezdeményezésében lényegében egy béketevékenységi logikai modellt (ténymegállapítás, megelőző diplomácia, béketeremtés, békefenntartás, békeépítés) ajánlott a konfliktusok megoldására. Az első tapasztalatok alapján a reform-

¹⁶ Mission multidimensionnelle intégrée des Nations unies pour la stabilisation au Mali.

¹⁷ Mission multidimensionnelle intégrée des Nations unies pour la stabilisation en Centrafrique.

¹⁸ Does drone technology hold promise for the UN? UN DPKO, 6 Sep 2017. <https://peacekeeping.un.org/en/feature-does-drone-technology-hold-promise-un> (Letöltés időpontja: 2018. 10. 08.)

¹⁹ Egyes szakírók már a negyedik generáción is „túllépnek,” és egyenesen ötödik generációról beszélnek. Isaszegi János vezérőrnagy például az új biztonsági fenyegetések (harc az erőforrásokért) hagyományos katonai erővel történő megoldásának megelőzését vizionálja ötödik generációs békeműveletnek. Isaszegi János: A békemissziók (békeműveletek) általános jellemzése, főbb trendjei. Napjaink hadtudományja előadás-sorozat. Magyar Hadtudományi Társaság, 2010. február 25.

²⁰ Butrosz Butrosz-Gáli (1922–2016) egyiptomi politikus, 1977–1991 között külügyminiszter. Fontos szerepet játszott az arab–izraeli kiegyezésben (Camp David-i egyezmény). Az ENSZ 6. főtitkára volt 1992–1996 között.

programot 1995-ben kiegészítette. A program mögött azonban a nemzetközi közösség megosztottsága miatt nem volt elég erő. Az 1990-es évek közepe az ENSZ történetének fekete lapjait jelentette (ruandai népirtás, 1994; boszniai békefenntartók elleni támadások, srebrenicai tömeggyilkosság, 1995). Gyorsan bebizonyosodott, hogy a „Teendők a békéért” nem tud megvalósulni, új kezdeményezésekre van szükség.

Kofi Annan²¹ ENSZ-főtitkár egy bizottságot állított fel, amelynek vezetésével Lahdar Brahimi²² algériai politikust bízta meg. A *Brahimi-jelentés*²³ átfogó politikai, műveleti és szervezeti javaslatokat fogalmazott meg, melyek többségét az ENSZ BT 1327/2000. sz. határozatával elfogadta. A Brahimi-jelentés hatására *jelentős változások* történtek az ENSZ-békefenntartás elméletében és gyakorlatában, hatása a 2009. évi Új Horizont dokumentumon és a 2015. évi HIPPO-jelentésen is érződik. *Az előterjesztés erősebb politikai elkötelezettséget, lényeges szervezeti változásokat és hatékonyabb pénzügyi támogatást javasolt.* (Ezek a témák napjainkban is aktuálisak.) A dokumentum aláhúzta, hogy a békeműveleteknek több erőforrással, a békefenntartóknak jobb felszereléssel kell rendelkezniük, a műveletek mandátumát világosan, hitelesen és érthetően kell megfogalmazni. A jelentés lehetővé tette, hogy az ENSZ-erők támadás esetén fegyveresen is megvédjék magukat. A több tucat javaslatból az elmúlt két évtizedben *számos megvalósult*: az ENSZ-békeműveletek szabályozottabbá váltak (már van békeépítési stratégia, általános [Capstone] békefenntartási doktrína), szabályozták a missziós erők telepítési idejét (30–90 nap), megnövelték a civilek számát, komoly szervezeti változások indultak el, létrejöttek a politikai missziók a Politikai Ügyek Főosztálya (DPA²⁴) irányításával. Ezért az ezredforduló után már olyan változások zajlottak le, amelyeket már méltán a harmadik generációs műveletek „nemzedéki” jellemzőinek tarthatunk.

2005-ben az ENSZ-csúcson elfogadták a *védelmi felelősség* (R2P²⁵) elvét, amely kimondja: „Minden önálló állam saját felelőssége, hogy megvédje lakosságát a népirtástól, háborús bűnöktől, etnikai tisztogatástól és az emberiség elleni bűncselekményektől. Elfogadjuk ezt a felelősséget és ennek megfelelően fogunk cselekedni. Ennek megfelelően felkészülünk a kollektív cselekvésre, amely megfelelő időben és hározottan zajlik majd a Biztonsági Tanácson keresztül, az Alapokmánnyal összhangban, beleértve a hetedik fejezetet; eseti alapon, a releváns regionális szervezetekkel együttműködve.”²⁶ A fél évtizedes előkészítés után elfogadott határozat nem automatikus fellépést jelent, csupán csak azt, hogy az *ENSZ kész a kollektív fellépésre*, ha az ENSZ BT e tekintetben így dönt. 2011-től már számos alkalommal nyúlt ehhez a „fegyverhez” az ENSZ (pl. Líbia, Elefántcsontpart, Dél-Szudán, Jemen), de Szíria esetében már megint nehézségekbe ütközött a norma elfogadása. *Ban Ki Mun*²⁷ főtitkár több határozattal, jelentéssel, speciális különmegbízotti kinevezéssel próbálta segíteni a védelem felelősségének térnyerését, gyakorlati alkalmazását. A gondolkodás

²¹ Kofi Annan (1938–2018) ghánai diplomata, az ENSZ 7. főtitkára volt 1997–2006 között, Nobel-békedíjas.

²² Lahdar Brahimi (1934–) algériai politikus, az Arab Liga főtitkárhelyettese, majd Algéria külügyminisztere (1991–1993). Ezt követően számos ENSZ-megbízást látott el, legutóbb közvetített a szíriai válságban is.

²³ Report of the Panel on United Nations Peace Operations (2000). http://www.un.org/en/events/pastevents/brahimi_report.shtml (Letöltés időpontja: 2018. 11. 20.)

²⁴ Department of Political Affairs.

²⁵ Responsibility to Protect.

²⁶ Biedermann Zsuzsanna: A védelem felelőssége. Nemzet és Biztonság. 2012. február, 55–56. http://www.nemzetbiztonsag.hu/cikkek/nb12_01_biedermann_zsuzsanna.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 10. 25.); Sulyok Gábor: Szövegezési zavarok és értelmezési nehézségek a védelmi felelősség leírásában. Külügyi Szemle, 2014/3. szám, 127–142. <http://kki.hu/assets/upload/Sulyok.pdf> (Letöltés időpontja: 2014. 10. 25.)

²⁷ Ban Ki Mun (1944–) dél-koreai külügyminiszter (2004–2006), majd az ENSZ 8. főtitkára (2007–2016) volt.

pozitív változását mutatja az is, hogy Kofi Annan főtitkár kezdeményezésére a Közgyűlés 2006-ban létrehozta a *Békeépítési Bizottságot*. A preventív céllal létrehozott testület vizsgálja a gyenge, összeomló vagy működésképtelen országok és térségek helyzetét, megpróbálja megelőzni új válságok kitörését, intézkedéseket javasol, hozzájárul a problémás államok helyzetének javításához, a konfliktus utáni újjáépítéshez. A Brahimi-javaslatnak megfelelően 2007-ben létrehozták a Műveleti Területeket Támogató Főosztályt (DFS), amely ma már a Békefenntartó Műveletek Főosztállyal (DPKO) és a Politikai Ügyek Főosztályával (DPA) együtt alkotja az ENSZ-békefenntartás szervezésének, irányításának és támogatásának „triumvirátusát”. Az új főosztály, a DFS intézi az általános adminisztrációt, a pénzügyeket, a logisztikát, az információs technológiát és az emberi erőforrás ellátásának feladatait.

Az ENSZ Új Horizont²⁸ néven 2009-ben – ekkor az ENSZ-nek 17 missziója volt 118 ezer fővel – egy kezdeményezést indított *a békefenntartás jövőjéről* a Brahimi-jelentés 10. évfordulójára való felkészülés részeként. A cél az volt, hogy vitát indítsanak az ENSZ-békefenntartás jövőjéről, a fejlődés politikai és stratégiai irányairól. A párbeszédbe bevonták a békefenntartás legfontosabb szereplőit, hogy megerősítsék a partnerséget a korábbi reformcélok megvalósítása és a folyamatos fejlesztés érdekében. Az Új Horizont nem hivatalos program volt, műfaját tekintve non-papernek – nem hivatalos feljegyzésnek – lehet tekinteni, amelyet a békefenntartással foglalkozó két főosztály jegyzett. A dokumentum *partnerséget* javasolt a békefenntartás szereplőinek a célokban, a tevékenységben és a jövőben. *A koncepció az új évtizedre, az új „látóhatárra” robusztus békefenntartást, új képességeket, a békefenntartás professzionalizálását, a globális partnerség megújítását javasolta*. A tanulmány támogatta az újbóli megerősödött párbeszédet azzal a céllal, hogy egy új *békefenntartó politikai menetrendet* teremtsen, amely tükrözi a globális békefenntartó partnerség valamennyi szereplőjének jövőbeni céljait. A dokumentum kulcsfontosságú elemeit a főtitkár jelentette be az ENSZ BT Békefenntartó műveletek különleges bizottságának jóváhagyására. Ezt követően a két főosztály 2010-ben és 2011-ben beszámolt a programban megfogalmazott javaslatok teljesítésének helyzetéről.

Amikor látszott, hogy az Új Horizont lendülete meggyengült, *Ban Ki Mun* főtitkár 2014 októberében létrehozott *egy magas szintű független testületet* (HIPPO²⁹), amelynek vezetésével *José Ramos-Horta*³⁰ Nobel-békedíjast bízta meg. A testület átfogó értékelést³¹ készített az ENSZ békeműveleteinek helyzetéről, valamint megfogalmazta a jövő új szükségleteit. A Brahimi-jelentés 15. évfordulójára elkészített tanulmány a békefenntartás legfontosabb kérdéseit vizsgálta, a konfliktusok változó jellegét, a béketeremtés és a politikai műveletek kihívásait, a megbízások (mandátumok) fontosságát, a vezetői és az igazgatási megállapodásokat, a tervezést, a partnerségeket, az emberi jogokat és a polgári lakosság védelmét. A dokumentum a békefenntartó műveleteket és a különleges politikai missziókat közös néven „ENSZ-békeműveleteknek” nevezi, amivel új terminust hozott be a szakirodalomba. A HIPPO-jelentés központi víziója az volt, hogy az ENSZ egyesítse erőit a békéért,

²⁸ A New Partnership Agenda. Charting a New Horizon for UN Peacekeeping. Department of Peacekeeping Operations and Department of Field Support, New York, July 2009. https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/newhorizon_0.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 11. 26.)

²⁹ High-Level Independent Panel on Peace Operations.

³⁰ José Ramos-Horta (1949–) a Kelet-Timor függetlenségéért vívott harc vezetője volt az indonéz megszállás ellen. A függetlenség után külügyminiszter (2002–2006), majd a délkelet-ázsiai ország második elnöke (2007–2012). Elnöki tevékenysége után több magas szintű ENSZ-megbízást teljesített.

³¹ Report of the High-Level Independent Panel on Peace Operations on uniting our strength for peace: politics, partnerships and people (A/70/95/S/2015/446) 2015. (Letöltés időpontja: 2018. 12. 07.)

a politika, a partnerség és az emberek középpontba helyezésével. Tartós béke csak politikai megoldásokkal lehetséges, a katonai-technikai eszközök elégtelenek. A missziók feladatait, erejét és összetételét a mandátummal összhangban, de a környezetnek megfelelően, teljes békeműveleti spektrumban kell meghatározni. A jelentés egyik legnagyobb hatása, hogy 2015-től – a Közgyűlés margóján – *békefenntartási vezetői csúcsot* tartanak, ahol a hiányok „befedésére” felajánlásokat tesznek. Sajnos ez a kezdeményezés is meggyengült, miután Donald Trump amerikai elnök átpriorizálta országának korábbi ENSZ-politikáját, és – több más intézkedés mellett – csökkentette a hozzájárulást az ENSZ békefenntartási büdzséjéhez.

2. ábra A „Cselekvés a békefenntartásért” program logója³²

2017-ben *António Guterres*³³ vette át a világszervezet vezetését, akinek jövőbeni programjában az ENSZ béke- és biztonsági architektúrájának, irányítási rendszerének és struktúrájának, valamint a világszervezet fejlesztési politikájának modernizálása áll a középpontban. A főtitkári vízióban a békefenntartás is fontos helyet foglal el, a tevékenységet új megközelítésekkel, kezdeményezésekkel és intézkedésekkel szeretné dinamizálni. A 70. évfordulóra a főtitkár 2018. márciusban elindította a „Cselekvés a békefenntartásért” (A4P³⁴) programot,³⁵ amelynek célja a békefenntartás megerősítése az új körülmények között. A program hangsúlyozza, hogy *a békefenntartás az ENSZ számára a nemzetközi béke és biztonság fenntartásának leghatékonyabb eszköze*. Új cselekedetekre, akciókra van azonban szükség, mert a problémák újra felhalmozódtak. A politikai megoldások gyakran hiányoznak, a rossz mandátumok és a teljesíthetetlen feladatok aláássák a békefenntartás hitelességét. A komplex fenyegetések következtében növekedtek a kéksapkások veszteségei, hiányos és rossz a kontingensek kiképzettsége és felszerelése. Vegyesek a tapasztalatok a műveleti mandátumok megvalósításában, a hosszú távú fenntartható békéhez való hozzájárulásban, valamint a problémák megoldásán dolgozó szereplők közötti kooperációban.

Ezekre a kihívásokra indította el a főtitkár az A4P programot, hogy megújítsa a békeműveletekkel kapcsolatos kölcsönös politikai elkötelezettséget. *António Guterres* felszólította a tagállamokat, hogy csatlakozzanak az új program kidolgozásához, olyan kölcsönösen elfogadott elvek és kötelezettségvállalások megfogalmazásához, amelyek javítják a békeműveletek hatékonyságát. 2018. augusztusában az ENSZ kiadta az érintettekkel közösen kidolgozott *Nyilatkozat a közös kötelezettségvállalásról* című dokumentumot,³⁶ amelyet megtárgyaltak a tagországok vezetői a közgyűlés margóján 2018. szeptember 25-én szervezett magas szintű értekezleten. A tanácskozáson 101 ország és nemzetközi szervezet vezetői (elnökök, miniszterelnökök, külügyminiszterek, meghatalmazottak, illetve elnökök, főtitkárok, főképviselők) vitatták meg és támogatták a programot. Napjainkig 131 ország (köztük Magyarország) és

³² <https://peacekeeping.un.org/en/action-for-peacekeeping-a4p> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 29.)

³³ *António Guterres* (1949–) portugál politikus, miniszterelnök (1995–2002), a Szocialista Internacionálé elnöke (1999–2005). 2005–2015 között az ENSZ menekültügyi főbiztosa. 2017. január 1-jével az ENSZ 9. főtitkára.

³⁴ Actions for Peacekeeping.

³⁵ Secretary General's Remarks to Security Council High-Level Debate on Collective Action to Improve UN Peacekeeping. 28 March, 2018. <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2018-03-28/secretary-generals-remarks-security-council-high-level-debate> (Letöltés időpontja: 2018. 10. 07.)

³⁶ Declaration of Shared Commitments on UN Peacekeeping Operations. 2018. 08. 16. <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/a4p-declaration-en.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 12. 04.)

négy nemzetközi szervezet (az EU, a NATO, a Frankofón Világszervezet és az Afrikai Unió) csatlakozott az A4P programhoz, melynek céljai:³⁷

- a politikai megoldások fejlesztése;
- a megóvás és a biztonság funkcióinak erősítése;
- a békefenntartók jobb védelme;
- a teljesítmény és az elszámoltathatóság javítása;
- erősebb hatás kifejtése a tartós béke fenntarthatósága érdekében;
- jobb műveleti végrehajtás;
- szélesebb és erősebb partnerség.

NAPJAINK ENSZ-BÉKEFENNTARTÁSÁNAK JELLEMZŐI ÉS KIHÍVÁSAI

A békefenntartás lényege nem változott az elmúlt három évtizedben, az alapelvek – még ha az interpretációjuk finomodott is – továbbra is érvényesek: (1) semlegesség; (2) az érintett felek beleegyezése; (3) az erő használata elsősorban az önvédelmet és a mandátum teljesítésének védelmét szolgálja. Viszont alapvetően megújult a békefenntartó tevékenység mérése, jellemzőinek értékelése és bemutatása. *Legfontosabb paraméternek a missziókat tartják, bár e területen is újabb és újabb indikátorok kerülnek be az összehasonlítás témakörébe.* A világszervezet 1948-tól regisztrálja a műveleteket, pontosan lehet tudni, hogy az *elmúlt 70 évben 71 műveletet indítottak. 2018 őszén 14 műveletet* irányított a Békefenntartó Műveletek Főosztálya, ezekből nyolc Afrikában, egy-egy Amerikában és Ázsiában, kettő Európában, három pedig a Közel-Keleten zajlott.

A missziókban több mint 103 ezer fő szolgál, jelentős technikai eszközpark (11 230 jármű, 58 repülőgép, 132 helikopter és 18 pilóta nélküli repülőgép segíti a 124 országból érkezett békefenntartók munkáját. A rendőrségi és a katonai szakértők, a tanárok és az egészségügyi dolgozók száma 24 700 fő. Folyamatosan nő a női békefenntartók száma is a missziókban, jelenleg a civilek 30%-át, a rendőrök 20%-át és a katonák 3%-át nők alkotják. Az ENSZ vezetése az átfogó genderpolitika jegyében 2020-ig meg akarja duplázni a nők jelenlegi 7682 fős (4059 egyenruhás, 3623 civil) létszámát³⁸ a missziókban. A missziók feladatainak 95%-a a civil lakosság védelmére irányul, ami a becslések szerint 100 millió főt érint a válság sújtotta, mintegy 7 millió km² nagyságú övezetekben. 600 fő emberi jogi szakértő foglalkozik a civil kapcsolatok, a nők és a gyermekek helyzetének javításával. 15 ezer fő munkálkodik a jogrend megerősítésén és a biztonsági szektor reformján. 215 ezer fő volt a kedvezményezettje a leszerelés, a civil életbe való visszatérést segítő és reintegrációs programoknak. Összesen 12,2 millió férfit, nőt és gyermeket készítettek fel a veszélyhelyzetekben alkalmazandó biztonsági rendszabályokra, valamint 2,4 millió aknát és visszamaradó harcanyagot semmisítettek meg 2017-ben.³⁹ Békefenntartási műveletek mellett öt kontinensen 23 *politikai misszió és iroda* is működik. A 2018. évi békefenntartási költségvetés 6,69 milliárd dollár, amely a világ katonai kiadásainak 0,5%-át teszi ki.⁴⁰ Amerikai adatok

³⁷ Uo.

³⁸ Nők a békefenntartásban. <https://peacekeeping.un.org/en/women-peacekeeping> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 30.)

³⁹ UN Peacekeeping factsheets. <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/dpko-brochure-2018v17.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 20.)

⁴⁰ Fifth Committee Approves \$ 6.69 Billion for 13 Peacekeeping Operations in 2018/19. GA /AB/ 4287. 5 July 2018. <https://www.un.org/press/en/2018/gaab4287.doc.htm> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 20)

3. ábra Az ENSZ békeműveletei 2018 novemberében⁴¹

szerint az ENSZ-békefenntartás nyolcszor hatékonyabb, mintha ezekre a feladatokra az Amerikai Egyesült Államok saját katonai erőit alkalmazná.⁴²

A 14 misszióból az UNTSO és az UNMOGIP a legrégebbi, klasszikusan első generációs műveletek, amelyek végigkísérték az elmúlt 70 évet. Az UNDOF, az UNFICIP, az UNIFIL az 1960/70-es években indultak, a békeműveletek első nemzedékének érettebb változatát képviselik. A MINURSO, az UNMIK a második generációhoz tartozó missziók, amelyek lezárása még nem sikerült. Az új évezredben indult műveletek többsége (UNAMID, UNMISS, UNISFA, MINUJUSTH – itt nincsenek katonák) már harmadik generációs műveletnek számít. Az elmúlt öt évben indított műveletek egy része viszont már a *negyedik generációs békefenntartáshoz* sorolható a mandátum sokrétűsége, a feladatok bonyolultsága, a nem mindig barátságos műveleti környezete, valamint az erők összetétele alapján (MINUSCA, MONUSCO). A mai műveletek közül a legnagyobb a Kongói Demokratikus Köztársaságban zajlik, amely 2010-től látja el a civilek védelmét és a béke stabilizálását. Jelenlegi létszáma 18 971 fő, amely meghaladja az ENSZ BT által jóváhagyott létszámot.

⁴¹ <https://peacekeeping.un.org/en/data> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 25.); UNMIK (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo) – az ENSZ Ideiglenes Adminisztratív Missziója Koszovóban; UNFICYP (United Nations Peacekeeping Force in Cyprus) – az ENSZ Ciprusi Békefenntartó Erői; UNIFIL (United Nations Interim Force in Lebanon) – az ENSZ Ideiglenes Erői Libanonban; UNMOGIP (United Nations Military Observer Group in India and Pakistan) – az ENSZ Katonai Megfigyelő Csoportja Indiában és Pakisztánban; UNDOF (United Nations Disengagement Observer Force) – az ENSZ Csapatstétváltási Megfigyelő Erői; UNISFA (United Nations Interim Security Force for Abyei) – az ENSZ Ideiglenes Biztonsági Erő Abjeiben; MINUJUSTH (United Nations Mission for Justice Support in Haiti) – az ENSZ Igazságügyi Támogató Missziója Haitin; MINURSO (Misión de las Naciones Unidas para la Organización de un Referéndum en el Sáhara Occidental) – az ENSZ Nyugat-szaharai Választásokat Ellenőrző Missziója.

⁴² Value of Peacekeeping. U.S. Government Accountability Office (GAO) Report 2018. <https://betterworldcampaign.org/un-peacekeeping/value-of-peacekeeping/> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 30.)

1. táblázat Az ENSZ békefenntartó erőinek az összetétele 2018. október 31-én⁴³

Békefenntartó erők létszáma összesen (fő)	103 303 (100%)
Katonai állomány (csapatkontingens, szakértők, törzstisztek)	78 259 (76%)
Rendőri állomány	10 687 (10%)
Polgári személyzet (nemzetközi és helyi)	12 932 (13%)
ENSZ-önkéntesek	1 238 (1%)
Az egyenruhás állományhoz hozzájáruló országok száma	124

Napjainkban az ENSZ-békefenntartás több komoly kihívással néz szembe. Komoly problémák vannak a Maliban, a Kongói Demokratikus Köztársaságban, a Közép-afrikai Köztársaságban és a Dél-Szudánban zajló műveleteknél. Úgy tűnik, a missziók túl korán kezdődtek, nem felelnek meg a békefenntartás alapelveinek, nincsenek megbízható politikai megoldások, ezért a műveletek próbálják kikényszeríteni az eredményeket. A biztonsági helyzet ezekben az országokban nagyon rossz, a fegyveres csoportok, a bűnözők és a terroristák modern fegyverekkel rendelkeznek, és nem tisztelik a kék sisakot és az ENSZ kék zászlaját. A békefenntartó erők viszont nincsenek felkészülve veszélyes, összetett és magas kockázatú környezetben való tevékenységre, szükség esetén magas intenzitású harcok megvívására, nem elegendő a felszerelés és a kiképzés, problémák vannak a vezetés és irányítás területén. Emiatt megnövekedtek az ENSZ-erők veszteségei: az elmúlt négy évben 195 békefenntartó halt meg erőszakos cselekményekben, közülük 59-en 2017-ben.

A 70 év alatt elveszített 3654 békefenntartóból 943 katona, rendőr és civil lett áldozata fegyveres összecsapásnak, terrorista támadásnak, erőszakos civil lázadásnak vagy a bűnözők ellen vívott harcnak. Ezért az ENSZ első alkalommal egy kutatást indított annak megvizsgálására, hogyan lehetne a helyzeten változtatni.⁴⁴ A széles körben lefolytatott felmérés alapján készített jelentés⁴⁵ arra a következtetésre jutott, hogy az ENSZ-nek *teljesen meg kell változtatnia* az eddigi gyakorlatát a veszélyes missziókban. A szerzők egy sor rövid, közép- és hosszú távú projekt megvalósítását javasolták.

A problémák természetesen összetettek, a gyökerek mélyére vezetnek. A főtitkár javaslata szerint az A4P programban elősorolják azokat a projekteket, amelyek a legégetőbb problémák megoldását szolgálják. Megkezdődött a magas kockázatú missziók felülvizsgálata, a kiképzés és felszerelés megfelelőségének felmérése, az egészségügyi támogatás értékelése és a teljesítményproblémák megoldása. Az áttekintés kiterjed a mandátumok és a politikai folyamatok értékelésére, a prioritások és a konfigurációk finomítására. Új irányelvek készülnek annak érdekében, hogy jól képzett, jól felszerelt békefenntartók legyenek, akik mozgékonyak, rugalmasak és gyorsan reagálhatnak a kihívások és fenyegetések kezelésében. Mivel a békefenntartó erők a legtöbb időt védekező pozícióban töltik, újra kell fogalmazni az erő felhasználásának lehetőségeit, hogy a kéksisakosok proaktívan és megelőző jellel is felléphessenek.

⁴³ https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/pk_factsheet_08_18_eng.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 11. 25.)

⁴⁴ Az „Improving Security Peacekeeping Project”-et Kína finanszírozta az ENSZ béke- és fejlesztési alapjainak segítségével. A kutatás interjúk, missziók látogatása és konzultációk útján valósult meg, az ENSZ adatbázisai felhasználásával.

⁴⁵ Carlos Alberto dos Santos Cruz – William R. Phillips – Salvator Cusinamo: Improving Security of United Nations Peacekeepers: We need to change the way were are doing the business. DPKO, December 19, 2017. https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/improving_security_of_united_nations_peacekeepers_report.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 10. 12.)

Az ENSZ új megközelítést alkalmaz a békefenntartók által elkövetett szexuális kizsákmányolás és visszaélések miatt, biztosítva, hogy az áldozatok egyértelműen nyilatkozhassanak, együttműködjenek a kivizsgáló szervekkel, és megszüntetik a büntetlenséget e területen. Már 90 ország csatlakozott a szexuális kizsákmányolás és visszaélés megakadályozásáról szóló egyezményhez. Ezek az intézkedések a legfontosabb politikai problémákat persze nem szüntetik meg: az erős és hatékony békefenntartáshoz erős és kollektív fellépések kellenek, különösen a fejlett országok részéről lenne szükség példamutatásra. Máskülönbem nem lehet az ENSZ lehetőségei és képességei között meglévő – Simai Mihály, a Magyar ENSZ Társaság elnökének megfogalmazása szerinti – „szakadékokat” megszüntetni.⁴⁶

Az ENSZ-békefenntartás egyik állandó kihívását a műveletek finanszírozása jelenti. A rendszer egyik ellentmondása abban rejlik, hogy *míg a békefenntartó műveletek létrehozásáról, fenntartásáról és bővítéséről az ENSZ BT határoz, a missziók finanszírozása valamennyi ENSZ-tagállam felelőssége.* Az Alapokmány 17. cikkével összhangban ugyanis minden tagállam jogilag köteles befizetni részesedését a békefenntartási költségvetésbe. A Közgyűlés a tagállamok által létrehozott összetett képlet alapján értékeli a békefenntartási kiadásokat egy speciális módszertan alapján. Ez a képlet többek között figyelembe veszi a tagállamok viszonylagos gazdasági jólétét, gazdasági-pénzügyi lehetőségeit, katonai képességeit. A Biztonsági Tanács öt állandó tagjának (P5) pedig mindig nagyobb részt kell fizetnie, mint a többi tagállamnak, mivel különleges felelősségük van a nemzetközi béke és biztonság fenntartásában. Ez jelenti a legújabb problémát, mert az Amerikai Egyesült Államok 2017-től fokozatosan 40%-kal akarja csökkenteni a DPKO költségvetési támogatását. Mivel Washington a legnagyobb befizető a békeművelti büdzsébe (2017/18-ban a békefenntartás 28,47%-t biztosította), ez érezhetően kihat majd az ENSZ békefenntartási lehetőségeire. A 2018/19-es költségvetés átlagosan *1,47%-os csökkentést* eredményezett az előző pénzügyi év büdzséjéhez képest. A békefenntartó költségvetési ciklus július 1-jétől június 30-ig tart. Ez a ciklus ritkán van összhangban a Biztonsági Tanács mandátumával, a költségvetés azonban 12 hónapra készül a művelet legfrissebb mandátuma alapján.

Az ENSZ békefenntartó műveleteinek jóváhagyott költségvetése a 2018/19-es pénzügyi évre *6,69 milliárd dollár.* Ez az összeg a 14 békefenntartó misszióból *12-t finanszíroz,* mert az UNTSO és az UNMOGIP támogatását az ENSZ állandó költségvetése biztosítja. A DPKO költségvetéséből támogatják az Afrikai Unió szomáliai missziójának logisztikai biztosítását (AMISOM⁴⁷), működtetik a Brindisiben (Olaszország) és Valenciában (Spanyolország) lévő anyagi-technikai bázisokat, valamint az Ugandában (Entebbe) lévő regionális szolgáltató központot is. Sok ország önkéntesen további forrásokat és befizetéseket is rendelkezésre bocsát az ENSZ békefenntartó erőfeszítéseinek támogatására. A költségvetési javaslatot a főtitkár az adminisztratív és költségvetési kérdésekkel foglalkozó tanácsadó bizottsághoz (ACABQ⁴⁸) nyújtja be, amely felülvizsgálja és jóváhagyja a javaslatot, valamint ajánlásokat tesz a Közgyűlés ötödik bizottságának. Végül a költségvetést a Közgyűlés egészének kell elfogadnia.

Mivel az ENSZ nem rendelkezik saját fegyveres és rendvédelmi erővel, a szükséges katonai és rendőri létszámot *a tagállamok biztosítják.* A kéksapkás és kéksisakos békefenntartókat a saját kormányaik fizetik, az ENSZ pedig az államoknak minden év július 1-jén – a Közgyűlés által jóváhagyott általános díjszabás szerint (2018-ban ez 1428 dollár/fő/hónap) –

⁴⁶ Simai Mihály: Az ENSZ hetven éve és a jövő. Köz-gazdaság 2015. 2. szám. <http://www.menszt.hu/data/file/SimaiMihaly-AzENSHetveneveesajovo.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 08. 24.)

⁴⁷ African Union Mission in Somalia.

⁴⁸ Advisory Committee on Administrative and Budgetary Questions.

visszatéríti a kiadások meghatározott részét. Az ENSZ ugyancsak megtéríti a tagállamoknak a felszerelés és a technikai eszközök költségeit is. A rendőrséget és más polgári személyzetet az egyes műveletekhez létrehozott békefenntartó költségvetésekből fizetik ki.

A 2018/19. évi költségvetés az elmúlt 10 év legszerényebb büdzséje, aminek elsősorban az Amerikai Egyesült Államok az oka. Már 2015-től elkezdte mérsékelni az évi 2,4 milliárd dolláros hozzájárulását, amit aztán Donald Trump elnök erős visszavágással folytatót: a 2018/19-es pénzügyi évben Washington 285 millió dollárral (23%-kal) csökkentette támogatását. Tovább nehezíti a problémát, hogy ebben az időszakban a BT másik négy állandó tagjánál is visszaesett a támogatás nominális összege, még Kínánál is, pedig az az elmúlt évtizedben folyamatosan növelte hozzájárulását. Ezzel az ENSZ békefenntartási költségvetése a 2014/15-ös negatív trendforduló után 2016/17 után zuhanni kezdett.

A 10 legnagyobb finanszírozó ország:⁴⁹

- Amerikai Egyesült Államok – 28,47%;
- Kína – 10,25%;
- Japán – 9,68%;
- Németország – 6,39%;
- Franciaország – 6,28%;
- Egyesült Királyság – 3,99%;
- Oroszország – 3,99%;
- Olaszország – 3,75%;
- Kanada – 2,72%;
- Spanyolország – 2,44%.

A költségvetés csökkenése a DPKO-t a helyzet felülvizsgálatára kényszerítette, amit racionalizálásokkal, illetve tagállamok kiegészítő befizetésre történő ösztönzésével próbál megoldani. Megkezdődött a műveleti jelenlét csökkentése, 2017-ben kettő (MINUSTAH⁵⁰ – Haiti; UNOCI⁵¹ – Libéria), 2018. márciusban pedig egy régóta működő missziót (UNMIL⁵² – Libéria) „zártak be”. A létszámcsökkentés további módjaként a NATO-módszert alkalmazták, vagyis a fel nem töltött helyekkel csökkentették egyes missziók jóváhagyott létszámát. Ezzel ugyan csökkentették a hiányokat, viszont pont a problémás műveleteknél (MONUSCO, UNAMID, UNMISS, MINUSMA) növekedtek a kapacitásproblémák is.

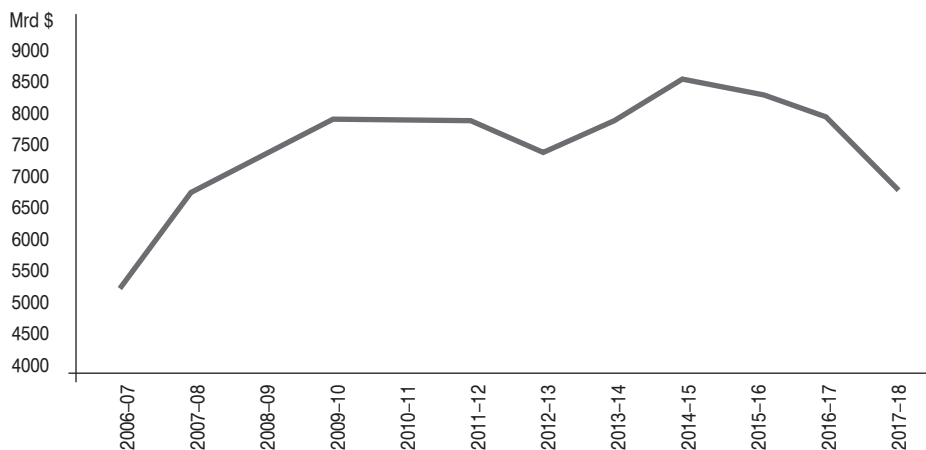
A finanszírozás csökkenése mellett a missziók jellegének megváltozása, a bonyolult biztonsági környezet és a növekvő veszteségek miatt is csökkent a hagyományosan nagy hozzájáruló országok (India, Pakisztán, Nepál, Egyiptom stb.) „adakozókedve”, ami tovább növelte a nehézségeket a negyedik generációs műveleteknél. E nehéz időszak egyetlen pozitív híre csak az, hogy az Amerikai Egyesült Államokkal ellentétben *Kína folytatja az ENSZ-et támogató politikáját* nemcsak a DPKO költségvetése, hanem a világszervezet rendes költségvetése terén is. 2017/18-ban már Peking biztosította a békeműveleti büdzsé 10,25%-át (800 millió dollár) és az ENSZ rendes költségvetésének a 7,92%-át (428 millió dollár). Bár ezek a támogatási összegek alig érik el az Amerikai Egyesült Államok által befizetett összegek felét, Kína előretörése azért biztató, mert a részesedés növekedése következetesen és kiszámíthatóan folytatódik. Peking a pénzügyi támogatás emelése mellett a csapat-hozzájárulását

⁴⁹ <https://peacekeeping.un.org/en/how-we-are-funded> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 28.)

⁵⁰ United Nations Stabilisation Mission in Haiti.

⁵¹ United Nations Operation in Côte d'Ivoire.

⁵² United Nations Mission in Liberia.

4. ábra Az ENSZ békefenntartási költségvetésének változása (2006–2018)⁵³

is növelni szeretné a jelenlegi 2644 főt 8000 főre, ami a mostani 12. helyről az 1–3. helyre „repítené” a kelet-ázsiai országot. Kína ENSZ-stratégiája megváltoztathatja az évtizedek óta uralkodó sztereotípiát, hogy azok az országok, amelyek fizetnek, a műveletekben nem játszanak jelentős szerepet – az Amerikai Egyesült Államok 2018-as személyi hozzájárulása mindössze 55 fő volt. A feltörekvő Kína kettős – pénzügyi és csapaterős – növekvő hozzájárulása új perspektívát biztosíthat az ENSZ számára.

MAGYARORSZÁG RÉSZVÉTELE AZ ENSZ-BÉKEFENNTARTÁSBAN

A rendszerváltozás utáni magyar kül- és biztonságpolitika a statikus országvédelemtől egyre inkább a nemzetközi feladatokban való aktív szerepvállalás felé fordult, amely így aztán az elmúlt 30 évben a Magyar Honvédség tevékenységének egyik sikeres „terméke” lett. Bár az ukrán válság (2014), a tömeges migráció (2015–) ismét előtérbe helyezte az ország védelmét, az aktív részvétel a nemzetközi műveletekben, a missziós tevékenységben továbbra is a Honvédség fontos feladata maradt. A rendszerváltozás után a biztonság- és védelempolitikai dokumentumok a nemzetközi béke fenntartását és az európai stabilitás erősítését tűzték ki célul kétoldalú és regionális együttműködés kereteiben. A békefenntartás szempontjából pedig elsősorban az ENSZ-műveletek jöttek számításba.

Az időszak meghatározó döntései és dokumentumai (1993-as Biztonságpolitikai Alapelvek, Honvédelmi Alapelvek, az 1993. évi honvédelmi törvény, a Magyar Honvédség fejlesztésével foglalkozó 1995. évi országgyűlési határozatok) alapvetően az MH területi honvédelmi feladatainak megvalósításával, illetve a NATO katonai együttműködéséhez szükséges követelmények megfogalmazásával foglalkoztak. A részvételt a nemzetközi válságkezelésben a kijelölt békeidőszaki erőkre alapozták. 1990–1994 között a magyar ENSZ-békefenntartók megjelenése a nemzetközi válságövezetekben reprezentálta a magyar kül- és biztonságpolitika megváltozását. A magyar NATO- és EU-tagság politikailag ugyan nem, de gyakorlatilag háttérbe szorította az ENSZ-békefenntartást. Az 1998. évi Biztonság- és

⁵³ Ryan Rappa: The Year in Data 2017–18: Less Peacekeeping, a growing role for China, and push for more woman leaders. The Global Peace Operations Review 2018, 29. https://peaceoperationsreview.org/wp-content/uploads/2018/05/gpor_Peace_Operations_2018_full_final_WEB.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 11. 23.)

védelempolitikai alapelvek, az ezredforduló után megjelenő nemzeti biztonsági (2002, 2004, 2012) és katonai stratégiák (2009, 2012) a kül-, a biztonság- és a védelempolitikai célokat már a NATO, az EU, az ENSZ és az EBESZ műveleteiben, legújabbban pedig már *ad hoc* koalíciókban való aktív részvétellel kívánta elérni. 2004-re alakult ki az MH békeműveleti ambíciószintje, amit a kormány – napjainkig is érvényesen – *1000 főben* határozott meg. Az ambíciószinten belüli ENSZ-békefenntartási arány folyamatosan változott, de az euroatlanti integráció előrehaladásával gyengült, 2018. októberig mintegy 10%-ot tett ki. Az MH békeműveletekben való részvételi követelménye erős hatást gyakorolt a mindenkori reformokra és átalakításokra is, hiszen a haderőnek az ország védelmére a szövetségesekkel együtt kell felkészülnie.

Az ENSZ-békefenntartásban a Magyar Honvédség 1988-tól vesz részt.⁵⁴ Az 1990-es évek első felében hazánk kisebb létszámú, néhány fős, főleg megfigyelőkből álló kontingensekkel vett részt az ENSZ misszióiban (Irak–Kuvait, Angola, Uganda, Mozambik stb.). Magyarország 1995-ben küldött először fegyveres alakulatot nemzetközi békemisszióba (Sínai-félsziget, Ciprus, a volt Jugoszlávia utódállamai), azóta részvételünk az ENSZ, illetve a NATO és az EU által vezetett missziókban folyamatos. A 2000-es évtized közepe óta a magyar részvételi szint a különböző nemzetközi missziókban 1000 fő körül stabilizálódott. Tekintettel az afganisztáni ISAF művelet 2014. végi lezárulására, műveleti részvételünk a meghatározott ambíciószint alá csökkent, de újabb koszovói vállalással sikerült a műveleti szerepvállalásunkat újra feltornászni. 2018 őszén Ciprusról véglegesen hazatért a magyar csapatkontingens, így az MH külföldi missziókhoz való hozzájárulása ismét csökkent. 2018 végén négy ENSZ-misszióban 26 magyar katona szolgál. Hozzá kell tenni, hogy Magyarország ENSZ-hozzájárulásába nemcsak a katonai, hanem a rendőri, illetve alkalmanként a civil hozzájárulást is hozzá kell számolni.⁵⁵ Sajnos nincs olyan kormányzati szerv, amely valamennyi hozzájárulási formát regisztrálná és nyilvántartaná.

Ezért a magyar (katonai és rendőri) hozzájárulás mértékét legjobban az ENSZ adatbázisaiból nyert információkkal lehet jellemezni. A statisztikai sor nagyon érdekes, hiszen az 1990-ben küldött 15 fővel értük el a legjobb helyezést (23. hely) a hozzájáruló országok közül, 2018-ban pedig – az UNFICYP-ből való jelentős kivonulás miatt – a leggyengébbet (86. hely). Igaz, a három évtized alatt sok minden megváltozott, az ENSZ-missziókba hozzájáruló országok száma gyakorlatilag megháromszorozódott, a magyar békefenntartói igény (EBESZ, NATO, EU) is többszörösére nőtt.

⁵⁴ Besenyő János: A Magyar Honvédség részvétele az ENSZ békeműveleteiben. In: Szenes Zoltán: Válságkezelés és békefenntartás az ENSZ-ben. Nemzeti Közszerzői Társaság, 2013, 58–74.

⁵⁵ Az ENSZ-szakirodalom különbséget tesz a katonai erőt felajánló országok (Troop Contributing Country – TCC) és a rendőri erővel hozzájáruló országok (Police Contributing Country – PCC) között, illetve különböző szakkifejezéseket használ a katonai erők alkalmazásának szabályaira (Rules of Engagement), mint a rendőri erők használatának kérdéseire (Directive on the Use of Force).

2. táblázat A magyar hozzájárulás nagysága az ENSZ-missziókban és helyezése (év/fő/helyezés/országok száma)⁵⁶

1990 15 fő 23. 46	1991 22 fő 26. 58	1992 113 fő 30. 67	1993 42 fő 61. 70	1994 70 fő 49. 75	1995 44 fő 48. 76	1996 78 fő 39. 70	1997 101 fő 37. 70	1998 165 fő 24. 77	1999 174 fő 27. 82
2000 154 fő 37. 89	2001 159 fő 40. 87	2002 142 fő 42. 89	2003 142 fő 48. 94	2004 150 fő 46. 102	2005 106 fő 54. 108	2006 108 fő 63. 114	2007 118 fő 64. 119	2008 103 fő 64. 120	2009 88 fő 67. 115
2010 88 fő 67. 115	2011 88 fő 65. 114	2012 89 fő 63. 115	2013 89 fő 68. 122	2014 89 fő 72. 122	2015 93 fő 71. 123	2016 93 fő 69. 125	2017 95 fő 65. 125	2018 30 fő 86. 124	2019

Az adatok szerint Magyarország 2005-ig jól teljesített, folyamatosan az első 50 országban foglalt helyet. A 2005-től kezdődő 100 fő körüli létszámra történt csökkentés miatt – ami a koszovói jelenlét megerősítésével függött össze – a pozíciónk lecsúszott a 64. helyre. Amikor tartósan áttértünk a 100 fő alatti hozzájárulásra, erőssorrendünk a 63. és a 72. között mozgott, attól függően, hogy a többi tagállam milyen vállalásokat tett. Azt csak remélni lehet, hogy a tavalyi év „zuhanása” a 86. helyre csak ideiglenes, és Magyarország újra felkapaszkodik a hozzájárulók közepes szintjére. A magyar békefenntartási konferenciák (2013, 2016, 2018) tapasztalatai szerint az MH a jelenlegi missziókban is tudná lényegesen növelni jelenlétét, ha az ENSZ műveleti nagyobb prioritást kapnának. A világszervezeti adatok elemzése azt mutatja, hogy egy kétszáz fős ENSZ-hozzájárulással tartósan az első 50 ország között lennénk. Ezzel egyúttal visszanyernénk az 1990-es években élvezett jó helyezést is a térségben, hiszen most nagyon leszakadtunk a V4-országoktól, valamint Romániától és Ausztriától is.

Magyarország az előírások szerint teljesíti a hozzájárulást az ENSZ békefenntartó missziói költségvetéséhez, amelyet a hatályos békefenntartási tagdíjskála szerint fizetjük. 2016–2018 között hazánkat a „G” szintre sorolták be – a lengyelekkel és a horvátokkal együtt –, vagyis 0,161%-os arányban járulunk hozzá a missziók költségvetéséhez.⁵⁷ Ezt a Külgazdasági és Külügyminisztérium fizeti be, amelynek nagysága 11–13 Mrd dollár lehet évente. A finanszírozás tervezését több tényező teszi bizonytalaná. Egyrészt a DPKO költségvetési éve júliusban kezdődik, míg a magyar költségvetés naptári évre szól. Másrészt a BT döntéseinek függvényében új missziók jöhetnek létre, illetve a már működő missziók mandátuma változhat, ami költségvetési vonzattal jár, és az egyes országokra vonatkozó kivetést befolyásolja. Ezért a Titkárságtól a kivetések egész évben, folyamatosan érkezhettek, és teljesítésük is e szerint történik.

A Magyar Honvédség „ENSZ-központja” az *MH Béketámogató Kiképző Központ* (MH BTKK), amely 2000-ben kezdte meg működését Szolnokon, és 2004-ben vált önálló hadrendi szervezetté. A központ a nemzetközi szervezetek és a nem állandó katonai szövetségek által szervezett és vezetett béketámogató műveletekben részt vevő katonák felkészítésével fog-

⁵⁶ <https://peacekeeping.un.org/en/troop-and-police-contributors> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 25.)

⁵⁷ Scale of assessment for the apportionment of the expenses of United Nations peacekeeping operations. Implementation of General Assembly resolutions 55/235 and 55/236. Report of the Secretary General, 28 December 2015. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/70/331/Add.1 (Letöltés időpontja: 2018. 11. 28.)

lalkozik, de szakmai konferenciákat, szemináriumokat és nyelvi képzéseket is szervez. Az intézmény rendezte a 30 éves magyar ENSZ-hozzájárulás tiszteletére a kéksapkás veterán találkozót „A Vietnámtól napjainkig” címmel. Az MH BTKK-nál az eltelt 15 évben levezetett 250 nemzeti felkészítésen 5300 fő vett részt. A felkészítések között kiemelt szerepet kap a kontingensek törzstiszti állományának alap- és célfelkészítése. Az 50 nemzetközi felkészítést 1200 fő hajtotta végre. Külföldi képzések közül kiemelkedik a Nemzetközi Katonai Megfigyelő Tanfolyam (IMOC⁵⁸), melyet az ENSZ DPKO akkreditál.

A Központ nemzetközi szintű szemináriumokat és konferenciákat is szervez. Ilyen volt többek között a „Saber Junction” Human Rights konferencia, az EU-V4 Békeművelési szeminárium, a „20 éves az IMOC – Nemzetközi Katonai Megfigyelő Tanfolyam a kezdetektől napjainkig” konferencia. Az MH BHKK a nemzetközi békefenntartói kiképzés frontvonalában tevékenykedik. A felkészítések és kiképzések során kiemelt figyelmet fordít arra, hogy a képzés résztvevői a megszerzett tudás birtokában képesek legyenek feladataikat a művelési területen eredményesen végrehajtani, ezzel segítve elő a művelési célok, tágabb értelemben a Magyar Honvédség és szövetségesei céljainak elérését. Az egyfajta kiválósági központként működő intézmény kiemelt figyelmet fordít a művelési területről érkező tapasztalatok feldolgozására és a kiképzés rendszerébe történő beépítésére, valamint az oktatás-képzés metodikájának fejlesztésére. A Központ az ENSZ előretolt „világítótornya”, amely munkájával fenntartja és erősíti a Magyar Honvédségben a világszervezet céljait, értékeit, feladatait és eszmeiségét.

AZ MH RÉSZVÉTELE ENSZ-MISSZIÓKBAN

A Magyar Honvédség 2018 végén *négy misszióban* vett részt: az UNFICYP-ben Cipruson, a MINURSO-ban Nyugat-Szaharában, az UNIFIL-ben Libanonban és a MINUSCA-ban a Közép-afrikai Köztársaságban. Még a kisszámú jelenlét is két kontinensen történő békefenntartási hozzájárulást jelent. A tanulmány lezárásakor már ismert volt, hogy a Magyar Honvédség az év végén beszünteti hozzájárulását a MINUSCA-ban.

UNFICYP/Ciprus

Az UNFICYP misszióban történő magyar szerepvállalás 1993 augusztusában kezdődött négy katonai megfigyelővel. A csapaterős hozzájárulás az osztrákokkal közösen kezdődött 1995-ben, de Ausztria 2000 szeptemberében kivonult a félszigetről. Később Szlovénia is jelezte, hogy nem kíván tovább az UNFICYP munkájához hozzájárulni. Így a 4. szektorban megüresedett helyeket 2001 júniusától Szlovákia békefenntartói töltötték be a magyar–szlovák békefenntartó zászlóalj keretén belül. A magyar hozzájárulás 2005. január 31-től a korábbi 122 főről 84 főre csökkent, így a későbbiekben a magyar kontingens sokáig 70–80 fővel látta el feladatát. 2010 októberétől szerb katonák is integrálódtak a magyar alegységek állományába.

Az UNFICYP Magyar Kontingens a szigetet két részre osztó ütközőövezet keleti, 4-es szektorában teljesített szolgálatot. A szektor felelősségi területe Nicosia délkeleti részénél kezdődött és a tengerig tartott. Ezen belül a kontingens gerincét adó magyar békefenntartó szakasz az ütközőövezet mintegy 70 km-es szakaszát tartotta ellenőrzése alatt. A szakaszparancsnokság (CSI – Camp Szent István) az ütközőzónán belül, Athienou városban

⁵⁸ International Military Observer Course.

települt. A szakasz öt lövészrajából négy a CSI-ben, egy pedig a járőrbázison (Patrol Base 91) teljesített szolgálatot. A magyar kontingens és a szektor parancsnoksága északi területen, Famagustában (CGS – Camp General Stefanik) volt. A magyar kontingens harmadik része pedig Nicosiában, az ENSZ-erők főparancsnokságán teljesített szolgálatot. A magyar csapatkontingens 2018. augusztus 31-én fejezte be küldetését a szigetországban, a kivonulást nem követte hivatalos indoklás. A 25 év alatt 19 kontingensparancsnok vezetésével több mint kétezer magyar katona és rendőr szolgált ebben az ENSZ-műveletben.⁵⁹ *Jelenleg 11 fő szolgál különböző egyéni beosztásokban az 55 éves misszióban, amely 1023 fővel látja el fő feladatát, a politikai rendezés elősegítését.*

MINURSO/Nyugat-Szahara

Nyugat-Szahara korábban 80 évig spanyol gyarmat volt. A terület felszabadítása, illetve a függetlenségről döntő népszavazás kiírása érdekében az őslakosok megalakították a Polisario frontot. 1975-ben megkezdődtek a tárgyalások a spanyol kormány, Marokkó és Mauritánia között. Egyik állam sem ismerte el a Polisariót a terület lehetséges birtokosaként, így a tárgyalások után aláírt madridi egyezményben foglaltak szerint a terület kétharmada Marokkóhoz, egyharmada pedig Mauritániához került. A felszabadítási front a spanyol csapatok kivonulását követően megkezdte a gerillaharcot, majd Mauritánia 1979-ben lemondott területi igényéről. A tüzszünet az ENSZ BT 690/1991. számú határozatával lépett érvénybe, amelyet az ENSZ ellenőrzött. Jelenleg a misszióban 451 fő teljesít szolgálatot. A misszió többségét civilek alkotják. 2002–2005 között a MINURSO parancsnoki feladatát Száraz György vezérőrnagy látta el. *A misszióban hazánkat 7 katonai megfigyelő képviseli.*

UNIFIL/Libanon

Az UNIFIL missziót 1978-ban az ENSZ Biztonsági Tanácsának döntése alapján hozták létre (SCR 425, 426) azzal a céllal, hogy felügyeljék az izraeli csapatok Libanonból történő kivonását, helyreállítsák a nemzetközi békét és biztonságot, valamint támogassák a libanoni kormányt a déli területek fölötti hatalom gyakorlásában. A 2006 júliusában kezdődött súlyos áldozatokkal járó fegyveres összecsapások után az ENSZ BT döntött a misszió létszámának 15 ezer főig történő növeléséről. Jelenleg az UNIFIL misszióban 11 271 fő alkotja a műveletet, amelyből 10 235 fő katona 38 országból. Az engedélyezett létszámkeretből mintegy 3800 fő hiányzik, tehát ide lehetne további magyar hozzájárulást küldeni. *A misszióba hazánk 4 térképészt vezényelt.*

MINUSCA/Közép-afrikai Köztársaság

Az ENSZ BT 2014. április 10-én egyhangúlag elfogadta azt a határozatot, amely jóváhagyja egy ENSZ Többdimenziós Integrált Stabilizációs Misszió telepítését a Közép-afrikai Köztársaságba. 2014. szeptember 15-én az ENSZ átvette az irányítást a jelenleg a Közép-afrikai Köztársaságban működő ENSZ Integrált Béketeremtési Irodától (BINUCA⁶⁰), valamint

⁵⁹ Hazatértek. UNFICYP visszafogadó ünnepség Székesfehérváron. https://honvedelem.hu/cikk/112719_hazatertek (Letöltés időpontja: 2018. 10. 05.)

⁶⁰ Bureau intégré des Nations Unies pour la consolidation de la paix en République centrafricaine.

az Afrikai Unió Közép-afrikai Köztársaságba telepített támogató missziótól (MISCA⁶¹). A MINUSCA feladata többek között a civilek védelme, segítségnyújtás az átmeneti időszakban a helyi hatóságok számára, az emberi jogok védelme, illetve a leszerelési folyamat támogatása. A békefenntartó misszió működését legutóbbi határozatában 2019. júliusig engedélyezte a BT, létszámát 12 870 főben maximalizálta. A bonyolult helyzet miatt azonban a feladatban ennél jóval többen, 14 613-an szolgálnak, köztük 10 235 katoná *A misszióban a Magyar Honvédség állományából 2 katonai megfigyelő és 2 törzstiszt vett részt 2015. március 21. és 2018. december 31. között.*

BEFEJEZÉS

A jubileumi időpontok az ENSZ-békefenntartást 2018-ban nehéz helyzetbe találták. A világszervezet békefenntartási jelenléte (14 művelet), ereje (103 ezer fő) és finanszírozása (6,69 milliárd dollár) csökkent a korábbi időszakhoz viszonyítva, ugyanakkor a problémák felerősödtek, főleg a békefenntartók biztonságának megóvása tekintetében. Az Amerikai Egyesült Államok jelentősen csökkentette a békefenntartás pénzügyi támogatását, humán erővel pedig csak alig látható módon vesz részt a világszervezet munkájában. António Guterres új ENSZ-főtitkár 2018-ban meghirdette a „*Cselekvés a békefenntartásért*” (A4P) kezdeményezést, amit ma már 131 ország támogat. Az A4P „lefordítása” rövid, közép- és hosszú távú projektekre sikeresen elindult. Az új vízió, célok és feladatok megvalósítása azonban *nem lehetséges a tagállamok aktívabb részvétele nélkül*, különösen a nagyhatalmaknak van kiemelt felelőssége e tekintetben. Az ENSZ BT tagjai közül egyedül Kína támogatása erősödik, pénzügyileg már a 2. legerősebb, csapaterő biztosításában pedig a 12. legnagyobb hozzájáruló ország. Ha Kína következetesen folytatja a meghirdetett ENSZ-politikáját, akkor néhány év múlva az ENSZ-et támogató legerősebb országok közé kerülhet. *A magyar békefenntartás ENSZ-komponense tovább gyengült, 25 év után megszűnt az UNFICYP Magyar Kontingens tevékenysége Cipruson. Mivel 2015-ben, 20 év után hagyta el a magyar katonarendőri békefenntartói csoport az MFO missziót a Sínai-félszigeten (bár az nem ENSZ-művelet), a két negatív esemény akár tendenciát is jelenthet. Ma az MH békeműveleti jelenléte az ENSZ-műveletekben 2%-os, ami méltatlanul alacsony az MH hagyományaihoz képest. Mindenképpen szükség lenne a korábbi arányok helyreállítására, amihez a jövő haderejét szolgáló új békefenntartási stratégiát kellene kidolgozni. Ne feledjük Dag Hammarskjöld svéd Nobel-békedíjas ENSZ-főtitkár híres mondását: A békefenntartás nem katonai feladat, de csak a katonák képesek végrehajtani.*

FELHASZNÁLT IRODALOM

Alapvető tények az ENSZ-ről. Magyar ENSZ Társaság, Budapest, 2013.

A New Partnership Agenda. Charting a New Horizon for UN Peacekeeping. Department of Peacekeeping Operations and Department of Field Support, New York, July 2009. https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/newhorizon_0.pdf

Besenyő János: *A Magyar Honvédség részvétele az ENSZ békeműveleteiben*. In: Szenes Zoltán: *Válságkezelés és békefenntartás az ENSZ-ben*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2013, 58–74.

⁶¹ Mission internationale de soutien à la Centrafrique sous conduite africaine.

- Biedermann Zsuzsanna: *A védelem felelőssége*. Nemzet és Biztonság, 2012. február. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb12_01_biedermann_zsuzsanna.pdf
- Declaration of Shared Commitments on UN Peacekeeping Operations. 2018. 08. 16. <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/a4p-declaration-en.pdf>
- Does drone technology hold promise for the UN? UN DPKO, 6 Sep 2017. <https://peacekeeping.un.org/en/feature-does-drone-technology-hold-promise-un>
- ENSZ-békefenntartás hivatalos honlapja: <https://peacekeeping.un.org/en/un-peacekeeping-70-years-of-service-sacrifice>
- Fifth Committee Approves \$ 6.69 Billion for 13 Peacekeeping Operations in 2018/19. GA /AB/ 4287. 5 July 2018. <https://www.un.org/press/en/2018/gaab4287.doc.htm>
- Hazatértek. UNFICYP visszafogadó ünnepség Székesfehérváron. https://honvedelem.hu/cikk/112719_hazatertek
- <https://peacekeeping.un.org/en/action-for-peacekeeping-a4p>
- <https://peacekeeping.un.org/en/data>
- <https://peacekeeping.un.org/en/how-we-are-funded>
- <https://peacekeeping.un.org/en/troop-and-police-contributors>
- https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/pk_factsheet_08_18_eng.pdf
- Isaszegi János: *A békemissziók (békeműveletek) általános jellemzése, főbb trendjei*. Napjaink hadtudománya előadás-sorozat. Magyar Hadtudományi Társaság, 2010. február 25.
- Jones, Bruce: *Evolving models of Peacekeeping. Policy Implications & Responses*. UN DPKO, 2005. http://www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/5880~v~Evolving_Models_of_Peacekeeping__Policy_Implications_and_Responses.pdf
- Nők a békefenntartásban. <https://peacekeeping.un.org/en/women-peacekeeping>
- Rappa, Ryan: *The Year in Data 2017-18: Less Peacekeeping, a growing role for China, and push for more woman leaders*. The Global Peace Operations Review 2018, 29. https://peaceoperationsreview.org/wp-content/uploads/2018/05/gpor_Peace_Operations_2018_full_final_WEB.pdf
- Report of the High-level Independent Panel on Peace Operations on uniting our strength for peace: politics, partnerships and people (A/70/95/-S/2015/446) 2015. <http://www.globalr2p.org/resources/984> (Letöltés időpontja: 2018. 12. 07.)
- Report of the Panel on United Nations Peace Operations (2000). http://www.un.org/en/events/pastevents/brahimi_report.shtml
- Sándor Barbara: *Az ENSZ és a válságkezelés*. Nemzet és Biztonság, I. évf. 2. szám., 2008. március. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/sandor_barbara-az_ensz_es_a_valsgakezeles.pdf
- Santos Cruz, Carlos Alberto dos – Phillips, William R. – Cusinamo, Salvator: *Improving Security of United Nations Peacekeepers: We need to change the way were are doing the business*. DPKO, December 19, 2017. https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/improving_security_of_united_nations_peacekeepers_report.pdf
- Scale of assessment for the apportionment of the expenses of United Nations peacekeeping operations. Implementation of General Assembly resolutions 55/235 and 55/236. Report of the Secretary General, 28 December 2015. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/70/331/Add.1
- Secretary General's Remarks to Security Council High-Level Debate on Collective Action to Improve UN Peacekeeping. 28 March, 2018. <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2018-03-28/secretary-generals-remarks-security-council-high-level-debate>
- Simai Mihály: *Az ENSZ hetven éve és a jövő*. Köz-gazdaság 2015. 2. szám. <http://www.menszt.hu/data/file/SimaiMihaly-AzENSZhetvenevesajovo.pdf>

- Sulyok Gábor: *Szövegezési zavarok és értelmezési nehézségek a védelmi felelősség leírásában*. Külügyi Szemle, 2014/3. szám, 127–142. <http://kki.hu/assets/upload/Sulyok.pdf>
- Szenes Zoltán (szerk.): *Válságkezelés és békefenntartás az ENSZ-ben*. Tanulmányok. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2013. <http://konyvtar.ksh.hu/cgi763?session=48681983&infile=details.glu&loid=1287821&rs=936877&hitno=-1>
- Tisovszky János: *Az ENSZ és a békefenntartás*. Magyar ENSZ Társaság, Budapest, 1997. <http://www.menszt.hu/data/file/TSFINAL2.pdf>
- Tomolya János: *Békefenntartási kézikönyv*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2010.
- Törő Csaba: *Békefenntartó és béketámogató műveletek*. In: Adány Tamás Vince – Bartha Orsolya – Törő Csaba (szerk.): *A fegyveres összeütközések joga*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009, 83–104.
- UN Peacekeeping factsheets. <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/dpko-brochure-2018v17.pdf>
- United Nations Peacekeeping Operations. Principles and Guidelines. 2008. https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/capstone_eng_0.pdf
- Value of Peacekeeping. U.S. Government Accountability Office (GAO) Report 2018. <https://betterworldcampaign.org/un-peacekeeping/value-of-peacekeeping/>

Répási Krisztián:

AZ EURÓPAI UNIÓ TERRORFENYEGETETTSÉGÉNEK ALAKULÁSA 2011 ÉS 2017 KÖZÖTT AZ EUROPOL JELENTÉSEINEK TÜKRÉBEN

ÖSSZEFOGLALÓ: A médiában és az európai politikai közbeszédben kirajzolódó és a hivatalos politika által közvetített fenyegetettségkép között komoly eltérések fedezhetők fel. Ebből adódóan a terrorizmust illetően nem lenne szabad általánosítani, ugyanis a terrorizmus minden egyes válfaja más és más jellemzőkkel, dinamikával és tendenciákkal rendelkezik. Ezért ahhoz, hogy teljes képet kapjunk az Európai Unión belüli terrorizmusról, meg kell vizsgálnunk annak összes típusát.

KULCSSZAVAK: vallási indíttatású terrorizmus, szeparatizmus, szélsőbaloldal, szélsőjobboldal, radikális környezetvédők, TE-SAT-jelentések

BEVEZETÉS

Az európai politikai közbeszéd és a média – különösen a 2015. januári és novemberi, Párizsban történt merényletek óta – egyrészt rendszeresen kihangsúlyozza, hogy egyre több terrorcselekmény történik a kontinensen, másrészt, hogy a terrorizmus megváltozott és veszélyesebb lett, azt a látszatot keltve, hogy a terrorizmus egyformán érinti az összes európai (uniós) országot. Mindezek mellett a radikális muszlimokhoz köthető terrorizmust úgy tüntetik fel, mintha a terrorizmusnak ez lenne az egyedüli, kizárólagos típusa. Az Európai Rendőrségi Hivatalnak (Europol) az Európai Unión belüli terrorizmussal foglalkozó, évente megjelenő, a terrorhelyzettel és annak trendjével foglalkozó jelentéseiből (Terrorism Situation and Trend Report – TE-SAT) azonban egy ettől lényegesen eltérő és bonyolultabb kép rajzolódik ki.

Az alábbiakban elsősorban a TE-SAT-jelentések alapján¹ megvizsgáljuk, hogy 2011 és 2017 között megváltozott-e, és ha igen, akkor miben változott az EU terrorfenyegetettsége, továb-

¹ A felhasznált TE-SAT-jelentések elérhetősége: TE-SAT 2012. Europol, 2012. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/te-sat-2012-eu-terrorism-situation-and-trend-report>; TE-SAT 2013. Europol, 2013. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/te-sat-2013-eu-terrorism-situation-and-trend-report>; TE-SAT 2014. Europol, 2014. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/te-sat-2014-eu-terrorism-situation-and-trend-report>; TE-SAT 2015. Europol, 2015. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2015>; TE-SAT 2016. Europol, 2016. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2016>; TE-SAT 2017. Europol, 2017. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2017>; TE-SAT 2018. Europol, 2018. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2018-tesat-2018> (Letöltések időpontja: 2018. 06. 20.) A jelentések az előző naptári évet vizsgálják, vagyis a TE-SAT 2018 a 2017-es évet (január 1-jétől december 31-ig), a TE-SAT 2017 a 2016-os évet sbb.

bá – annak összetettsége okán – kiemelten foglalkozunk a vallási indíttatású terrorizmussal. Mivel a szíriai válság jelentősen befolyásolta számos ország terrorfenyegetettségét, ezért a vizsgálati időszak kezdő dátumának 2011-et tettük meg, ugyanis érzékeltetni szeretnénk, hogy milyen volt az EU terrorfenyegetettsége a konfliktus legelején, évekkal a különböző vallási fanatikus felkelő szervezetek (Iszlám Állam, Haját Tahrír as-Sám stb.) felemelkedése előtt.

A TE-SAT-JELENTÉSEK ÉS AZ EURÓPAI UNIÓN BELÜLI TERRORIZMUS VÁLFAJAI

A 2007 óta megjelenő TE-SAT-kiadványok a sikeres, a sikertelen és a hatóságok által megühehíusított merényleteken, a letartóztatásokon, valamint a bírósági ítéleteken keresztül elemzik az Unión belüli terrorizmus helyzetét és tendenciáit. A TE-SAT az egyetlen olyan nyilvános adatbázis, ahol az adatokat az érintett országok hatóságai szolgáltatják, így a tagállamok terrorfenyegetettségét illetően ezek az adatok relevánsnak tekinthetők. A kiadványok motivációs szempontból sorolják be a különböző terrorcselekményeket, ennek megfelelően a TE-SAT-jelentések a terrorizmusnak öt kategóriáját különböztetik meg: az iszlám szélsőséges értelmezéséből eredeztethető vallási indíttatásút, a szeparatistát, a szélsőbaloldalt, a szélsőjobb oldalt, valamint a *single issue*, vagy más néven tematikus terrorizmust; ezenfelül a kiadványok számba veszik azokat a terrorcselekményeket is, amelyeket egyetlen kategóriába sem tudtak besorolni („not specified”).

1. táblázat *Az EU-n belül elkövetett terrortámadások, letartóztatások és bírósági – elmarasztaló és felmentő – ítéletek, valamint a terrorcselekményekhez köthető halálos áldozatok száma 2011–2017 között a TE-SAT adatai alapján (Szerkesztette a szerző)*

Év	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Összes
Támadások	174	219	152	201	211	142	205	1304
Letartóztatások	484	537	535	774	1077	1002	975	5384
Ítéletek	346	437	284	337	526	587	569	3086
Halálos áldozatok	2	17	7	4	151	142	68*	391

* 2017-tel kapcsolatosan a TE-SAT 2018 kiemeli, hogy a halálos áldozatok számában nem szerepelnek az észak-írországi merényletek áldozatai. Lásd TE-SAT 2018: i. m. 9. Az észak-írországi rendőrség jelentései szerint Észak-Írországban 2017. április 1. és 2018. március 31. között ketten veszítették életüket. Lásd Police Recorded Security Situation Statistics. Annual Report covering the period 1st April 2017 – 31st March 2018. Police Service of Northern Ireland, 17 May 2018, 2. <https://www.psnl.police.uk/globalassets/inside-the-psnl/our-statistics/security-situation-statistics/2018/annual-security-situation-statistics-report-2017-18.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 06. 20.) A többi év kapcsán nem tudjuk, hogy a TE-SAT figyelembe vette-e az észak-írországi adatokat, vagy sem.

A TE-SAT-kiadványok adatai szerint a terrortámadások és a halálos áldozatok száma az elmúlt hét évet tekintve nem egyenletesen növekvő, hanem változó tendenciát mutat. 2011 és 2017 között 2016-ban volt a legkevesebb terrortámadás az Európai Unió területén, ugyanakkor a letartóztatások számában 2011 és 2015 között, míg a bírósági ítéletek számában 2013 és 2016 között egyértelmű növekedést láthatunk. A halálos áldozatok száma² ugyancsak

² A halálos áldozatoktól eltérően a sebesültekről a TE-SAT-jelentések nem minden esetben közölnek pontos adatokat, ezért a sérültek számát nehéz megbecsülni. A rendelkezésre álló adatok szerint 2011–2017 között a terrorcselekmények sebesültjeinek száma 1580 és 1900 közé tehető, aminek legnagyobb része a vallási indíttatású terrortámadásokhoz köthető.

sokat változhat egyik évről a másikra. Kétségtelen tény, hogy a 2015-ös év jóval több halálos áldozatot követelt, mint az azt megelőző négy év összesen,³ ugyanakkor 2016-ban és különösen 2017-ben a terrortámadások során már jóval kevesebben haltak meg, mint 2015-ben. A halálos áldozatok jelentős többsége a vallási indíttatású merényletekben veszítette életét.

Vallási indíttatású terrorizmus

A vizsgált időszakban a sikeres, a sikertelen és a leleplezett vallási indíttatású terrortámadások száma változó képet mutat, ugyanakkor 2013-hoz képest egyértelműen több terrorcselekményt kíséreltek meg végrehajtani az EU-ban. A legtöbb incidens 2017-ben történt, hozzátéve, hogy a 33 támadásból 10 volt sikeres, 12 sikertelen, 11-et pedig a hatóságok akadályoztak meg.⁴ Az őrizetbe vételek és az ítéletek száma 2011 óta növekszik, 2013 és 2016 között pedig meredek emelkedést láthatunk mindkét mutató esetében. A halálos áldozatok kapcsán 2014-hez képest jelentős növekedés történt, ugyanakkor számuk 2016-tól meredeken csökken.

2. táblázat *A vallási indíttatású terrortámadások, letartóztatások, bírósági ítéletek és a merényletekhez köthető halálos áldozatok száma 2011–2017 között az EU-n belül a TE-SAT adatai alapján (Szerkesztette a szerző)*

Év	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Összes
Támadások	0	6	0	2	17	13	33	71
Letartóztatások	122	159	216	395	687	718	705	3002
Ítéletek	59	95	58	99	198	358	352	1219
Halálos áldozatok	0	8	1	4	150	135	62	360

Az EU területén 2014 óta végrehajtott vallási indíttatású merényletekből az alábbi tendenciák rajzolódnak ki a támadásokra és az elkövetőkre vonatkozóan. A terrorcselekmények egy részét, köztük a 2015. november 13-i párizsi támadássorozatát alaposan megtervezték, a nagy többségük viszont jóval egyszerűbben kivitelezhető akció volt (például a késeléses támadások). A vallási indíttatású terroristák egy része úgynevezett „magányos farkas” típusú merénylő, vagyis olyan, aki nem tagja semmilyen szélsőséges csoportnak vagy hálózatnak, emellett a támadást minden külső segítség nélkül tervezi és kíséri meg végrehajtani.⁵ Másrészt az elkövetők lehetnek egy olyan önszerveződő, néhány fős csoport tagjai, amelyet nem irányít semmilyen nagyobb szélsőséges szervezet vagy hálózat.⁶ Ilyenkor az elkövetők ugyan minden esetben külső irányítás nélkül hajtják végre a támadást, ám ennek ellenére kapcsolatban állhatnak azzal a felkelő- vagy terrorista szervezettel, amelynek az inspirációjára elkövetik a merényletet. Végül a támadók lehetnek egy nagyobb terrorista hálózat helyi sejtjeinek tagjai, akik a merényletet az anyaszervezet parancsára hajtják végre.⁷

³ Hozzá kell tenni, hogy 2015-ben a halálos áldozatok nagy része egyetlen akcióban, a november 13-i párizsi támadássorozatban veszítette életét.

⁴ TE-SAT 2018: i. m. 23.

⁵ Például a londoni Westminster hídnál 2017. március 22-én végrehajtott támadás elkövetője, Khalid Masood.

⁶ Erre példaként a 2016. júliusi nizzai és a 2017-es barcelonai és cambrilsi merényletek felelőseit lehet felhozni.

⁷ Ilyen volt a 2015. november 13-i párizsi és a 2016. március 22-i brüsszeli támadás.

vagy olyan egyének, akiket egy külföldi terrorista hálózat helyi kapcsolattartói szerveznek be és/vagy készítenek fel a merényletre.⁸

A merénylők változatos eszközök igénybevételével hajtották végre az akciókat: a legtöbb merényletnél kést használtak, illetve személygépkocsival hajtottak bele a tömegbe, vagy pedig a kettőt kombinálták, vagyis a lehető legegyszerűbb módon követték el a támadásokat. Más esetekben viszont a terroristák automata fegyvert és/vagy robbanószkőzt használtak. A célpontok részben konkrét személyek, közösségek vagy szimbólumok voltak,⁹ viszont történtek olyan támadások is, ahol a cél a halálos áldozatok maximalizálása volt.¹⁰ A merényleteket túlnyomórészt civil célpontok ellen – például nem megfelelően védett nyilvános tömegrendezvényeken, közösségi tereken –, kisebb részben pedig rendőrök vagy védett létesítmények ellen követték el. A radikális muszlimok felől érkező terrorizmus – mint általában véve a vallási indíttatású szélsőségség¹¹ – azért tekinthető veszélyesnek, mert legtöbbször az emberi élet kioltására törekszik, számos esetben pedig célként jelenik meg a halálos áldozatok és a sebesültek számának maximalizálása. Emiatt általában véve ehhez a terrorizmustípushoz köthetők azok a magas áldozatszámú járó, nagy félelmet kiváltó és hatalmas médiafigyelemmel kísért merényletek, amelyeket a szakirodalom stratégiai (vagy más megfogalmazásban stratégiai jelentőségű) terrorcselekményeknek nevez.

A merényletek mögött húzódó okok meglehetősen összetettek. Egyrészt nagyon sok muzulmán érzi úgy, hogy a Nyugat agressziót hajt végre az iszlám világ országai ellen, ezért megpróbálják megtorolni mindezt azokon az országokon, amelyek muszlim országokban zajló fegyveres cselekményekben vesznek részt. Másrészt a vallási indíttatású terrorszervezetek a toborzás során az európai muszlimok sérelmeit a saját céljaikra használják fel azért, hogy minél jobban magukhoz láncolják a beszervezendő személyeket. A terrorista szervezeteknek az olyan személyek a legalkalmasabbak a merényletek elkövetésére, akik a célország állampolgárai, bevándorló szülőkkel, nagyszülőkkel rendelkeznek, rosszul képzettek, anyagilag kiszolgáltatottak és a társadalom peremén élnek.¹²

A TE-SAT 2015-ös jelentése további mozgatórugóként említi meg az al-Kaida és az Iszlám Állam közti rivalizálást. Mindkét szervezet magának követeli a „nemzetközi dzsihád” irányításának vezető szerepét, ezért mindketten arra ösztönzik a nyugati országokban élő követőiket, hogy terrortámadásokat hajtsanak végre ezekben az országokban, aminek részben az a célja, hogy a harctéren elszenvedett veszteségek ellenére hitelesek és jelentősek maradjanak a követőik szemében.¹³

⁸ Erre példaként Salman Abedit, a manchesteri öngyilkos merénylőt, valamint a Charlie Hebdo szerkesztősége és a kóser üzlet (Hyper Cacher) elleni támadásért (2015. január 7. és 9.) felelős terroristákat lehet felhozni.

⁹ Például rendőrök; a zsidósággal kapcsolatos helyszínek, épületek (zsinagóga, zsidó múzeum, kóser termékeket áruló boltok); keresztény templomok; a szólás- és véleményszabadsággal összefüggésbe hozható rendezvények és személyek (a koppenhágai Krudttönden kávézóban 2015 februárjában rendezett, szólásszabadsággal foglalkozó beszélgetés, a Charlie Hebdónál dolgozók, valamint a Mohamed-karikatúrákkal összefüggésbe hozott karikatúrarajzolók).

¹⁰ Ez utóbbira példaként többek között a 2015. novemberi párizsi, a 2016-os brüsszeli, nizzai és berlini merényleteket, valamint 2017-ben az Egyesült Királyságban történt terrorcselekményeket említenénk meg.

¹¹ A szélsőséges keresztények, zsidók, szikhek és hinduk által elkövetett támadások is számos halálos áldozatot követeltek az érintett országokban.

¹² Böröcz Miklós: Az illegális migráció és a terrorizmus közti összefüggések vizsgálata. (T)error & Elhárítás, 2014/2., 15–16. http://tek.gov.hu/tt_pdf/2014/Borocz_Miklos_Az_illegalis_migracio.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 06. 20.)

¹³ TE-SAT 2015: i. m. 6., 20–21.

Európai „dzsihadisták” a világ konfliktusövezeteiben

Az elmúlt évtizedekben a világnak számos pontja szolgált a „hitetlenek elleni globális dzsihad” színteréül, köztük Csecsenföld, Kasmír, Bosznia-Hercegovina, Afganisztán, Pakisztán, Mali, Szomália és Líbia. Jelenleg Szíriában és Irakban harcol a legtöbb nyugati, köztük EU-országból érkező önkéntes. A The Soufan Group kutatóintézet 2015 decemberében megjelent tanulmánya szerint egész Európából több mint 6000 önkéntesen jelentkező szélsőséges ment harcolni Szíriába és Irakba:¹⁴ ebből több mint 5000-en EU-országokból indultak el, háromnegyedük (körülbelül 3700 fő) Franciaországból, az Egyesült Királyságból, Németországból és Belgiumból,¹⁵ továbbá körülbelül 800-ra tehető a nem EU-tag nyugat-balkáni országokból származó szélsőséges.¹⁶

Számos, Európából érkező vallási fanatikus fontos szerepet tölt vagy töltött be az Iszlám Államon belül, kapcsolatot tartva a származási országukban működő terrorista hálózatokkal. Ahogy az Iszlám Állam katonai szempontból visszaszorult, úgy csökkent egyre inkább a Szíriába és Irakba tartó önkéntesek száma, ugyanakkor arra lehet számítani, hogy ezzel együtt nőni fog az EU-tagállamokba visszatérők száma. Mindez tovább erősítheti az európai szélsőséges iszlamista mozgalmakat és csoportokat egyrészt úgy, hogy a szélsőségesek a külföldön szerzett harci tapasztalatukat felhasználva merényletet követhetnek el hazai terepen, másrészt rajtuk keresztül az Iszlám Állam, az al-Kaida vagy a hozzájuk közel álló afrikai és ázsiai vallási fanatikus szervezetek könnyebben meg tudják szólítani az európai radikális muszlimokat.¹⁷

A külföldön harcoló önkéntesek közül azonban nem mindegyikük tér vissza Európába és követ el terrorcselekményt. Az önkéntesek egy része elesik a harcok során, többen kinn maradnak, majd egyik konfliktuszónából a másikba vándorolnak, a fennmaradó részük pedig megpróbál visszajutni Európába. A visszatérők közül sokan az átélt élmények hatására örökre kiábrándulnak a „dzsihadból”, és megpróbálnak be-, illetve visszailleszkedni a társadalomba, kisebb részük viszont, akik további radikalizáción mentek keresztül a harcok során, minden bizonnyal merényletet kísérelnek meg elkövetni Európában és/vagy további önkénteseket próbálnak toborozni valamelyik ázsiai vagy afrikai konfliktusövezetbe.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a vallási indíttatású terrorizmus nem elsősorban a menedékkérőkön vagy az illegális bevándorlókon keresztül fenyegeti Európát, hanem sokkal inkább az Európában legálisan tartózkodó, radikalizálódott egyénekeken keresztül. A nyugati országokban végrehajtott terrorcselekmények túlnyomó részét nem illegális bevándorlók követték el, hanem a bevándorló felmenőkkel rendelkező nyugati országok állampolgárai, vagy olyan törvényes keretek között Európába érkezett bevándorlók, akik vallási fanatikusok voltak.¹⁸ A 2016-ban és 2018-ban megjelent TE-SAT-kiadványok külön

¹⁴ Foreign Fighters – An Updated Assessment of the Flow of Foreign Fighters into Syria and Iraq. The Soufan Group. December 2015, 7–10. http://soufangroup.com/wp-content/uploads/2015/12/TSG_ForeignFightersUpdate3.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 01. 04.); TE-SAT 2016: i. m. 27. A The Soufan Group adatai jórészt ENSZ-jelentéseken és kormányzati becsléseken alapszanak. Lásd Foreign Fighters – An Updated Assessment of the Flow of Foreign Fighters into Syria and Iraq: i. m. 5.

¹⁵ Uo. 12.

¹⁶ TE-SAT 2017: i. m. 12.

¹⁷ Frank Horst: Salafist Jihadism in Germany. International Institute for Counter-Terrorism, 12 January 2011. <https://www.ict.org.il/Article.aspx?ID=729> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 13.)

¹⁸ Böröcz: i. m. 18–19.

kiemelik: nincs konkrét bizonyíték arra, hogy a terrrorszervezetek rendszeresen, állandó jelleggel a menekültáradatot használnák fel embereik észrevétlen Európába juttatására.¹⁹

Az önkéntes „dzsihádisták” közül az Európába történő visszatérés során többen a saját útlevelüket használják, néhányan viszont hamisított okmánnyal vagy lopott személyazonossági igazolvánnyal próbálkoznak, és csak nagyon kis részük (néhány tucatnyi személy) próbálkozik meg papírok nélkül elvegyülni a menedékkérők és az illegális bevándorlók között. Mindamellett a menekültekkel és az illegális bevándorlókkal együtt megpróbálnak olyan vallási fanatikusok is bejutni Európába, akik nem valamelyik európai (uniós) ország állampolgárai, hanem például olyan szíriai és iraki radikálisok, akiket valamelyik iszlamista felkelőszervezet (például az Iszlám Állam) küldött Európába azért, hogy merényletet kövessenek el,²⁰ ezeknek a száma viszont még a visszatérő európai önkéntesekénél is alacsonyabb.²¹ Az Európába visszatérő önkéntes harcosok többsége azon az útvonalon próbál meg visszatérni származási országába, amelyen keresztül kijutott a konfliktusövezetbe, ezáltal Törökország fontos csomópontként szolgál mind a kiutazók, mind a visszatérők számára.²²

A TE-SAT 2017-es kiadása a vallási indíttatású terrorizmussal kapcsolatosan egy rendkívül aggasztó jelenségre hívja fel a figyelmet, mégpedig arra, hogy növekvő tendenciát mutat a konfliktusövezetekbe utazó nők és kiskorúak száma. Az Egyesült Királyság bűnüldöző szervei szerint ahogyan Szíria és Irak az évek során egyre jobban belesodródott a fegyveres konfliktusba, úgy csökkent egyre inkább a szigetországból induló önkéntesek átlagéletkora: az Egyesült Királyságból származó 18 éves vagy annál fiatalabb radikálisoknak közel fele a „kalifátus” 2014. júliusi kikiáltása után ment ki harcolni. Hasonló esetekről számolt be Ausztria és Dánia is. A TE-SAT 2018 mindezt kiegészíti a belga hatóságok észrevételével, miszerint nemcsak a konfliktuszónákból visszatérő férfiak, hanem a nők és a gyerekek is biztonsági kockázatot jelenthetnek, hiszen ők is kaphattak kiképzést terrorcselekmény végrehajtására.²³

A fentiek mellett tendenciaként figyelhető meg, hogy a szíriai polgárháború az Unión belül is felerősítette a síita–szunnita ellentétet, ugyanis az elmúlt években több EU-ország arról tájékoztatta az Európát, hogy nőtt a szunniták által síiták ellen elkövetett atrocitások száma.²⁴

Szeparatista terrorizmus

A szeparatista terrorizmussal összefüggő támadások száma sokat változhat egyik évről a másikra, így nehéz a vizsgált időszakra vonatkozóan bármilyen tendenciát felállítani, ugyan-

¹⁹ TE-SAT 2016: i. m. 7., 28–29.; TE-SAT 2018: i. m. 28.

²⁰ A 2015. novemberi párizsi merénylet elkövetői közül ketten, akik feltehetően irakiak voltak, hamis szíriai útlevéllel rendelkeztek.

²¹ Alex P. Schmid: Links between Terrorism and Migration: an Exploration. International Centre for Counter-Terrorism, May 2016, 43–46. <https://www.icct.nl/wp-content/uploads/2016/05/Alex-P.-Schmid-Links-between-Terrorism-and-Migration.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 29.)

²² TE-SAT 2017: i. m. 13.

²³ Uo. 13.; TE-SAT 2018: i. m. 28.

²⁴ 2012 márciusában Brüsszelben felgyújtottak egy síita mecsetet, az imámot pedig megölték. A TE-SAT 2013-as jelentése az egyre erősödő síita–szunnita ellentétnek tulajdonította az esetet. Lásd TE-SAT 2013: i. m. 17. 2014-ben Franciaországban és Belgiumban a szunnita szélsőségesek síita mecseteket és egyéb létesítményeket gyújtottak fel, vagy fenyegették meg a fenntartókat, hogy bombát rejtettek el az épületekben. Lásd TE-SAT 2015: i. m. 23.

akkor a letartóztatások és a bírósági ítéletek száma évről évre csökken. Az adatok kapcsán fontos megemlíteni, hogy az Egyesült Királyság az Europoltól eltérően nem motivációs szempontból, hanem „származása”, „gyökere” alapján kategorizálja a terrorizmus válfajait („honi”, „nemzetközi” stb.).²⁵ Az eltérő besorolásból adódóan az általa közölt adatok a TE-SAT-jelentésekben egészen a 2017-es kiadásig a „nem meghatározott” kategóriába kerültek. Azóta a szigetország a terrorcselekményeket már motivációs szempontból osztályozza,²⁶ így 2016-tól kezdődően a korábbi évekhez képest ezért látunk jelentősnek mondható növekedést a szeptatista merényleteknél és csökkenést az egyik kategóriába sem sorolt támadásoknál. Összességében véve azonban az EU-ban végrehajtott szeptatista támadások számában nem érzékelhető jelentős növekedés.

3. táblázat *A szeptatista terrortámadások, letartóztatások és bírósági ítéletek száma 2011–2017 között az EU-n belül a TE-SAT adatai alapján (Szerkesztette a szerző)*

Év	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Összes
Támadások	110	167	84	67	65	99	137	729
Letartóztatások	247	257	180	154	168	84	30	1120
Ítéletek	259	278	195	207	171	125	49	1284

4. táblázat *Az egyik kategóriába sem sorolt („nem meghatározott”) terrortámadások, letartóztatások és bírósági ítéletek száma 2011 és 2017 között az EU-n belül a TE-SAT adatai alapján (Szerkesztette a szerző)*

Év	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Összes
Támadások	26	26	44	118	107	2	6	329
Letartóztatások	68	87	84	137	144	157	168	845
Ítéletek	14	5	6	6	109	92	125	357

A szeptatista terrorizmus a terrorcselekményeken keresztül három EU-országot érint: Spanyolországot, az Egyesült Királyságot és Franciaországot. Az Egyesült Királyságon belül Észak-Írországból a protestáns–katolikus megbékélést ellenző, úgynevezett „disszidens” katolikus terrorszervezetek, úgymint az IRA Folytonosság (Continuity IRA), az Új IRA és az Írország Katonái (Óglaigh na hÉireann) a „történelmi IRA” 2005-ös fegyverletétele ellenére továbbra is a fegyveres harc folytatása mellett kötelezték el magukat. A disszidens csoportok megpróbálják fokozni a biztonsági erők (különösen az észak-írországi rendőrség) tagjai és a brit érdekeltségű célpontok elleni támadásokat, míg a protestáns milíciákhoz és egyénekhez köthető terrorcselekmények a katolikus csoportok merényleteihez képest kevésbé szervezettek.

Az elmúlt évtizedekben Spanyolország két tartományában folyt fegyveres szeptatista erőszak: Baszkföldön és a portugál határ közelében lévő Galiciában. Az 1959-ben alapított Baszkföld és Szabadság (Euskadi ta Askatasuna – ETA) mozgalom az elmúlt másfél évtizedben jelentősen meggyengült: részben azért, mert egyre kisebb lett a társadalmi támogatottsága, részben pedig amiatt, mert a spanyol, a francia és a portugál bűnüldöző szerveknek sikerült

²⁵ Lényegében arról van szó, hogy a kérdéses terrorizmustípus az Egyesült Királyságon belül működő terrorista (anya)szervezethez, esetleg a szigetországon belül létrejött mozgalomhoz kötődik-e, vagy sem.

²⁶ Ugyanakkor az Egyesült Királyság a letartóztatásokat és az ítéleteket még mindig nem motivációs szempontból osztályozza, így azok továbbra is a „nem meghatározott” kategóriába kerülnek.

felszámolniuk a terrorista szervezet bázisait, búvóhelyeit és fegyverraktárait, valamint az ETA számos fontos pozícióban lévő terroristája is rendőrkézzre került. Bár az ETA 2011-ben felhagyott a fegyveres erőszakkal, 2018. május 2-án pedig bejelentette önmaga feloszlását,²⁷ Észak-Írországhoz hasonlóan a keményvonalas nacionalisták közül Baszkföldön sem nyugodott bele mindenki a fegyveres küzdelem feladásába. Az elmúlt években a Hazafias Baloldal (*izquierda abertzale*) mozgalmon belül különböző utcai erőszakot provokáló, terrorcselekménynek minősített szabotázsakciókat végrehajtó csoportok jelentek meg (például az Ernai nevű csoport), ugyanakkor az általuk folytatott erőszakos tevékenység jelenleg meg sem közelíti az ETA terrortámadásainak színvonalát.

Galiciában a Galíciai Ellenállás (Resistencia Galega – RG) nevű szervezet egy független, szocialista berendezkedésű galíciai állam megteremtéséért folytat küzdelmet erőszakos módszerekkel. Az RG terrorcselekményei eddig nem követeltek emberéletet, az akciók inkább a nagy anyagi károkozást tartják elsődleges szempontnak, mindamellett a TE-SAT-jelentések szerint a merényleteknek csak a kisebbik része írható az RG számlájára, ugyanis a szervezettől független egyének, illetve kisebb csoportok több merényletet hajtottak végre, mint az RG.²⁸ A galíciai fegyveres szeparatizmus a letartóztatások és az alacsony támogatottság miatt az elmúlt években jelentősen meggyengült: 2015 és 2017 között a TE-SAT-kiadványok nem írtak az RG-nek tulajdonított terrorcselekményekről.

Franciaországban Korzika szigetén a Korzikai Nemzeti Felszabadítási Front (Fronte di Liberazione Naziunale Corsu – FLNC) és más kisebb szeparatista csoportok küzdenek évtizedek óta a Franciaországtól való függetlenségért. A csökkenő támogatottság és az FLNC 2014-ben bejelentett fegyverletétele ellenére²⁹ 2015 és 2017 között összesen 107 merénylet és merényletkísérlet történt Franciaországban, ám ennek egy részét feltehetően nem korzikai, hanem kurd szélsőségesek követték el.

A szeparatista terrorizmussal kapcsolatosan meg kell említeni azokat a terrorszervezeteket is, amelyek bár az EU-n belül általában véve nem hajtanak végre támadásokat, de a terrorizmussal összefüggő tevékenységet folytatnak. A Kurd Munkáspárt (Partiya Karkerên Kurdistan – PKK) és a Sri Lanka-i Tamil Eelam Felszabadító Tigrisei (Liberation Tigers of Tamil Eelam – LTTE) EU-országokban zajló tevékenysége általában véve a propagandaterjesztésre, a terrorszervezet finanszírozására, a logisztikai háttér kialakítására és az új harcosok toborzására összpontosít, nem pedig a merényletekre. A PKK szélsőségesei legtöbbször Törökországban hajtanak végre merényleteket, de az elmúlt évek során a Franciaországban, Belgiumban és Németországban élő kurd radikálisok számos támadást (gyűjtogatást, bombamerényletet) követtek el török érdekeltségű épületek ellen. Az LTTE tagjai a Sri Lankán elszenvedett, véglegesnek tűnő 2009-es vereség után is arra törekuszenek, hogy az európai tamil diaszpórát felhasználva a szervezett bűnözői tevékenységben keresztül (például csalás, pénzmosás) életben tartsák a szervezetet.³⁰

²⁷ Sam Jones: Basque separatist group Eta announces dissolution. The Guardian, 2 May 2018. <https://www.theguardian.com/world/2018/may/02/basque-separatist-group-eta-announces-dissolution> (Letöltés időpontja: 2018. 06. 30.)

²⁸ TE-SAT 2013: i. m. 25.

²⁹ Michael Day: Corsican terror group lays down arms in battle for independence from France. The Independent, 27 June 2014. <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/corsican-terror-group-lays-down-arms-in-battle-for-independence-from-france-9569569.html> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 02.)

³⁰ TE-SAT 2012: i. m. 24–25.; TE-SAT 2014: i. m. 31–32.; TE-SAT 2018: i. m. 46.

Szélsőbaloldali terrorizmus

A TE-SAT adatai szerint 2011-hez képest kevesebb szélsőbaloldali terrorcselekményt hajtottak végre az elmúlt években az EU-n belül, az őrizetbe vételek száma pedig 2015-höz képest jelentősen csökkent.

5. táblázat *A szélsőbaloldali terrortámadások, letartóztatások és bírósági ítéletek száma 2011–2017 között az EU-n belül a TE-SAT adatai alapján (Szerkesztette a szerző)*

Év	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Összes
Támadások	37	18	24	13	13	27	24	156
Letartóztatások	42	24	49	54	67	31	36	303
Ítéletek	11	59	21	13	45	3	36	188

Az EU-n belüli szélsőbaloldali terrorcselekményeket napjainkban különböző olaszországi, görögországi és spanyolországi anarchista csoportok követik el, amelyek jóval kevésbé centralizáltak, mint az egykori marxista terrorszervezetek (például a Vörös Brigádok), továbbá a támadások ritkán követelnek emberéletet, de a robbanások során (például levélben vagy csomagban elrejtett bombák esetében) esetenként történtek személyi sérülések. A szélsőbaloldali terroristák a szimbolikusnak tekinthető akcióikat elsősorban az államhatalmat megtestesítő intézmények ellen és a bebörtönzött társak melletti szolidaritásból követik el.

A TE-SAT-jelentések szerint az elmúlt években a számos letartóztatás ellenére a görög anarchista terrorszervezetek lassan visszaszerzik műveleti képességüket, és egyre több fegyverhez jutnak hozzá, az olasz terrorcsoportok műveleti képessége a merényletek növekvő számának ellenére is erősen korlátozott, míg a spanyolországi merényletek túlnyomórészt egyéni akciókban öltenek testet és meglehetősen szervezetlenek. A legjelentősebb európai anarchista terrorszervezetek, a görög Tűz Sejtjeinek Összeesküvése (Synomosía Pyrínon Tis Fotiás – SPF) és az olasz Informális Anarchista Szövetség (Federazione Anarchica Informale – FAI) egy Nemzetközi Forradalmi Frontnak elnevezett, decentralizált, határokon átnyúló és az egymással szembeni szolidaritáson alapuló hálózat kialakítására töreksenek. Ennek tudható be, hogy a FAI brandjét („márkanévét”) használva az elmúlt évek során különböző anarchista csoportosulások nemcsak európai országokban, hanem Argentínában és Indonéziában is követték el merényleteket, tiltakozva többek között a bebörtönzött görög és olasz anarchisták fogva tartása ellen.³¹

A PKK-hoz és a Tamil Tigrisekhez hasonlóan a törökországi gyökerű marxista–leninista Forradalmi Népi Felszabadítási Párt-Front (Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi – DHKP-C) az EU-országokban nem a terrortámadásokra, hanem a propagandaterjesztésre, a toborzásra, valamint a pénzszerzésre összpontosít,³² a merényleteket pedig Törökországban követi el.

Szélsőjobboldali terrorizmus

A szélsőjobboldali terrorcselekmények száma meglehetősen alacsony, ugyanis a bűnüldöző szervek a legtöbb szélsőjobboldali erőszakos cselekményt nem terrortámadásnak tekintik,

³¹ TE-SAT 2013: i. m. 32–33.

³² TE-SAT 2018: i. m. 49.

hanem gyűlölet-bűncselekménynek.³³ Mindemellett 2015-ben „rekordmennyiségű” szélsőjobboldali terrortámadást hajtottak végre az EU területén: a kilencből hetet Franciaországban követték el.³⁴

6. táblázat *A szélsőjobboldali terrortámadások, letartóztatások és bírósági ítéletek száma 2011–2017 között az EU-n belül a TE-SAT adatai alapján (Szerkesztette a szerző)*

Év	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Összes
Támadások	1	2	0	0	9	1	5	18
Letartóztatások	5	10	3	34	11	12	20	95
Ítéletek	3	0	4	12	3	9*	4	35

* Magyarországon 2016-ban két személyt találtak bűnösnek terrorizmussal összefüggésbe hozott bűncselekménnyel kapcsolatban. Az egyik ítélet a szélsőjobboldali terrorizmussal volt kapcsolatos, a másik pedig a „nem meghatározott” kategóriába került. Lásd TE-SAT 2017: i. m. 52–53.

A számokból látható, hogy a menekült- és a bevándorlási hullám ellenére a terrorcselekmények száma nem emelkedett jelentősen az elmúlt években, ugyanakkor a TE-SAT 2017 kiemeli, hogy a külföldiek, valamint a baloldali aktivisták és a szélsőjobboldalt elítélő politikusok elleni támadások száma növekvő tendenciát mutat.³⁵ A TE-SAT-jelentések szerint az erősödő erőszak ellenére egyrészt a politikai jobbszélén elsősorban eseti jellegű, szórványos extrémista cselekményekkel kell számolni, és nem terrorizmussal, másrészt a kiterjedt nemzetközi kapcsolatok ellenére a kis létszámmal működő militáns szélsőjobboldali csoportoknak kicsi a támogatottsága, és a tagok közt gyakori a széthúzás.

Németországban az elmúlt évek során jelentősen nőtt a menekültek és a bevándorlók elleni támadások (menekültszállások felgyújtása, rongálás, gyilkossági kísérletek) száma: 2014-ben 198 támadásról adtak hírt, míg 2015-ben már több mint 800-ról.³⁶ Franciaországban a Charlie Hebdo szerkesztősége elleni támadás után nőtt meg a szélsőjobboldali erőszakos cselekmények, köztük a terrortámadások száma, a merényletek azonban nem követeltek emberéletet és sérültek sem voltak. Az Egyesült Királyságban a Brexit-kampányt követően számos támadást hajtottak végre menekültek, vendégmunkások és bevándorlók ellen, továbbá a kampány ideje alatt megöltek egy Brexit-ellenes munkáspárti képviselőt, Jo Coxot, továbbá a 2017-ben végrehajtott öt szélsőjobboldali terrortámadás közül mindegyiket a szigetországban követték el.³⁷

Single issue (tematikus) terrorizmus

Az EU-n belüli terrorizmus motiváció szerinti besorolása kapcsán utolsóként az úgynevezett *single issue*, vagy más néven tematikus terrorizmust említenénk meg. A tematikus terrorizmus esetében az aktivisták nem akarják megváltoztatni az ország teljes politikai, gazdasági és alkotmányos berendezkedését, hanem csak egy adott témára fókuszálnak.

³³ Magyarországon a Btk. „közösség tagja elleni erőszak” címén bünteti a gyűlölet-bűncselekményeket.

³⁴ TE-SAT 2016: i. m. 44.

³⁵ Uo. 45–46.

³⁶ TE-SAT 2016: i. m. 41.

³⁷ TE-SAT 2018: i. m. 51.

A hatóságok a tematikus erőszakkal összefüggő cselekményeket ritkán tekintik terrorizmusnak, ennek tudható be a támadások, a letartóztatások és az ítéletek alacsony száma.

7. táblázat *A single issue terrortámadások, letartóztatások és bírósági ítéletek száma 2011–2017 között az EU-n belül a TE-SAT adatai alapján (Szerkesztette a szerző)*

Év	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Összes
Támadások	0	0	0	1	0	0	0	1
Letartóztatások	0	0	3	0	0	0	0	3
Ítéletek	0	0	0	0	0	0	0	0

Általánosságban véve a tematikus szélsőségesnek három jelentősebb típusát lehet megkülönböztetni: a radikális állatjogi, a szélsőséges környezetvédő és az elsősorban az Amerikai Egyesült Államokban aktív militáns abortuszellenes mozgalmat. A rendelkezésre álló adatok szerint a *single issue* erőszak Európában leginkább az állatok bántalmazása, különösen az állatkísérletek ellen tiltakozó szélsőséges állatvédők akcióin keresztül van jelen, azonban a TE-SAT-kiadványok a jelenség kapcsán említést tesznek olyan erőszakba fulladó protest mozgalmakról is, amelyek csak egy adott ország egy bizonyos régióját érintik. Ilyen például Olaszországban a No TAV mozgalom, amely az 1990-es évek elején a Torino melletti Val di Susa kisvárosában született tiltakozásul a Lyont Torinóval összekötő nagy sebességű vasút (Treno Alta Velocità) megépítése ellen. A kezdeti erőszakmentes demonstrációkat a 2000-es évek közepén felváltották a rongálással, gyújtogatással és robbantásokkal kísért tiltakozó akciók.

Az utóbbi években a minél erőszakosabb kimenetelű akciókban érdekelt anarchisták megpróbálnak beférkőzni a környezetvédő mozgalmakba, köztük a No TAV-ba is. Mindezzel az a céljuk, hogy belerángassák a környezetvédőket egy szélesebb értelemben vett, a kérdéses építkezés elleni tiltakozáson túlmutató erőszakos, rendszerellenes és globalizációellenes küzdelembe, ezért vált a No TAV mozgalom egy idő után egyre erőszakosabbá, a rongálásra és a gyújtogatásra helyezvén a hangsúlyt. Mindezek ellenére a mozgalomból jórészt sikerült kiszorítani a legszélsőségeesebb elemeket, de az anarchisták nem hagytak fel a vasúthálózatok elleni erőszakos akciókkal, csak most már nem a No TAV keretein belül hajtják végre azokat.³⁸

KÖVETKEZTETÉS

Mindent egybevetve elmondható, hogy 2011 óta valóban megváltozott az Európai Unió terrorfenyegetettsége, de nem úgy, ahogy azt a politikai marketing és a média láttatni próbálja. A TE-SAT-kiadványokban megjelent adatok tekinthetők az EU-országok hivatalos terrorizmusképének, ez a hivatalos álláspont azonban ellentmond a politikai közbeszéd és a média által felvázolt „valóságnak”.

Egyrészt általánosságban véve a terrorcselekmények számát illetően nehéz több évre vonatkozó tendenciát felrajzolni, mert egyik évről a másikra sokat változhat, hogy hány merényletet hajtanak végre az egyes terrorizmustípusokon belül. Másrészt a terrorizmusnak a vallási indíttatású mellett más típusai is léteznek. Harmadrészt kétségtelen, hogy

³⁸ TE-SAT 2017: i. m. 48.

a halálos áldozatok és a sebesültek száma jelentősen nőtt 2014 óta, de nem a terrorizmus összes válfaján belül, ugyanis a terrorizmusnak csak bizonyos típusai lettek veszélyesebbek. Végül, az EU-tagállamok terrorfenyegetettsége között jelentős különbségek vannak, ami azt jelenti, hogy a terrorizmus nem egyformán érinti az uniós országokat. A szeptatista és a szélsőbaloldali terrorizmus lényegében 3-3 országot érint, míg a vallási indíttatású terror elsősorban azokban az országokban van jelen, ahol nagyszámú, integrációs problémákkal küszködő muszlim kisebbség él, így az EU nagy részét, köztük Magyarországot és a másik három visegrádi országot ez a probléma mindeddig nem érintette.

Az utóbbi években a legnagyobb változáson a vallási indíttatású terrorizmus ment keresztül. A támadások, a letartóztatások, az ítéletek és a halálos áldozatok számát tekintve jelentős növekedés tapasztalható 2011-hez képest, mindemellett a halálos áldozatok száma 2015 óta jelentősen csökkent. Az uniós országokban a vallási indíttatású erőszak felerősödése egybeesett az Iszlám Állam központi szervezetének 2015-től datálható szíriai és iraki területvesztésével, vagyis minél jobban gyengül az Iszlám Állam, a szervezet annál jobban próbálja feltüzelnéni az európai muzulmánokat, így akarván kompenzálni a harcúterén szerzett vereséget.³⁹ Ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy az EU-ban 2015 előtt nem létezett vallási indíttatású terrorizmus, de a számokból tisztán kivehető, hogy az Iszlám Államnak az európai országokat is a célkeresztbe állító uszító propagandája jelentősen befolyásolta bizonyos EU-országok (elsősorban Franciaország, az Egyesült Királyság és Belgium) terrorfenyegetettségét.

A bevándorlás és a (radikális muszlimokhoz köthető) terrorizmus között a politikai közbeszédben elhangzottak ellenére, néhány egyedi esetet leszámítva, nincs erős kapcsolat, ugyanis a bevándorlók és a menedékkérők között arányait tekintve nagyon kevés Európába be- vagy visszaszivárgó szélsőségest találunk.

Az elmúlt néhány évben azonban nemcsak a vallási indíttatású, hanem a szélsőjobboldali politikai erőszak is átalakult: egyrészt 2011-hez képest nőtt a terrorcselekmények száma, másrészt nemcsak a menekültek és a bevándorlók, hanem a szélsőjobboldal-ellenes politikusok is a fizikai erőszak célpontjává váltak. Ezzel szemben a szélsőbaloldali terrorizmus csak kismértékben erősödött, a tematikus (*single issue*) terrorizmus stagnál, míg a szeptatista terrorcselekmények számában – köszönhetően annak, hogy több elszakadáspárti terrorszervezet időközben megszűnt vagy inaktívra vált – nem tapasztalható jelentős növekedés 2011 óta.

A vallási indíttatású terrorizmust azért tartjuk veszélyesebbnek, mint a terrorizmus bármely más típusát, mert nem egy esetben a merényletek célja a halálos áldozatok maximalizálása volt. A terrorizmus szélsőbaloldali és szeptatista válfaja viszont a 70-es, a 80-as és a 90-es évektől eltérően ma már inkább az anyagi károkozásra és nem a politikai gyilkosságokra koncentrál, ugyanakkor a vizsgált időszakban – 2017-et leszámítva – éves szinten sokkal kevesebb vallási indíttatású terrortámadás történt, mint szeptatista vagy szélsőbaloldali. Mindemellett a szélsőjobboldali terrorizmus is produkálhat magas áldozatszámot, gondoljunk csak Anders Breivik 2011-ben Norvégiában végrehajtott tömeggyilkosságára, de a nem terrortámadásoknak tekintett gyűlölet-bűncselekmények is lehetnek halálos kimenetelűek, amire számos példát lehet hozni az Egyesült Királyságtól kezdve Svédországon, Belgiumon és Olaszországon át a közép- és kelet-európai országokig.

³⁹ Ugyanakkor már 2014-ben is történtek olyan sikeres és még időben leleplezett merényletek, amelyeket Szíriában harcoló, majd később Európába visszatérő szélsőségesek követtek el, vagy próbáltak meg elkövetni (példaként hoznánk fel a brüsszeli zsidó múzeumnál történt támadást és egy meghiúsított merényletet a franciaországi Créteil-ben). Lásd TE-SAT 2015: i. m. 18–19.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Böröcz Miklós: *Az illegális migráció és a terrorizmus közti összefüggések vizsgálata.* (T)error & Elhárítás, 2014/2. http://tek.gov.hu/tt_pdf/2014/Borocz_Miklos_Az_illegalis_migracio.pdf
- Day, Michael: *Corsican terror group lays down arms in battle for independence from France.* The Independent, 27 June 2014. <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/corsican-terror-group-lays-down-arms-in-battle-for-independence-from-france-9569569.html>
- Foreign Fighters – An Updated Assessment of the Flow of Foreign Fighters into Syria and Iraq. The Soufan Group. December 2015. http://soufangroup.com/wp-content/uploads/2015/12/TSG_ForeignFightersUpdate3.pdf
- Horst, Frank: *Salafist Jihadism in Germany.* International Institute for Counter-Terrorism. 12 January 2011. <https://www.ict.org.il/Article.aspx?ID=729>
- Jones, Sam: *Basque separatist group Eta announces dissolution.* The Guardian, 2 May 2018. <https://www.theguardian.com/world/2018/may/02/basque-separatist-group-eta-announces-dissolution>
- Police Recorded Security Situation Statistics. Annual Report covering the period 1st April 2017 – 31st March 2018. Police Service of Northern Ireland, 17 May 2018. <https://www.psn.police.uk/globalassets/inside-the-psni/our-statistics/security-situation-statistics/2018/annual-security-situation-statistics-report-2017-18.pdf>
- Schmid, Alex P.: *Links between Terrorism and Migration: an Exploration.* International Centre for Counter-Terrorism. May 2016. <https://www.icct.nl/wp-content/uploads/2016/05/Alex-P.-Schmid-Links-between-Terrorism-and-Migration.pdf>
- TE-SAT 2012. Europol, 2012. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/te-sat-2012-eu-terrorism-situation-and-trend-report>
- TE-SAT 2013. Europol, 2013. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/te-sat-2013-eu-terrorism-situation-and-trend-report>
- TE-SAT 2014. Europol, 2014. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/te-sat-2014-eu-terrorism-situation-and-trend-report>
- TE-SAT 2015. Europol, 2015. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2015>
- TE-SAT 2016. Europol, 2016. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2016>
- TE-SAT 2017. Europol, 2017. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2017>
- TE-SAT 2018. Europol, 2018. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2018-tesat-2018>

Tábi Levente alezredes:

TÁMADÁS IMPROVIZÁLT ROBBANÓESZKÖZZEL A LEVEGŐBŐL

ÖSSZEFOGLALÓ: Az improvizált robbanóeszközzel végrehajtott támadások változatosak, a légtérből történő veszélyeztetés pedig csak még bonyolultabbá teszi az amúgy sem egyszerű veszély kezelését. A kereskedelmi forgalomban is beszerezhető modern pilóta nélküli repülőrendszerek komoly kihívás elé állítják a biztonsági szerveket, mivel a folyamatos és intenzív fejlesztésük miatt az ilyen eszközökkel levegőből tervezett támadások elleni védekezés egyre nehezebb.

KULCSSZAVAK: NATO, improvizált robbanóeszköz (IED¹), improvizált robbanóeszköz elleni (C-IED²) tevékenység, pilóta nélküli repülőeszköz

„...az a haderő, amely nem vizsgálja annak módját, hogy hogyan védekezzen a pilóta nélküli repülőrendszerek ellen, az nem készül fel megfelelően a következő háborúra...”
Col. Matthew T. Tedesco, U.S. Army³

BEVEZETÉS

Feltevésém szerint a jövő modern hadviselésének sikere azon fog múlni, hogy térben és időben a szemben álló felek mennyire képesek egymást technológiailag felülmúlni. Napjaink aszimmetrikus hadviselése során a harcoló felek már nagyon modern technológiát is képesek alkalmazni, így a helyi és a koalíciós biztonsági erőknek fel kell készülniük a modern technológia alkalmazásával elkövetett támadásokra, valamint képesnek kell lenniük a veszteségek csökkentése vagy éppen egy esetleges improvizált robbanóeszközzel (IED) végrehajtott támadás megakadályozása érdekében megfelelő ellenintézkedések bevezetésére.

Tanulmányomban azt kívánom bemutatni, hogy egy IED-veszélyes műveleti környezetben a szemben álló felek milyen, a légtérben használható technológiát alkalmazhatnak, mind az IED-támadások végrehajtása, mind pedig az azok ellen történő védekezés érdekében.

IED-VESZÉLY

A puskapor feltalálása óta az emberi pusztítás mértéke és mélysége csak az adott kor technológiai fejlettségétől, valamint a kor emberének leleményességétől, szakmai rátermettségétől

¹ Improvised Explosive Device.

² Counter Improvised Explosive Device.

³ „...militaries that are not examining ways to defend against the use of unmanned aircraft systems (UASs) are not preparing adequately for the next war...” Col. Matthew T. Tedesco, U.S. Army: Countering the Unmanned Aircraft Systems Threat. Military Review, 2015. december 31., 64. http://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20151231_art012.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 05. 05.)

függött. Az ipari forradalommal, a fegyverek tömeggyártással történő előállításával exponenciálisan megnövekedett az elérhető fegyverrendszerek alkalmazásának igénye. Az elmúlt századok különböző háborúi során – amikor még konvencionális haderők harcoltak egymás ellen – mindig a hagyományos, a rendszeresített fegyverekkel kezdődött meg a küzdelem. Számos példát láthatunk viszont arra, hogy a harcok során a fegyvereket, fegyverrendszereket másként, az adott harci körülményekhez képes „improvizált” módon is alkalmazták a katonák (például az első világháború során a kezdeti bombavetések levegőből, vagy a gyalogsági áso alkalmazása közelharc alkalmával stb.).

Az IED alkalmazása ugyan pár évszázados múlttal rendelkezik, mégis fogalma és tartalma széles körben a 21. század fegyveres konfliktusai során vált ismertté. A 2000-es évek első évtizedében az iraki és az afgán műveleti területeken az IED-eket nagyon változatos módon vetették be a különböző félreguláris, milicista vagy terrorszervezetek, valamint a bűnözői csoportok, viszont jellemzően földfelszínre vagy elásva telepített robbanóeszközöket alkalmaztak csak. A szíriai és az utóbbi időben az iraki területeken azonban kifejezetten az Iszlám Állam már jelentős mértékben „modernizálta”, fejlesztette, illetve komplexebbé tette az IED-ekkel végrehajtott támadásait.

Míg a modern kori IED-támadások kezdetén, a katonai műveletek során a robbanóeszközök jellemzően a fel nem használt konvencionális lőszerkekből, rakétákból készültek, addig az utóbbi években sorra jelentek meg a teljesen improvizatív robbanószerkezetek, melyek már nemcsak a hagyományos lőszerkezt manipulált indítását, hanem a robbanószerkezt összes alkotóelemének (melyek a mindennapi életben is használt anyagok) és a részegységek „háziilag” történő elkészítését és összeszerelését is jelentette. De nemcsak magát a robbanóeszközöket módosította az Iszlám Állam az IED-ek alkalmazásakor, hanem elkezdte igénybe venni a műveleti terület harmadik dimenzióját, a légteret is.

A REPÜLÉS FEJLŐDÉSE A PILÓTA NÉLKÜLI REPÜLŐESZKÖZÖKIG

A Wright fivérek repüléstörténeti teljesítményétől hosszú út vezetett a mai modern kor pilóta nélküli repülőrendszeréig (UAS⁴). Véleményem szerint az egyértelműen kijelenthető viszont, hogy ennek a fejlődésnek a záloga a technológia, a repülőeszközök fejlesztése, fejlődése volt. A különböző fejlesztési irányok bemutatásának mellözése mellett a témám szempontjából fontos rámutatni, hogy a második világháborútól folyamatosan igény mutatkozott az automatizált repülőrendszerek és a pilóta nélküli repülőeszközök kifejlesztésére és alkalmazására. Mint ahogy a múltban oly sokszor, így most ezek a fejlesztések is elsősorban a katonai igények kielégítése céljából valósultak meg. A pilóta nélküli repülőeszközökkel és -rendszerekkel foglalkozó amerikai egyesület (UAVSA⁵) szerint a hidegháború fegyverkezési versenyében kifejezetten katonai célokra lettek kifejlesztve a pilóta nélküli repülőeszközök, feladatuk pedig az ellenséges terület feletti felderítés, logisztikai utánpótlás, majd később bombázás volt.⁶

A fentiek alapján az önirányítású repülőeszközök történetének korai szakaszában alapvetően katonai megközelítésben láttak potenciált a pilóta nélküli repülőeszközök alkalmazásában. Ezen túlmenően is kifejezetten csak a fejlett, modern haderőkben jelentek meg nagy számban ezek a modern eszközök.

⁴ Unmanned Aerial System.

⁵ Unmanned Aerial Vehicle System Association.

⁶ Unmanned Aircraft System Association. <https://www.uavsa.org> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 05.)

Az aszimmetrikus hadviselés jellemzőjeként – a konvencionális haderők által hadrendbe állított pilóta nélküli fegyverrendszerekhez képest – a paramilitáris, illetve terrorszervezetek csak jóval később kezdték felismerni jelentőségét és alkalmazni ezt a fajta repülőeszközt. Ezért az sem meglepő, hogy – az amerikai 2001. szeptember 11-i eseményeket leszámítva – 2015 előtt kevés jelentett, regisztrált, légi eszközzel elkövetett IED-merényletről van információ, míg az elmúlt néhány évben tudatos fejlesztések eredményeként számos „légi szállítási” (airborne) IED-et nagy hatékonysággal alkalmaztak.⁷

De mi is az „Airborne IED”? Honnan, hogyan fejlődött ki, és mi ennek a jövőképe?

Az Airborne IED (ABIED) kifejezés a C-IED-közösség szakmai zsargonjában jelent meg legelőször mint olyan légi eszköz, mely képes egy IED-et célba juttatni vagy rejtetten szállítani.⁸ Ez a megfogalmazás ugyan továbbra is helytálló, viszont a legújabb megközelítésben már csak a járművel szállított improvizált robbanóeszközök (VBIED⁹) csoportjában pilóta nélküli légi jármű (UAV¹⁰) vagy pilóta nélküli légi rendszer (UAS) megnevezéssel szállítóeszközként kategorizálják.¹¹

A polgári életben egy másfajta besorolás szerint sorolják be ezeket a repülőeszközöket. A korai időszakban pilóta nélküli légi járműnek (UAV) nevezték, és képességei között szerepelt, hogy operátor távirányításával vagy előre beprogramozott útiterv szerint repült. A technika fejlődése során az UAV-ból UAS lett, ami mutatja, hogy egyre komplexebb eszközökről, repülőrendszerekről kell beszélnünk.

MODERN PILÓTA NÉLKÜLI REPÜLŐRENDSZEREK

Az elmúlt öt évben az UAV/UAS-eszközök robbanásszerűen törtek be a civil kereskedelmi forgalomba. Egy kutatás szerint 2020-ra Európában 11,2 milliárd eurós összértékű UAS-forgalom prognosztizálható.¹² Ma már legalább három elkülönülő kategóriában lehet ilyen eszközöket a polgári kereskedelemben megvásárolni: a *repülésre azonnal alkalmas* drónok (ready-to-fly – RTF), a *csináld magad* eszközök (do-it-yourself – DIY) és a legkomplexebb, a *majdnem repülni képes* (almost-ready-to-fly – ARF) változatokban. Nem csak a civil szféra érdeklődik azonban a hobbi kategóriájába sorolható pilóta nélküli repülőeszközök iránt. A biztonsági és a védelmi szektor cégei is nyitottak az ilyen repülőgépek alkalmazása és fejlesztése iránt, éppen úgy, mint ahogy a törvény határait átlépő bűn- és terrorszervezetek is.

A minél több UAV/UAS alkalmazásával végrehajtott IED-támadások miatt a NATO-ban létrehozták azt a terminológiai lexikont, mely minden érintett számára egyértelművé és könnyen beazonosíthatóvá teszi a különböző pilóta nélküli eszközöket.¹³ Ez a lexikon már katonai szempontból, de még a polgári felosztást használva kategorizálja az UAV/UAS-eszközöket.

A lexikon besorolása alapján jól beazonosítható, hogy az első három csoportba sorolhatók azok az UAV/UAS-ok, melyek a kereskedelmi forgalomban szinte korlátozás nélkül beszerezhetők, és csak az utolsó két kategória a kifejezetten katonai célra kifejlesztett UAV/

⁷ UNMAS. Improvised Explosive Device Lexicon, 2017, 15. <http://www.mineaction.org/sites/default/files/publications/UNMAS%20IED%20Lexicon.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 05.)

⁸ Uo.

⁹ Vehicle-Borne Improvised Explosive Device.

¹⁰ Unmanned Aerial Vehicle.

¹¹ IED. Technical Exploitation Lexicon. 2017, 16.

¹² Michael Bush: Unmanned Aerial System Miniaturation – Chances and Risk of an Irreversible Trend. JAPCC, 2017. <https://www.japcc.org/unmanned-aerial-systems-miniaturization/> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 05.)

¹³ US DETRA-US JIDO: Unmanned Aircraft System (UAS). Technical Exploitation Lexicon. 2017.

UAS. Az innovációs folyamatok és az évről évre egyre modernebb UAS-ok viszont ezt a kategorizálást vélhetően hamar felülírják majd.

A polgári életben az első három kategóriában megjelölt eszközök először a média, a gazdaság és a szórakoztatóipar igényeit elégítették ki. Katonai szempontú alkalmazásokról szóló jelentések a 2010-es évek elején keletkeztek, amikor a Hezbollah elkezdte az UAV/UAS-eszközök katonai célokra történő fejlesztését és alkalmazását,¹⁴ 2014-től pedig már rendszeresen bevetette drónjait Szíriában.

Ezeket a repülőeszközöket a különböző terrorszervezetek a kezdeti időszakban kisebb csomagok szállítására, majd területek, egyes harci manőverek megfigyelésére, filmezésére, később pedig tevékenységük propagálására vették igénybe. Ezt követően katonai felderítés céljából használtak UAV-okat, majd az utóbbi időben bevetették vezetést-irányítást támogató eszközként, valamint legutolsó ismert fázisként már bombavetésre is alkalmazzák őket.¹⁵

Az IED-támadások szempontjából megvizsgálva ezeket az eszközöket – mivel az UAV-ok mérete, kapacitása erősen korlátozza műveleti alkalmazásukat – a terrorszervezetek két irányban tudnak fejlesztési eredményeket elérni:

- magának a repülőeszköznek a módosításával, kiegészítésével, hogy képes legyen IED-ek szállítására és támadások végrehajtására;
- az IED-eket kell kialakítani úgy, hogy UAV/UAS által hordozhatóak és támadásra alkalmasak legyenek.¹⁶

A számukra elérhető repülőtechnika fejlődésével a terrorszervezetek is tovább finomították ezt a fajta harcmódot, valamint további innovációs igényeket fogalmaztak meg a sikeres támadások elérése céljából. Első lépésként arra törekedtek, hogy növeljék a repülési időt és a manőverezőképességet, majd a hatótávolság és a megfelelő kommunikáció fejlesztését tűzték ki célul. Ebben a fázisban az egyik legjelentősebb „siker” a ráépíthető kamerák felbontóképességének a növelése, valamint a vezetési pont és a repülőeszköz között létrehozott valós idejű kommunikáció stabilizálása volt. A közeli jövőben a fejlődés, fejlesztés feltételezhető iránya az automatizálás, a miniatürizálás, mini UAV/UAS-ok tömeges alkalmazása és a kommunikáció zavarásmentes fenntartása lesz.

Talán a legegyszerűbb módja egy, a jövőre szóló rövid távú prognózis felvázolásának, ha megvizsgáljuk, hogy milyen ellenintézkedéseket és technikai fejlesztéseket próbálnak bevezetni a biztonsági szervek annak érdekében, hogy csökkentsék, megakadályozzák az UAS-ok által okozott fenyegetést.

A PILÓTA NÉLKÜLI REPÜLŐRENDSZEREK ELLENI VÉDELEM ÉS A VÁRHATÓ ELLENREAKCIÓK

Fontos rögtön az elemzés elején megjegyezni, hogy jelenleg a pilóta nélküli repülőrendszerek elleni védelem (C-UAS¹⁷) egy defenzív típusú megközelítés. Napjainkban minden ellenintézkedést támogató fejlesztés egy már meglévő veszélyforrásra reagáló rendszer, ami azt is jelenti, hogy a biztonsági szervek nem eléggé előrelátóak. Az ellenintézkedések sorában vannak mechanikai megoldást célzó javaslatok, technológiai fejlesztések és a humán

¹⁴ Möbius™ (C-IED), TERROGENCE: PG-9 Lebanese Hezbollah Uses Weaponized COTS RC UAV to Target Syrian Rebels in Western Qalamoun, Syria. 2017, 3.

¹⁵ Uo.

¹⁶ US DETRA-US JIDO: Unmanned Aircraft System (UAS). Technical Exploitation Lexicon. 2017, 53.

¹⁷ Counter Unmanned Aerial Systems.

erőforrás felkészítésére irányuló törekvések is. Mivel a veszély elsősorban a katonai szervek vonatkozásában jelent meg, ezért katonai szempontú felosztás szerint tudom bemutatni a jelenlegi helyzetet.

Jelen pillanatban a C-UAS fejlesztései meglévő bázisok védelmére, védelmi fegyverrendszerek kiegészítésére összpontosulnak, viszont vannak már törekvések mobil rendszerek kifejlesztésére, melyekkel a védelmet igénylő, de mozgásban lévő erők (például konvojok) védelmét lehet biztosítani.

A fejlesztések fő irányai a különböző felderítést végző és esetleges tűzrávezető rendszerek megalkotása, így az alábbiak szerint lehet a meglévő C-UAS-rendszereket felosztani.¹⁸

A) Felderítő- és nyomkövető rendszerek (Detecting and Tracking Systems):

- radaros;
- rádiófrekvenciás (RF);
- elektrooptikai (EO);
- infravörös (IR);
- akusztikai;
- kombinált szenzorok.

Ennél a felosztásnál meg kell különböztetni hang-, vizuális, hőkamerás, radar-, rádiófrekvenciás és elektrooptikai felderítési módszereket.¹⁹ A NATO-ban voltak törekvések állatok, kifejezetten kutyák kiképzésével különböző UAV-ok vizuális és akusztikai felderítésének bevezetésére, de sem költséghatékonyság, sem pedig felderítési pontosság szempontjából nem váltak be a hozzáfűzött remények. Mivel az UAS-ok már most is viszonylag csendes, kis fémtartalmú és alacsony hőkibocsátással rendelkező eszközök, így az UAS feltételezhető fejlesztési iránya az, hogy továbbra is a legnagyobb mértékben rejtve maradjon a különböző felderítési technológiák előtt.

B) Zavarás, megakadályozás, elfogás (Interdiction):

- RF-zavarás (jamming);
- a globális műholdas navigációs rendszer (GNSS²⁰) zavarása;
- a digitális, információtechnológiai rendszer támadása, megfertőzése, manipulálása (Spoofing);
- lézereszköz alkalmazása;
- elfogóhálók, ragadozó madarak alkalmazása;
- kilövés;
- komplex elfogórendszerek.

Ennél a fejlesztési iránynál az UAS-ok kommunikációs vonalának megzavarása, az irányítás megbénítása, valamint a mozgó drónok elfogása a cél. Erre lettek kifejlesztve a különböző zavarórendszerek, valamint az ipari, tudományos és orvosi (ISM²¹) rádiófrekvenciákon, valamint a globális mobilkommunikációs rendszerben (GSM²²)²³ működő kommunikációs rendszereket korlátozó technológiák. Ide kell sorolni a még csak fejlesztés alatt lévő fegyvereket, amelyek például lézert, elektromágneses impulzust, nagy energiájú

¹⁸ Arthur Holland Michel: Counter-Drone Systems. 2017, 4. <http://dronecenter.bard.edu/files/2018/02/CSD-Counter-Drone-Systems-Report.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 05.)

¹⁹ C-IED COE: Threat Report II/2017 – Overview and description of current UAS countermeasures. 2017, 2–3.

²⁰ Global Navigation Satellite System.

²¹ Industrial, Scientific and Medical.

²² Global System for Mobile Communication.

²³ C-IED COE: Threat Report II/2017. 3.

mikrohullámú sugárzást vagy irányított hanghullámot fognak alkalmazni a cél ellen, valamint a kinetikus energia klasszikusnak nevezhető felhasználását például védőhálók, ragadozó madarak, vízgyűk és kis hatótávolságú légvédelmi rendszerek alkalmazásával.

E védelmi rendszerek hatékonyságának csökkentésére feltehetőleg az UAS fejlesztői olyan kommunikációs rendszert fognak ellenlépésként kialakítani, melyet „nem lehet” megzavarni, ezáltal minél kisebb mértékben lehet majd mozgási irányát, irányítását befolyásolni. Fontos itt megjegyezni, hogy e módszerek sikeres alkalmazásának előfeltétele az időbeni felderítés, ezért az UAS-fejlesztők várhatóan arra is fognak törekedni, hogy kijátsszák a korai felderítőrendszereket, vagyis nagyobb esélyt biztosítsanak a cél rejtett megközelítésének.

C) A C-UAS működtető felülete (Platform Types):

- fix vagy mobil telepítésű, földi bázisú rendszer;
- hordozható rendszer;
- repülő felületről (drónról) indítható rendszer.

Egy a technikai fejlesztéssel össze nem függő ellenintézkedés, amikor megfelelő jogi szabályozás bevezetésével és az UAS-ok polgári kereskedelemben történő árusításának, használatának szabályozásával, korlátozásával élnek. Afganisztánban a polgári kereskedelemben semmilyen UAV/UAS nem forgalmazható, sőt az UAV/UAS-ok polgári alkalmazása törvényellenes. Az intézkedéscsomagokat a terroristák, bűnözői csoportok ugyan technikai fejlesztéssel nem képesek felülmúlni, de ahhoz, hogy a törvényt be lehessen tartani és tartatni, az illetékes hatóságoknak megfelelő technológiai képességekkel kell rendelkezniük.

LÉGI IMPROVIZÁLT ROBBANÓESZKÖZÖK

Talán az egyik legszembetűnőbb változtatások az UAV/UAS-okban az IED-támadások kapcsán észlelhetők. Ezért is kerültek bele az UAV/UAS-módosítások csak opcionális lehetőségként a pilóta nélküli repülőrendszerekkel foglalkozó amerikai lexikonba.²⁴ De itt a módosítások inkább kiegészítéseket jelentenek, hisz jellemzően magát a repülőeszközt és az elektronikát nem módosítják, csak olyan kiegészítő elemeket építenek rá, melyekkel az adott támadások eredményesen végrehajthatóak. Az eddig regisztrált kiegészítő módosítások a következők voltak:

- nagyobb felbontású kamerák felhelyezése;
- IED szállítására alkalmas platformok kialakítása;
- IED kioldására alkalmas szerkezetek beépítése.

Az UAV/UAS-okkal végrehajtott támadásokhoz először meg kellett oldani a viszonylagosan pontos célzást, valamint a támadások eredményének digitális rögzítését. Ehhez olyan felbontású kamerát kellett ráépíteni a repülőeszközre, melyekkel be lehet azonosítani a célt. Emellett az is szükségessé vált, hogy a kamerával észlelt tárgyról valós időben történjen meg az információ továbbítása. Tehát ez a módosítás alapvetően a megfelelő felbontású beépített kamera cseréjét és a valós idejű kommunikáció kialakítását jelenti. Ezzel a megoldással a támadások precizitását lehetett növelni, valamint a támadást követően a kamera által rögzített felvételt propagandacélra is fel lehetett használni.

Az IED-támadásokhoz a következő, nélkülözhetetlen kiegészítés az egyes bombák pontos és időbeni kioldásához szükséges kioldószerkezet, -rendszer kialakítása volt. Erről nincs kialakult irodalom, viszont számos médiaforrásból jól beazonosítható, hogy különböző

²⁴ US DETRA-US JIDO: Unmanned Aircraft System (UAS). Technical Exploitation Lexicon. 2017, 49.

speciális felfüggesztéseket építettek rá az UAV-okra, amelyekkel mind az IED-ek szállítása, mind az operátor által kiválasztott cél felett az IED-ek kioldása megoldható.

Az „*Unmanned Aircraft System (UAS) Technical Exploitation Lexicon*” szerint a fegyverre történő átalakítás (weaponization²⁵) alatt nemcsak a repülőszerkezeteket módosíthatják, hanem magát a robbanóeszközt is. Ugyancsak nincs kimutatható statisztika arról, hogy milyen IED-eket alkalmaztak eddig. Az előljáróban leszögezhető, hogy ezeknél a légitámadásoknál nem beszélhetünk többtonnás légibombákról, mivel maguk a légi eszközök sem alkalmasak a nagy tömegű és bonyolult célzást igénylő (precíziós) rakéták és bombák szállítására és azok célba juttatására.

Ezért a modern UAS-ok által végrehajtható támadásokhoz szükséges fejlesztés másik iránya a különböző IED-ek összeállítása, modernizálása lett. Az IED-ek már ezt megelőzően is széles skálán mozogtak megjelenésükben, alkotórészeikben és alkalmazásukban. Lényegi módon ezekben a „légi” improvizált robbanószervezetekben nincs jelentős változtatás, viszont ha az evolúciójukat vizsgáljuk, akkor az első világháborúhoz hasonlatos fejlődést vehetünk észre.

Az első időszakban a „légi terror” alkalmazásakor csak módosított kézigránátokat és puskagránátokat használtak. Ezekre az IED-ekre a repülési képességeik fejlesztése érdekében improvizált módon különböző farokszerkezeteket erősítettek (pl. műanyag szalagokat, tollaslabda tollfarkát stb.). Később már magát a gránátot, légibombát is házilag, nagy valószínűséggel 3D-s nyomtatókkal készítették, így aerodinamikai szempontból megfelelően lekicsinyített robbanószervezeteket lehetett előállítani, alkalmazni.

Ezekre az IED-ekre orrgyújtókat szereltek, amelyek becsapódáskor iniciálták a robbanótöltetet. Egy újabb fejlesztési irány a gyújtószervezetek módosítása lett. Az IED hatékonyságának növelése érdekében az orrgyújtókat megnyújtották, így továbbra is a céllal történő érintkezést követően, de már a felszíntől bizonyos távolságra robban a szerkezet, ezzel az IED hatásfoka megnövekedhetett.²⁶

ÖSSZEGRZÉS

Az UAS-ok elmúlt pár évben lezajlott intenzív fejlődését és a fejlesztések irányát látva biztos kijelenthető, hogy ezek a repülőeszközök még további problémákat fognak okozni a katonai, a belügyi és a biztonsági szervek részére. Az szinte biztosra vehető, hogy az UAS-fejlesztők egyik célja, hogy létrehozzák azt az autonóm repülőeszközt, mely indulásától a visszaérkezéséig minden feladatot teljesen önállóan, autonóm belső irányítási rendszerrel fog tudni megoldani földön, vízen és levegőben. Egy másik feltételezett fejlesztési irány a repülőeszközök „láthatatlanná tétele”, miniatürizálása, illetve a tömegesen irányított minidrónok alkalmazása. Ebben az esetben az UAS-ok teljesítményeinek megtartásával, de a méretek csökkentésével kell számolni.

Egy másik jövőbeli probléma az UAS-ok robbanásszerű elterjedése, ellenőrzés nélküli kereskedelme. A szabadon beszerezhető repülőeszközök már most is kihívás elé állítják az egyes nemzeti és nemzetközi biztonsági szerveket. Ha még modernebb eszközök kerülnek a piacra, még nagyobb lehetőségei lesznek a légtér ellenőrzés nélküli igénybevételére a törvényen kívüli és a társadalom biztonságát veszélyeztetni kívánó szervezeteknek.

²⁵ Uo.

²⁶ Möbius™ (C-IED), TERROGENCE: Improvised UAV Bomblets Fitted with Extended Nose Rods, Syria. 2018.

A levegőből történő IED-támadások hatékonysága ugyan statisztikailag nem bizonyított, mivel nem ismert, hogy hány támadást indítottak a különböző terrorszervezetek, a szemben álló harcoló felek, és abból hánynak sikerült a kitűzött célt elérnie és az IED-támadást végrehajtania. Így az sem teljesen bizonyított, hogy milyen kárt és veszteséget – élőerőben és technikában – voltak képesek elérni UAV/UAS-támadással. Viszont az tény, hogy a légtérből olyan támadásokat lehet indítani, melyeket jelenleg nehezen lehet előre jelezni, beazonosítani, és így ellenük hatékonyan védekezni, ezért komoly veszélyforrást jelentenek mind egy katonai műveleti területen, mind pedig a „békés” honi környezetben.

Dolgozatommal azt kívántam bemutatni, hogy a polgári életből bevont, „játékszernek” tűnő UAS-ok komoly problémát jelenthetnek a 21. század modernkori hadviselésében. Mivel az eszközök fejlesztése intenzív és nagyon hatékonyan célratörő, a korlátozás nélküli szabadkereskedelem és alkalmazás szabad utat ad minden olyan személynek és szervezetnek, amelyik ártó szándékkal kívánja felhasználni az UAS képességeit. A hova és merre tovább csak a fejlesztőmérnökök és az alkalmazók kreativitásán múlik majd!

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bush, Michael: *Unmanned Aerial System Miniaturation – Chances and Risk of an Irreversible Trend*. Joint Air Power Competence Centre, 2017. <https://www.japcc.org/unmanned-aerial-systems-miniaturization/>
- C-IED COE: Threat Report II/2017 – Overview and description of current UAS countermeasures. 2017. IED Technical Exploitation Lexicon, 5th Edition. 15 May 2017.
- Michel, Arthur Holland: *Counter-Drone Systems*. 2017. Center for the Study of the Drone at Bard College. <http://dronecenter.bard.edu/files/2018/02/CSD-Counter-Drone-Systems-Report.pdf>
- Möbius™ (C-IED), TERROGENCE: Improvised UAV Bomblets Fitted with Extended Nose Rods, Syria. 2018.
- Möbius™ (C-IED), TERROGENCE: PG-9 Lebanese Hezbollah Uses Weaponized COTS RC UAV to Target Syrian Rebels in Western Qalamoun, Syria. 2017. október.
- Tedesco, Matthew T.: *Countering the Unmanned Aircraft Systems Threat*. Military Review, 2015. december 31. http://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20151231_art012.pdf
- Unmanned Aircraft System Association. <http://www.uavsa.org/>
- UNMAS: Improvised Explosive Device Lexicon. 2017. <http://www.mineaction.org/sites/default/files/publications/UNMAS%20IED%20Lexicon.pdf>
- US DETRA-US JIDO: Unmanned Aircraft System (UAS) Technical Exploitation Lexicon. 2017. december 7.

Veszprémy László Bernát:

ATOMBOMBA, APARTHEID, REÁLPOLITIKA. IZRAEL ÉS A DÉL-AFRIKAI KÖZTÁRSASÁG KATONAI ÉS POLITIKAI EGYÜTTMŰKÖDÉSE, 1968–1994 (1.)¹

ÖSSZEFOGLALÓ: *Jelen írás az Izrael és a Dél-afrikai Köztársaság katonai és politikai együttműködésének 1968–1994 közötti történetét vizsgáló tanulmány első része. A dolgozat tekintettel van a nemzetközi kontextusra, a korabeli gazdasági folyamatokra és a hidegháborús fenyegetettségre. Korábban nem vizsgált levéltári források alapján mutatja be a nemzetközi bojkott által sújtott apartheid ország és a folyamatos egzisztenciális kihívásokkal küszködő zsidó állam együttműködését. A tanulmány első része főképpen az Izrael és a Dél-afrikai Köztársaság közötti kapcsolatoknak az 1967-es háborút követő javulásával, a fegyverkereskedelem megkezdődésével, illetve a két ország közös nukleáris fegyverkezési projektjével foglalkozik.*

KULCSSZAVAK: *Izrael, Dél-afrikai Köztársaság, fegyverkereskedelem, atombomba, reálpolitika*

BEVEZETÉS

1976. április 9-én Balthazar Johannes Vorster, az apartheid Dél-afrikai Köztársaság (DAK) miniszterelnöke hivatalos látogatáson vett részt Izrael nemzeti holokausztmúzeumában, a Jad Vasemben. A dél-afrikai politikus megkoszorúzta a múzeumot, meghallgatott egy zsidó imát, majd egy fotózást követően folytatta programját.

Korabeli sajtóinformációk szerint Vorster elismerte, hogy látogatása során szó esett Izrael és országa politikai együttműködésének elmélyítéséről, ám tagadta a híreket, melyek szerint felmerült egy közös fegyverkezési program indítása is.² Ma már tudjuk, hogy nem mondott igazat: Vorster és kísérete ideje nagy részét fegyverek vásárlásával töltötte Izraelben, az üzlet összértéke meghaladta a 700 millió dollárt, mai értékben mintegy 1,75 milliárd dollárt.³

¹ A tanulmány megírásához adott segítségéért köszönet illeti Peter Liberman történészt, illetve Sasha Polakow-Suranskyt, aki 2013-ban nagyvonalúan átengedett számomra megannyi releváns dokumentumot, melyeknek egy részét (ám korántsem mindet) később a <https://digitalarchive.wilsoncenter.org> oldalra is feltöltötte. Hasonlóan köszönet illeti Debora Matthews, Sharon Horowitz, Peggy Mokgopo és Akhona Quwe levéltárasokat, Paul Stober újságíró, illetve Sophia Lambert volt brit külügyi alkalmazottat. A tanulmány átnézéséért és megjegyzésekkel való ellátásáért köszönet illeti Krajcsír Lukács történészt.

² David Landau: Vorster Denies Arms Deal; Tours Sharm Base with OC Navy. Jerusalem Post, 1976. április 11., 2.

³ South African National Defence Forces Archive (Pretoria [továbbiakban SANDFA]), VSH10/66/2/1, Notes on Purchase of Reshef Craft, 1974. július 2., 2–3. (Volt brit gyarmat révén megszokott, hogy a DAK állami iratai angolul vagy afrikaansul készültek.) Vorster és katonai kísérete közelebbről meg nem határozott „muníciót”, Mirage típusú vadászbombázó repülőgépeket (melyeket később átalakítottak), illetve Resef-osztályú hadihajókat vásárolt tisztázatlan mennyiségben.

A fent leírt jelenet ellentmondásos volt, mivel Vorster szélsőjobboldali aktivistaként korábban a náci Németország hangos támogatója volt, 1942-ben a nemzetiszocializmushoz hasonlította a búr nacionalizmust, és a németek részére történő kémkedés vádjával a második világháború alatt két évet töltött egy brit internálótáborban.⁴

Mindez azonban csupán egyetlen fejezete volt a két ország kiterjedt katonai és politikai együttműködésének, mely már 1968-ban megkezdődött, és egészen az apartheidrendszer bukásáig, 1994-ig tartott. Izrael és az apartheid DAK együttműködése ideológiai és reálpolitikai alapokra épülő szövetség volt, melyet mind a két fél igyekezett titokban tartani, mivel Izrael a holokausztot követően sokáig élvezte a Nyugat szimpátiáját, míg a Dél-afrikai Köztársaság faji rendszerének okán nemzetközi bojkottok által sújtott klasszikus páriaállam volt. A két ország kooperációjának feltárása fontos konklúziókat tartogat az ideológiáik összehangolása és összezsírozása nehézségeinek, valamint a tömegpusztító fegyverek terjedését akadályozó nemzetközi szankcionálási politika kijátszása, illetve a retorika és a reálpolitika eltéréseinek történelmi vizsgálata terén.

Izrael máig féltve őrzi hidegháborús katonai politikájának levéltári iratait – voltaképpen olyannyira, hogy az izraeli Biztonsági Létesítmények Biztonságáért Felelős Minisztérium (מלמ"ב, *Malmab*) még bizonyos dél-afrikai köztársasági levéltári információk kiadását is megakadályozza.⁵ Mindazonáltal az izraeli Állami Levéltár egyes iratai kellő kontextusba helyezik az itt leírt eseményeket, főleg Izrael Afrika-politikájának alakulását illetően. A Dél-afrikai Köztársaságban az 1994-es rendszerváltást követő baloldali, erősen Izrael-kritikus irányzatnak nem voltak hasonló aggályai, és a kiterjedt katonai kapcsolat megannyi iratát feloldotta, részben nyilván az apartheidrendszer „szennyeseinek kitergetése” céljával.

Hasonlóan fontosak a brit Nemzeti Levéltár iratai, melyek a harmincéves feloldási törvény okán kutatásom időpontjában egészen a nyolcvanas évekig kutathatóak voltak, az amerikai Nemzeti Levéltár egyes feloldott iratai pedig segítenek eligazodni az Amerikai Egyesült Államoknak a tömegpusztító fegyverek elterjedését akadályozó politikájában. Jelen tanulmányom dél-afrikai köztársasági, izraeli, brit és amerikai levéltári iratokra épül, illetve a pretoriai brit követség egykori alkalmazottjaival készült interjúimra, elsősorban a Sophia Lamberttel folytatott 2015-ös beszélgetésemre.

A KAPCSOLAT KEZDETE: IZRAEL NEMZETKÖZI ELSZIGETELŐDÉSE

Daniel François Malan, az akkor még Dél-afrikai Unió⁶ miniszterelnöke, az apartheidrendszer 1948-as bevezetője – aki egyben protestáns lelkész is volt – 1953-ban vallásos zarándoklatot tett Izraelben. Brit diplomáciai források szerint az izraeli külügy akkor „a lehető legkevésbé örült neki”.⁷ Mindez érthető, hiszen Malan korábban nyíltan antiszemita és náci szimpatizáns

⁴ Patrick Furlong: *Between Crown and Swastika: The Impact of the Radical Right on the Afrikaner Nationalist Movement in the Fascist Era*. Johannesburg, 1991, 246.

⁵ SANDFA. Pinchasz Chen levele Richard du Toit számára Security Agreement (MLMB/3311-06) ügyében, 2006. április 23. Chen felettesének, Jechiel Horev Malmab-igazgatónak véleményét tolmácsolta, mely szerint az e tanulmányban is kezelt 1975-ös Izrael–DAK-szerződés csupán az aláírás dátumának kitarásával adható ki. Tekintve, hogy a dokumentum datálása más forrásokból könnyen azonosítható, a Malmab aggályait immár okafogyottnak tekinthetjük.

⁶ Az ország ezzel a megnevezéssel 1961-ig tagja volt a brit Nemzetközösségnek, majd kilépését követően felvette a Dél-afrikai Köztársaság nevet.

⁷ National Archives (Kew [továbbiakban NA]), FO 371/104752. A tel-avivi követség bizalmas jelentése, 1953. június 22. A látogatást Jichák Hálévi Hercog izraeli askenázi főrabbi szervezte.

volt,⁸ és ekkor Izrael még közel sem ápolta olyan baráti kapcsolatokat a Dél-afrikai Unióval, mint húsz évvel később a Dél-afrikai Köztársasággal.

Sajtóhírek szerint Izrael már 1962-ben eladott 32 Centurion harcocsit a DAK-nak,⁹ és ezért a korábbi brit gyarmatokat tömörítő mezőgazdasági szervezet (Commonwealth Agricultural Bureaux) javasolta, hogy Nagy-Britannia bojkottálja Izraelt.¹⁰ Golda Meir azonban külügyminiszterként 1963-ban nyilvánosan megígérte, hogy Izrael nem fogja tovább fegyverzettel ellátni a dél-afrikai országot.¹¹ Dávid Ben-Gurión, Izrael szocialista alapító atyja 1961-ben az apartheidtel kapcsolatban deklarálta, hogy „egyetlen zsidó sem támogathatja a diszkriminációt”,¹² Meir pedig személyesen szólította fel a DAK-ot az 1962-ben letartóztatott Nelson Mandela életének megkímelésére.¹³

Chajim Jachil izraeli külügyi igazgató hasonlóan az apartheid elítélésére utasította a zsidó állam DAK-beli követét: „Országunk nem hallgathat ezen [apartheid-] politikával kapcsolatban. Nemcsak a teljes igazság, de politikánk alapvető érdeke, hogy állást foglaljunk [ellene]”.¹⁴ Joel Bar-Romi, Izrael képviselője az ENSZ különleges politikai bizottságában pedig arról beszélt a hatvanas évek közepén, hogy „Izrael helye a rasszizmusellenes frontban van”, és az apartheid „mind morálisan, mind politikailag problémás”.¹⁵ A két ország közötti diplomáciai kapcsolatokat Izrael meg is szakította 1963-ban,¹⁶ és kereskedelem ugyan zajlott közöttük, Izrael hivatalosan továbbra is elítélte az apartheidpolitikát.

Izrael és a Dél-afrikai Köztársaság katonai együttműködését a hatnapos háború indította el. Az 1967-es háború a sikerei mellett nemcsak az észak-afrikai zsidó közösségek üldözésének fokozásához járult hozzá,¹⁷ de a zsidó állam „elnyomottból elnyomóvá” avaszáva elveszítette az amerikai progresszív fekete polgárjogi mozgalom támogatását is.¹⁸ Ezek mellett számos afrikai ország kezdte el hibáztatni a nemzetközi szinten Izraelt, mint „a szocialista ügy elárulóját”, ahogyan az sem segített, hogy a Szezei-csatorna lezárását követően a DAK jelentős hajóforgalom-növekedést könyvelhetett el.¹⁹ Mindez a végét jelentette a zsidó állam 1956–1966 közötti „afrikai mézesheteinek”, melyek során számos külképviseletet és gazdasági projektet avatott fel és indított meg a szubszaharai országokban.²⁰

⁸ Yesterday's Nazi Sympathizers, Today's South African Leaders. New York Times, 1985. augusztus 16., 28.

⁹ Wiener Library (London), OSP 2105. Israel-Südafrika. Kooperation imperialistischer Vorposten (1976-os bonni pamflet), xxiv.

¹⁰ NA, DO 170/72. CAB bojkott-javaslat és külügy válasza, 1965. július 29–30.

¹¹ NA, FCO 93/2070. Golda Meir felszólalásának főbb pontjai az ENSZ-ben, 1963. augusztus 15.

¹² Michael T. Brecher: The Foreign Policy System of Israel: Setting, Images, Process. Oxford, 1972, 234.

¹³ Israel State Archives (Jeruzsálem [továbbiakban ISA]), 1964. november 30. הקירפא מורד - ריאם הדלוה תכשל.

¹⁴ ISA, 351.1. אפד. Chajim Jachil levele Szimcha Prat számára, 1961. augusztus 9. (ivrit).

¹⁵ Israel Takes Stand at U.N. against Rhodesia and SO. African Policy. Jewish Daily News Bulletin, 1965. december 3., 1.; ISA, 103.1. אפד. Joel Bar-Romi felszólalása, 1967. november 2.

¹⁶ Israel Calls Envoy From South Africa. New York Times, 1963. szeptember 25., 6.

¹⁷ ISA, 4079/24-ה. Jelentések az izraeli külügynek afrikai országok hozzáállásáról. 10. skk.

¹⁸ Erről lásd <http://tev.hu/veszpremy-laszlo-bernat-udvoskebol-elnyomo-igy-vesztette-el-izrael-a-szinesboru-polgarjogi-mozgalom-tamogatasa/> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 25.)

¹⁹ Olusola Ojo: Africa and Israel: Relations in Perspective. Boulder, 1988, 47. 1966-ban a kelet-afrikai államok száraz rakományának 32%-a a Szezei-csatornán keresztül haladt. 1967–1971 között a csatorna lezárása évi 125 millió dollár veszteséget okozott ezeknek az országoknak.

²⁰ Avi Shlaim: The Iron Wall: Israel and the Arab World. London, 2001, 192–199. Az egyik ilyen ország példájának leírásáért lásd Richard Bradshaw – Juan Fandos-Ruis: Historical Dictionary of the Central African Republic. Lanham, 2016, 349.

Meir a külügyminisztersége során büszkén idézte Herzl Tivadar sorait, miszerint „most, miután a zsidók visszatérése az ősi földre megtörtént, azon munkálkodom, hogy a négerék is visszatérhessenek földjeikre”.²¹ Izrael még a hatnapos háborút követően is Kamerunon keresztül kísérelte meg helyreállítani viszonyát Egyiptommal,²² s végül csak Tanzánia és Guinea ítélte el a zsidó államot, illetve szakította meg kapcsolatait Izraellel.²³ A Közép-afrikai Köztársaság viszont már egyértelműen felszólította őt az elfoglalt területekről történő kivonulásra, és „súlyos veszélynek” ítélte meg az eseményeket a két ország kapcsolatára.²⁴ A kenyai parlamentben szavazást tartottak az Izraellel meglévő diplomáciai kapcsolatok megszakításáról, és a vitában a későbbi fekete-afrikai álláspont előrevetülése is elhangzott: „Izrael az Egyesült Királyság és Amerika szülötte, és ezek az országok Afrika felszabadítása és Kenya függetlensége ellen voltak. [...] Az arabok sok támogatást adtak Kenyának. [...] Érdekeink az arabokhoz kötnek”.²⁵ A fekete-afrikai országok mellett azonban Izrael addigi legnagyobb fegyverellátójának elvesztése miatt is aggodhatott.

1948–1967 között Franciaország volt Izrael legfontosabb fegyverszállítója, ám a hatnapos háborút követően Charles de Gaulle francia elnök egészen beszüntette az Izraelnek történő eladásokat, sőt embargóval sújtotta a zsidó államot.²⁶ Izrael ekkor kezdett teljes figyelmével az Amerikai Egyesült Államok felé fordulni, ám egyes francia cégek nem akarták elengedni korábbi partnereiket. A Dassault francia fegyvergyártó vállalat 1970 januárjában megkereste a Dél-afrikai Köztársaságot azzal, hogy a cég Izrael-barát álláspontot képvisel, ezért a francia elnököt megkerülve folytatni kívánja a kereskedelmet. Az álnevet használó Dassault-ügynök szerint Líbia 50 darab Mirage vadászbombázó repülőgépet rendelt tőlük, és ezért arra kívánta rávenni a dél-afrikai országot, hogy rendeljen ugyanennyi vagy több gépet, akkor a franciák visszaautasíthatják a líbiai ajánlatot. Az ügynök ezek mellett nyíltan rákérdezett arra, hogy „készen állna-e a DAK Mirage vadászbombázók beszerzésére azért, hogy aztán továbbadja azokat Izraelnek”.²⁷ Nem világos, hogy az üzlet bármilyen mértékig létrejött-e, az azonban tény, hogy a DAK-nak az eredeti ajánlatot fogadó kölni követe szkeptikus volt az ügynök intencióival kapcsolatban.²⁸ Az eset azonban szemléltette a két ország jövőbeli egymásrautaltságát, és a fontos szerepet, melyet betöltöttek egymás fegyverkezési terveiben.

A kapcsolatok felmelegítésében fontos szerepet vállalt a dél-afrikai ország zsidó közössége. Itt nemcsak arról volt szó, amit Aleck Goldberg johannesburgi zsidó közösségi vezető úgy fogalmazott meg, hogy zsidó diaszpórák közösségként „soha, semmilyen körülmények

²¹ Golda Meir: *My Life*. New York, 1975, 321. Magyar fordításban: <http://mek.oszk.hu/08100/08197/08197.htm> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 25.)

²² ISA, 4084/17-нх. Levélváltás Slomo Havilio, Izrael kameruni követe és az izraeli külügy között, d. n. (1968). 27. skk.

²³ Az 1967-es és az 1973-as háború, illetve az afrikai–izraeli kapcsolatok alakulására lásd Susan Aurelia Gitelson: *Why do Small States Break Diplomatic Relations with Outside Powers? Lessons from the African Experience*. *International Studies Quarterly*, 18:4 (1974. december), 458., 463., 475.; Zach Levey: *Israel's Exit from Africa, 1973: The Road to Diplomatic Isolation*. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 35:2 (2008. augusztus), 205–226.

²⁴ ISA, 4084/20-нх. Avi Pazner izraeli követ és a külügy levélváltása. 5–6.

²⁵ ISA, 4084/13-нх. Nairobi izraeli követség és a külügy levélváltása, köztük a kenyai parlamenti vita szemléje. 14–17.

²⁶ Ian Black – Benny Morris: *Israel's Secret Wars: A History of Israel's Intelligence Services*. New York, 1991, 234–235.

²⁷ South African Department of Foreign Affairs Archive (Pretoria [továbbiakban DFAA]), 1/8/5, vol. 2., 1. Bizalmas külügyi memorandum a vezérkari főnöknek, 1970. január 28.

²⁸ Uo. Kölni követség a külügynek, 1970. január 16.

között nem szabad elítélni Izraelt”,²⁹ hanem a kapcsolatok aktív élénkítéséről és előremozdításáról. A johannesburgi Jewish Board of Deputies lapja, a *Jewish Affairs* már 1967-ben arról beszélt, hogy „a két ország helyzete [...] azonos, mégpedig egy sokkal tartalmasabb értelemben, mint ahogyan azt bármely ellenséges propagandista elképzelhetné”.³⁰ Harry Hurwitz, a johannesburgi *Jewish Herald* jobboldali szerkesztője 1971-ben a kapcsolatok mélyítése mellett érvelt cikkében: „Szilárd meggyőződésem, hogy minden véleménykülönbségük és fontos kérdésekben való eltérésük ellenére Dél-Afrika és Izrael közös érdekeken osztozik, ellenfelei azonosak, és ezért minden oka megvan a szoros, normalizált kapcsolatokra. [...] Eljött az ideje annak, hogy az izraeli kormány új hozzáállást alakítson ki Dél-Afrikával szemben”.³¹ Hurwitz ekkor még marginális hang volt, ám hat éven belül régi barátjának, Menáhém Begín izraeli miniszterelnöknek Dél-Afrika-ügyi tanácsadójává vált. 1969-ben Izrael újból konzulátust nyitott a Dél-afrikai Köztársaságban, Izraelben pedig egy évvel korábban Izraeli–Dél-afrikai Barátság Liga alakult Smuel Tamir Kneszet-képviselő vezetésével, aki ironikus módon a magyar vonatkozású Kasztner-perben tett szert országos hírnévre, akkor még a szélsőjobboddallal való kooperáció hangos kritikusaként.³² Az első érintkezések azonban a színpalak mögött zajlottak: egy 1968-as párizsi találkozón a DAK-beli és az izraeli katonai vezetők egyeztettek lehetséges közös projektekről, mint például a Mirage vadászbombázó repülőgép modernizálása.³³

A REÁLPOLITIKA KÉNYSZERE: FEGYVERELADÁSOK A 70-ES ÉVEK ELSŐ FELÉBEN

Mindez csupán a kezdet volt: mint látni fogjuk, habár az Izrael és a DAK közötti kapcsolat ideológiai szempontok is befolyásolták, még mindig a reálpolitika számított a legfontosabbnak. A változó hangokra utalt a DAK izraeli nagykövete, Charles Fincham 1972-es összefoglalója. Szerinte Cvi Cur nyugalmazott izraeli vezérkari főnök – ekkor Mose Dajan izraeli védelmi miniszter tanácsadója – arról beszélt, hogy Izrael kísérlete a fekete-afrikai országok megnyerésére eleve „teljes bukás” volt. „Izrael túl kicsi, és túl sok nehezen kezelhető problémája van ahhoz, hogy adakozgasson.” A fejlődő országoknak – például Ugandának – ráadásul „túl rövid a memóriájuk”, és „az Amin-estet”³⁴ bizonyosan még máshol is meg fog történni Afrikában” – vélte Cur. Ezek mellett a támogatástól remélt külügyi előnyök is marginálisak voltak: „A tapasztalat azt mutatja, hogy nem lehet megvenni az afrikai ENSZ-szavazatait azzal, hogy időt és pénzt áldozunk a fejlődésükre.”

²⁹ Sasha Polakow-Suransky: *The Unspoken Alliance. Israel's Secret Relationship with Apartheid South Africa.* New York, 2010, 30. Ironikus módon az egyetlen alkalom, amikor a johannesburgi Jewish Board of Deputies kritizálta Izraelt, az a zsidó állam apartheidellenes álláspontja miatt történt, még a két ország „rideg” időszakában. *South African [Jewish] Leaders Explain Reasons for Criticizing Israel.* *Jewish Daily News Bulletin*, 1961. november 3., 3.

³⁰ Ojo: i. m. 118.

³¹ Harry Hurwitz: *Time for a Closer S.A.–Israel Accord.* *The Jewish Herald* (Johannesburg), 1971. szeptember 14., 7–8., 10.

³² Smuel Tamir: *Ben ha'arec ha'zot.* 1–2. Lod, 2002.

³³ Polakow-Suransky: i. m. 53.

³⁴ Itt Idi Amin ugandai diktátorra utalt, akit 1963-ban az izraeli hadsereg képezett ki, csak hogy aztán tíz év múlva erőszakkal eltávolítsa országának összes izraeli állampolgárát és bezárja a zsidó állam követségét. Aminhoz és Izraelhez tömör és hasznos összefoglalót adott a JTA a diktátor halálakor: <https://www.jta.org/2003/08/20/archive/idi-amin-and-israel-first-love-then-hate> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 10.)

Fincham ezek után külügyi vezetőkkel is beszélt, és arra jutott, hogy az eltérés az izraeli külügy – illetve Golda Meir miniszterelnök – és az izraeli védelmi minisztérium Afrika-politikája között nem is lehetne nagyobb. Míg a külügy és Meir Afrika Izraelhez édesgetésében hittek, addig „[az izraeli] védelmi minisztériumot elsősorban Izrael megmaradása érdekli a Közel-Keleten, melyen 200 millió arabbal osztoznak. A véderő vezetőinek a megbízható szövetségesek a legfontosabbak, és egyértelmű, hogy Dél-Afrikára így tekintenek [...] miközben egy csoport fejlődő ország feltételes jóindulata, melyek eközben nem szavaznak Izrael mellett az ENSZ-ben, nem olyan fontos. Érthető tehát, hogy a külügy és a védelmi minisztérium elképzelése eltérő [...] A mi szempontunkból sokat lehet nyerni a helyzeten”.³⁵

Nyernivalója azonban nem csak a Dél-afrikai Köztársaságnak volt. A fenti szempontok mellett a DAK egyre kecsgetőbb célpontnak tűnhetett a virágzó izraeli fegyverkereskedelem számára: 1973–1981 között az izraeli fegyverexport összege 70 millióról egymilliárd dollárra nőtt,³⁶ s mint Aaron S. Klieman izraeli történész találóan rámutatott, a dél-afrikai ország ideális vásárló volt, ugyanis sarokba szorult, jobboldali kormánya volt, mely nagy hangsúlyt fektetett a fegyverkezésre, ám közben nem rendelkezett szoros kapcsolatokkal az arab–muszlim tömb irányába.³⁷ A DAK ostrommentalitását növelte a tény, hogy a portugálok ekkoriban vonultak ki Angolából, Rhodesiában pedig a kisebbségi fehér uralom összeomlásában volt, 1971-ben pedig nemzetközi döntés vette el a DAK Namíbiára vonatkozó mandátumát, megkezdve ezzel az országnak a határain zajló évtizedes háborúját. Ennek hatására a DAK katonai kiadásai háromszorosukra nőttek 1970–1975 között (1 milliárd dél-afrikai randra, ami ma 3,5 milliárd dollárnak felel meg).³⁸ Ugyanekkor az ország GDP-je 5–10%-os éves növekedést produkált (Japán mögött ezzel a második helyen állt a fejlett világban), illetve az országban nagy mennyiségben bányászott arany ára – az 1973-as olajválság hatására – az unciánkénti kevesebb mint 100 dollárról 800 dollárra nőtt 1980-ra.³⁹ Izrael ráadásul történelmének egyik legelszigeteltebb időszakát élte meg 1973-tól: a jom kippuri háborút követően 25 afrikai ország szakította meg diplomáciai kapcsolatait a zsidó állammal. Izraelnek sürgősen szövetségesekre volt szüksége; a körülmények ideálisak voltak egy mély és hosszan tartó kapcsolat kialakítására.

A katonai együttműködés 1974-ben fonódott szorosabbra, amikor az év novemberében Simon Peresz izraeli védelmi miniszter Pretoriába utazott, majd tárgyalását követően köszönetet mondott vendéglátóinak, amiért felállították az „életbe vágóan fontos” kapcsolatot a két kormány között. „Ez az együttműködés nemcsak közös érdekeinken és ellenfeleinkkel szembeni közös eltökéltségünkön nyugszik, hanem az igazságtalanság elleni közös gyűlöletünkön is” – írta Peresz.⁴⁰ Tárgyalásának témája ugyan nem ismert, ám a köszönőlevelet Eschel Rhodie, a DAK akkori propagandaminisztere a bukását követően írt botránykönyvében nyilvánosságra hozta. A következő évben Peresz Svájcban találkozott P. W. Bothával, a dél-afrikai ország védelmi miniszterével, és a találkozó során lefektették további együttműködésük alapjait. Ez az 1975. március 31-i szerződés – melynek eredetije nem ismert – az

³⁵ DFAA, 1/8/6, vol. 1. A tel-avivi követség a külügynek, 1972. szeptember 13., 2., 4.

³⁶ Stewart Reiser: *The Israeli Arms Industry: Foreign Policy, Arms Transfers and Military Doctrine of a Small State*. New York, 1989, 111–112.

³⁷ Aaron S. Klieman: *Israel's Global Reach: Arms Sales as Diplomacy*. Oxford, 1985, 143.

³⁸ Ian Van der Waag: *A Military History of Modern South Africa*. Jeppestown, 2015, 77–84.

³⁹ Witney W. Schneidman: *Engaging Africa: Washington and the Fall of Portugal's Colonial Empire*. Lanham, 2004, 136. Mai értéken unciánként 1300 dollár.

⁴⁰ Faksimiléért lásd Eschel Rhodie: *The Real Information Scandal*. Pretoria, 1983, 117.

ISSA (Israel-South Africa) névre hallgatott, és visszaemlékezések szerint „nagyon részletesen fektette le, hogyan fognak együttműködni gyakorlati szinten”, elsősorban fegyverek és pótalkatrészek tárolása terén.⁴¹ A következő időszakban több alkalommal – június 4-én, 30-án, illetve július 1-jén – is találkoztak a delegátusok Svájcban, közös fejlesztések és fegyvervásárlások egyeztetésére.

Június 4-én Zürichben Peresz felvetette Bothának, hogy országa járuljon hozzá egy könnyű vadászrepülőgép fejlesztési projektjéhez a költségek 25%-ával, illetve egy *Burglar* kódnévre hallgató nagy hatótávolságú rakéta fejlesztési tervéhez 33%-kal. Utóbbit Botha elutasította azzal, hogy „nincsenek agresszív szándékaink”, és még egy feleakkora hatótávolságú, 3000 km-es változat iránt sem mutatott érdeklődést.⁴² (Mindez nem meglepő, mivel a DAK akkoriban körülbelül 500 km hatótávolságú rakéták fejlesztésében volt érdekelt.)⁴³ Botha azonban nagyobb érdeklődést tanúsított egy *Chalet* kódnévre hallgató rakétafejlesztés ügyében, melynek célja a Jericho típusú izraeli ballisztikus rakéta nukleáris robbanófejjel történő felszerelése volt. Botha érdeklődött a rakéta iránt, „amennyiben a megfelelő robbanótöltet hozzáférhető”. Peresz azt felelte, hogy a robbanótöltet „három méretben kapható”.⁴⁴ A tárgyalási jegyzőkönyvet később tollal korrigálták, ám az értelmezést segítő csatolmány egyértelművé tette, hogy a fenti sorokat kell irányadónak tekinteni. A „megfelelő robbanótöltet” természetesen még mindig kérdéses jelentéssel bír, ám a szöveg értelmezését további dokumentumok segítik.

A Jericho fejlesztése már a március 31-i tárgyaláson felmerült,⁴⁵ aminek hatására a tárgyalásokon részt vevő Raymond Armstrong, a DAK haderejének vezérkari főnöke még aznap memorandumot készített, melyben a „felkínált” nukleáris elrettentő eszköz előnyeit ecsetelte: szerinte ha a Szovjetunió vagy Kína komolyabb szerepet akart volna vállalni a dél-afrikai konfliktusban, akkor a nukleáris fegyverrel Pretoria kiharcolhatta volna a nyugati intervenciót önnön érdekében. Armstrong azzal számolt, hogy „a nyugati antikomunizmus már nem meghatározó erő a globális feszültségekben”, a „nyugati szolidaritás szétesett”, és hogy amerikai jóslatok szerint terrorszervezetek akár már tíz éven belül is hozzájuthatnak nukleáris fegyverekhez. Konklúziója szerint – „dacára a magas költségnek, mellyel akár csak egy korlátozott mennyiségű Jericho fegyverrendszer beszerzése is járna, s tekintve a potenciális veszélyt, mellyel a Dél-afrikai Köztársaságnak szembe kell néznie a közeljövőben – egy ilyen [fegyver]rendszer birtoklása nagyban növelné képességünket, hogy erősebb pozícióból tárgyaljunk”.⁴⁶ A DAK végül ebbe a fejlesztési projektbe sem szállt bele, elsősorban annak magas költségei, illetve az atomprogramja korai fázisa miatt.⁴⁷ A fenti

⁴¹ Polakow-Suransky: i. m. 80–81.

⁴² SANDFA, HSI/AMI Z/23/6/1, vol. 3. Feljegyzések Botha és Peresz tárgyalásáról, 1975. június 4., 2–3.

⁴³ Peter Liberman: Israel and the South African Bomb. *Nonproliferation Review*, 11:2 (2004. nyár), 46–80., appendix 4.

⁴⁴ SANDFA, HSI/AMI Z/23/6/1, vol. 3. Feljegyzések Botha és Peresz tárgyalásáról, 1975. június 4., 3.

⁴⁵ Uo. Peresz irodája államelnöksége során tagadta a brit Guardian által leközlött, tisztázatlan forrásból származó dokumentumok hitelességét: <https://www.nytimes.com/2010/05/25/world/middleeast/25israel.html>. A volt izraeli államelnök szóvivőjének érvelése lényegében helyes, miszerint nem létezik dokumentum az ajánlatról Peresz aláírásával (az a SECMET szerződésen szerepel), illetve az alku valóban nem kötött meg. Ugyanerre az álláspontra helyezkedtem magam is egy publicisztikámban: Veszprémy László Bernát: Simon Peresz és a dél-afrikai kapcsolatok. Szombat Online, 2016. október 13. <https://www.szombat.org/tortenelem/simon-peresz-es-a-del-afrikai-kapcsolatok> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 25.)

⁴⁶ SANDFA, Armstrong-memorandum, 1975. március 31. A memorandumot fakszimilében közli: Liberman: i. m. 46–80., appendix 1–3.

⁴⁷ Polakow-Suransky: i. m. 262. (41. lábjegyzet).

dokumentumok azonban egyértelműen mutatják, hogy a közös nukleáris fegyverfejlesztés gondolata már ekkor felmerült a két ország között.

Egyéb projektek mellett – a fentiekén túlmenően még egy éjjellátó készülék fejlesztése is felmerült –, melyek nagy részében ekkor a Dél-afrikai Köztársaság nem mutatott érdeklődést, Izrael komoly fegyvereladásokat is nyélbe ütött a svájci találkozók. Peresz még június 4-én vetette fel 1000 darab új, tisztázatlan típusú izraeli harcokcsi leszállítását a DAK hadereje (SADF⁴⁸) számára 810 ezer dolláros darabáron 1976 januárjától. A dél-afrikai ország végül június 30-án vásárolt 200 darab harcokcsimotort 84 millió dollár értékben. Ezek mellett egy hatalmas rendelést is leadtak az Izraeli Katonai Iparvállalat (תע"ש, *Ta'asz*) számára 90 mm-es és 105 mm-es lőszerre 112,5 millió dollár értékben.⁴⁹ Az utóbbi rendelések önmagukban kitétek az izraeli hadiipar 1975-ös évi bevételének közel felét.⁵⁰ A két ország ezek mellett hosszú távú katonai együttműködésre rendezkedett be: tárgyaltak a DAK kutatóinak az izraeli elhelyezéséről, diplomáciai útlevelek számukra történő kiadásának lehetőségéről, de még egy iskola haifai felépítése is felmerült a kutatók gyermekei számára.⁵¹ A két ország minden tevékenységét a *SECMEN*T titoktartási szerződés befolyásolta, mely kikötötte, hogy minden katonai együttműködést titokban kell tartani, és hogy még „ennek a szerződésnek a létét is [...] titokban kell tartani, és fel nem fedtető egyik fél részéről sem”.⁵²

IZRAEL ÉS A DÉL-AFRIKAI KÖZTÁRSASÁG KÖZÖS NUKLEÁRIS PROJEKTJE

A nukleáris robbanófejvel ellátott ballisztikus rakéta fejlesztésére ugyan a DAK nemet mondott, ám Izrael nem tett le a projektről. A két ország atomenergiai története 1957-ben kezdődött, amikor az Amerikai Egyesült Államok a Dél-afrikai Unió pelindabai SAFARI-1 reaktorát finanszírozta meg, Franciaország pedig Izrael dimonai reaktorát.⁵³ Elméletben mind a két ország békés célokra kapta reaktorait, noha tudható, hogy legalább az egyik fél – Izrael – eleve fegyverkezési programban gondolkodott.⁵⁴ Izrael nukleáris arzenálját ma legalább 100 robbanófejre teszik.⁵⁵ Hivatalosan Izrael nem ismeri el atomhatalmi mivoltát, álláspontja máig az, hogy a zsidó állam nem fogja „bevezetni” a nukleáris fegyvereket a Közel-Keleten.⁵⁶ Ez a politikai szlogen, mely Levi Eskol izraeli miniszterelnök alatt született meg, direkt homályos fogalmazást alkalmaz: a „bevezetni” ugyanis jelenthet fejlesztést, építést, hadrendbe állítást és bevetést is.⁵⁷ Golda Meir azonban okkal érvelt úgy, hogy egy titokban tartott atombombával nem lehet sakkban tartani Izrael ellenfeleit, ugyanis nehéz „belengetni”

⁴⁸ South African Defence Forces.

⁴⁹ SANDFA, HSI/AMI Z/23/6/1, vol. 3. Feljegyzések Botha és Peresz tárgyalásáról, 1975. június 4., 5.; uo. június 30., 2., 4.

⁵⁰ Klieman: i. m. 77–88.; Reiser: i. m. 111–112. Arra az évre 270 millió dollárt adnak meg.

⁵¹ SANDFA, HSI/AMI Z/23/6/1, vol. 3. Feljegyzések Botha és Peresz tárgyalásáról, 1975. június 30., 8.

⁵² SANDFA, SECMEN-t szerződés, 1975. április 3., 3. pont. A szerződést fakszimilében újraközi még: Kate Allan: *Paper Wars: Access to Information in South Africa*. Johannesburg, 2009, 154–156.

⁵³ John Carlin: *Playing the Enemy. Nelson Mandela and the Game That Made a Nation*. New York, 2008, 91.; Avner Cohen: *Israel and the Bomb*. New York, 1999, 59.; Frank V. Pabian: *South Africa's Nuclear Weapon Program: Lessons for the U.S. Nonproliferation Policy*. *Nonproliferation Review*, 3:1 (1995), 2.

⁵⁴ Cohen: i. m. 59.

⁵⁵ Robert S. Norris: *Israeli Nuclear Forces 2002*. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 58:5 (2002), 73–75.

⁵⁶ Ennek a tételnek korabeli, Izrael dél-afrikai köztársasági követe által való ismétléséért lásd *Nuclear Energy*. *South African Jewish Affairs*, 1981. április., 101.

⁵⁷ Cohen: i. m. 231.

egy olyan kártyát, amelyről senki sem tud.⁵⁸ Mindazonáltal tény, hogy a nukleáris fegyver homályos léte fontos elemét képezi az egzisztenciálisan fenyegetett zsidó állam önvédelmi politikájának: a nukleáris fegyverek birtoklásának fontossága mellett érvelt nyilvánosan Simon Peresz is, úgy fogalmazva, hogy az „szükséges választás egy nyersanyagoknak híján lévő és veszélyeztetett ország számára”.⁵⁹ S noha a fenti egyezség keretében Franciaország nyersanyaggal látta el a dimonai reaktort, Izraelnek további urániumforrásra volt szüksége fegyverkezési programja számára.

A Dél-afrikai Unió 1948-ra az Amerikai Egyesült Államok legnagyobb urániumbeszállítójává vált, és mint Chester Crocker washingtoni Afrika-szakértő megállapította, „tény, és nem pedig vélemény, hogy Dél-Afrika a nyersanyagok, esetünkben az uránium Szaúd-Arábiája”.⁶⁰ 1958-ban már felmerült, hogy a dél-afrikai ország urániumot adjon el Izraelnek, az alku azonban rövid úton zátonyra futott, ugyanis az izraeli oldal visszautasította a Dél-afrikai Unió ellenőrzés iránti igényét, azzal érvelve, hogy az sértené a zsidó állam szuverenitását.⁶¹

Mivel a Dél-afrikai Unió a Nemzetközi Atomenergia-ügynökséggel (IAEA⁶²) kapcsolatos ügyeit bécsi követségén keresztül intézte, ezért D. B. Sole bécsi követ feladata volt értékelni az izraeli javaslatot: „Öszintén azt kell mondanom, hogy nem nyugőzött le Izrael azon állítása, hogy esetleg hajlandó lenne szerződést kötni, amennyiben az IAEA ellenőrzési rendszerét globálisan bevezetik. [...] Izraeli szempontból sem sokat lehet nyerni egy olyan megegyezésből, amely lehetővé tenné az IAEA ellenőrzéseit. [...] Noha Izrael nyilván megvétőzhatná, hogy a szovjet tömb vagy arab országok állampolgárai ellenőrizték [őket], Izraelnek azt is fel kell ismernie, hogy ha létrejön valaha az ellenőrző bizottság, akkor ott garantáltan lesznek szovjet vagy akár arab nemzetiségűek. Ezen körülmények között lényegében elképzelhetetlen, hogy Izrael megfontolja biztonságának veszélybe hozását bármifajta ellenőrzésen keresztül.”

Sole konklúziója ez volt: „Nem hiszem, hogy Dél-Afrika érdeke lenne, hogy jelenleg urániumot adjon el Izraelnek. Az izraeliek, amennyiben rááldozzák a pénzt, bizonyosan rendelkeznek a bomba elkészítésének ismereteivel, s tekintve, hogy ellenséges arab államok veszik őket körül, még a készítés is megvan rá, amennyiben ez önvédelmük utolsó eszköze lehet.” A követ csakis „elenyésző mennyiségű uránium” eladását javasolta a zsidó állam részére.⁶³ A Dél-afrikai Unió amerikai nagykövete hasonlóan azt jelentette, hogy az Amerikai Egyesült Államok külügye is az izraeli kérés visszautasítását várná el, ugyanis Izrael megteheti, hogy elméletben beleegyezik az ellenőrzések későbbi engedélyezésébe, ám azok idejének eljövételével ellent is mondhat, és akkor egy „aki kapja, marja” helyzet alakulna ki.⁶⁴

A Dél-afrikai Unió kormánya elsősorban a bécsi követség által jelzett aggályokra hallgatva mindössze 10 tonna uránium eladásáról kötött szerződést Izraellel. Az egyezményben

⁵⁸ Michael I. Karpin: *The Bomb in the Basement: How Israel Went Nuclear and What That Means for the World*. New York, 2006, 228–229.

⁵⁹ Shimon Peres: *Battling for Peace: Memoirs*. London, 1995, 132.

⁶⁰ Thomas Borstelmann: *Apartheid's Reluctant Uncle: The United States and Southern Africa in the Early Cold War*. Oxford, 1993, 91.; Chester A. Crocker: *High Noon in Southern Africa: Making Peace in a Rough Neighborhood*. New York, 1992, 83. A Dél-afrikai Köztársaság nukleáris energiához szükséges nyersanyagairól egy korai kimutatásért lásd NA, FO 109/512, 1945. október 22-i, május 21-i és április 25-i kimutatások.

⁶¹ South African National Archives (Pretoria [továbbiakban SANA]), BLO 353, PS17/109/12, vol. 2.) M. I. Botha külügyminiszter D. B. Sole bécsi követnek, 1960. július 7.

⁶² International Atomic Energy Agency.

⁶³ SANA, BLO 353, PS17/109/12, vol. 2. Bécsi követség a külügynek, 1960. július 19., 1–2.

⁶⁴ Uo. Washingtoni követ a külügynek, 1960. július 20.

mindkét fél kikötötte, hogy a szállítmányt bejegyzik az IAEA hatóságainál, illetve hogy azt a zsidó állam „kizárólag békés célokra használhatja fel”.⁶⁵ 1965-ben kétoldalú szerződésben szabályozta Izrael és a Dél-afrikai Köztársaság az urániumkereskedelmüket, ismét lefektetve, hogy Izrael csakis békés célra használhatja a szállítmányokat, és hogy a DAK ellenőrzési jogot gyakorolhatott azok felett, illetve minden reaktor felett, mely azokkal üzemelt.⁶⁶ A két ország 1963–1965 között kötött egyezményt további 10 tonna urán-oxid-koncentrátum (ún. *yellowcake*) szállításáról, annak deklarálásával, hogy ez a mennyiség a jövőben megnőhet. A dél-afrikai *yellowcake* mennyisége izraeli raktárakban 1976-ra már 500 tonnára nőtt, és a DAK ekkorra már felhagyott a rendszeres ellenőrzéssel.⁶⁷ Az IAEA ellenőrzéseit ezek mellett Izrael elutasította, ám 1961-ben az Amerikai Egyesült Államok ellenőrző bizottságát beengedte Dimonába, melyben az amerikai delegáció semmi gyanúsítást nem talált.⁶⁸ Az Amerikai Egyesült Államok ugyan sejtette, hogy Izrael atombombát⁶⁹ kíván építeni, ám nem tudták, hogy az izraeliek rendelkeznek plutóniummal.⁷⁰

Izraelnek 1966 végére lett elég fegyverminőségű plutóniuma, híján volt azonban a nagy hatótávolságú ballisztikus rakéták tesztelésére szolgáló területnek, és 1976-ra az urániumforrásai is kiapadtak.⁷¹ A DAK valindabai reaktora 1965-ben érte el a kritikus állapotot – amikor az atomreaktor működőképes állapotban van, tehát az önfenntartó láncreakció külső neutronforrás nélkül valósul meg –, és az ország 1974 májusában állt készen ún. „hideg” atombomba, azaz dúsított urántöltet nélküli bomba építésére.⁷² A nyomás azonban folyamatosan nagy volt az apartheidállamon. Az Amerikai Egyesült Államok 1976-ban felhagyott a SAFARI-1 reaktor üzemanyaggal történő ellátásával, és miután 1977 augusztusában fény derült a DAK Kalahári sivatagban zajló fegyverfejlesztési programjára, az IAEA eltávolította vezetősségi tagjai közül az országot.⁷³

Az apartheidellenes sajtó és a Szovjetunió tényként kezelte, hogy a kalahári teszthelysín „izraeli ambíciókat” szolgált, s hogy az ott folyó programnak volt egy „izraeli síkja” is, melyet

⁶⁵ Uo. Külügyminiszter memorandumuma uránium eladása ügyében, 1960. július 21., 1.; SANA, BLO 353, PS17/112/13 43–45. Külügy londoni és más követségeknek, 1962. november 13., 2. Idézi még: Seymour Hersh: *The Samson Option: Israel's Nuclear Arsenal and American Foreign Policy*. New York, 1991, 156. A számot kontextusba helyezve: Dimona be nem ismert teljesítőképessége 70 és 100 MW közötti, így 500 tonna uránium 5–10 évre lett volna elegendő. Dimona valós kapacitásához lásd Cohen: i. m. 59.

⁶⁶ SANA, URU vol. 4835, ref. 134, 37–38. Miniszterelnöki iroda az államelnöki irodának, 1965. február 1., 1. Az államelnöki posztot 1961-ben hozták létre a DAK-ban, az államelnök szerepe elsősorban ceremóniális volt. Lásd még uo. 39–44. Kétoldalú szerződéstervezet Izrael és a DAK között, 1965. február 1., 1.

⁶⁷ Polakow-Suransky: i. m. 42.

⁶⁸ Cohen: i. m. 103–108.

⁶⁹ Az atombombák fegyverminőségű uránium vagy plutónium maghasadására épülnek. Mind a két anyag a *yellowcake* származéka, de a hosszas kinyerési folyamat eltérő. Fegyverminőségű uránium előállításához urán-hexafluorid azon pontig történő dúsítására van szükség, míg az 90%-ot meghaladó sűrűséggel tartalmaz erősen hasadóképes U_{235} -öt. A fegyverminőségű plutónium – azaz legalább 93%-ban Pu_{239} -et tartalmazó plutónium – előállításához uránium fűtőelemek neutronokkal történő besugárzása, majd további feldolgozása szükséges.

⁷⁰ Hersh: i. m. 253–257.; David Stout: *Nixon Papers Recall Concerns of Israel's Weapons*. New York Times, 2007. november 28., 29.

⁷¹ Polakow-Suransky: i. m. 49.

⁷² David Albright: *South Africa and the Affordable Bomb*. Bulletin of the Atomic Scientists, 50:4 (1994), 41.; Mitchell Reiss: *Bridled Ambition: Why Countries Constrain Their Nuclear Capabilities*. Washington DC, 1995, 8.

⁷³ Murrey Marder – Don Oberdorfer: *How West, Soviets Acted to Defuse S. African A-Test, Keeping S. Africa Out of the Nuclear Armaments Club*. Washington Post, 1977. augusztus 28., A1.

a DAK tagadott.⁷⁴ Ironikus módon nem hazudtak, s a pretoriai brit követség információja, miszerint „a dél-afrikai nukleáris program külső segítség nélkül haladt”, ekkor még igaz volt.⁷⁵ Az országot azonban súlyosa érintette az incidens, hiszen 1963 óta egyezmény kötötte ahhoz, hogy nem robbant fel nukleáris bombát az atmoszférában, a külső űrben vagy víz alatt.⁷⁶ Az amerikai Kongresszus 1978 tavaszán elfogadta a nukleáris fegyverek terjedésének megakadályozásáról szóló törvényt, mely alapján felhagyott a korlátoknak meg nem felelő országokba való nukleáris exporttal, Vorster miniszterelnök pedig közös amerikai–szovjet nyomásra ígéretet tett, hogy „sem most, sem a jövőben” nem fog nukleáris fegyvert fejleszteni.⁷⁷ Alan Locke, az amerikai kormány nukleáris ügyekért felelős hivatalának vezetője azt mondta: „A lényeg, hogy a dél-afrikaiak tudják: figyelik őket, és ígéretet adnak arra, hogy nem építenek atombombát.”⁷⁸

Izrael azonban készen állt a szükséges technológia átadására, de először a korábban felhalmozott dél-afrikai uránium felhasználási korlátozásainak feloldását kellett elérnie. Ezt Fanie Botha, a DAK bányászatiügyi minisztere 1976-ban meg is tette. Botha 1976-os izraeli látogatásnak már alapvetően gyanúsnak kellett lennie: a kevésbé fontos tárcát birtokló minisztert megérkezésekor Chajim Bar-Lev izraeli vezérkari főnök fogadta, majd Uzi Ejlammal, az Izraeli Atomenergia-ügyi Bizottság elnökével találkozott, ezt követően pedig a szoreki (Javne és Palmachim között) nukleáris kutatóközpontban ebédelt. Ezenkívül Simon Peresz védelmi miniszterrel is találkozott, a következő napokban pedig újra találkozott Bar-Levvel, Ejlammal, izraeli vadászrepülőgépeket és harckocsikat szemlélt meg, és egy órát tárgyalt Rabin miniszterelnökkel is.⁷⁹ Botha ezt követően oldotta fel a korlátozásokat, melyért cserébe országa 30 gramm tríciumot – radioaktív hidrogénizotópot – kapott, mellyel a nukleáris robbanás hatását lehet növelni.⁸⁰ A DAK 1982-ben hozta létre az első atombombáját, amely egy „puska” típusú, maghasadásra alapuló bomba volt, de az apartheidország ennél összetettebb rendszereket is meg akart szerezni.⁸¹

Az izraeliek által fejlesztett ballisztikus rakéta ideális opció volt ehhez. A Jericho rakéta erre alkalmas modernizált verzióját 1979 februárjában tesztelték Izraelben, egy a Földközi-tengeren 500 km-re lévő célponton végezték el a kísérletet. A szigorúan titkos kísérleten részt vehetett I. R. Gleeson, a SADF különleges hadműveletekért felelős osztályának vezetője és két segítőtje. Gleeson maga is belátta jelentésében, hogy „a meghívásra különleges gesztusként kell tekintenünk [Raful] Ejtan [izraeli vezérkari főnök] részéről. Három nem izraeli jelenléte a rakétateszt során mindenképpen ritkaságszámba megy, hiszen az izraeliek minden lehetséges biztonsági lépést megtettek, hogy a rakéta létét eltitkolják más országok

⁷⁴ NA, FCO 45/2131. A moszkvai követség a pretoriai követségnek, 1977. október 31.; Does South Africa Have the Bomb? New African (London), 1977. október, 970–971.; NA, FCO 94/2131. A DAK miniszterelnöke beszédének kivonata, 1977. augusztus 24.

⁷⁵ NA, FCO 45/2132. A pretoriai követség jelentése a DAK nukleáris programjáról, 1978. január 5.

⁷⁶ NA, FO 94/2134. Eric H. Louw, a DAK külügyminisztere által aláírt egyezmény, 1963. szeptember 7.

⁷⁷ Pabian: i. m. 4–5.; Waldo Stumpf: South Africa's Nuclear Weapons Program: From Deterrence to Dismantlement. Arms Control Today, 25 (1995. december), 4.

⁷⁸ NA, FCO 45/2132. A washingtoni követség a külügynek, 1977. december 14.

⁷⁹ Court of South Africa Cape Province Division (Fokváros), The State versus Johann Philip Derk Blaauw, Case No. 270/87. 1998. szeptember 9. Exhibit B38. Fanie Botha bányászatiügyi miniszter izraeli látogatásának programja, 1976. július 26–31., 3–5. Másolat a szerző gyűjteményében, az iratért köszönet illeti Paul Stobert.

⁸⁰ Paul Stober: De Klerk's Three Nuclear Lies. Weekly Mail & Guardian (Johannesburg), 1994. február 11., 1–2.

⁸¹ David Albright: A Curious Conversion. Bulletin of the Atomic Scientists, 49:5 (1993), 9.; Albright (1994): i. m. 45.

elől”. A kísérletet rossz időjárási viszonyok miatt ugyan 24 órával elhalasztották, ám végül sikeresen végrehajtották, a legújabb technológiákat alkalmazva: példának okáért a rakétát szándékosan 28 fokkal téves irányban indították el, majd később számítógéppel korrigálták az irányt. A DAK megfigyelőjét ugyan lenyűgözte a Jericho, ám arra jutott, hogy csak akkor érné meg a SADF-nek valami hasonlóba beruháznia, ha az „lehetőleg nukleáris robbanófejjel rendelkezne”. Gleeson kiemelte, hogy Izrael valószínűleg nem akarhat közös rakétafejlesztést a DAK-kal, és minden bizonnyal csupán a bizalom jeléül hívták meg őt.⁸² Ebben azonban tévedett: 1979 májusában bizonyosan újabb teszt zajlott a két ország részvételével Izraelben,⁸³ illetve 1979-ben és 1989-ben a CIA gyanúja szerint még két közös rakétatesztre is sor került.⁸⁴ *(A tanulmány második, befejező részét folyóiratunk 2019/2. számában közöljük.)*

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Albright, David: *A Curious Conversion*. Bulletin of the Atomic Scientists, 49:5, 1993.
- Albright, David: *South Africa and the Affordable Bomb*. Bulletin of the Atomic Scientists, 50:4, 1994.
- Albright, David – Hibbs, Mark: *South Africa: The ANC and the Atom Bomb*. Bulletin of the Atomic Scientists, 49:3, 1993. április.
- Allan, Kate: *Paper Wars: Access to Information in South Africa*. Johannesburg, 2009.
- Black, Ian – Morris, Benny: *Israel's Secret Wars: A History of Israel's Intelligence Services*. New York, 1991.
- Borstelmann, Thomas: *Apartheid's Reluctant Uncle: The United States and Southern Africa in the Early Cold War*. Oxford, 1993.
- Bradshaw, Richard – Fandos-Ruis, Juan: *Historical Dictionary of the Central African Republic*. Lanham, 2016.
- Brecher, Michael T.: *The Foreign Policy System of Israel: Setting, Images, Process*. Oxford, 1972.
- Burrows, William E. – Windrem, Robert: *Critical Mass: The Dangerous Race for Superweapons in a Fragmenting World*. New York, 1994.
- Carlin, John: *Playing the Enemy. Nelson Mandela and the Game That Made a Nation*. New York, 2008.
- Cohen, Avner: *Israel and the Bomb*. New York, 1999.

⁸² SANDFA, HSAW 520/3/4/6, vol. 1. I. R. Gleeson: Verslag oor spesiale besoek aan Israel, 1979. február 19–23., 1–4. (afrikaans)

⁸³ SANDFA, AMI 520/3/4/6, vol. 4, 77. Ejtan levele Malan részére, 1979. május 11.

⁸⁴ Az 1979-es „Vela-incidens” esetében nem bizonyított a DAK részvétele, ám a CIA anyagai szerint kizárásos alapon nukleáris fegyvert teszteltek: „Semmilyen természetes jelenség nem okozhatta a VELA által észlelt intenzitású és hosszúságú jelenséget.” National Security Archive (The George Washington University), 383-98-0159 (02/86-22,5,6) box 1. Director of Central Intelligence: The 22 September 1979 Event. 1980. január 25., 2. Illetve: Executive Office of the President, Office of Science and Technology Policy: Ad Hoc Panel Report on the September 22, 1979 event. 1980. július 15. In: Mark Gaffney: Dimona: The Third Temple? The Story Behind the Vanunu Revelation. Brattleboro, 1989, 215–232. Lásd még Hersh: i. m. 280–281. Az 1989-es teszt a DAK-beli Overbergben történt, és az izraeli részvétel kérdéses. David Albright – Mark Hibbs: South Africa: The ANC and the Atom Bomb. Bulletin of the Atomic Scientists, 49:3 (1993. április), 36.; Helen E. Purkitt – Stephen F. Burgess: South Africa's Weapons of Mass Destruction. Bloomington, 2005, 75.; William E. Burrows – Robert Windrem: Critical Mass: The Dangerous Race for Superweapons in a Fragmenting World. New York, 1994, 445–449. A DAK izraeli technológiával történt önálló tesztjeit (1989. június és 1990. szeptember) itt nem számítjuk be.

- Crocker, Chester A.: *High Noon in Southern Africa: Making Peace in a Rough Neighborhood*. New York, 1992.
- Does South Africa Have the Bomb? *New African* (London), 1977. október.
- Furlong, Patrick: *Between Crown and Swastika: The Impact of the Radical Right on the Afrikaner Nationalist Movement in the Fascist Era*. Johannesburg, 1991.
- Gaffney, Mark: *Dimona: The Third Temple? The Story Behind the Vanunu Revelation*. Brattleboro, 1989.
- Gitelson, Susan Aurelia: *Why do Small States Break Diplomatic Relations with Outside Powers? Lessons from the African Experience*. *International Studies Quarterly*, 18:4, 1974. december.
- Hersh, Seymour: *The Samson Option: Israel's Nuclear Arsenal and American Foreign Policy*. New York, 1991.
- Hurwitz, Harry: *Time for a Closer S.A.–Israel Accord*. *The Jewish Herald* (Johannesburg), 1971. szeptember 14.
- Israel Calls Envoy From South Africa. *New York Times*, 1963. szeptember 25.
- Israel Takes Stand at U.N. against Rhodesia and SO. *African Policy*. *Jewish Daily News Bulletin*, 1965. december 3.
- Karpin, Michael I.: *The Bomb in the Basement: How Israel Went Nuclear and What That Means for the World*. New York, 2006.
- Klieman, Aaron S.: *Israel's Global Reach: Arms Sales as Diplomacy*. Oxford, 1985.
- Landau, David: *Vorster Denies Arms Deal; Tours Sharm Base with OC Navy*. *Jerusalem Post*, 1976. április 11.
- Levey, Zach: *Israel's Exit from Africa, 1973: The Road to Diplomatic Isolation*. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 35:2, 2008. augusztus.
- Liberman, Peter: *Israel and the South African Bomb*. *Nonproliferation Review*, 11:2, 2004. nyár.
- Marder, Murrey – Oberdorfer, Don: *How West, Soviets Acted to Defuse S. African A-Test, Keeping S. Africa Out of the Nuclear Armaments Club*. *Washington Post*, 1977. augusztus 28.
- Meir, Golda: *My Life*. New York, 1975.
- Norris, Robert S.: *Israeli Nuclear Forces 2002*. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 58:5, 2002.
- Nuclear Energy. *South African Jewish Affairs*, 1981. április.
- Ojo, Olusola: *Africa and Israel: Relations in Perspective*. Boulder, 1988.
- Pabian, Frank V.: *South Africa's Nuclear Weapon Program: Lessons for the U.S. Nonproliferation Policy*. *Nonproliferation Review*, 3:1, 1995.
- Peres, Shimon: *Battling for Peace: Memoirs*. London, 1995.
- Polakow-Suransky, Sasha: *The Unspoken Alliance. Israel's Secret Relationship with Apartheid South Africa*. New York, 2010.
- Purkitt, Helen E. – Burgess, Stephen F.: *South Africa's Weapons of Mass Destruction*. Bloomington, 2005.
- Reiser, Stewart: *The Israeli Arms Industry: Foreign Policy, Arms Transfers and Military Doctrine of a Small State*. New York, 1989.
- Reiss, Mitchell: *Bridled Ambition: Why Countries Constrain Their Nuclear Capabilities*. Washington DC, 1995.
- Rhodie, Eschel: *The Real Information Scandal*. Pretoria, 1983.
- Schneidman, Witney W.: *Engaging Africa: Washington and the Fall of Portugal's Colonial Empire*. Lanham, 2004.
- Shlaim, Avi: *The Iron Wall: Israel and the Arab World*. London, 2001.

- South African [Jewish] Leaders Explain Reasons for Criticizing Israel. Jewish Daily News Bulletin, 1961. november 3.
- Stober, Paul: *De Klerk's Three Nuclear Lies*. Weekly Mail & Guardian (Johannesburg), 1994. február 11.
- Stout, David: *Nixon Papers Recall Concerns of Israel's Weapons*. New York Times, 2007. november 28.
- Stumpf, Waldo: *South Africa's Nuclear Weapons Program: From Deterrence to Dismantlement*. Arms Control Today, 25, 1995. december.
- Tamir, Smuel: *Ben ha'arec ha'zot*, 1–2. Lod, 2002.
- Van der Waag, Ian: *A Military History of Modern South Africa*. Jpestown, 2015.
- Veszprémy László Bernát: *Simon Peresz és a dél-afrikai kapcsolatok*. Szombat Online, 2016. október 13. <https://www.szombat.org/tortenelem/simon-peresz-es-a-del-afrikai-kapcsolatok>
- Yesterday's Nazi Sympathizers, Today's South African Leaders. New York Times, 1985. augusztus 16.

LEVÉLTÁRI ANYAGOK

- Court of South Africa Cape Province Division* (Fokváros)
- Israel State Archives* (Jeruzsálem)
- National Archives* (Kew)
- National Security Archive* (The George Washington University)
- South African Department of Foreign Affairs Archive* (Pretoria)
- South African National Archives* (Pretoria)
- South African National Defence Forces Archive* (Pretoria)
- Wiener Library* (London)

Kassai László ny. ezredes:

A HIVATÁSOS HONVÉDTISZT ÉS A TISZTIKAR INTÉZMÉNYES HELYE ÉS SZEREPE A MAGYAR HONVÉDSÉG SZERVEZETI ÉS MŰKÖDÉSI RENDJÉBEN

ÖSSZEFOGLALÓ: *A tisztikar¹ – a rájuk bízott katonai hatalom gyakorlása tekintetében – a Magyar Honvédség legbefolyásosabb részét képezi. Ez a réteg alakítja leginkább a haderőben zajló folyamatokat. A szerző tanulmányában² vizsgálja, hogy milyen jellegű és rendeltetésű intézményben szolgál a magyar hivatásos honvédtiszt, tanulmányozza a honvédség életében folyamatosan jelen lévő tiszti intézményt, a hivatásos honvédtiszti szolgálat intézményi megjelenítését, valamint a hivatás és a tiszti pálya vonzerejét befolyásoló tényezőket.*

KULCSSZAVAK: *hivatásos honvédtiszt, tisztikar, szervezeti és működési rend*

A hadtudomány történetéből ismert, hogy a harci cselekmények parancsnoklását (vezetését) ellátó személyek elnevezése az adott kor társadalmi és katonai szükségleteinek megfelelően változott, és ezek a változások szinte egybeesnek a hadseregek történetével. Tanulmányomban csupán a *tiszt* fogalmát érintem. (Ehhez képest másodlagos, de figyelemre méltó és nélkülözhetetlen a honvédség altiszti csoportja is, amelyről itt és most csupán említést tettem.)

A tiszt megnevezés a hivatalos szolgálatot jelentő *officialis*, és a hivatalos tisztséget kifejező *officium* latin elnevezésből ered.³ A fogalom már a római hadseregben is ismert volt, de használata leginkább a 17. és a 18. században vált általánossá. A tiszt szó előtt jelzőként használt *honvéd* kifejezést a Révai nagy lexikona szerint „Kisfaludy Károly alkotta meg *Az élet korai című versében. Utána Kiss Károly⁴ használta a szót Hadműszótárában (1848)*”.⁵ Tanulmányozva a haza fegyveres szolgálatát ellátó személyek megnevezésére vonatkozó szóhasználatokat, a *honvéd elnevezés gyökerét a 19. századi Habsburg-ellenes függetlenségi törekvéseken alapuló nemzeti hadsereg megeremtésénél találjuk.*

¹ A Magyar értelmező kéziszótár szerint a tisztikar a hadsereg tisztjeinek összessége. – A hadsereg valamely részének tisztjei együtt. Juhász József et al. (szerk.): Magyar értelmező kéziszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009, 1346.

² A tanulmány 2018 nyarán készült, így a védelmi szférát érintő, 2019-ben életbe lépő szervezeti változásokat (Honvédelmi Minisztérium átalakulása, a Magyar Honvédség Parancsnokság létrejötte stb.) értelemszerűen nem tárgyalja a szerző.

³ Az *officialis*, *officium*, *offizier* és *oficér* fogalmak jelentését az Idegen szavak és kifejezések szótára tartalmazza. Bakos Ferenc: Idegen szavak és kifejezések szótára. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009, 465.

⁴ Kiss Károly (1793–1866) hadtudományi író, az MTA tagja, 1837-ig aktív katonai szolgálatot teljesített. 1848 márciusában az Országos Nemzetőrségi Haditanácsának politikai osztályfőnökévé és előadójává nevezték ki. Idézett művének címe: *Hadi műszótár magyar-németül és német-magyarul.* Heckenast, Pest, 1843.

⁵ Révai nagy lexikona. X. (Héroid–Jób.) Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1914, 251.

Jelenleg – a személyi állomány vonatkozásában – a honvéd elnevezés alapvető forrását egyrészt a honvédség nevét meghatározó törvények,⁶ másrészt a 2012. évi CCV. törvény (a továbbiakban: szolgálati törvény) címében megjelenített „a honvédek jogállásáról” szóló tárgyi jelölés adja. *Lényegében, e tények adják a honvédtiszt helyének megjelölésére, azonosítására és más szervezetek tisztjeitől való megkülönböztettségére vonatkozó, hivatalosnak tekinthető elnevezést.* Annak ellenére, hogy a szolgálati törvény címe a honvédek jogállásáról szól, annak hatálya egyértelműen a katonákra terjed ki. Ezzel a megoldással, ha a törvény nem is említi, de sugallja, hogy a honvéd és a katona rokonértelmű (szinonim) kifejezések, mivel a két elnevezés között szoros, mindenben megegyező tartalmi azonosság van.

Olvasva a hivatásos honvédtiszteknek és a tisztikarnak a honvédség szervezeti és működési rendjében való intézményes helyével és szerepével kapcsolatos írásokat, illetve tudományoskonferencia-anyagokat, meg kell állapítanom, hogy *az azokban leírt tények* – a megváltozott társadalmi, politikai, katonai és technikai követelmények ismeretében – *egyértelműen jelzik a honvédség keretében jelentkező dilemmák és megoldatlan szükségletek felerősödését.* Ezek egy része számomra tárgyilagosnak tűnik, más részükben bizonytalanság tapasztalható a tekintetben, hogy e dilemmák milyen mértékben felelnek meg a tudományos igényeknek, az állami szükségleteknek és lehetőségeknek, valamint a témákat művelő réteg elvárásainak. A jelenségek egy részét a honvédség alapvető céljaitól és rendeltetésétől elvonatkoztatva vizsgálják. Vitássá tesznek néhány olyan intézményt és nézetet, amelyek a hadseregek közös jellemzői.

Tanulmányomban – figyelemmel a jelzett dilemmákra is – elsősorban azzal kívánok foglalkozni, hogy milyen jellegű és rendeltetésű intézményben szolgál a magyar hivatásos honvédtiszt, másrészt a honvédség életében folyamatosan jelen lévő tiszti intézménnyel, a hivatásos honvédtiszti szolgálat intézményi megjelenítésével, valamint a hivatás és a tiszti pálya vonzerejét befolyásoló tényezőkkel is foglalkozom.

A MAGYAR HONVÉDSÉG ALAPVETŐ JELLEMZŐI

Ahhoz, hogy a hivatásos honvédtiszt (katonatiszt), illetve a tisztikar intézményes helyét és szerepét – a honvédség feladati, szervezeti és működési rendjében – megközelítőleg pontosan meg tudjuk határozni, elkerülhetetlen, hogy a honvédség néhány sajátos jellemzőjével ne foglalkozzunk. *Ugyanis a hivatásos honvédtisztet, a tisztikart körülvevő külső és belső környezeti viszonyokat tükröző, kiemelten fontos tényezők vizsgálatától eltekinteni nem lehet.* Jeleznem kell, hogy a honvédség alapvető rendeltetéséből, a katonai tevékenység sajátosságából adódóan a más intézményeknél jelentkező ugyanazon, vagy hasonló viszonyok másképpen jelentkeznek, illetve értékelhetők. Adódik ez abból, hogy a honvédséggel szemben lényegesen mások a társadalmi elvárások, illetve szükségletek.

⁶ Magyarország Alaptörvényének 45. cikk (1) bekezdése; a honvédelemről és a Magyar Hadseregről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény 35. § (1) bekezdése.

⁷ A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati viszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény 13. §-a határozza meg a hivatásos állomány rendfokozatát. A törvény kimondja, hogy a rendfokozatot szóban és írásban az adott rendvédelmi szervhez tartozásra utaló jelzővel kell használni.

A honvédség társadalmi rendeltetése és főbb jellemzői

A honvédség azon intézmények csoportjába tartozik, amelyek nem csupán egy társadalmi csoport (alapítvány, gazdasági társaság, egyesület stb.) tagjainak az érdekében tevékenykedik, hanem az egész társadalom érdekét szolgálja. Másrészt az 1989. évi XXXI. törvény – a jogállamban való békés politikai átmenet keretében – a honvédséget az alkotmányos állami alapintézmények közé sorolja, ami egyben kifejezésre juttatja annak társadalmi elismertségét is. Harmadsorban a honvédséget a magyar állam alkotmányos keretek között hozta létre és tartja fenn.

A honvédség nevét és annak hadtudományi szempontból való minősítését, valamint alapvető feladatait (rendeltetését) Magyarország Alaptörvénye a következőkben határozza meg (45. cikk, [1] bekezdés): „Magyarország fegyveres ereje a Magyar Honvédség. A Magyar Honvédség alapvető feladata Magyarország függetlenségének, területi épségének és határainak katonai védelme, a nemzetközi szerződésből eredő közös védelmi és békefenntartó feladatok ellátása, valamint a nemzetközi jog szabályaival összhangban humanitárius tevékenység végzése.”

Azonban az általam olvasott néhány szerző, de a honvédség keretében terjesztett orgánumok jelentős része⁸ is az állami akarat ellenére – tetszetősnek tűnő buzgalommal és feltűnően nagyozó büszkeséggel – a fegyveres erő helyett tudatosan használja a haderő elnevezést. Megítélésem szerint a hadtudomány művelőinek, illetve oktatóinak, de a parancsnokságoknak és főnökségeknek is figyelembe kellene venniük, hogy Magyarország Alaptörvénye Magyarország jogrendjének alapja.⁹

Az Alaptörvény által létrehozott és minősített honvédségnek mint sajátos intézménynek a jogállását a Honvédelmi Törvény (a továbbiakban: Hvt.) a következőkben határozza meg. „A Honvédség polgári irányítás alatt álló, függelmi rendszerben működő, békében az önkéntességen, rendkívüli állapotban és megelőző védelmi helyzetben az önkéntességen és az általános hadkötelezettségen alapuló állami szervezet. Egyes szervek törvényben meghatározott katonai igazgatási feladatokat is ellátnak. A Honvédség a feladatait a honvédelemben közreműködő más szervekkel együttműködve hajtja végre.”¹⁰

Az előző általános törvényi meghatározásból és a törvény egyéb rendelkezéseiből megállapítható egyrészt, hogy a magyar állam által – a korábban már idézett törvényben meghatározott céllal és rendeltetéssel – létrehozott és fenntartott honvédség (magyar fegyveres erő) a Hvt. által meghatározott és garantált önálló szervezet, amely sajátos belső szervezeti struktúrával és követelményrendszer szerint működik. Másrészt megállapítható, hogy a Hvt.-ben a jogalkotó – a katonai tevékenységre, működésre és a katonai szolgálat sajátosságaira alapozva – deklaratív módon és a szervezeti működés széles körére kiterjedően, sokrétűen rendezi a más szervezeti típusoktól való elkülönülést.

⁸ Itt csupán két szerző írását említem: Krizsbai János: A katonai hivatás értéktartalma az önkéntes haderőben. Hadtudomány, 2016/különszám, 15.; Takács Attila Géza: A parancsnoki szerepkör és a csapatépítés felelőssége, kihívások a (poszt)modern haderőben. Hadtudomány, 2016/különszám, 69. Nem kívánom a sort folytatni, mivel számos szerző és számos jelentős kiadvány is használja a fegyveres erő helyett a haderő elnevezést.

⁹ Magyarország Alaptörvénye Q) cikkének (1) bekezdése határozza meg.

¹⁰ A honvédelemlről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény 35. § (1)–(2) bekezdése.

A tiszti intézmény jelenléte a hadseregek, közelebbről a Magyar Honvédség életében

Ahhoz, hogy a katonatiszti intézmény (tisztkar) maradandóságára közel elfogadható választ adjunk, elsőként az államok állandó hadseregszervező igényét, illetve szükségletét kell említenünk. De – témánkat illetően – *számba kell vennünk a hadseregek eredményes tevékenységére és működésére jellemző egyéb alapintézményeket és intézményrendszereket is, amelyek helyzetükben és tulajdonságukban napjainkig jelen vannak.* Ilyen a katonai szolgálati rend és fegyelem, a függelmi viszonyok, a centralizált szervezeti rend, a hierarchikusan egymásra épülő döntési folyamatok, az engedelmességi kötelezettség, a szolgálati parancs és a parancsnoki intézmény, a tiszti szolgálat, a rendfokozatok, a katonai szervezetek elnevezése, de ugyanígy eszményi állandóságot mutat a katonai erények számos területe és birtokállománya stb. is. *Ezek lényegében a hadseregek, közelebbről a Magyar Honvédség életében is fennálló, létező állandóságot, maradandóságot kifejező értékek.* Feltétlen szólnom kell róla, hogy ezeket az értékeket a magyar állam a mindenkori katonai szükségleteknek megfelelően, a vonatkozó törvényekbe és egyéb jogszabályokba beépítve átörökíti.

Történelmi tények bizonyítják, hogy – mint a társadalmi munkamegosztás minden oldala – a foglalkozásszerűen végzett katonai szolgálat is azért jött létre, mert a társadalom életében annak idején olyan új szükségletek jelentkeztek, amelyeket a meglévő régi munkamegosztás alapján már nem lehetett kielégíteni. A munkamegosztásnak ezek az új szükségletei abban is jelentkeztek, hogy az addig katonáskodó réteg, *a katonai vezetés (parancsnoklás) kizárólagos jogát az egyedül életcéljának tekintendő személyek tiszti szolgálatában látták.* Az államok (a hadseregek) igénye az volt, hogy a hadsereget a hadviseléshez, a katonai tevékenységhez értő hivatásos katonatisztek irányítsák. Lényegében a hivatásos katonatiszti intézmény az, amely lehetővé teszi a hadseregek működésének és tevékenységének jellegéből adódó követelmények biztosítását. *Ez az intézmény a történelem során szükségszerűen azért jött létre, illetve azért maradt fenn, hogy a hadseregek működésének és alkalmazásának céljait megfelelően szolgálja.*

A következőkben – már a folyamatosság bizonyítása miatt is – röviden szót kell ejtenem arról, hogy a közeli történelem során az állam hogyan határozta meg a katona, illetve a honvédtiszt helyét és szerepét a Magyar Honvédség szervezeti rendjében és a társadalomban.

A Magyar Királyi Honvédség számára 1890. július 1-jén hatályba lépett *Szolgálati Szabályzat* szerint „Minden tisztet becsületteljes hivatása iránti teljes odaadás és áldozatkészség, kötelezései teljesítésében hajthatatlan állhatatosság, szilárd jellem, lovagias gondolkodásmód és mély becsületérzés egyaránt tüntessen ki.”¹¹ „A tiszt, kiválóan arra lévén hivatva, hogy alárendeltjeit nevelje és vezesse, fáradhatatlan buzgalommal gondoskodjék azok harcászteri kiképzéséről és igyekezzék azt a tökéletesség legmagasabb fokára emelni.”¹²

Figyelemre méltó, hogy mind az 1931-ben, mind az 1944-ben hatályba léptetett Szolgálati Szabályzat a *honvédség legfontosabb, belső összetartó, központi elemének* (gerincének) a *tisztikart* tekinti, és *megjelöli a tisztikar nemzetnevelő tevékenységben való részvételét.*

¹¹ Szolgálati Szabályzat a Magyar Királyi Honvédség számára, 1890. július 1. Az Elnökség 3391. számú közrendelete. Magyar Kir. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1931. Honvédségi Közlöny, 11/A–32. a., 23. § 185. pont (a továbbiakban: SZMSZ).

¹² SZMSZ 23. § 187. pont.

Az 1949. október 15-én hatályba léptetett *Ideiglenes Szolgálati Szabályzat*¹³ – az országban bekövetkezett társadalmi átalakulás következményeként a tiszt és vele együtt a tisztikar korábbi társadalmi rangjának, kiváltságos helyzetének megszüntetése, illetve korlátozása végett – nevesítve, önálló cím alatt már említést sem tesz a tiszt és a tisztikar feladatairól, illetve felelősségéről. Az ezt követően kiadott jogszabályokban kisebb eltérésekkel, de *lényegében a tiszti intézmény rendeltetése és folyamatosságának elismerése, kimondatlanul a tiszti rendfokozatok jelölésében, valamint a parancsnoki, szolgálati előljárói, a felettesi, illetve a konkrét szolgálati beosztás ellátásában betöltött szerepében nyilvánult meg*. Kivételt képez ez alól a 24/2005. (VI. 30.) HM rendelettel kiadott és többször módosított – jelenleg is hatályos – *Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzata*, amely a katonák általános kötelességei és jogai, a parancsnok és egyéb szolgálati személyek feladatai mellett a 11. pontban előírja, hogy „*Minden katonai szervezetnél: a) a tisztek kötelesek megtervezni, megszervezni alárendeltjeik tevékenységét, biztosítani a végrehajtáshoz szükséges feltételeket, valamint irányítani az alegységek felkészülését és a tiszthelyetteseket.*”¹⁴ Ez a tiszt tevékenységének nevesítésére irányuló rendelkezés az utóbbi évek egyfajta kísérletének tekinthető.

Végül a tiszti intézmény sajátos folyamatosságának igazolása végett a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CLV. törvény tisztekre vonatkozó – jelenleg hatályos – rendelkezéseit kell érintenem. Ez a törvény rendeltetésénél fogva a katonai szolgálati jogviszony alapján rendezi a hivatásos és szerződéses állományú katonák, a tényleges szolgálatot teljesítő önkéntes katonák, a honvéd tisztjelöltek és a honvéd altiszt jelöltek jogviszonyát.¹⁵ A honvédség keretében lévő állománycsoportokat a törvény 1. számú melléklete tartalmazza, amely szerint egységesen van legénységi, altiszt és tiszti állomány. *A tisztek csoportjába* a tisztek, főtiszték és a tábornokok tartoznak.

A tiszti intézmény folyamatosságával és szükségszerű megmaradásával, jelenlétével kapcsolatban eddig leírtakból – számomra – egyértelműen kiderül, hogy a második világháború befejezését követően Magyarországon végbement társadalmi és politikai változások, illetve fokozatos átmenetek következtében a tiszti intézmény elszemélytelenedett, felszínessé vált, más állami és társadalmi megvilágításba került. *A hagyományos tiszti eszmény intézményesen részben megszűnt*, illetve átalakult: jelenleg a rendeltetésének, illetve alapvető jellegének, helyének és szerepének meghatározása nélkül, *a szolgálati törvény mellékletének egyik állománycsoportjaként van táblázatba foglalva*.

A HONVÉDTISZTEK ÁLTAL BETÖLTÖTT SZEREPEK A HONVÉDSÉG SZOLGÁLATI, SZERVEZETI ÉS MŰKÖDÉSI RENDJÉBEN

A hivatásos honvédtisztek (tisztikar) a Magyar Honvédség szolgálati és szervezeti rendjében, illetve működésének biztosítékában intézményesített feladatok és hatáskörök szerint több irányú és természetű feladatokat látnak el, vagy éppen egyszerre több minőségben tevékenykednek. Ezek sorából – az adott törvényi rendelkezések figyelembevételével – kívánok néhány leginkább jellemző területet megemlíteni.

¹³ Az Ideiglenes Szolgálati Szabályzatot 1949. október 15-én az Elnökség 33000/1949. számú közreidelete léptette hatályba.

¹⁴ 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet a Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának kiadásáról.

¹⁵ A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény 1. § (1) bekezdése jelöli meg a törvény hatályát.

Elsőként meg kell állapítanom, hogy *a hivatásos honvédtisztek az alapvető törvényi jogforrások alapján*¹⁶ tényleges szolgálatot teljesítő katonák. Ezekben a jogforrásnak tekinthető törvényekben a törvényalkotó kötelező jelleggel nevesítve kinyilvánította, hogy a Magyar Honvédség keretében katonák (legénység, altisztek, tisztek) teljesítenek tényleges szolgálatot.

A jelen témával kapcsolatos tanulmányaim során sarkalatos következtetésre jutottam: a tényleges állományú honvédtiszteknek az élethivatásként választott katonai pályán való tevékenységét hivatásszerűen végzett foglalkozásnak kell tekintenünk. Abból az általános megállapításból indultam ki, hogy ha valaki a megélhetését biztosító, rendszeres – képzettséghez, képesítéshez és gyakorlathoz kötött – szellemi és szakmai tevékenységet végez, akkor az foglalkozásnak tekinthető, illetve minősíthető. Ha pedig valaki élethivatásként, elhivatottság, a pálya iránti hajlam alapján választ foglalkozást, akkor azt a tevékenységet hivatásaként végzi.

Ha ezek után a hivatásos honvédtisztek katonai szolgálatának lényegére megközelítőleg helyes választ akarnánk adni, abból kell kiindulnunk, hogy *a hivatásos honvédtisztek katonai szolgálata – a mai magyar valóságra vetítve – önkéntességre, többletkötelezettségre és áldozatvállalásra épülő, alapvető társadalmi (védelmi) szükséglet kielégítését szolgáló, sajátos kiképzést és szakértelmet igénylő katonai tevékenységre szakosodott foglalkozás*. Tehát mint látható, ez egy sajátos, hivatásszerűen végzett foglalkozás, amit a Magyar Honvédség keretében a tényleges szolgálatot teljesítő honvédtisztek töltenek be.¹⁷

1. A szolgálati törvény szerint az állam és az állomány tagja között katonai szolgálatteljesítés céljából létrejött megállapodás alapján az állomány tagja (a honvédtiszt) állami szolgálatba lép. Ebben a sajátos jogviszonyban alapvetően az állam által szükségszerűen képviselt érdek érvényesül, amit a katonai szolgálati viszony tartalmi lényegének megfogalmazása útján kíván érvényre juttatni. Ugyanis a szolgálati törvény alapján a honvédség feladatainak megvalósítása érdekében a szolgálatteljesítés szigorú függelmi rendben, egyes alapjogok korlátozásának elfogadásával, valamint az élet és testi épség kockázatásával valósul meg.

Tehát, aki az állam által támasztott szigorú szolgálati követelmények mellett – a Magyar Honvédség céljáról és tevékenységéről alkotott kép alapján – úgy gondolja, hogy a honvédtiszti szolgálat számára olyan foglalkozás, amelynek jövője van, sikert biztosít számára, vagy kedveli azt a jellegzetes életmódot, ahogy a katonatiszt testi, szellemi, erkölcsi, anyagi vonatkozásban él, vagy számára a hivatásos tiszti szolgálat hűen tükrözi a nehézségek leküzdésére irányuló bátor helytállást, aki rokonszenvet érez az önkorlátozó életvitel iránt és örömet leli a katonai tevékenységben, vagy éppen egyéniségéből fakadóan könnyen aláveti magát a katonával szemben támasztott elvárásoknak, azonosul a szemléletmóddal, ahogy a katonatiszt a társadalom és a világ helyzetét látja, illetve megítéli, *az a hivatásos katonatiszti pályát választja*.

¹⁶ Alapvető jogforrásként egyrészt a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény 40. §-a, másrészt a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény 1. § (1) bekezdése és a törvény 1. számú melléklete jelölhető.

¹⁷ Ezzel a néhány gondolattal megpróbáltam reagálni: 1. Dr. Himmer Péter főiskolai tanár, egyetemi docens „rég” kérdésére: „Katonának lenni ma foglalkozás vagy hivatás?” (A kérdés a Magyar Hadtudományi Társaság 2016. november 4-én tartott konferenciájának vitaindító referátumában a katonai hivatás értékrendjével összefüggésben vetődött fel.) 2. Másrészt dr. Krizbai János ny. ezredesnek a Honvédségi Szemle 2016/6. számában megjelent, „A katonai hivatás vagy foglalkozás dilemmái az önkéntes haderőben” című írásának felvetéseire.

2. A tényleges állományú honvédtisztek állami szolgálata a honvédség szervezeti és működési rendjében – a szükségszerűen kialakított tevékenységi körök és a működés jellege, valamint szakmai képzése szerint, jogszabályokban meghatározott – általános és különös rendeltetésű beosztásokra tagozódik. Ezek a következőkben foglalhatók össze:

a) A honvédtisztek jelentős hányada – a honvédség működésének egyik alapját képező irányítási (vezetési) viszonyok keretében – parancsnokként (vezetők, főnökök), illetve szakmai előjáróként (szakmai felettesek) teljesít hivatásos katonai szolgálatot.

b) A honvédtisztek másik csoportja a különböző szintű parancsnokságokon a szolgálati szabályzat által meghatározott beosztásokban teljesít szolgálatot.

c) Jelentős számú honvédtiszt szolgál a Honvéd Vezérkar szervezeti rendjében, illetve a Honvédelmi Minisztérium – mint központi államigazgatási szerv – szervezeti egységeinél.

d) A felsorolás teljességének igénye nélkül honvédtisztek szolgálnak továbbá a bíróságokon, ügyészségeken, a Nemzeti Közszerződési Egyetemen, a NATO különböző rendeltetésű parancsnokságainál, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatnál és még több más intézményben.

e) A honvédtisztek egyidejűleg – tevékenységük jellegének és szakmai kiképzésüknek megfelelő fegyvernemek, szakcsapatok és szolgálati beosztás szerinti csoportosításban – több minőségben is tevékenykedhetnek.¹⁸

A HIVATÁSOS HONVÉDTISZTEK HELYZETÉT, A PÁLYA VONZEREJÉT ÉS A SZOLGÁLATI MŰKÖDÉST BEFOLYÁSOLÓ NÉHÁNY TÉNYEZŐ

A hivatásos honvédtisztek helyzetét befolyásoló néhány intézményes tényező

Előjáróban jeleznem kell, hogy a hivatásos honvédtisztek (tisztikar) státushelyzetére vonatkozó néhány gondolat elsősorban abból a nézőpontból próbálom megközelíteni, hogy azok a társadalom szempontjából milyen hasznos feladatot látnak el, másrészt, hogy ezt a tevékenységet, illetve szolgálatot a társadalmi ranglétrán az állam milyen magas szintre emeli.

Tény, hogy a törvényalkotó a Magyar Honvédségről és a katonai szolgálatot ellátó hivatásos állományról önálló törvényeket alkotott, és azokban kifejezetten hitelesíti, valamint szellemiségében is érvényre juttatja, hogy *a katonák és soraikban a hivatásos honvédtisztek a megbecsülésben és az intézményesített presztízshierarchiában – a honvédelem nemzeti ügyének elhivatott szolgálatában – a magyar társadalom fontos rétegét alkotják*. Ebben az úgynevezett sajátos társadalmi presztízselosztásban ezt a réteget (állománycsoportot) egyrészt az állami irányításból és a szövetségi kötelezettségből fakadó szoros követelmények, másrészt a lazább társadalmi megítélés is determinálja. *Ennek ellenére meg kell tartania azon képességét, amelyben a sajátos katonai élet és tevékenység szükségszerű követelményeit és hagyományos társadalmi arculatát érvényesíteni tudja*.

A hivatásos honvédtiszt helyzetét lényegesen befolyásolja az is, hogy a szolgálati jogviszonyban – mint azt már korábban is jeleztem – a szolgálati érdek elsődlegessége érvényesül. Ugyanis a szolgálati törvény indokolása szerint a honvédség feladatainak végrehajtása

¹⁸ 2011. évi CXIII. törvény 38. § (3) bekezdésének és a Hadtudományi Lexikon fegyvernem, szakcsapatok és szolgálati beosztás címszavak alatt található meghatározások figyelembevételével lett csoportosítva. Szabó Józsefet al.: Hadtudományi Lexikon. I–II. Magyar Hadtudományi Társaság, Szeged, 1995, 328. (I), 1236 (II), 1272 (II).

nem tehető függővé a katona egyéni érdekeitől. *Az állam (a honvédség) és a katona között létrejött jogviszonyban – a bizonyos mértékű kölcsönösség mellett is – alapvetően az állam által szükségyszerűen képviselt érdek érvényesül.*

A hivatásos honvédtiszteket – mint azt korábban jeleztem – a nagyobb áldozatokkal járó követelményekkel, a magas szintű képzési és képesítési, illetve továbbképzési igényekkel, a szolgálat ellátásával járó megterhelésekkel, a hűségi, készenléti és a szolgálati fegyelmi elvárásokkal arányos járandóságokkal és juttatásokkal kell az államnak honorálnia. Ugyanis a követelményekkel arányos juttatások már intézményes megjelenésükkel is nagyobb érdeklődést és vonalmat váltanak ki a hivatásos katonai pálya iránt, ezenfelül minden bizonnyal csökkenti a versenyszféra elszívó hatását, és serkentőleg hathat a szolgálat megfelelő ellátására is.

A szolgálati törvény X. és XI. fejezete egységes rendszerbe foglalja a hivatásos állomány – benne a honvédtisztek – járandóságait és különböző juttatásait. A járandóságok sorában első helyen *a szolgálati viszony alapján való illetményre való jogosultság szerepel.* A hivatásos állomány illetménye a szolgálati törvényben meghatározott beosztási illetményből, honvédelmi pótlékból, illetménykiegészítésből, szolgálati időpótlékból, illetménypótlékból, valamint kiegészítő illetményből áll. Felmerül természetesen a kérdés: a kellő differenciáltsággal kidolgozott illetmény pénzben kifejezhető összege milyen mértékben arányos a már említett fokozott leterheléssel és veszéllyel járó intézményesített követelményekkel?

Minden foglalkozásnak társadalmi munkamegosztás alapján kialakult sajátos státusa van a foglalkozások hierarchikus rendjében. *Ugyanakkor egyes foglalkozásoknak más és más a státusuk, mivel a státusok között különbség is van tevékenységük jellegéből következően és abból adódóan, hogy milyen társadalmi szükségletet elégítenek ki.* Ezt a más foglalkozásoktól való különbözőséget a hivatásos katonai szolgálat mint foglalkozás tekintetében a törvényalkotó a szolgálatban töltött idő jelentős meghosszabbításával nem ismeri el. A vonatkozó törvényi rendelkezésekből az is kiderül, hogy minden foglalkozást – véleményem szerint igazságtalanul – a szolgálati nyugállományba vonulás szempontjából egyenlőnek tekint.

Az állam a Magyar Honvédség számára meghatározott feladatok végrehajtására a hatáskörök és feladatok megosztása szempontjából a katona állomány köréből három állománycsoportot hozott létre: a tiszti, altiszti és legénységi állománycsoportot. *A szolgálati törvény egyik alapvető fogvatékosságának tekinthető, hogy ezeknek az állománycsoportoknak a rendeltetése, intézményes helye és szerepe a honvédség működési rendjében nincs szabályozva.*

A pálya vonzerejét és a tiszt szolgálati működését befolyásoló néhány tényező

Úgy vélem, a hadseregek és a hozzájuk szorosan kapcsolódó katonatiszti hivatás általános pozícióvesztése az, amely csökkenti a pálya vonzerejét. Többek szerint valószínűleg az első világháborúban foszlott szét a háború és a katonaelet romantikája. A kiábrándulás a második világháborúban és az azóta eltelt időszakban csak fokozódott, és napjainkban a hadseregek egyik problémája éppen az, hogy miképpen ellensúlyozzák a katonai szolgálattal, és úgy általában a hadsereggel szemben tanúsított ellenszenvet.

Mint ismeretes, a történelem során az egyes társadalmak és maga az ember is megváltozott. A háborúk és a katonai harci cselekmények viszont lényegüket tekintve megmaradtak olyannak, amilyenek régen voltak: erőszakosnak, olyan emberi tevékenységnek, amelyben a legelső parancs az ellenség harc képtelenné tétele, megsemmisítése, és ahol a feladat végrehajtását állandó halálos veszedelem kíséri. A halálveszély vállalása nem természetes dolog,

éppen ezért kikényszerítése kivételes, más társadalmi tevékenységben elképzelhetetlen eszközöket követel, amelyek a meggyőzéstől egészen a kényszerítésig terjednek. *Lényegét tekintve ez a hadseregek alapvető rendeltetése.* Ezek a szükségszerű igények viszont a mai emberek egy része számára embertelennek tűnnek, elvetik, és ezért sem vállalják hivatás-szerűen a katonai pályát.

A magyar történelem több mint másfél évszázadában végbement éles politikai és társadalmi fordulatok következtében a *hadsereg, ezen belül a tisztikar jelentős hányada mindig az események kárvallottjai közé tartozott.* Kollektív elmarasztalás, időnként büntetés sújtotta, amelyhez hasonlóan – talán a közszolgálatban tevékenykedő személyek egy részét kivéve – egyetlen értelmiségi csoportnak sem volt része. Ez alapvetően azzal magyarázható, hogy a hivatásos tisztikar mindig és mindenütt a politikai hatalmat szolgálja, vele együtt bukik vagy dicsőül meg. *Tehát a politikai és társadalmi változások időrendjében a hivatásos katonatiszti pálya meglehetősen bizonytalan egzisztencia.* A végbement változásokat követően a hivatásos tisztikar jelentős részét hol folyamatosan, hol pedig hirtelen és váratlanul váltották le.

Az általam ismert tények és adatok alapján¹⁹ Magyarországon 1989 és 2004 között kompromisszumos megegyezéssel és viszonylag gyors ütemben végbement a szocialista rendszerről a kapitalista rendszerre való áttérés, azaz *lényegében megtörtént a rendszerváltás.* A választások útján hatalomra kerülő kormányok szinte mindegyike – hol a régi hadsereg struktúrájának lebontása és a nemzeti jellegű fegyveres erő megerteremtése, hol a modernizációs minőségi fejlesztés, hol a költségvetési feszültségek stb. okán – célul tűzte ki a honvédség szervezeti csökkentését, amely a tisztikar esetében is nagymértékű létszámleépítéssel járt. Rusznyák József szerint 1991 és 1997 között 9280 tisztnek szűnt meg a szolgálati viszonya,²⁰ mely szám a későbbiek során még növekedett. A sorozatos átszervezések indítékai mögött, egyebek mellett kimondhatatlanul is felismerhető volt a régi tisztikar jelentős részének sajátos módon (nyugdíjazás, tartalékállományba helyezés stb.) történő leváltása. Ezzel összefüggésben megállapítható, hogy a katonatömegeknek a honvédség soraiból való, szinte menekülésként felfogható kiáramlása hosszabb távon is csökkenőleg hatott a katonatiszti pálya társadalmi tekintélyére.

A rendszerváltást követően hozott számos törvényi rendelkezés sorából a hivatásos katonatisztek, de egyáltalán a hivatásos állományt *hátrányosan érintette a szolgálati viszonyon alapuló nyugdíjrendszerről az öregségi nyugdíjrendszerre való áttérés.* A törvényalkotónak ez a döntése véleményem szerint objektíve megalapozatlan, sőt mi több, indokolatlan volt. Nem vette figyelembe azokat az általa meghatározott szigorú, áldozatokkal járó követelményeket, amelyeket a hivatásos katonákkal szemben támasztottak.

A rendszerváltással bekövetkezett, politikai, társadalmi és gazdasági változások alapvetően érintették a Magyar Honvédséget is. Ezek számos új helyzetet idéztek elő – egyebek mellett – a honvédség társadalmi helyzetének és a történelmi tradíciók megítélésében, illetve mérlegelésében. Az 1989–90-es évek szervezeti változásait követően a honvédség működését nagyrészt alkotmányosan új jogi alapokra kellett helyezni, illetve a tradíciókat újra kellett értékelni. *A jogalkotási folyamatban a hatalom akkor tárgyilagosan úgy ítélte meg, hogy a honvédség érték- és követelményrendszere politikailag semleges magatartást igényel.*

¹⁹ A tulajdonviszonyokat illetően meghatározó szerepe lett a magántulajdonnak, jelentősen csökkent, illetve megszűnt a társadalmi és gazdasági tevékenység állami koordinálása, létrejött a többpártrendszer és megszűnt a kapitalizmusellenes állami hatalom.

²⁰ Rusznyák József: Kiáramlás és társadalmi visszailleszkedés. Új Honvédségi Szemle, 1998/12., 67–77.

Egy folyamatos állandóságot kell a honvédségnek biztosítani, stabilnak és változatlanak kell maradni a napi működés során.

A rendszerváltást követően, a honvédség eredményes tevékenységének és működésének biztosítékául szolgáló hagyományos alapintézmények és intézményrendszerek szükségszerű felülvizsgálata során a honvédség szolgálati rendjének és fegyelmének lazítására, a katonai tevékenység humanizálására és liberalizálására irányuló nézetekkel lehetett – és lehet ma is – találkozni. Ezek sorából kívánok néhányat megemlíteni:

a) Eszényi József szerint: „*A pályát ma még sok feudális vonás jellemzi. Egyrésztől szükség van erre a hierarchikusságra, másrészt azonban nálunk még nem épültek ki azok a technikák, amelyek ezeket a merev alá-fölérendeltségi viszonyokat kompenzálnák. Ez pedig sok emberben ellenszenvet vált ki a hadsereggel szemben és nem teszi éppen vonzóvá a katonai hivatást.*”²¹ A szerzőnek erre a katonai tevékenység lényegét érintő – szellemiségében hibás – megállapításával kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a történelem során nem volt olyan hadsereg, amely nem a függelmi rendszer alapján tevékenykedett volna. Ebből az alapgondolatból kiindulva Magyarországon a törvényalkotó – a védelmi szükségleteknek megfelelően és a katonai szervezetek eredményes működésének biztosítása érdekében – úgy döntött, hogy *a honvédség keretében tényleges szolgálatot teljesítő katonák és katonai szervezetek függelmi, tehát szoros alá- és fölérendeltségi viszonyban működnek.* Eszényi József álláspontját a benne felismerhető tévedések miatt – a honvédség szolgálati rendjének és fegyelmének védelme okán – erős kritika alá kell helyezni. De azt is meg kell állapítanom, hogy a liberális ideológiának, illetve politikának – éppen a természetéből adódóan – a honvédség keretében, mozgástér hiányában nincs helye.

b) A témával foglalkozó szerzők közül sok csupán az etikai követelmények oldaláról közelíti meg a katonai tevékenységet és a katona különböző helyzetekben tanúsított magatartását, és e nézőpontból fejti ki azok tartalmi elemeit. Nem tagadva az erkölcsi (morális) tényezők szerepét és jelentőségét a katona magatartásának formálásában, illetve azoknak a honvédség normarendszerében való érvényesülését, meg kell állapítanom, hogy annak túlhangsúlyozása károsan hathat *a honvédség működésére és a kiképzés követelményeire, mivel háttérbe szorítja a katonai tevékenység sajátos intézményesített követelményeit.*

A katonai etika tartalmi elemeit alapvetően a honvédség intézményesített rendeltetése és a sajátos feladatainak jellege határozza meg. E tartalmi elemeket a katonai tevékenység egyes jelenségeivel folyamatos összhangban kell vizsgálnunk, illetve alkalmaznunk. *A katonai etika tartalmi elemeinek mind békében, mind harci követelmények között az a feladata, hogy segítse a szükségszerűen intézményesített katonai követelmények érvényesülését.* Egyes katonai követelmények igénylik a katona pozitív erkölcsi tulajdonságainak kialakítását, illetve azt aényt, hogy az milyen körülmények között biztosítható a leghatékonyabban.

A hivatásos honvédtiszt szolgálati rendeltetésének néhány általános vonása

A hivatásos honvédtiszt a Magyar Honvédség legbefolyásosabb tagjaként általában az adott katonai szervezetenél szolgálati beosztásának megfelelően végzi (szervezi, irányítja, vezényli) az Alaptörvényben és a Hvt.-ben a honvédségre háruló sajátos állami, védelmi, biztonsági és egyéb feladatokat. Az állam által hatáskörileg szavatolt hatalmának birtokában biztosítja

²¹ Eszényi József: A katonai pálya presztízsének alakulása. Új Honvédségi Szemle, 2003/3., 6.

a honvédség, illetve az adott katonai szervezet rendeltetésszerű működését és folyamatos készenlétét. Szolgálati beosztásának megfelelően gyakorolja a törvényes hatalmat.

A mai viszonyok között az ideális hivatásos katonatiszt olyan áttekintő- és ítélőképességgel, általános katonai és szakmai képességekkel, felkészültséggel és műveltséggel rendelkezik, amely biztosítja, hogy a szolgálati beosztásával összefüggő kérdésekben jól el tudja igazolni, megfelelő eredményeket hozó döntéseket tudjon hozni, és a feladatok végrehajtását jól meg tudja szervezni; továbbá rendelkezik mindazon akarati és jellembeli tulajdonságokkal, amelyek szolgálati beosztásának ellátásához szükségesek.

A hivatásos honvédtisztnak a honvédségnél mint Magyarország fegyveres erejénél teljesített katonai szolgálatát – annak sajátos jellege és a katonai tevékenység tartalmára való tekintettel – egyértelműen fegyveres szolgálatnak kell tekinteni. Ez a sajátos jelleg és tartalom pedig a fegyveres harcra való felkészülésben és annak esetleges megvívásában jut kifejezésre. Az esetleges katonai kihívásokra megfelelő választ adni csak a magas színvonalon képzett és kiképzett, fizikai és pszichikai állóképességgel bíró hivatásos honvédtiszt irányítása, vezénylése alatt álló katonai szervezet képes.

A hivatásos honvédtisztnak (tisztikarnak) a sajátos katonai szakmai ismeretek mellett átfogó ítélőképes ismeretekkel kell rendelkeznie az ország bel- és külpolitikai, gazdasági, társadalmi helyzetéről és védelmi képességéről, a szövetségi viszonyokról, de nem utolsósorban az állami hatalom politikai céljairól is. E nélkülözhetetlen ismeretek alapozhatják meg a honvédtiszteknek egyrészt az állam védelmi politikája és az általános politikai célja közötti összefüggéseinek megismerését, másrészt az államot fenyegető veszélyek jellegének felismerését, valamint a kormányzat számára védelmi szempontból előterjesztett szükség-szerű javaslatokat és igényeket. A tisztikarnak meg kell szereznie azt a képességet, hogy a honvédség hatékony, szakszerű és biztonságos működését biztosító rendelkezéseit megalkossa.

A hivatásos honvédtiszt rendelkezze a szolgálati beosztásához szükséges ismeretekkel. Állandóan tökéletesítse általános műveltségét és katonai szakképzettségét, fejlessze parancsnoki és nevelői készségét, technikai ismereteit, a korszerű katona gondolkodásmódját, nyelvtudását. Rendszeresen tanulmányozza a szolgálati beosztásával kapcsolatos tudományok eredményeit és törekedjék annak hasznosítására, az általános értékű és a gyakorlatilag is hasznosítható tapasztalatait, javaslatait szakirodalmakban tegye közzé.

A hivatásos honvédtiszt egyik alapvető feladata, hogy szolgálati alárendeltjeit kiképezze, nevelje és szakszerűen irányítsa, vezesse. Gondoskodjon arról, hogy beosztottjai megfelelő szaktudást, jártasságot és készséget szerezzenek és a legnehezebb helyzetekben is sikeresen teljesítsék feladataikat. Fejlessze alárendeltjeiben a korszerű harc sikeres megvívásához szükséges jellembeli és akarati tulajdonságokat. Nevelje alárendeltjeit a harcra és a fegyelmezett magatartásra. Alárendeltjei körében fejlessze a nemzeti érzés, a nemzeti önbecsülés gondolatát, hirdesse a szövetségi államok hadserege iránti tiszteletet és a harcban való együttműködés szükségességét, fontosságát.

A katonai szolgálati feladatait a hivatásos honvédtiszt mint alárendelt öntevékenyen és kezdeményezően végezze. Támogassa és segítse előljáróit feladatainak végrehajtásában. Legyen szerény, szolgálatkész és fegyelmezett. A tisztikarban is ápolja és fejlessze a bajtársiasságot, a közösségi és a katonai szellemet.

A katonai szolgálat a hivatásos honvédtiszttól is megköveteli fizikai állóképességének fejlesztését, a szolgálat fáradalmainak és nehézségeinek kitartó viselését. Fontos szolgálati érdek fűződik ahhoz, hogy a haza védelmére rendelt honvédtisztek egészségesek és fizikailag állóképesek legyenek. Ezért a hivatásos honvédtisztnak is gondot kell fordítania egészsége

fenntartására, testi erejének, ellenálló képességének, kitartásának és testkultúrájának fejlesztésére.

ÖSSZEGRZÉS

Az eddigi leírtakból bizonyára kiderült, hogy a jövőben a kormányszatnak szükségszerűen megkülönböztetett figyelmet kell fordítania a hivatásos katonai szolgálatot teljesítő honvédtisztekre, mivel tevékenységükkel ők szolgálatják az állam honvédelemmel kapcsolatos katonai feladatai végrehajtásának alapvető biztosítékát. E *legitimált garanciális küldetés* alapján a hivatásos honvédtiszt elvárhatóan tartja, hogy az állam a törvényalkotó által meghatározott magas fokú követelményekkel arányos szolgálati feltételeket, kiszámítható, biztonságos életpályát, annak megfelelő illetményt és egyéb juttatásokat, valamint a szolgálati nyugdíj visszaállítását garantálja.

A honvédség előtt álló feladatokat olyan katonai elitnek kell levezényelnie, amely koncepciózusan át tudja látni a jelen és a jövő folyamatait, illetve tendenciáit. Katonai tapasztalataimra alapozott véleményem szerint *a katonai elithez tartozónak a Magyar Honvédség törvényes és eredményes működését biztosító, magas általános és katonai képzettséggel, illetve műveltséggel, parancsnoklási készséggel, a kor követelményeinek megfelelő műszaki és technikai ismeretekkel, valamint kormányzati elismertséggel rendelkező táborkoki kart kell tekinteni*. Ők reprezentálják a Magyar Honvédséget a kormányzati és más állami szervek előtt. Rájuk hárul egyebek mellett egyrészt annak figyelemmel kísérése is, hogy a honvédség keretében miként érvényesülnek a rendszerrel konform jogszabályok, másrészt ki kell nevelniük a rendszer elvárásaival összhangban működő és gondolkodó honvéd tisztikart.

Továbbá a jövő feladatának tartom az új szellemiségű hivatásos honvédtisztek és a tisztikar rendeltetésének és feladatainak a szolgálati törvényben való intézményesítését, emellett pedig a tisztikar és a tisztikar helyének és szerepének az elvárt követelményekkel arányos kezelését is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Törvények, rendeletek

1989. évi XXXI. törvény az Alkotmány módosításáról. <http://eudo-citizenship.eu/NationalDB/docs/HUN%201989%20%20XXXI%20%28original%29.pdf>

2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Hadseregről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100113.TV>

2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1200205.TV>

2015. évi XLII. törvény a rendvédelmi feladatokat ellátó szervezetek hivatásos állományának szolgálati viszonyáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1500042.TV>

24/2005. (VI. 30.) HM rendelet a Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának kiadásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0500024.HM>

Ideiglenes Szolgálati Szabályzat, 1949. október 15. Az Elnökség 33000/1949. számú közrendelete.

Magyarország Alaptörvénye. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100425.ATV>

Szolgálati Szabályzat a M. Kir. Honvédség számára, 1890. július 1. Az Elnökség 3391. számú közrendelete. Magyar Kir. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1931. Honvédségi Közlöny, 11/A–32. a.

KIADVÁNYOK

- Bakos Ferenc: *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009.
- Eszenyi József: *A katonai pálya presztízisének alakulása*. Új Honvédségi Szemle, 2003/3.
- Juhász József – Szőke István – O. Nagy Gábor – Kovalovszky Miklós (szerk.): *Magyar értelmező kéziszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009.
- Kiss Károly: *Hadi műszótár magyar-németül és német-magyarul*. Heckenast, Pest, 1843.
- Krizbai János: *A katonai hivatás értéktartalma az önkéntes haderőben*. Hadtudomány, 2016/különszám
- Révai nagy lexikona. X. (Héroid–Jób.) Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1914.
- Rusznayk József: *Kiáramlás és társadalmi visszailleszkedés*. Új Honvédségi Szemle, 1998/12.
- Szabó József – Gabriel Győző – Horváth Ferenc (szerk.): *Hadtudományi lexikon*. I–II. Magyar Hadtudományi Társaság, 1995.
- Takács Attila Géza: *A parancsnoki szerepkör és a csapatépítés felelőssége, kihívások a (poszt)modern haderőben*. Hadtudomány, 2016/különszám.

Nagy László János alezredes:

A KATONAI HELIKOPTEREK MINT HARCÁSZATI-MŰSZAKI RENDSZEREK BESZERZÉSE SORÁN ALKALMAZHATÓ KIVÁLASZTÁSI SZEMPONTOK

ÖSSZEFOGLALÓ: A Magyar Honvédség a biztonsági környezet folyamatos romlásával régi-új fenyegetésekkel találja szemben magát, melyeknek meg kell felelnie. A biztonsági kihívások és a szövetségi elvárások miatt a nemzeti helikopterképesség fejlesztése elengedhetetlen, mivel az elmúlt 15 évben e képesség a korlátozott erőforrások miatt jelentős mértékben csökkent. Napjaink döntései az elkövetkezendő 25-30 évre fogják meghatározni a helikopterrel végrehajtható feladatokat, a hazai „helikopteres kultúrát”, ezért a helikopterképesség fejlesztésének műszaki és üzemen tartási kérdéseit célszerű már most figyelembe venni és elemezni a későbbi döntések előkészítése érdekében. A beszerzési eljárás során törekedni kell az objektivitásra, mivel a fejlesztés egyik legfontosabb lépése megtalálni a számunkra leginkább megfelelő helikoptertípust vagy -típusokat. Ennek érdekében a helikoptert mint egy komplex harcászati-műszaki rendszert kell kezelni, és a megfelelő tudományos módszer alkalmazásával elvégezni a haditechnikai eszközök összehasonlítását. A szerző a vonatkozó szakirodalom, szabályzók feldolgozásával bemutatja a helikopterképességgel szemben megfogalmazott feladatokat, valamint a releváns harcászati-műszaki paramétereket, amelyek komplex vizsgálata elengedhetetlen egy hatékony képesség kialakításához. Megítélése szerint bármilyen szempontok érvényesüljenek is a fegyverzetváltásnál (a képességkialakításnál), mindez eredményre csak akkor vezethet, ha a szakemberek rendszereket vizsgálnak és a szakmai iránymutatások alapján, a megfelelő eljárások alkalmazásával fogalmazzák meg javaslatainkat a döntéshozóknak.

KULCSSZAVAK: elavult eszközpark, helikopterképesség fejlesztése, katonai repülés üzemeltetési rendszere, harcászati-műszaki paraméterek, komplex összehasonlítás

BEVEZETÉS

A Varsói Szerződés volt tagállamai meglehetősen sokféleképpen kezelték és kezelik a katonai repülés fejlesztését, a típusváltás kérdését. A skála széles, Lengyelországtól Bulgáriáig egészen más minőségben lehet mérni az elmúlt 25 év eredményeit.

A Szovjetunió vezette – a kelet-közép-európai országok többségét tömörítő – katonai szervezet 1991-es felbomlása után is orosz repülőgépek és helikopterek határozták meg Európa keleti felének katonai repülését. A repülőgépek sorsa az üzemidő kirepülését követően általában a leállítás lett, a legtöbb gép üzemidejét ipari nagyjavítás keretében nem hosszabították meg. A védelmi költségvetések rohamos csökkentése, illetve a sorozatos, minden országban végrehajtott hadügyi reformoknak, továbbá a kelet-közép-európai tagországok gazdasági nehézségeinek következtében meglehetősen lassan zajlott (zajlik) a típusváltás, s van, ahol ez máig várat magára. A lassan csorgó védelmi beszerzési folyamatoknak érezhetően lendületet adott a 2014-ben kezdődött ukrajnai eseménysorozat, mely az orosz erők

fegyveres beavatkozásával járt. Mindezt csak fokozzák a Közel-Keleten zajló események, melyek eredményeként napjaink egyik legnagyobb kihívása a tömeges migráció.

Ha visszatekintünk a hazai helikopterképesség alakulására az elmúlt negyed évszázadban, akkor sajnálatos módon a fentiekben említett tünetek szinte mindegyikével találkozunk. Ennek eredményeként egyértelműen kijelenthető, hogy a 23. órában vagyunk, azaz a hazai helikopterképesség megújítása nem várthat tovább. A szükséges döntéseket meg kell hozni minél előbb, hiszen egy esetleges új típus rendszerbe állítása éveket vehet igénybe, mire hadra fogható alegységekkel fogunk rendelkezni.

Első lépésként tisztában kell lennünk azzal, hogy mi is a cél. „A helikopteres képességet nem lehet megkerülni, arra szükség van!” Mindezt a honvédelmi miniszter fogalmazta meg 2016. január 28-án az éves értékelő-feladatszabó értekezletet követően megtartott sajtótájékoztatóján.¹ Azt gondolom, hogy ennél egyértelműbben nem lehet meghatározni a légierő egyik legjelentősebb fejlesztésével kapcsolatban megfogalmazott elvárását. Ennélfogva a helikopterképesség fejlesztésével kapcsolatos tanulmányok aktualitása sem kérdőjelezhető meg.

Annak ellenére, hogy az elmúlt 15 évhez képest az utóbbi évek védelmi kiadásaiából egy jelentősebb összeg irányult helikopterek ipari nagyjavítására – első lépésként 2017-ben 4 db Mi-17 típusú szállítóhelikopter ipari nagyjavítása befejeződött, az ötödik gép pedig 2017 októberében került kiszállításra nagyjavításra, a Mi-24 típusú harci helikopterek esetében pedig a szerződéskötetést követően tervezetten 12 db hadra fogható eszközzel fogunk rendelkezni –, az elért eredmények ismeretében sem lehet hátradólni és megelégedni. Az orosz gyártású gépek csak korlátozottan alkalmasak NATO-műveletekben való részvételre, ezért NATO-tagállamként a szövetséges erőkkel történő együttműködés érdekében törekednünk kell olyan harcászati eszközök beszerzésére, amelyekkel a hazánk számára meghatározott és vállalt feladatok eredményesen és hatékonyan végrehajthatók. Az áttörést csakis 21. századi légi járművekkel lehet elérni, ezért a beszerzési folyamatokat tovább kell folytatni, és meg kell találni a Magyar Honvédség számára összességében legmegfelelőbb helikoptereket.

Az elmúlt évek haditechnikai eszközbeszerzési eljárásaira sok esetben az átgondolatlanság, a kapkodás, a mindenáron való megfelelési kényszer és a „csak használjuk fel a rendelkezésre álló erőforrást, hogy el ne vonják” elv volt a jellemző.^{2, 3} Alapvető hibák sorozatának eredményeként számos esetben nem a legmegfelelőbb eszközt szerezték be. A beszerzést követően módosításokra, megalkuvásokra volt szükség annak érdekében, hogy az eszköz rendszerbe állítása és rendszerben tartása egyáltalán lehetséges legyen.

Mindezek elkerülése érdekében csak abban az esetben járunk el helyesen, ha a haditechnikai rendszerek fejlesztésére megfogalmazott feladatokat lépésről lépésre elvégezzük. Egy-egy feladat figyelmen kívül hagyása, nem megfelelő mértékű súlyozása jelentősen csökkenti a beszerzés hatékonyságát. Az eljárások során sok esetben – megfelelő idő hiányában vagy a szakma kihagyásával – az egyik legfontosabb részfeladat marad el. Ez nem más, mint a haditechnikai rendszertől elvárt, vagyis a végrehajtandó feladatok figyelembevételével kidolgozni a harcászati-műszaki követelményeket, és a megfelelően megválasztott eljárás

¹ Simicskó István: A magyar emberek biztonsága a legfontosabb. Budapest, 2016. január 28. www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/a-magyar-emberek-biztonsaga-a-legfontosabb (Letöltés időpontja: 2017. 11. 06.)

² Varga László: A honvédelmi tárca beszerzési tevékenységének elemzése, értékelése és korszerűsítésének néhány lehetősége. PhD-értekezés, ZMNE, Budapest, 2006.

³ Taksás Balázs: Ki fizeti a zenét? A honvédelem finanszírozásának kérdései. http://archiv.uni-nke.hu/downloads/bsz/bszemle2008/1/06_taksasbalazs.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 11. 14.)

alkalmazásával – egy szakértői csoport bevonásával – összehasonlítani a szóba jöhető technikai eszközöket.

A beszerzési eljárás során nem lehet kizárni a szubjektív véleményeket, de törekedni kell az objektivitásra. Annak érdekében, hogy ez az elv minél jobban érvényesüljön, a haditechnikai eszközök összehasonlítására kidolgozott eljárások egyikét kell alkalmazni. Jelen tanulmányban bemutatom azokat a fő lépéseket, amelyek segítségével a potenciálisan szóba jöhető haditechnikai eszközök harcászati és műszaki paramétereit alapján elvégezhető a légi járművek objektív összehasonlítása annak érdekében, hogy a döntéshozó részére egy megalapozott szakmai javaslatot lehessen kidolgozni. Ennek érdekében értelmezem, hogy mit értek helikopterképesség alatt, majd bemutatom a helikopterekkel szemben megfogalmazható feladatokat mint kiinduló paramétereket. A feladatrendszer alapján meghatározom a legfontosabb harcászati és műszaki követelményeket a szállító- és a harci helikopterekre, majd ismertetem azokat az eljárásokat, melyek segítségével el lehet végezni a különböző haditechnikai eszközök komplex összehasonlítását annak érdekében, hogy a számunkra legmegfelelőbb rendszer kerüljön beszerzésre és alkalmazásra.

A HELIKOPTERKÉPESSÉG FEJLESZTÉSE

Haditechnikai rendszerek fejlesztése

A Magyar Honvédségen belül új fegyverrendszerek bevezetése vagy a meglévő rendszerek modernizálása jelentős kihívásokkal jár, ezért fontos figyelembe venni az alábbi megállapítást: „Minden nagy rendszer létrehozása vagy átfogó fejlesztése előtt először tisztázni kell a rendszer célját, az ennek érdekében megvalósítandó funkciókat és végrehajtandó feladatokat, a feladatok szervezési (és nem szervezeti!) rendjét, majd az azok közötti összefüggéseket, és csak ezek ismeretében érdemes az eszközök kiválasztásához, illetve a szervezeti és a térbeli struktúra kialakításához hozzáfogni.”⁴

A haditechnikai rendszerek fejlesztését három fázisban célszerű megvalósítani:

- első az előkészítés fázisa, melynek keretében elsősorban politikai, másodsorban szakmai (katonai) döntést kell hozni a fejlesztést biztosító haditechnikai eszközök rendszerbe állításáról (ennek első lépéseként katonai szakmai elemzéseket kell végezni);
- második fázis a rendszerbe állítási terv kidolgozása;
- a harmadikban pedig az eszköz rendszerbe állítása, valamint a magyar honvédelem, illetve a szövetségi rendszer keretei közti tesztelés következik.

Ebből a folyamatból szeretném kiemelni a katonai szakmai elemzést, mivel a fejlesztés e pontján van lehetőség – szakértők bevonásával – a felhasználói javaslatok megfogalmazására. Ekkor kell egyértelműen igazolni, hogy a feladatok eredményes és egyben hatékony végrehajtásához milyen haditechnikai eszközt/eszközöket kell hozzárendelni. A megfelelő eljárás alkalmazásával súlyozottan figyelembe lehet venni egyes harcászati és műszaki követelményeket, ki lehet szűrni az egyének szubjektív véleményét, valamint a költségek figyelembevételével a feladatrendszer végrehajtása szempontjából a leghatékonyabb alkalmazható haditechnikai eszközre lehet javaslatot tenni. A haditechnikai rendszerek fejlesztése során

⁴ Seres György: A magyar légierő korszerűsítésének folyamata. Első nemzetközi szimpózium: „Future Aviation Technologies” FAT 2002 – „A jövő repülésének technológiái” tudományos konferencia. 1–2. ZMNE BJKMFK Repülőműszaki Intézet, Szolnok, 2002. április 12–14. http://drseres.com/publik/pdf/process_hun.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 01. 20.)

érdemes figyelembe venni az Amerikai Egyesült Államokban alkalmazott eljárási rendet, amely minden egyes fázisban törekszik a legoptimálisabb javaslatokra.⁵ Mindezek mellett fontos figyelembe venni, a NATO által kidolgozott – vonatkozó – alapidokumentumot is.⁶

A helikopterképesség

A „helikopterképesség” kifejezéssel az elmúlt években számos alkalommal találkozhattunk, és az egyre inkább beépült a napjainkban alkalmazott szakterminológiába. Egyik megközelítésben „a helikopterképességet a következő elemek összessége alkotja: a rendszeresített repülőeszközök, a felkészült, kiképzett személyi állomány, valamint az a szervezeti keret, amelyben a haditechnikát üzemeltetik, alkalmazzák”.⁷

Fontosnak tartom tisztázni, hogy a „helikopterképesség” alatt a helikopterek üzemeltetésének (például harcászati-műszaki paraméterek, üzemeltetési stratégia, üzemeltető állomány) komplex rendszerét értem, mely rendszer hatékony alkalmazásával biztosítható a haza védelme és a szövetségi feladatrendszer eredményes végrehajtása békében és válságkezelő műveletekben egyaránt.

A helikopterek alkalmazását szabályzó dokumentumok

Számos szövetségi és hazai dokumentumot kell áttekinteni ahhoz, hogy a helikopterek feladatrendszere, valamint a velük szemben megfogalmazott követelmények egyértelműen meghatározhatók legyenek. E szabályozók segítségével – figyelembe véve hazánk nemzetközi szerepvállalását, valamint a Magyar Honvédség részére meghatározott feladatokat – egyértelműen beazonosíthatók a helikopterképességgel szemben támasztott követelmények (feladatok).

A szövetségi szabályzók:

- AJP-01 Szövetségi szintű összhaderőnemi műveleti doktrína;
- AJP-3.3 A NATO légi és űrműveletek egyesített doktrínája;
- AJP-3.3.1 A NATO légi szembenállási műveletei;
- AJP-3.3.2 Támadó légi támogató hadműveletek – ATP-27 (C);
- AJP-3.3.2.1 A közvetlen légi támogatás eljárásai – ATP-63;
- AJP-3.4.1 Béketámogató műveletek;
- AJP 3.4.1.1 A béketámogató műveletek eljárásai;
- ATP-49 (G) Helikopterek alkalmazása a szárazföldi erők műveleteiben;
- ATP-62 Harci kutatás-mentés.

Hazai szabályzók:

- Re-419 MH Légierő Doktrína (még nincs elfogadva).

⁵ Moshe Schwartz: Defense Acquisitions: How DOD Acquires Weapon Systems and Recent Efforts to Reform the Process. USA, Congressional Research Service, 2014. www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL34026.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 10. 15.)

⁶ NATO Standardization Agency (NSA): NATO System Life Cycle Stages and Processes (AAP-48). Brussels, 2007. www2.fhi.nl/plot2012/archief/2010/images/aap-48e.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 10. 15.)

⁷ Orosz Zoltán: A Magyar Honvédség szállítórepülő- és helikopter-alegységek alkalmazási lehetőségei a NATO szövetségi rendszerében. PhD-értekezés, ZMNE, Budapest, 2011, 106.

A helikopterképesség biztosítása nem csupán a szövetségi tagságunkból fakadó feladatokat, valamint nemcsak a honvédelmi tárca érdekeit hivatott szolgálni, hanem nemzeti érdek is. A honvédelmi alapfeladatokon túl a kolontári vörösiszap-katasztrófánál, légi tűzoltási feladatoknál, valamint az árvízi védekezésekben számos alkalommal segítette a mentésben a Magyar Honvédség helikopterei. A kormányzati célú felhasználási lehetőségek alkalmassá teszik elsősorban a Terrorelhárítási Központtal, az Országos Katasztrófavédelemi Főigazgatósággal, másodsorban az Országos Rendőr-főkapitányság Légirendészeti Szolgálatával, valamint az Országos Mentőszolgálattal való együttműködésre, amennyiben a felhasználás törvényi keretei ezt megengedik. A fenti dokumentumokon túl ajánlott figyelembe venni a NATO által kidolgozott, a szövetséges erők helikopterképességének növelésére vonatkozó irányelveit is.⁸

A helikopterek feladatrendszere

A katonai szervezetnek rendelkeznie kell minimum 70%, de átlagosan 80%-os üzemképességi mutatóval,⁹ valamint képesnek kell lennie magyarországi egy fő és egy előretolt bázisról feladatai végrehajtására nappal és éjjel (éjjellátó eszköz, NVG¹⁰ alkalmazásával), egyszerű és bonyolult időjárás viszonyok között.

A helikoptereknek korszerű navigációs, kommunikációs, illetve aktív önvédelmi (radar- és lézerbesugárzás-jelző, rakétaindítás-jelző, automatikus zavarótöltet-kilövő) rendszerekkel kell rendelkezniük. Ezek a követelmények nem új keletűek a NATO-tagállamokban. Gyakorlatilag mindezen tulajdonságok összessége teszi lehetővé a hazai és a nemzetközi műveletekben való alkalmazhatóságot.

A helikopterek az egyedi tulajdonságaiknak köszönhetően szerteágazó polgári és katonai elvárásoknak képesek megfelelni, és ezért alkalmasak komplex feladatrendszerek biztosítására/teljesítésére. A helikopterek újszerű alkalmazására vonatkozó megállapítások,¹¹ valamint az alapidokumentumok segítségével a helikopterképességgel szemben az alábbi igényeket lehet megfogalmazni.

A helikopterképességgel szemben megfogalmazott igények

Országvédelmi és szövetségesi feladatok

Az országvédelmi (hazai), illetve szövetségesi kötelezettségeket figyelembe véve az alábbi tevékenységek végrehajtására kell felkészülni (a feladatok jelentős része az MH 86. Szolnok Helikopter Bázis rendeltetésében megtalálható):

⁸ Joint Air Power Competence Centre (JAPCC): Enhancing NATO's Operational Helicopter Capability. 2012. www.japcc.org/portfolio/enhancing-natos-operational-helicopter-capability/ (Letöltés időpontja: 2016. 01. 16.)

⁹ Supreme Headquarters Allied Powers Europe: AFS Volume III. (Allied Command Operations Forces Standards Volume III.) Standards for air forces. Mons, SHAPE, 2015.

¹⁰ Night Vision Goggle.

¹¹ Koller József: Helikopterek újszerű alkalmazási lehetőségei többnemzeti alkalmi harci kötelék szárazföldi műveleteinek támogatása érdekében. PhD-értékezés. NKE, Budapest, 2013.

- a Chicagói Egyezményben¹² lefektetett és hazánk által is ratifikált kutató-mentő feladatok végrehajtása;
- különleges műveleti feladatok támogatása;
- légi sugárfelderítés egy esetleges atom-, vegyi vagy sugárszennyeződés esetén, mely alapját képezi a későbbi védelmi, illetve mentesítési tevékenységeknek;
- különösen fontos személyek (VIP) szállítása;
- harci és logisztikai jellegű légi szállítás végrehajtása;
- a sérült katonák légi egészségügyi kimenekítése;
- légi felderítés végrehajtása a műveleti tervezés támogatása érdekében;
- kis sebességű és kis magasságon repülő légi célok elleni tevékenység a nemzeti légvédelmi rendszeren belül;
- vezetésbiztosítás, irányítás, híradás, hírszerzés biztosítása;
- elektronikai hadviselés a földi telepítésű híradó-technikai eszközök tevékenységének, illetve a földi és légi kommunikáció akadályozására;
- harci kutató-mentő műveletek részfeladatainak (a kimenekítésben részt vevő erők kijuttatása majd kiemelése, légi tűztámogatás) végrehajtása;
- országvédelmi célból határbiztosítási feladatok végrehajtása;
- a saját csapatok nagy manőverezőképeségű tűztámogatása, légi oltalmazás a műveleti feladatokban részt vevő szárazföldi csapatok részére;
- az ellenség páncélozott céljainak és védett objektumainak megsemmisítése harci helikopterek alkalmazásával közeli, mélységi és mögöttes műveleti területen;
- az ellenséges légvédelem lefogása érdekében folytatott műveletek támogatása a harci helikopterek irányított rakétáinak alkalmazásával;
- az országvédelmi feladatok végrehajtása során alkalmazásra kerülő légimozgékonyaságú (légi szállítású) könnyűlövész és páncéelhárító csoportok harcbevételének támogatása;
- városarc-műveletek biztosítása az erők és eszközök kiszállításával, illetve kiemelésével, a városarcban részt vevő szárazföldi erők légi tűztámogatása;
- konvojkísérés biztosítása;
- erődemonstráció.

Katasztrófavédelmi feladatok

A helikopterek bevonhatók nemcsak harci jellegű, hanem kormányzati szintű, nemzeti érdekeket szolgáló tevékenységekbe is, melyek alapján az alábbi katasztrófavédelmi feladatok teljesíthetők:

- árvízvédelmi tevékenység támogatása a helikopterek elsődleges beavatkozó képességének biztosításával;
- nagy kiterjedésű tüzek légi oltása, a tüzek terjedési irányának légi megfigyelése, a földi és légi tűzoltási tevékenységek légi irányítása a fedélzeten lévő kárhelyszíni parancsnok bevonásával;
- polgári célú légi mentés (személyek kimenekítése a hóval körülzárt vagy árvízzel sújtott településekről);
- humanitárius segítségnyújtás (élelmiszer- vagy gyógyszer szállítás az elszigetelt települések lakóinak);

¹² Chicagói Egyezmény: A Nemzetközi Polgári Repülési Szervezet (ICAO: International Civil Aviation Organization) az ENSZ repüléssel foglalkozó szerve. 1944. december 7-én alakult meg Chicagóban, a Nemzetközi Polgári Repülésről szóló, 52 állam által aláírt egyezményvel.

- légi mentés végrehajtása ipari balesetek (pl. kolontári vörösiszap-katasztrófa), illetve közúti balesetek sérültjeinek szállítása érdekében.

Kiemelt védelmi feladatok

Helikopterekkel az alábbi terrorelhárítási és légi rendészeti feladatok teljesíthetők:

- határbiztosítás az illegális bevándorlás visszaszorítása érdekében;
- légi megfigyelés, felderítés (a belbiztonsági tevékenység irányításának támogatása légi felderítési információk biztosításával);
- terrorcselekményeket elhárító és megelőző tevékenységekben való részvétel;
- légi szállítás;
- városi műveletek biztosítása;
- erődemonstráció végrehajtása.

Nemzetgazdasági feladatok

Mindezeken túl a helikopterek bevonhatók az alábbi nemzetgazdasági érdekeket szolgáló tevékenységekbe is:

- nagy tömegű terhek beemelési feladatainak végrehajtása nehezen megközelíthető helyekre;
- emberi szerv szállítása.

A felsorolt feladatrendszerből is megállapítható, hogy a helikopterképességre nem csak a Magyar Honvédségnek van szüksége. Ez sokkal szélesebb körben értelmezendő probléma, amelyre meg kell találni a hazánk számára legmegfelelőbb megoldást.

A lehetséges irányok áttekintése

Az előzőekben részletesen vizsgáltam a helikopterképességgel szemben megfogalmazott feladatrendszert. Ennek végrehajtásához első lépésként meg kell határozni a szükséges géplétszámot típusonként (harci, szállító, kiképző/könnyű). Fel kell mérni mindazon gazdasági és pénzügyi lehetőségeket, amelyek a képességfejlesztés szempontjából elérhetők, majd előzetes piacutatás segítségével meg kell határozni, hogy hány darab repülőeszköz beszerzése lehetséges, és ez a mennyiség elegendő-e a kitűzött feladatok végrehajtására.

A védelmi képesség fenntartása mellett a gazdasági lehetőségek összeegyeztetésével ki kell választani a pótlás számításba jöhető legcélszerűbb módozatát, amely:

- hazánkban rendszeresített helikopterek felújítása, vagy;
- ezek felújítása modernizálással;
- más géptípus bérlése (lízingje);
- repülőeszközök gyártása vagy;
- vásárlása lehet.

Egy korábbi tanulmányomban¹³ részletesen elemeztem a lehetséges irányokat. Anélkül, hogy hosszasan igazolnám, a már korábban említett ipari nagyjavítások ellenére rövid időn belül modern, a kor színvonalának megfelelő helikopterek bérlésére, de leginkább vásárlására lesz szükség. Ez még akkor is igaz, ha a jelenleg meglévő Mi-8 típusú helikopterek korsze-

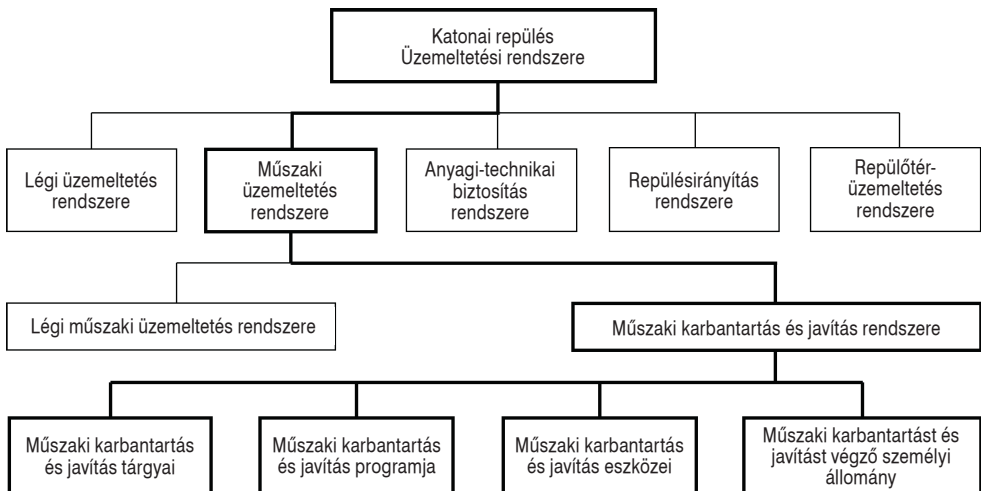
¹³ Nagy László: A helikopter-képesség fejlesztés lehetséges irányai. Repüléstudományi Közlemények, 2017/1. szám, 47–59.

rűsítésére kiváló példákat is láthatunk,¹⁴ de ahogyan azt már korábban említettem, a jelenleg rendelkezésre álló orosz gyártású helikopterekkel nem érhető el olyan szintű helikopterképesség, amely segítségével végrehajthatók a megfogalmazott hazai és szövetségesi feladatok.

A KATONAI REPÜLÉS ÜZEMELTETÉSI RENDSZERE

Bármilyen szempontok érvényesüljenek is a fegyverzetváltásnál (képességkialakításnál), mindez eredményre csak akkor vezethet, ha rendszereket vizsgálunk. Jelenleg adott a magyar katonai repülés meglévő üzemeltetési eljárásrendje, a már meglévő személyi állománnyal, repülőeszközeivel, infrastruktúrájával, tartozékaival, amelyhez illeszkednie kell az új repülőeszközök üzemeltetési stratégiájának. Ezen belül csak egy – noha meghatározó fontosságú – elem a kiválasztott repülőeszköz mint az üzemeltetés tárgya, melynek harcászati-technikai lehetőségeit csak a rendszer, az alrendszerek és azok elemeinek tökéletes illeszkedése és kapcsolódása esetén lehet maximálisan kihasználni.

Az üzemeltetés a repülőeszközök létezési formáinak összessége, minden olyan tevékenységet beleértve, melyeket ebben a létezési formában végeznek az előállítást követően.¹⁵ E tevékenységek a következők: rendeltetésszerű használat, tárolás, szállítás, előkészítés, karbantartás, javítás, valamint a rájuk történő várakozás. A repülőeszközök létezési formáit üzemeltetési állapotnak, az ezen belül adott feltételek melletti tartózkodásukat pedig üzemmódnak nevezzük. Az üzemeltetési rendszer egymástól jól elkülönülő – szervezetenként is különálló – önálló funkcionális alrendszerekre bontható, melyek kölcsönös függőségét és hierarchikus egymásra épülését az 1. ábra mutatja be.

1. ábra *A katonai repülés üzemeltetési rendszere*¹⁶ *A katonai repülés üzemeltetési rendszerének elemei*

¹⁴ Óvári Gyula – Varga Béla: A Mi-8 típusú helikopterek üzemidő-hosszabbításának egy lehetséges, korszerű megoldása (A MOTOR SZICS elgondolása). *Katonai Logisztika*, 2014/2. szám, 11–31.

¹⁵ Óvári Gyula: A Magyar Honvédség repülőeszközei típusváltásának és üzemeltetésének lehetőségei gazdasági-hatékonyági kritériumok, valamint a NATO-csatlakozásunk figyelembevételével. In: Horváth István – Kiss Jenő (szerk.): *A légierő fejlesztése. Tanulmánygyűjtemény.* Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1997, 9–127.

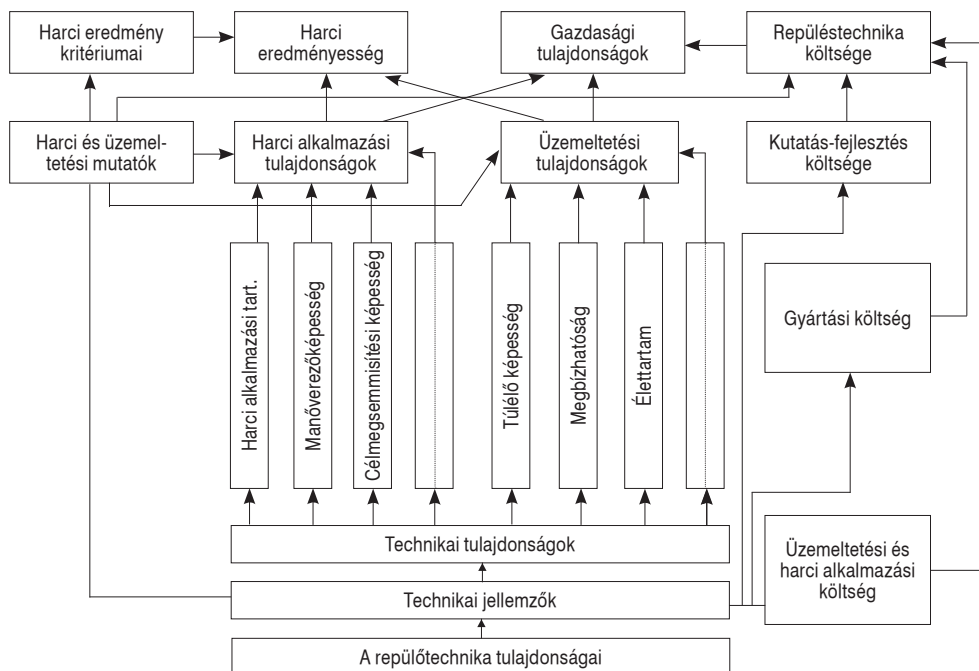
¹⁶ Uo.

csak kölcsönhatásukban vizsgálhatók, ami azt vonja maga után, hogy a legkorszerűbb repülőeszköz sem működtethető hatékonyan elavult program szerint, korszerűtlen kiszolgálóeszközökkel és infrastruktúrával, valamint nem megfelelően képzett és strukturált személyi állománnyal. Mindez azt jelenti, hogy a rendszer bármely elemében történjen is lényeges minőségi és/vagy mennyiségi változás, az kihat a kapcsolódó elemekre, és szükségessé teszi azok átalakítását, ismételt összehangolását, optimalizálását.

Az előzőekben már részletesen kifejtettem és indokoltam a helikopterképesség megőrzésének és fejlesztésének jelentőségét. Szintén rámutattam arra, hogy a jelenleg végrehajtott és a tervezett ipari nagyjavítások ellenére hosszú távon napjaink kihívásainak megfelelő képességekkel bíró helikopterek beszerzésére van szükség. Ennek megfelelően a hazai helikopterek üzemeltetési rendszerében jelentős változtatásokat kell bevezetni annak érdekében, hogy a kialakított képességet a leghatékonyabb módon tudjuk alkalmazni a honvédelmi feladatok és a nemzeti érdekű feladatok végrehajtása során. Természetesen azzal számolni kell, hogy az átmeneti időszakban kettős üzemeltetési rendszert kell működtetni, hiszen a kifutóban lévő orosz helikopterek mellett meg fognak jelenni új, a korábbi típus üzemeltetésétől jelentősen eltérő repülőeszközök.

A katonai repülőeszköz mint harcászati-műszaki rendszer

Az előzőekben vizsgált katonai repülés üzemeltetési rendszerében a repülőeszköz a műszaki karbantartás és javítás tárgyaként mint egy elem került elhelyezésre és meghatározásra.

2. ábra A repülőtechnika tulajdonságai¹⁷

¹⁷ Uo.

A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a repülőeszköz önmagában is egy bonyolult haditechnikai rendszer, hiszen harcászati, műszaki, gazdaságossági tulajdonságok komplexumával jellemezhető. Ennek megfelelően csak olyan elem alkalmazható a katonai repülés üzemeltetési rendszerében, melynek tulajdonságai és jellemzői a kitűzött célokra és feladatokra megfelelően a hierarchikus rendszerbe beilleszthetők.

A 2. ábra logikai rendszere is azt támasztja alá, hogy egy új típus kiválasztása, a kapcsolódó üzemeltetési rendszer követelményeinek és műszaki biztosítási koncepciójának kidolgozása csak a szükségesség, a feladat és az alkalmazási kör meghatározását követően lehetséges. Ezért tartottam fontosnak külön vizsgálni a helikopterképességgel szemben megfogalmazott igényeket az előzőekben, hiszen a felsorolt feladatrendszer biztosítja számunkra a végcélt. Olyan új helikopterekre van szükség, amelyek harci eredményessége teljes mértékben lefedi a meghatározott feladatokat az optimális gazdasági tulajdonságok mellett.

Összességében a harci alkalmazás tartalmának, mutatóinak, alkalmazási tulajdonságainak, illetve eredményességi kritériumainak tisztázását követően a gazdaságossági mutatók és lehetőségek függvényében kereshetők a műszaki jellemzők, az üzemeltetési tulajdonságok, melyek alapján meghatározható a számunkra legkedvezőbb tulajdonságokkal bíró helikopter.

A helikopterek kiválasztása során alkalmazható szempontok

Az előzőekben bemutattam, hogy a repülőeszköz egy komplex rendszert alkot már önmagában is, és mint a műszaki karbantartás és javítás tárgya illeszthető be a katonai repülés üzemeltetési rendszerébe. A legmegfelelőbb kiválasztása az olyan komplex haditechnikai eszközöknek, mint a légi járművek, egy több szempontú döntési folyamat végeredményeként születik meg. Ennek érdekében nagyon fontos részletesen meghatározni azokat a képességeket, amelyeket el szeretnénk érni, és azokat a feladatokat, amelyeket végre kell hajtani.

Az egyik legkiemeltebb kérdés, melyet tisztázni kell, hogy milyen helikopterekre van szükség (futár/kiképző-, szállító-, harci, speciális feladatra kialakított) és meg kell határozni a feladatok függvényében a szükséges géplétszámot.

Már ebben az időszakban vizsgálni és elemezni kell a szóba jöhető helikopterek illeszthetőségét a jelenleg meglévő katonai repülés üzemeltetési rendszerébe. Ugyancsak fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy országunk teherbíró képessége nagymértékben meghatározza a lehetséges géplétszámot, ezért ez a korlátozó tényező mindenképpen minőségi feltöltést indokol.

A 2. ábrából egyértelműen kiolvasható, hogy a technikai tulajdonságok határozzák meg egy repülőeszköz potenciális harci eredményességét és gazdaságossági tulajdonságait, melyek természetesen együttesen mutatják meg, hogy a megfogalmazott feladatok ellátására az adott paraméterekkel rendelkező eszköz mennyire felel meg, és végeredményként számunkra az elfogadható, vagy sem.

A fentieket figyelembe véve elengedhetetlen a kiinduló „alapadatok”, az úgynevezett harcászati-műszaki követelményrendszer alapos és átgondolt elkészítése és a beszerzési eljárásához kapcsolódóan lehetőség szerint ennek értékelése, illetve tulajdonságvizsgálatának elvégzése, az erre kiválasztott több szempontú döntésemélet gyakorlati alkalmazásával.

A döntési feladatok megoldásakor az értékelési szempontok fontossági sorrendjének pontos meghatározása, a szempontrendszer kialakítása folyamatában pedig az ezekhez tartozó konzisztencia definiálása az egyik legfontosabb és legnehezebb feladat. Egy reális adatértékeléshez a súlyozási lépések végrehajtása is szükséges, hiszen csak így

alakítható ki a lehető legjobb döntési alternatíva mellett a lehetséges választások rangsora is, még akkor is, ha a stratégiai kérdésekkel összefüggésben felmerülhetnek politikai szempontok is.

„...a fegyverzetváltás nem árubeszerezést, eszközvásárlást jelent, hanem egy képességnek való megfeleltetést, ami hosszú távú befektetést igényel, hiszen az így rendelkezésünkre álló »termék« teljes élettartama folyamán üzemeltetését, üzemfenntartását (fenntartását) biztosítani kell. Gyakorlatiasan szólva, *a kabáthoz vesszük a gombot, nem pedig a gombhoz a kabátot.*”¹⁸

A legfontosabb technikai tulajdonságok (harcászati-műszaki követelményrendszer)

E kérdéskör vizsgálatakor elkerülhetetlen, hogy a különböző rendeltetésű helikoptereket (harci, szállító-) leginkább jellemző követelményeket szétválasszam. Nem tisztem és nem is feladatom megadni a választ arra a kérdésre, hogy hazánkknak szüksége van-e rendeltetés szerint harci, szállító- és esetleg külön futár/kiképzőhelikopterekre. Egy biztosan megállapítható, hogy ma a világon nem készítenek olyan helikoptert, amely minden feladatnak maximálisan eleget tudna tenni. Kompromisszumokat lehet kötni, amennyiben gazdaságossági (vagy egyéb) megfontolások alapján felfegyverzett könnyű, többfeladatú helikopter kerül előtérbe, de ez a kategória nem felel meg sem a szállító-, sem a harci helikopterrel szemben támasztott követelményeknek. Ezt a tényt a beszerzési eljárás során nem lehet figyelmen kívül hagyni, és ha másképp nem is, a harcászati-műszaki követelmények meghatározása során a súlyszámoknak tükrözniük kell egy ilyen elhatározást. A legerősebb megoldás mégis csak az, ha a követelmények meghatározásánál különválasztjuk az egyes típusokat.

A beszerzési eljárás során az egyik legfontosabb feladat a harcászati-műszaki követelmények, valamint a súlyozás (prioritás) meghatározása. A kidolgozásra célszerű több csoportot létrehozni, de legalább kettőt. Az egyik csoport meghatározza a harcászati követelményeket, míg a másik a műszaki és az üzemeltetési követelményekre koncentrál, majd az ellentmondások elkerülése végett egy közös egyeztetéssel véglegesen meghatározhatók az egyes súlyszámok.¹⁹

A következőkben bemutatom a legfontosabb követelményeket, melyek meghatározása és figyelembevétele elkerülhetetlen. Mind a harcászati, mind pedig a műszaki ismérvek tekintetében a legfontosabb az arányosság és a súlyozás. Az arányosság alatt azt értem, hogy a túlságosan sok szempontú elemzés túlbonyolíthatja a döntés-előkészítést és végeredményképpen megfogalmazhatunk olyan összetett (túlságosan részletezett) igényeket, amelyekre nem fogunk találni alkalmas repülőeszközt. A súlyozás pedig azért fontos, mert az igények megfogalmazása során egyértelmű sorrendet kell felállítani, és a feladatok függvényében a meghatározó ismérveket kell előtérbe helyezni.

Egy korszerű harci helikopter harcászati ismérvei

A harci helikopterek fontosabb harcászati paramétereit az alábbiakban lehet összegezni:

- manőverezőképesség (légi harc megvívásának képessége ellenséges harci helikopterrel, szükség szerint önvédelemből merevszárnyú harci repülőgéppel is);
- fegyverzeti és avionikai felszereltség;
- alkalmasság aktív és passzív önvédelemre.

¹⁸ Pogácsás Imre: A repülőeszközök mérnök-műszaki biztosításának és üzemeltetésének vizsgálata a fegyverzetváltással összefüggésben. PhD-értekezés, NKE, Budapest, 2012, 23–24.

¹⁹ Kavas László: Harcászati repülőgépek kiválasztásának módszere gazdasági-hatékonyági mutatók alapján, kis létszámú haderő légierőjének korszerűsítésére. PhD-értekezés, ZMNE, Budapest, 2009.

A manőverezőkéesség jellemzői:

- repülési sebesség (földközben) előre, hátra, oldalirányban;
- emelkedési, süllyedési sebesség;
- repülési magasság;
- maximális bedöntési tartományok;
- fordulási sugarak;
- túlterhelési tartományok;
- hatótávolság (légi utántöltés lehetősége) stb.

A fegyverzet és az avionika jellemzői:

- alkalmazott fegyverek (gépágyú, irányított és/vagy nem irányított rakéták) és azok variációi;
- javadalmazások, tűzgyorsaság, hatótávolság;
- újrafegyverzés ideje;
- célzókomplexum (célmegjelölés, távolságmérés, közös rendszer a navigációs rendszerrel);
- bombavetés lehetősége stb.

Az aktív és a passzív önvédelem jellemzői:

- alacsony felderíthetőség;
- magas harci túlélőképesség;
- tűz- és robbanásvédelem;
- ABV-védelem;
- környezeti viszonyoktól nagymértékben független üzemeltethetőség;
- lezuhanás, durva ütközés, kényszerleszállás esetén a személyzet számára magas túlélési valószínűség;
- egységes kommunikációs rendszerek alkalmazása a szövetséges és a hazai szárazföldi és légvédelmi erőkkal;
- idegen-barát felismerőrendszer stb.

Egy korszerű szállítóhelikopter harcászati ismérvei

A szállítóhelikopterek esetében az alábbi harcászati paramétereket célszerű figyelembe venni az összehasonlító vizsgálat során:

- szállítókapacitás;
- fegyverzeti és avionikai felszereltség;
- alkalmasság aktív és passzív önvédelemre.

A szállítókapacitás jellemzői:

- maximális belső terhelhetőség;
- szállítható személyek száma (teljes felszerelésben);
- szállítható sebesültek maximális száma;
- szállítható teher maximális tömege, mérete;
- maximális külső terhelhetőség;
- csörlő maximális terhelhetősége;
- repülési magasság;
- függési magasság párnahatással és anélkül;
- hatótávolság (légi utántöltés lehetősége) stb.

A fegyverzet és az avionika jellemzői:

- alkalmazott (önvédelmi) fegyverek;
- javadalmazások, tűzgyorsaság, hatótávolság;

- újrafegyverzés ideje;
- célzókomplexum (célmegjelölés, távolságmérés, közös rendszer a navigációs rendszerrel) stb.

Az aktív és a passzív önvédelem jellemzői:

- alacsony felderíthetőség;
- magas túlélőképesség;
- tűz- és robbanásvédelem;
- ABV-védelem;
- környezeti viszonyoktól nagymértékben független üzemeltethetőség;
- lezuhanás, durva ütközés, kényszerleszállás esetén a személyzet (és az utasok) számára magas túlélési valószínűség;
- egységes kommunikációs rendszerek alkalmazása a szövetséges és a hazai szárazföldi és légvédelmi erőkkel;
- idegen-barát felismerőrendszer stb.

Egy korszerű helikopter műszaki ismérvei

Ebben az alfejezetben a műszaki ismérveket egybevetően vizsgálom a harci és a szállítóhelikopterekre vonatkozólag.

Műszaki paraméterek:

- a helikopter üzemideje (javításközi, összműszaki és/vagy naptári üzemidő);
- a hajtóművek és a fődarabok üzemideje;
- a garancia időtartama;
- megbízhatóság, vész- és tartalékrendszerek;
- üzemeltetési korlátozások (leszállásszám, túlterhelés, a futóművek túlterhelése);
- az alkalmazott szerkezeti anyagok, technológiák, kenőanyagok;
- a szerkezeti elemek csereszabotossága, egy adott eszközön belül és az adott termékcsaládon belül;
- a külső és a belső felületeken alkalmazott jelek, jelzések, jelölések és feliratok alkalmazása, nyelvezete, megjelenítési formái, lehetőségei.²⁰

Üzemeltetési, javítási paraméterek:

- alkalmazott üzemeltetési technológia;
- üzemeltethetőség;
 - technologizáltság;
 - diagnosztizálhatóság;
 - javíthatóság;
- a rendszeresen elvégzendő műszaki munkák gyakorisága, eszköz- és humán erőforrás-igénye;
 - az „O”²¹ szintű munkák aránya az „I”²² és „D”²³ szintű műszaki munkákhoz viszonyítva;

²⁰ A NATO STANAG szabályozza, illetve az NKH által megfogalmazott előírásoknak és követelményeknek is meg kell felelni.

²¹ Operational „O” level: a helikopter közvetlen kiszolgálásához köthető műszaki munkák összessége, megfelel az úgynevezett „pirosvonal” kiszolgálási rendszernek.

²² Intermediate „I” level: a kiszolgálás során a repülő-műszaki alegységnél lévő települő javítókapacitás (hangár, javítóközpont) alkalmazásával végrehajtható műszaki munkák összessége.

²³ Depo „D” level: gyári, illetve ipari kapacitást igénylő műszaki munkák összessége.

- a műszaki állomány alapképzettségi szintje;
- az üzemben tartó alegység szervezeti felépítése;
- az egy repült órára jutó földi kiszolgálási munkaóraigény;
- a műszaki állapot meghatározásához rendelkezésre álló módszerek;
- az adatrögzítő eszköz jellemzői (kinyerhető paraméterek száma, a kiolvasáshoz szükséges speciális eszköz);
- az egy meghibásodásra jutó repült idő;
- a meghibásodások gyakorisága;
- az üzemanyag, levegő, oxigén és egyéb töltőcsatlakozók, valamint az elektromos energiarendszer külső csatlakozóinak kompatibilitása a meglévő rendszerekkel;
- a javítóanyag és alkatrészellátás megbízhatósága;
- a javítóeszközök szabványa (metrikus vagy angolszász rendszer);
- földi kiszolgálóeszközök és ellenőrző berendezések igénye;
- az üzemeltetés klimatikus feltételei (min. és max. külső hőmérséklet, páratartalom stb.);
- a szélsőséges időjárási viszonyok közötti üzemeltetés feltételei;
- könnyű, gyors szerelhetőség, emberbarát technológia.

Egy korszerű helikopter élettartamköltségének ismérvei

A megfelelő hatékonyság elérése érdekében kiemelten fontos az üzemeltetés közvetlen és közvetett költségeinek elemzését végrehajtani, melyek a következők:

- beszerzési költség (repülőgép, földi kiszolgálóeszközök, fegyverrendszerek, szerszámok, műszaki dokumentációk, kiképzést támogató eszközök);
- közvetlen üzemeltetési költség;
 - óránkénti üzemanyag-fogyasztás;
 - az egy repült órára jutó költségek (munkaerő, anyagi ráfordítás);
- közvetett (üzembentartási, javítási) költségek;
 - csereberendezések, javítóanyagok, csapat- és ipari nagyjavítás költségei;
 - az „O” szintű munkák költsége az „I” és „D” szintű műszaki munkákhoz viszonyítva;
- infrastrukturális költség;
- az állomány kiképzési költsége (ha a vásárlási összeg nem tartalmazza);
- a logisztikai és informatikai biztosítás költségei;
- a repülőtéri infrastruktúra költsége.

A helikopterek kiválasztása során alkalmazható módszerek

A műszaki eszközök, gépek összetett rendszerek, melyek a technológia fejlődésével egyre komplexebbé válnak. A haditechnikai eszközök beszerzése során a megfelelő döntés meghozatala érdekében egzakt, mérhető, számszerű adatokra van szükség, hiszen ezek teszik lehetővé az objektivitást. Természetesen mindezek mellett jelentős szerepet töltenek be a beszerzéssel és az üzemeltetéssel kapcsolatos költségek, hiszen a hatékonyság elérése érdekében már a paramétereket is vizsgálni kell, de nem szabad, hogy ezek legyenek az elsődlegesek. A szakirodalom²⁴ és az ebben a témában kidolgozott értekezések^{25, 26} áttekin-

²⁴ Turcsányi Károly – Kende György – Gyarmati József: Haditechnikai eszközök összehasonlításának korszerű módszerei és azok alkalmazása. Tanulmány, HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály, Budapest, 2002.

²⁵ Pogácsás: i. m.

²⁶ Kavas: i. m.

tése során megállapítottam, hogy a komplex rendszerek összehasonlítására több módszer is rendelkezésre áll.

Az eljárások kezdetén az értékelési tényezőket kell meghatározni, amelyek megfelelnek a helikopterekkel szemben támasztott harcászati-műszaki és élettartamköltség-ismérveknek, -követelményeknek. Ezeket az ismérveket természetesen csoportosítani szükséges, hiszen a harcászati követelményeket nehezen lehetne súlyozni a műszakiakkal, vagy esetleg az élettartamköltségekkel, és ezek egymásra gyakorolt közvetlen hatása sem értelmezhető.

Minden eljárás tartalmaz kötöttségeket és szempontokat, amelyeket nem lehet figyelmen kívül hagyni. Ezek a következők:²⁷

1. meg kell állapítani a komplex rendszer domináns vetületét vagy vetületeit (harcászati, műszaki, élettartam stb.);

2. az adott vetületen a tényezők megválasztásában az alábbi kötöttségeket kell szem előtt tartanunk:

a) a választott vetületeken belül valamennyi lényeges paramétert fel kell venni;

b) ezek teljes mértékben nem zárhatják ki egymást;

c) egymástól kölcsönösen függetlenek (a gyakorlatban nehezen megvalósítható, ezért fontos a megalapozott szakmai döntés);

d) diszkrétek legyenek (nem fedhetik át egymást fogalmi terjedelmükben);

3. megválasztásuknál élesen definiálni kell minden fontos tényezőt;

4. egyszerűség, illetve összetettség szempontjából lehetőleg azonos szintűek legyenek.

Ezt követően végre kell hajtani a vetületeken belüli technikai jellemzők súlyozását. Az eljárás megválasztására nincs egységes kiválasztási kritérium. A legelfogadottabb az egyszerű közvetlen becslés, ahol több döntéshozó esetén egy egyszerű számtani átlagot számítunk az egyének közvetlen becsléséből. Előfordulhat az is, hogy a döntéshozók becsléseit nem azonos súllyal vesszük figyelembe az átlag számításánál, hanem az összegzést (átlagolást) a különböző súlysúlyszámoknak megfelelően hajtjuk végre. Amint látható, ez az eljárás végtelenül egyszerű, de tisztában kell lenni azzal, hogy nem hibátlan. A közvetlen becslés módszere korrekció nélkül csak igen kis valószínűséggel szolgáltatja a „valódi” súlysúlyszámokat.

A Churchman–Ackoff-eljárás mint módszeres becslés mindenképpen pontosabb az egyszerű becslésnél, de bonyolultabban használható, ráadásul ezt általában akkor lehet jól alkalmazni, ha egyetlen döntéshozó súlyoz.

A szakirodalom^{28, 29} elméleti és gyakorlati szempontból is a Guilford-féle eljárást ajánlja, amely több döntéshozó esetében kiválóan alkalmazható, de fontos kitétel, hogy a döntéshozók között ne legyen teljes egyetértés. A csoport tagjainak számára vonatkozólag nincs elméleti megkötés, gyakorlatilag minimum 5 fő bevonása ajánlott. Ez az eljárás a páros összehasonlításra épül, ezért egy-egy területen belül az értékelési tényezőket célszerű 15 alatt tartani.

Az értékelési szempontok súlyozását követően végre lehet hajtani az értékelést és a különböző haditechnikai eszközök összehasonlítását. Az értékelésre is több módszert ajánl a szakirodalom.³⁰ Ilyen lehet a Kesselring-módszer, amely alapvetően gépipari termékek ösz-

²⁷ Kindler József – Papp Ottó: Komplex rendszerek egyes összemérési szempontjai. A KIPA-eljárás alkalmazás-technikája. Kézirat, BME Továbbképző Intézete, Budapest, 1977.

²⁸ Gaál Zoltán: A döntéshozatal alapjai. Egyetemi jegyzet, Veszprémi Vegyipari Egyetem, Vállalatgazdasági és Szervezési Intézet, Veszprém, 1989.

²⁹ Gyarmati József: Több szempontos döntésmélet alkalmazása a haditechnikai eszközök összehasonlításában. PhD-értekezés, ZMNE, Budapest, 2003.

³⁰ Kavas: i. m.

szemérésére született, de komplex rendszerek esetében is jól alkalmazható. Az AHP-módszer (Analytic Hierarchy Process) szintén jól alkalmazható az értékelés végrehajtására. Ebben az esetben a döntési probléma az áttekinthetőség érdekében egy többszintű fastruktúráként jeleníthető meg, amelynek legfelső szintje a cél, az alatta lévő szinteken a szempontok, az alszempontok stb., a legalsó szinten pedig az alternatívák helyezkednek el.

A fenti példával kívántam bemutatni, hogy egy alapos előkészítő munkával (harcászati, műszaki és költségvetési ismérvek összeállítása), majd egy célszerűen megválasztott matematikai eljárással nagymértékben elő lehet segíteni a döntéshozók munkáját a beszerzési eljárás során. Jelenleg a Magyar Honvédségben és a Nemzeti Közzolgálati Egyetemen rendelkezésre áll az a szakmai tudás, az a szakmai háttér, melynek segítségével az eljárást eredményesen véghez lehet vinni. Ennek a legnagyobb jelentősége abban rejlik, hogy nincs időkorlát, hiszen az összehasonlítást mint egy előzetes piackutatást a beszerzés megindítását megelőzően is el lehet végezni. Ez lehetőséget biztosít szakmai vitákra, elemzésekre, adatok gyűjtésére, aminek a végeredménye, hogy a számunkra legkedvezőbb helikoptereket szerezzük be, amelyeknek az üzemeltetése a legnagyobb hatékonysággal valósítható meg.

ÖSSZEFOGLALÁS

A kedvező gazdasági folyamatoknak, valamint a NATO felé megfogalmazott kötelezettségvállalásoknak köszönhetően a védelmi kiadás mértéke évről évre növekszik, amely nemcsak a személyi juttatások és a fenntartási költségek emelkedését eredményezi, hanem egyre nagyobb összeg áll rendelkezésre a haditechnikai rendszerek fejlesztésére is. A 2016-ban megfogalmazott „Zrínyi 2026” programban – amelyben a kormányzat jelentős védelmi fejlesztéseket tűzött ki célul – a helikopterképesség fejlesztésére vonatkozó tervek is szerepelnek. Első lépésként a jelenleg meglévő orosz típusú helikopterek ipari nagyjavítása kezdődött meg, amely szükséges, de nem elégséges egy hatékony rendszer kialakításához. A hazai védelmi feladatok és a NATO részére felajánlott képességek eredményes végrehajtásának érdekében a helikopterképesség fejlesztése csak és kizárólag a kor színvonalának megfelelő új eszközök beszerzésével valósulhat meg.

Az elmúlt években az egyes beszerzések során elkövetett hibákból okulva az egyik legfontosabb következtetés, hogy a megvásárlásra potenciálisan szóba jöhető eszközökből/rendszerekből előzetes piackutatás alapján megtaláljuk a számunkra legmegfelelőbbet.

A beszerzési eljárás során nem lehet kizárni a szubjektív véleményeket, de törekedni kell az objektivitásra. Annak érdekében, hogy ez az elv minél jobban érvényesüljön, a haditechnikai eszközök összehasonlítására kidolgozott eljárások valamelyikét kell alkalmazni. Ennek érdekében értelmeztem, hogy mit értek helikopterképesség alatt, majd bemutattam a helikopterekkel szemben megfogalmazható feladatokat. A feladatrendszer alapján meghatároztam a legfontosabb harcászati és műszaki követelményeket mind a szállító-, mind pedig harci helikopterekre.

Bármilyen szempontok érvényesüljenek is a fegyverzetváltásnál (képesség kialakításánál), mindez eredményre csak akkor vezethet, ha rendszereket vizsgálunk. Jelenleg adott a magyar katonai repülés meglévő üzemeltetési eljárásrendje, a már meglévő személyi állománnyal, repülőeszközeivel, infrastruktúrájával, tartozékaival, amelyhez illeszkednie kell az új repülőeszközök üzemeltetési stratégiájának. Ezen belül csak egy – noha meghatározó fontosságú – elem a kiválasztott repülőeszköz, az üzemeltetés tárgya, melynek harcászati-technikai lehetőségeit csak egy megfelelően kiképzett hajózó- és műszaki állománnyal, egy helyesen kialakított üzemeltetési stratégiával és megfelelő infrastruktúrával lehet maximálisan

kihasználni. Mindezt csak abban az esetben érhetjük el, ha rendszereket vizsgálunk, és a szakmai iránymutatások alapján, a megfelelő eljárások alkalmazásával fogalmazzuk meg javaslatainkat a döntéshozóknak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Gaál Zoltán: *A döntéshozatal alapjai*. Egyetemi jegyzet, Veszprémi Vegyipari Egyetem, Vállalatgazdasági és Szervezési Intézet, Veszprém, 1989.
- Gyarmati József: *Több szempontos döntésmélet alkalmazása a haditechnikai eszközök összehasonlításában*. PhD-értekezés, ZMNE, Budapest, 2003.
- Joint Air Power Competence Centre (JAPCC): *Enhancing NATO's Operational Helicopter Capability*. 2012. www.japcc.org/portfolio/enhancing-natos-operational-helicopter-capability/
- Kavas László: *Harcászati repülőgépek kiválasztásának módszere gazdasági-hatékonysági mutatók alapján, kis létszámú haderő légierejének korszerűsítésére*. PhD-értekezés, ZMNE, Budapest, 2009.
- Kindler József – Papp Ottó: *Komplex rendszerek egyes összemérési szempontjai. A KIPA-eljárás alkalmazástechnikája*. Kézirat, BME Továbbképző Intézete, Budapest, 1977.
- Koller József: *Helikopterek újszerű alkalmazási lehetőségei többnemzeti alkalmi harci kötelék szárazföldi műveleteinek támogatása érdekében*. PhD-értekezés, NKE, Budapest, 2013.
- Nagy László: *A helikopter-képesség fejlesztés lehetséges irányai*. Repüléstudományi Közlemények, 2017/1.
- NATO Standardization Agency (NSA): *NATO System Life Cycle Stages and Processes (AAP-48)*. Brussels, 2007. www2.fhi.nl/plot2012/archief/2010/images/aap-48e.pdf
- Orosz Zoltán: *A Magyar Honvédség szállítórepülő- és helikopter-alegységek alkalmazási lehetőségei a NATO szövetségi rendszerében*. PhD-értekezés, ZMNE, Budapest, 2011.
- Óvári Gyula: *A Magyar Honvédség repülőeszközei típusváltásának és üzemeltetésének lehetőségei gazdaságossági-hatékonysági kritériumok, valamint a NATO-csatlakozásunk figyelembevételével*. In: Horváth István – Kiss Jenő (szerk.): *A légierő fejlesztése*. Tanulmánygyűjtemény. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1997, 9–127.
- Óvári Gyula – Varga Béla: *A Mi-8 típusú helikopterek üzemidő-hosszabbításának egy lehetséges, korszerű megoldása (A MOTOR SZICS elgondolása)*. Katonai Logisztika, 2014/2..
- Pogácsás Imre: *A repülőeszközök mérnök-műszaki biztosításának és üzemeltetésének vizsgálata a fegyverzetváltással összefüggésben*. PhD-értekezés, NKE, Budapest, 2012.
- Schwartz, Moshe: *Defense Acquisitions: How DOD Acquires Weapon Systems and Recent Efforts to Reform the Process*. USA, Congressional Research Service, 2014. www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL34026.pdf
- Seres György: *A magyar légierő korszerűsítésének folyamata*. Első nemzetközi szimpózium: „Future Aviation Technologies” FAT 2002 – „A jövő repülésének technológiai” tudományos konferencia. ZMNE BJKMFK Repülőműszaki Intézet, Szolnok, 2002. április 12–14. http://drseres.com/publik/pdf/process_hun.pdf
- Simicskó István: *A magyar emberek biztonsága a legfontosabb*. Budapest, 2016. január 28. www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/a-magyar-emberek-biztonsaga-a-legfontosabb
- Supreme Headquarters Allied Powers Europe: *AFS Volume III. (Allied Command Operations Forces Standards Volume III.) Standards for air forces*. Mons, SHAPE, 2015.
- Taksás Balázs: *Ki fizeti a zenét? A honvédelem finanszírozásának kérdései*. http://archiv.uni-nke.hu/downloads/bsz/bszemle2008/1/06_taksasbalazs.pdf

Turcsányi Károly – Kende György – Gyarmati József: *Haditechnikai eszközök összehasonlításának korszerű módszerei és azok alkalmazása*. Tanulmány, HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály, Budapest, 2002.

Varga László: *A honvédelmi tárca beszerzési tevékenységének elemzése, értékelése és korszerűsítésének néhány lehetősége*. PhD-értekezés, ZMNE, Budapest, 2006.

Felhívás tanulmány készítésére

A Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága a 2019. évben megjelenő folyóirat-számok tematikus blokkjaiba minden olyan – új kutatási eredményeken alapuló – témát szívesen lát, amely az alábbi kiemelt témakörök valamely aspektusát elemzi.

Kiemelt témakörök:

1. *Hibrid hadviselés – a vezetési módszertan változásai: döntéshozatal és küldetésorientált vezetői szemléletmód a 21. században.*
2. *Automatizált rendszerek: az autonóm rendszerek hadműveleti követelményeinek változásai a technológiai fejlesztések tükrében.*
3. *Hadviselés a hagyományostól eltérő hadszíntéren: az információs hadszíntér kihívásai és lehetőségei, az információs hadviselés szerepe és jelentősége napjaink konfliktusaiban.*
4. *Beépített területek: a városharc jellegzetességei és digitális katonai kihívásai beépített területen.*
5. *Kognitív fejlesztés: Szuperkatonák? A digitális katona mentális fejlesztésének kihívásai és lehetőségei – ember és gép szimbiózisa a hadszíntéren (human-machine teaming).*
6. *A technológiai változások vezetéstechnikai aspektusai és döntéshozatalra gyakorolt hatása. A küldetésalapú vezetés szervezeti szinten történő meghonosítása a Magyar Honvédségben.*

A tervezett tanulmányokról előzetesen egy max. 2000 leütés terjedelmű absztraktot kérünk, a felelős szerkesztőnek címezve (Kiss.Zoltan@hmzrinyi.hu). A beküldött absztraktokat a szerkesztőbizottság bírálja el, és az eredményről értesíti a benyújtót. Az elfogadott absztrakt ugyanakkor nem jelenti automatikusan az írás megjelenését, arról az elkészült tanulmány végleges szövegének ismeretében, annak szakmai lektorálása után születik döntés.

Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága

Földesi Ferenc ny. ezredes:

FEJEZETEK A TERÜLETI KATONAI IGAZGATÁSI RENDSZER TÖRTÉNETÉBŐL

A nemzeti hadsereg megalakulásától a trianoni békeszerződés ratifikációjáig (1919–1922)

ÖSSZEGZÉS: Az utolsó békeévben (1913) a honvéd kerületi parancsnokságok számára kiadott Szervi határozványban (szervezeti és működési szabályzatban) olvasható, hogy a „magyar szent korona országainak területe 6 honvéd kerületre oszlik, melyek mindegyikében egy honvéd kerületi parancsnokság van felállítva”.¹ A honvédkerületek illetékességi területét – a Magyar Királyság közigazgatási beosztásának figyelembevételével – a honvédelmi miniszter határozta meg. Mint területi hatóságnak többek között feladata volt a területén lévő összes csapat kiegészítése, a mozgósítási előkészületek szervezése és vezetése, gazdasági-közigazgatási szolgálatok vezetése és ellenőrzése. Emellett – mint előljáró seregtest-parancsnokság – az összes, területén lévő alárendelt csapat felett gyakorolta a felügyeletet, vezette a kiképzéseket. A területén lévő honvéd hadosztály-parancsnokságok a kerületi parancsnokságokkal mellérendelt viszonyban álltak.

A honvédkerületek a honvédség kiegészítési és nyilvántartási ügyeinek ellátása okán kiegészítő kerületekre oszlottak. A kiegészítő parancsnokságok állandó honvédhatóságok voltak, közvetlenül annak a kerületi parancsnokságnak alárendelve, amelyik területén megalakították őket. A kiegészítő kerületek sorozójárásokból álltak.

A Nagy Háború befejezése után e területi igazgatási szervezetek működését felújították, illetve a Nemzeti Hadsereg megalakításával egy időben fokozatosan újjászervezték. Tanulmányomban bemutatom az első világháború utáni területi katonai igazgatás újjászervezésének dilemmáit és kiépítésének nehézségeit a trianoni békeszerződés szigorú katonai előírásai között. A tanulmány képet ad az első világháború utáni első éveknek a trianoni békeszerződés katonai szorításai közötti fő törekvéséről: az önálló magyar hadsereg megszervezéséről és katonai igazgatásának megteremtéséről.

KULCSSZAVAK: hadkiegészítés, katonai igazgatás, Nemzeti Hadsereg, Trianon

A TERÜLETI KATONAI IGAZGATÁS ÚJJÁSZERVEZÉSE AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁN²

1919, nyárutó. Magyarországon nagy a zűrzavar, a Magyarországi Tanácsköztársaság 133 napos uralma véget ért. Az anarchiába süllyedt ország nyitva áll a harácsoló és mohó szerb,

¹ Szervi határozványok a m. kir. honvéd kiegészítő parancsnokságok számára. Pallas, Budapest, 1913, 2.

² A publikáció a szerző 2005-ben készített PhD-értekezése első fejezetének átdolgozott és rövidített részlete.

cseh és román csapatok előtt. A francia megszállás alatt lévő Szegeden gróf Károlyi Gyula és gróf Teleki Pál, Bécsben Bethlen István vezetésével szervezkedik a polgári emigráció.

Kérdéses a hatalom birtoklása. A hadsereg felbomlott, a fegyveres erőt csak Lehár ezredes csekély létszámú és fegyverzetű csapatai, valamint az Esztergom környékén tartózkodó székely dandár³ képezi a nyugati országrészen. Ezenkívül az országban nincs hadra fogható és ütőképes katonai szervezet, de hiányoznak, illetve hézagosak a valamikori katonai igazgatás alapjai, a katonai kerületparancsnokságok és a kiegészítő parancsnokságok is.

A szegedi kormány sokadik átalakulása után felkéri hadügyminiszternek a kenderesi birtokán pihenő, visszavonult Horthy Miklós ellentengernagyot. Horthy felismeri: akié a hadsereg, azé a közhatalom. És ennek megfelelően kezdi el a hadseregszervezést, a tisztí különítmények megalakítását. Jó érzékkel felismeri, hogy a francia kormány – mint a győztes hatalmak egyik potenciális tényezője – akkor engedi működését és fogadja el tárgyaló félnek, ha azt tapasztalja: Magyarországon konszolidálódik a hatalom, és nem kell tartani újabb fegyveres konfliktustól. Jól érzékelteti ezt egy 1919 júliusában készített elaborátum, amelyben a szerző azt fejtegeti, hogy „[...] a mi területünk a francia érdekszférába tartozik, az egész politikai ténykedésünknek úgy kell alakulnia, hogy a franciák bizalmát és ezzel támogatásukat is megnyerjük”.⁴ E gondolatnak rendelik alá a további hadseregszervezési munkálatokat is.

A Nemzeti Hadsereg szervezése Horthy Miklós 1919. június 6-án kelt hadügyminiszteri rendeletével vette kezdetét. A rendeletben Horthy hangsúlyozta: a magyar Nemzeti Hadsereg a kormány honvédelmi és rendfenntartó eszköze, és nem irányul egyetlen ország ellen sem.

A Nemzeti Hadsereg szervezése mellett – elsősorban a meg nem szállt területeken – a Vörös Hadsereg leszerelésével párhuzamosan megkezdték a karhatalmi erők szervezését. Az általános irányelv az volt, hogy a működésüket felújító vármegyei katonai parancsnokságok területükön legalább 4 gyalog- és 1 géppuskás századból álló karhatalmi zászlóaljakat szervezzenek.⁵

A Nemzeti Hadsereg kiegészítését az általános védkötelezettség alapján szervezték – az 1918. évi véderőtörvény és a népfelkelő törvények alapján –, de lehetőséget adtak az önkéntes belépésre is. Belépésre elsősorban a tiszteket és az altisztiket vették számításba, de várták az önként jelentkező legénységi állományúakat is. Az előzőekben nem volt hiány, hiszen a szegedi kormány megalakulásának hírére tömegesen indultak a volt császári és királyi tisztek mellett a leszerelt tisztek is az új hadseregbe. Az önkéntes belépés feltételeit ugyan csak 1920 januárjában szabályozta a hadügyminiszter, de az alapelv szerint az a magyar férfi jelentkezhetett a választott csapattestnél, aki:

- erkölcsileg fedhetetlen volt;
- katonai arcvonalbeli szolgálatra alkalmasnak minősítették;
- 17. életévét betöltötte, de még nem múlt el 42 éves, valamint

³ A székely dandár parancsnoka Czikely István alezredes volt, a dandár 4000 főt számlált, valamint az állományába tartozott még 4 üteg is.

⁴ MNHF 1919. I. csoport, szám nélküli. Hetés Tibor – Morva Tamásné: Csak szolgálati használatra! Iratok a Horthy hadsereg történetéhez 1918–1938. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1968, 62.

⁵ Hadtörténeti Levéltár (a továbbiakban: HL) Hadügyminisztérium (a továbbiakban: HüM) 809/2 5. a osztály–1919. A karhatalmi csapatokba a jelentkezés csak önkéntes alapon történt, megfelelő igazoló eljárás lefolytatása után. Az összes karhatalmi erő feletti parancsnoklást Schréter István ezredes gyakorolta.

- annyi időre vállalja a katonai szolgálatot, mint az 1895–1898-as évfolyamok, ami „...egy évet valószínűleg nem fog meghaladni”.⁶

Ezzel egy időben Budapesten kormányváltás zajlott. A Peidl-kormány átadta helyét a Friedrich-kormánynak, amelyik augusztus 3-i hatállyal mindennemű toborzást, lajstromozást, összeírást, sorozást vagy mozgósítást azonnali hatállyal beszüntetett, illetve leállította a tényleges katonai szolgálatra történő behívást.⁷

A Nemzeti Hadsereg szervezésének fontos mozzanata volt a Szegeden megalakult fegyveres erő elvonulása a Dunántúlra, illetve a Fővezérség megalakulása Horthy Miklós vezetésével. A Fővezérség Siófokra települése előtt Horthy utasítást adott a haderő (a hadosztály) kiegészítésére is. A menetvonalon minden csapattest – legénysége pótlására – önállóan hajtotta végre a sorozást. Zászlóaljanként egy sorozóbizottság működött, a kiadott rendelkezés szerint „*decentralizált sorozás és ló, valamint kocsi felhajtása maga a csapat által; legmesszebbmenő rögtönzés és kezdeményezés mindenki által*”.⁸ A sorozás mellett a közigazgatási rendszert is a katonai szervezetek ellenőrzése alá vonták, vagyis bevezették a katonai közigazgatást.

A Fővezérség augusztus 19-én kezdte meg működését Siófokon, egyben átvette a parancsnoklás teljes jogát a Dunántúlon. Első szervezési utasításában⁹ a katonai kerületparancsnokságok,¹⁰ a karhatalmi egységek megszervezésére intézkedett, egyben közölte a katonai parancsnokságokkal a fővezérség átvételét is. Lényeges és fontos mozzanat volt a kerületparancsnokságok újjászervezése, hiszen a további hadseregszervezési feladatokat már az újjáalakított parancsnokságoknak kellett végezniük. A budapesti parancsnoklás joga a Hadügyminisztériumnál maradt, más területeken már a Fővezérség intézkedett.

A továbbiakban a fegyveres erők szervezését már a katonai kerületparancsnokságoknak – mint a Fővezérség rendelkezési egységei¹¹ –, illetve a nekik alárendelt vármegyei katonai parancsnokságoknak kellett végezniük. Ez utóbbiaknak szoros kapcsolatot kellett kialakítaniuk a megyei közigazgatási hatóságokkal. Így – főképpen a Dunántúlon – gyakorlatilag minden hatalmat Horthy Miklós, a Nemzeti Hadsereg fővezére gyakorolt. Ez minden területre vonatkozott, így a polgári közigazgatásra is.

A Fővezérség célja a minél ütőképesebb haderő megszervezése volt. A kiadott toborzási rendelet nem hozta meg a kellő eredményt, ezért a Friedrich-kormány hadügyminisztere, Schnetzer tábornok „engedélyt” adott Horthynak, hogy sorozással egészítse ki a haderőt. Sorozásra a katonailag kiképzett 25 és 35 év közötti férfiakat vették számításba. A kiválasztás feltétele volt a testi alkalmasság, az erkölcsi és politikai megbízhatóság, valamint a nemzetgazdasági nélkülözhetőség. Minden vármegyének, azon belül városnak és községnek a lélekszámukkal arányos létszámot vetettek ki.

A Fővezérség augusztusban kiadott szervezési intézkedésének mintegy megerősítésére Schnetzer tábornok szeptember 17-én véglegesítette Horthynak a területi katonai igazgatás kialakítására kiadott rendeletét. Jóváhagyta, illetve módosította a területi katonai igazgatási

⁶ HL HüM 21025/Eln. 1. (15.)-1919.

⁷ HL Honvédelmi Miniszter (a továbbiakban: HM) 14188/Eln. 6.-1919.

⁸ MNHF 1919. I. csoport, szám nélküli. Hetés–Morva: i. m. 80.

⁹ Fővezérség 98/2.a-1919. Hetés–Morva: i. m. 91–96., 9. számú irat.

¹⁰ A következő katonai kerületparancsnokságokat állította fel: I. Budapest, II. Siófok (pk.: Sréter István ezredes), III. Szombathely (pk.: Lehár Antal alezredes), IV. Kaposvár (pk.: Bernátsky Kornél tábornok), V. Szeged (pk.: Pleplár Lajos alezredes), VI. Miskolc.

¹¹ Fővezérség 98/2.a-1919. Hetés–Morva: i. m. 91–96., 9. számú irat.

szervezetek rendszerét, meghagyta a budapesti, a győri, a miskolci és a szegedi katonai kerületi parancsnokságokat, amelyek elnevezésüket továbbra is használták, illetve helybenhagyta a Fővezérség katonai körletparancsnokságok felállítását elrendelő intézkedését.¹²

Így a területi katonai igazgatás új rendszere a következő lett:

Katonai körletparancsnokság elnevezése	Székhelye	Parancsnoka	Vármegyék, illetve hatásköre
Budapesti (egyúttal kerületi parancsnokság)	Budapest	Dani Béla tábornok	Szentendrei, pomázi, biai, ráckevei, alsódabasi, monori, Nagykőrös városi, abonyi, Cegléd városi, nagykátai, gödöllői, aszói, váci és Vác járások, Jász-Nagykun-Szolnok vármegye Tiszán inneni része (kivétele Budapest főváros)
Siófoki (a románok kivonulása után: székesfehérvári)	Siófok, majd Székesfehérvár	Sréter István ezredes	Fehér, Komárom, Győr, Veszprém, Esztergom
Szombathelyi	Szombathely	Lehár Antal alezredes	Moson, Sopron, Vas, Zala
Kaposvári	Kaposvár	Bernátsky Kornél tábornok	Somogy, Tolna, Baranya
Szegedi (egyúttal kerületi parancsnokság is)	Szeged	Ideiglenesen Pleplár Lajos ezredes	Duna–Tisza köze, kiskunfélegyházi, kecskeméti, kunszentmiklósi és dunavecsei járások
Miskolci	Miskolc	Nagy Pál altábornagy	A kassai katonai kerületi parancsnokság területe

A rendelet egyúttal meghatározta feladataikat, szabályozta hatáskörüket is.¹³ A változás csak annyi volt, hogy a számozásukat elhagyta és a körletparancsnokságok elnevezésében a székhely szerinti város megnevezését használta (például Szegedi Katonai Körletparancsnokság). A siófoki parancsnokságot Székesfehérvárra helyezte át, és létrehozta a Miskolci Katonai Körletparancsnokságot is Miskolc központtal.

A rendelet szabályozta a körlet-, illetve a kerületi parancsnokságok hatáskörét és feladatait, valamint azok egymáshoz való viszonyát is. Ennek megfelelően a katonai körletparancsnokságok területükön hadművelési parancsnokságokként működtek. Hatáskörük kiterjedt többek között a személyi állomány kiképzési és kiegészítési ügyeire. Alárendeltségükbe kerültek a területükön lévő katonai szervezetek, a megalakuló póttestek, a vármegyei katonai parancsnokságok és ezek útján a helyi alakulatok. A budapesti körletparancsnokság kivételével mindegyik a Fővezérségnek volt alárendelve.

A kerületi parancsnokságok a területükön kiegészítést nyert karhatalmi alakulatok hadtápparancsnokságát képezték. Hatáskörükbe tartozott a gazdaszat-közigazgatás vezetése, a folyamatban lévő leszerelések végrehajtása, valamint nyilvántartási ügyek (nyugdíjas és szolgálaton kívüli tiszték) intézése. Alárendeltségükbe kerültek a területükön lévő felszámoló

¹² HL HüM 15234/Eln. 6.-1919.

¹³ HL HüM 15234/Eln. 6.-1919.

parancsnokságok és egyéb területi alakulatok. A kerületi parancsnokságok közvetlenül a hadügyminiszternek voltak alárendelve.

A Nemzeti Hadsereg szervezése, feltöltése vontatottan haladt, a katonaviselt férfiak nem mutattak nagy hajlandóságot az önkéntes jelentkezésre, illetve a sorozások során igyekeztek felmentéseket szerezni. Ez utóbbi olyan méreteket öltött, hogy a Fővezérség rendeletben utasította a körletparancsnokságokat a felmentések szigorítására. E feladatban már fontos szerepet kaptak a körletparancsnokságok területén megmaradt és a tevékenységüket felújító nemzeti kiegészítő parancsnokságok. A felmentésekről szóló döntéseket ezeknek a kiegészítő parancsnokságoknak kellett meghozniuk, és nekik kellett a felmentettek nyilvántartását is vezetni. Csak a postánál, a távírdánál, a vasútnál és a bányákban dolgozó katonaviselt férfiak kaptak mentességet¹⁴ A lesorozott és alkalmas egyének behívását a legközelebbi időpontban végre kellett hajtani.

A hadseregszervezés egyik fontos célja az volt, hogy a fegyveres erő létszáma rövid idő alatt akkorára növekedjen, amely már alkalmas komolyabb hadműveletek végrehajtására és esetleg elretentésre is. Mivel a toborzás nem járt sikerrel, ugyanakkor a haderőben katonai szolgálatot ellátó legénység már 6-7 éve teljesítette szolgálatát, a honvédelmi vezetés szükségességnek látta a bennlévő évfolyamok lecserélését, a kevesebb, vagy szolgálati idővel nem rendelkező hadkötelesek behívását, kiképzését.

A sorozási rendelet kiadására¹⁵ 1919. december 6-án került sor, amelyben Friedrich István – már a Huszár-kormány hadügyminisztereként – az 1895–1898-as évfolyamok behívására intézkedett. Az igénybevétel időtartamát nem határozta meg, csak jelezte, hogy az említett évfolyamok előreláthatólag addig az időpontig fognak tényleges katonai szolgálatot teljesíteni, amíg a békekötésben megállapított hadsereg felállítása befejeződik. A rendelet hatálya csupán a meg nem szállt országrészekre terjedt ki, de érintett minden hadköteles férfit, függetlenül attól, hogy a régebbi bemutatászemléken alkalmatlannak minősültek-e, vagy karhatalmi szolgálatot teljesítettek. Tartalékos tiszteknek csak a nyilvántartásuk pontosításra kellett jelentkezniük.

Az alkalmassági vizsgálatokat sorozójárásonként külön-külön felállított vegyes bizottság végezte. A bizottság elnöke a körletparancsnokság által kijelölt tiszt, tagja egy kiegészítési ügyekben jártas tiszt, illetve egy katonaoorvos volt. Polgári részről a bizottságot egy járási tisztviselő, hatósági orvos, az illetékes községi jegyző és bíró, községenként két képviseleti tag, valamint a lakosságot jól ismerő rendőrtisztviselő alkotta. Az alkalmassági vizsgálatra tartózkodási hely szerint, születési évfolyamonként kellett a hadköteleseknek megjelenniük. A képviseleti tagok és a rendőrtisztviselő jelenlétét a politikai megbízhatóság vizsgálata indokolta. A megjelenteket – elsősorban az ő véleményük alapján – megbízhatónak vagy megbízhatatlannak osztályozhatták.¹⁶ Felmentést, mentességet egyáltalán nem engedélyezett a bizottság.

¹⁴ HL HM 20621/Eln. 1.-1919.

¹⁵ Uo.

¹⁶ A névjegyzéken a hadkötelesek besorolását vörös tintával kellett jelölni: „A” megbízható, „B” megbízhatatlan beírással. A sorozás befejezése után azonnal le kellett tenni az esküt, az alkalmasakat beosztották a csapatokhoz és a legközelebbi váltáskor már be is kellett vonulniuk.

Bár a hadseregszervezés eléggé vontatottan haladt, a Nemzeti Hadsereg 1920-ra már viszonylag jelentős számú fegyveres erővel rendelkezett: 1920. január 15-én 3943 tiszt, 8339 altiszt és 52 963 főnyi legénység szolgált (összesen 65 245 fő), rendszerben állt 41 052 puska, 101 löveg és mintegy 530 géppuska.¹⁷

A hadsereg szervezete is megszilárdult: Horthy – és a Fővezérség – Budapestre történő bevonulása után közvetlen kapcsolat jött létre a Hadügyminisztérium és a hadsereg vezetése között. A hadsereg szervezeti megerősítését szolgálta a december 9-i hadügyminiszteri rendelet is, amelyben a katonai körletparancsnokságok szervei határozványát adta ki, illetve újból szabályozta a körlet-, a kerületi, valamint a hadosztály-parancsnokságok viszonyát. Rendeletében Friedrich István megállapította: „*A román megszállás folytán eddig a hadügyminisztériumnak mint központi hatóságnak befolyása katonai kerületekre (körletekre) a legnagyobb mértékben meg volt nehezítve. A Dunántúlon folyó szervezés érdekében is kívánatos volt a körletparancsnokságoknak, mint kerületi hatóságokat is a fővezérség közvetlen parancsnoksága alá helyezni.*”¹⁸ Miután a megszálló csapatok kivonultak, szükségessé vált a hatáskörök és feladatok szétválasztása. A kiadott rendeletben:

- a körlet- és a hadosztály-parancsnoksági hatásköröket azonnali hatállyal kettéválasztotta. Ez a három dunántúli körletben a rendelet kiadásával egy időben, a többi körletnél a hadosztályok megalakulásakor valósult meg;
- a meglévő kerületi parancsnokságok működését beszüntette. A kerületi parancsnokságok személyzetét, eszközeit és feladatát a területileg illetékes körletparancsnokságok között osztotta el.

A rendelet mellékleteként kiadták a körletparancsnokságok átmeneti szervei határozványát is. Ebben Magyarország meg nem szállt területét – továbbra is ideiglenes jelleggel – hét katonai körletre osztották, azok elnevezése a körletparancsnokság székhelye után történt. Mint magasabb katonai parancsnokság, alárendeltségébe tartozott a területén lévő összes csapat, hatóság és intézet. Mint területi hatóság felelt többek között a területén lévő rendért, végezte a gazdasági-közigazgatási feladatokat, felelt a csapatok legénységének kiegészítéséért, a szervezési munkákért és a nyilvántartások vezetéséért. Végrehajtotta a leszereléseket, irányította a felszámoló parancsnokságok munkáját.

A világháború befejezésekor a Monarchia darabokra hullott, azonban hadiszervezetének néhány eleme tovább élt: így a honvéd, illetve a császári és királyi kiegészítő parancsnokságok. Az új körletparancsnokságok kijelölésénél és a körletek kialakításánál is a volt szervezési elveket vették figyelembe, ugyanezt azonban nem követték a kiegészítő parancsnokságoknál. A meg nem szállt országrészekon megmaradt kiegészítő parancsnokságokat a hadügyminiszter 1919. december 15-i rendeletében¹⁹ összevonta, és Katonai Kiegészítő Parancsnokság néven újjászervezte. Elnevezésükben szerepelt még az állomáshelynek helyet adó város neve is. Az átszervezés után a meg nem szállt területeken körletparancsnokságokként megalakult:

- a Budapesti Körletparancsnokság területén három,
- a Székesfehérvári Körletparancsnokság területén hat,
- a Szombathelyi Körletparancsnokság területén öt,
- a Kaposvári Körletparancsnokság területén három,
- a Szegedi Körletparancsnokság területén három,
- a Miskolci Körletparancsnokság területén két kiegészítő parancsnokság.

¹⁷ HL HM 1065/Eln. 1.-1920.

¹⁸ HL HM 19142/Eln. 6.-1919.

¹⁹ HL HM 146906/Eln. 1.-1919.

A Debreceni Körletparancsnokság ebben az időben még román megszállás alatt állt, így ott sem a körletparancsnokságot, sem a kiegészítő parancsnokságokat nem szervezték meg.

A katonai kiegészítő parancsnokságok állománya

Állomány	Létszám (fő)	
	Budapesten	Más helyen
Törzstiszt mint kiegészítő parancsnok	1	1
Törzs-(fő)tiszt mint kiegészítő előadó	2	1
Főtiszt (katonai nyilvántartó tisztviselő) mint kiegészítő tiszt	2	2
Segédszemélyzet (rangosztályba nem sorolt havidíjas)	3	2
Altiszt mint segédszemélyzet	2	1
Küldönc	2	2
Összesen	12	9

A területi katonai igazgatás már rendelkezett a feladatainak elvégzésére felállított alapvető szervezetekkel (körletparancsnokságok, kiegészítő parancsnokságok), de hiányzott egy fontos elem: a hadköteles nyilvántartás.

Bár a kiegészítő parancsnokságok és a polgári hatóságok a nyilvántartás működését teljesen nem szüntették be, pontossága, megbízhatósága nagyon alacsony szinten mozgott. Felismerve a nyilvántartás fontosságát és szükségességét, a hadsereg vezetése haladéktalanul intézkedett a hadköteles nyilvántartás sürgős és gyors helyreállítására. A fő szempont a gyorsaság és az egyszerűség volt, és ennek rendelték alá a további feladatokat. A rendszer felélesztéséből kivonták a kiegészítő parancsnokságokat, a feladatot a polgári hatóságokra (polgármesteri hivatal katonai ügyosztálya, járási szolgabírói hivatal) testálták, hiszen már ekkor ismert volt a békeszerződés tervezett és a nyilvántartást is tiltó szakasza. Így ezzel a lépéssel a jövő nyilvántartását kívánták megalapozni.²⁰

A TRIANONI BÉKESZERZŐDÉS ÉS HATÁSA A TERÜLETI KATONAI IGAZGATÁSI SZERVEZETEKRE

A Szövetséges és Társult Hatalmak békefeltételeiket 1920. január 15-én nyújtották át a magyar békeküldöttségnek.²¹ A békefeltétel rendkívül súlyos és kegyetlen rendelkezéseket tartalmazott. Ennek megváltoztatására a magyar békeküldöttség mindenre kiterjedő és óriási tudományos értékkel bíró, nagyszámú jegyzéket intézett a Szövetséges és Társult Hatalmakhoz.

Az Entente katonai bizottsága 1920. február 5-én felvilágosítást kért a magyar hadsereg szervezetéről, állománykiegészítési elveiről. A tájékoztatóból kiolvasható, hogy Berzeviczy tábornok, a vezérkar főnöke még bízott abban, hogy enyhe, vagy legalábbis „elviselhető”, békefeltételeket fogalmaznak meg a Szövetséges és Társult Hatalmak, illetve a tárgyalások során elképzelhetőnek tartotta bizonyos engedmények és könnyítések kiharcolását. Tájékoz-

²⁰ HL HM 20952/Eln. 35.-1919. Osztályelőterjesztés. A hadköteles nyilvántartásról bővebben lásd Földesi Ferenc: Volt egyszer egy hadköteles nyilvántartás... Új Honvédségi Szemle, 2005/11., 10–29.

²¹ Vizi László Tamás: A sérelmi politikáztól a nemzeti összetartozásig – Trianon, revízió, határkérdés, nemzetegyesítés (1920–2010). L'Harmattan, Budapest, 2016, 21.

tatójában közölte, hogy a Nemzeti Hadsereg megalakulásakor csak azokat a 25–35 éveseket vették igénybe, akik katonai kiképzésüket megkapták és egészségügyileg alkalmasak voltak. Ezeket a hadköteleseket 8 hetes turnusokban hívták be, majd 1919 decemberétől sorra kerültek a 21–24 évesek is, akiknek a szolgálati idejét úgy állapították meg, hogy a békekötés után leszereljenek.²²

A Szövetséges és Társult Hatalmak a békeküldöttség jegyzékeire vonatkozó válaszjegyzékben és külön kísérőlevélben, 1920. május 6-án közölték a békefeltételek második, végleges szövegét, amely azonban az első szövegtől alig mutatott eltéréseket. A kísérőlevél egyúttal felhívást is tartalmazott a békeszerződésnek a közölt alakban való haladéktalan aláírására. A fennálló kényszer hatása alatt a magyar kormány úgy döntött, hogy aláírja a békeszerződést. A kormány döntésének megfelelően meghatalmazottjai, Benárd Ágoston²³ magyar királyi munkaügyi és népjóléti miniszter és Drasche-Lázár Alfréd rendkívüli követ, meghatalmazott miniszter 1920. június 4-én, Trianonban Magyarország nevében aláírták a békeszerződést.²⁴

A magyar állam törvényei közé az 1921. évi XXXIII. törvénycikként beiktatott és 1921. július 26-án életbe lépett trianoni békeszerződés V. része foglalta magában a katonai, hadihajózási és léghajózási rendelkezéseket. A békeszerződés katonai, hadihajózási és léghajózási rendelkezése öt címből és negyvenkét cikkelyből állt. Ebben a részben pontosan szabályozták a magyar hadsereg létszámát és tagozódását, a hadkiegészítés és a katonai kiképzés rendjét, intézkedtek a fegyver- és lőszergyártásról, pontosan lefektették a gyalog- és a lovashadosztály, valamint a vegyesdandár létszámát, fegyverzetét. Ami esetünkben a legfontosabb: előírták, hogy a magyar haderő csak toborzás útján tölthető fel, maximális létszáma 35 ezer fő lehet, illetve *„mozgósítást elrendelő vagy mozgósításra vonatkozó minden intézkedés tilos. Az alakulatokhoz, igazgatási szervekhez és törzsekhez kiegészítő keretek semmi esetre sem tartozhatnak. Állatok vagy egyéb katonai szállító eszközök igénybevételének előkészítését célzó mindennemű intézkedés tilos”*.²⁵ Vagyis tilos volt a mozgósítás elrendelése és ilyen célú szervezet felállítása, vagy az erre irányuló intézkedés. Ebbe a körbe tartozott a hadköteles nyilvántartás vezetése és a vele kapcsolatos összes igazgatási tevékenység is.

Ugyanakkor a 140. cikkely előírta, hogy a szerződés életbe lépésétől számított három hónapon belül a magyar kormánynak meg kell változtatnia a honvédelemmel kapcsolatos törvényeket – a békeszerződés rendelkezéseivel összhangban –, illetve annak végrehajtására kormány- és miniszteri rendeleteket kell kiadnia. Tehát elvileg 1921. szeptember végére végre kellett volna hajtani a törvényhozói feladatokat. Erre azonban – a Szövetségekői Ellenőrző Bizottság, a SZKEB figyelmeztetésére – csak decemberben került sor. A Nemzetgyűlés 1921. december 21-én fogadta el a Magyar Királyi Honvédségről szóló XLIX. törvénycikket.

A honvédelmi miniszter által megfogalmazott elv, vagyis a békeszerződés határozatai végrehajtásának *„a lehetőség határáig való kitolása”* tetten érhető minden miniszteri és alsóbb szintű intézkedésben. Ez a halogató és a hadsereg egyes szervezeteinek rejtését, a

²² HL Magyar Nemzeti Hadsereg Fővezérsege 11025/1. sz.-1920, 1040/1920-as doboz.

²³ Bővebben lásd Rainer Pál: A przeworski vasúti hídtól a trianoni palotáig. Trianontól Veszprémig. Dr. vitéz szilvágyi Benárd Ágost és veszprémi kapcsolatai. Veszprémi Szemle, 2011/1., 10–25.

²⁴ Vizi László Tamás: A trianoni ceremónia. Emlékeztető, 2017/1–2., 23–41.

²⁵ 1921. évi XXXIII. törvénycikk az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlóven Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákiával 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről, 106. cikk.

minél több kiképzett tartalékos állomány elérését és az esetleges engedményeket kicsikarni próbáló tevékenység 1922. február 7-ig, a már elfogadott és a honvédségről szóló törvénycikk módosításának törvénybe iktatásáig tartott. Ez alatt a két év alatt a honvédelmi vezetés roppant erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy kialakítsa a honvédség új szervezeti struktúráját, ugyanakkor megteremtse a honvédség továbbfejlesztésének alapjait a közvetlen ellenőrzés befejezése utáni időkre.

ÁTSZERVEZÉS – ÁTNEVEZÉS – ÁTADÁS ÉS REJTÉS

1920 januárjától a békeszerződés tartalma már ismert volt a katonai felső vezetés körében, de ismert volt a szomszédos exszövetséges (vesztes) országokkal megkötött békeszerződések tartalma is. Így sejthető volt a haderő várható létszáma, valamint a hadkiegészítés, a területi katonai igazgatás szervezeteire vonatkozó tiltó rendelkezések életbe lépése. A Honvédelmi Minisztérium ezek ismeretében igyekezett létrehozni azokat a területi katonai igazgatási szervezeteket, amelyek a békeszerződés életbe lépése után végzik majd a katonai igazgatással kapcsolatos feladatokat: a haderő kiegészítését, a hadkötelesek nyilvántartását. A honvédelmi miniszter egy, a területi katonai igazgatási szervezetek feladataira vonatkozó, 1919. év végén kiadott intézkedésében²⁶ úgy rendelkezett, hogy a hadkiegészítési és a hadköteles nyilvántartási feladatokat már a vármegyei katonai parancsnokságok hajtsák végre. Ugyanakkor tájékoztatta a népjóléti minisztert a hadköteles nyilvántartás változásáról, egyben jelezte, hogy a kiegészítő és népfelkelő parancsnokságok működésüket előreláthatólag legkésőbb a békekötés után meg fogják szüntetni.²⁷ Ennek megfelelően a vármegyei katonai parancsnokságok állományába – a megnövekedett feladatok ellátására – egy-egy fő kiegészítési és állomány-nyilvántartási, illetve katonai nyilvántartó tisztviselőt rendszeresítettek.

A várható békeszerződés tartalmának ismeretében 1920-ban sorra készültek a különböző tanulmányok, amelyek a magyar hadsereg jövőbeni, a békeszerződés várható rendelkezéseinek megfelelő szervezeti felépítését dolgozták ki. A tanulmányok készítői még reménykedtek engedményekben, de azzal is számoltak, hogy a békefeltételek katonai rendelkezéseit az eredetileg tervezett formában lesznek kénytelenek elfogadni és végrehajtani.²⁸ Megismerve az engedélyezett létszámokat, a javaslat a dandárszintű szervezetek megalakítására tett ajánlást, ezen belül kidolgozta 7, illetve 6 gyalogdandár szervezeti felépítését – természetesen ennek megfelelően a 7, illetve a 6 katonai körlet-parancsnoksági beosztást is. Már ebben a tanulmányban is szóba került egyes katonai szervezetek „polgárosítása”, vagyis átadása más minisztériumoknak, amelyek „...a katonai érdekek sérelme nélkül teljes személyzetükkel polgári intézményekké alakíthatók...”²⁹ Ennek megfelelően tervezték átadni – illetve egy javaslat szerint megszüntetni – a vármegyei katonai parancsnokságokat és a hadköteles nyilvántartást végző szervezeteket.

A katonai vezetés – bár számtalan intézkedést tett a kiegészítési és a hadkötelesek nyilvántartási munkáinak rendezésére – érzékelte az e területen fennálló káoszt. Jól tudta, hogy a területi katonai igazgatási feladatok szabályozott és kellően ellenőrzött végzése hatással lesz a békefeltételekben megszabott hadseregszervezési munkálatokra is. Ezt elősegítendő, javaslatot tett – Horthy Miklós kormányzó jóváhagyása mellett – katonai közigazgatási

²⁶ HL HM 20784/Eln. 6.-1919.

²⁷ HL HM 22351/Eln. 35.-1919.

²⁸ HL HM 194/Bkn-1920. (1041/1920. doboz).

²⁹ Uo.

felügyelői beosztás rendszeresítésére.³⁰ A közigazgatási felügyelő hatásköre kiterjedt a kiegészítési, a nyilvántartási és állományvezetési, valamint a mozgósítási munkák ellenőrzésére, amelyekről úgynevezett *szemlék* révén győződött meg.

Még ugyanebben a hónapban – februárban – rendeletben³¹ szabályozták a kiegészítési ügyek intézését, egyben pontosították a területi katonai igazgatási szervek hatáskörét. E rendelet egyértelművé tette a kiegészítő parancsnokságok felszámolását, egyben azt is, hogy a felszámolási ügyeken kívül feladataik közé csak a katonai ellátásban részesülők nyilvántartása tartozik.³²

Harmadfokú igazgatási szervezetnek a katonai körletparancsnokságokat jelölte meg. A körletparancsnokságoknak feladatul szabta egyebek között a legénység kiegészítésének vezetését, a sorozóbizottságok tagjainak kijelölését, a legénység számszerinti kivetését a csapatokra, a létszám-kiegyenlítéseket és pótlások szabályozását, valamint a mentesítési kérelmek elbírálását.

Másodfokú területi katonai igazgatási szervezetek a vármegyei katonai parancsnokságok lettek. Kötelmeikhez tartoztak többek között az alkalmassági vizsgálatok tervezése és végrehajtása, a legénység név szerinti beosztása a csapatokhoz, a behívások végrehajtása, valamint a felavatottak név szerinti nyilvántartása. Alárendeltségükbe és ellenőrzési kötelemükhöz tartozott még a közigazgatási hatóságokhoz beosztott katonai nyilvántartó személyzet is (járási, városi nyilvántartóság), az *elsőfokú katonai hatóság*.

A Nemzeti Hadsereg hadrendje, szervezete 1920 közepére alakult ki. Megalakult a 7 katonai körletparancsnokság, bár a szegedi, a debreceni és a miskolci parancsnokság pontos határa még nem volt kijelölve. A hadsereg kiegészítési ügyeit 29 vármegyei katonai parancsnokság intézte, ugyanakkor az egyéb feladatokat ellátó 30 kiegészítő parancsnokság felszámolás alatt állt. Július elsejével Budapest kerületeiben, illetve a városok főszolgabírói hivatalaiban, valamint az előljárásságoknál megkezdte működését a „nemtényleges állományviszonyúak” nyilvántartását vezető 222 nyilvántartó tiszt.³³ A honvédelmi vezetés terve a 85 ezer fős, korszerű fegyverekkel és szervezeti elemekkel bíró haderő létrehozása volt. E cél elérése érdekében hajtották végre a sorozásokat és a bevonultatásokat. Április végén a hadsereg létszáma már 79 270 főt számlált.

A Nemzeti Hadsereg létszámemelésének ütemét a már körvonalazódó – és egyre világosabbá váló – békefeltételek sem csökkentették. Igaz, ebben az is szerepet játszott, hogy a békeszerződés életbelépéséig a minél nagyobb létszámú és kiképzett tartalékos állomány megvalósítását szerették volna elérni. Ekkor már a hadsereg létszáma kereken 100 ezer főt tett ki. Ennek érdekében folyó év augusztus végén a honvédelmi vezetés tervbe vette³⁴ a már egy éve szolgáló – igaz csak a három legöregebb – évfolyamok (1895–1898) leváltását. Azonban úgy értékelték, hogy a leváltásra a rendelkezésre álló és sorozott évfolyamok nem elegendők. A létszám biztosítása érdekében újra felülvizsgálat alá vonták az 1899–1900-as

³⁰ HL HM 1551/Eln. 1.-1920.

³¹ HL HM 102774/Eln. 10.-1920.

³² A katonai kiegészítő parancsnokságok felszámolását elsősorban az indokolta, hogy nem illeszkedtek a körletparancsnokságok területi határaihoz, töredék és csonka vármegyékben, illetve a megszállt területeken rekedtek. Ugyanakkor már ismert volt, hogy a békeszerződés nem engedi hadkiegészítő szervezetek felállítását. Így a vármegyei katonai parancsnokságok szervezésével igyekeztek átmenteni a volt kiegészítő parancsnokságok feladatait.

³³ A polgári közigazgatási hivatalokban felállított nyilvántartó szervezetet vezetőjéről „Nyilvántartó tiszt” jelöléssel azonosították.

³⁴ HL HM 71246/Eln. 1.-1920.

évfolyamokat, mivel – véleményük szerint – a háború alatt megtartott sorozások enyhén bírálták el a hadköteleseket, ugyanakkor az 1897-es évfolyam leszerelésével csak feltételelesen számoltak. A tervbe vett alkalmassági felülvizsgálatokat és a behívásokat a vármegyei parancsnokságok 1920. október 1-jére és – dacára a várható békeszerződés rendelkezéseinek – 1921. október 1-re tervezték.

A honvédelmi miniszter a területi katonai igazgatási szervezetek szervezeti és működési határozványaiában határozta meg a szervezet létszámát, a rendfokozati állományarányokat, valamint a feladatokat és a működési feltételeket. A kiadott szervezeti határozványokat minden esetben ideiglenes megjelöléssel adták ki, hiszen a békeszerződés életbelépéséig azok még változhattak, illetve – megítélésem szerint – a honvédelmi vezetés ezzel is jelezni kívánta, hogy nem fogadja el a trianoni békeszerződés határozatait. A katonai körletparancsnokságok ideiglenes szervezeti határozványát³⁵ 1920. július 29-én adta ki a honvédelmi miniszter. Mint magasabb katonai parancsnokságok, az alárendeltségükbe tartozott a körlet területén lévő összes csapat, hatóság és intézet. Kötelmeik közé tartozott az egységes kiképzés felügyelete, a harcászati vezetés. Mint területi hatóságnak – harmadfokú területi katonai igazgatási szervnek – kötelme volt többek között a katonai rend, a közbiztonság fenntartása, a szervezési munkák vezetése és ellenőrzése, a körletbeli nyilvántartások vezetése és a leszerelések végrehajtása.

A kiegészítési és nyilvántartási feladatokat a katonai osztályon belül rendszeresített törzstisztek és köztisztviselők (egy-egy fő kiegészítési és nyilvántartási előadó) végezték a „beosztott tábornok” vezetése mellett.

A vármegyei katonai parancsnokságok – mint másodfokú területi katonai igazgatási szervek – vették át a volt katonai kiegészítő parancsnokságok feladatát és ügykörét. Hatáskörük pontosan egy-egy vármegyére terjedt ki. Mind a körletparancsnokság, mind a vármegyei katonai parancsnokságok területi beosztása illeszkedett a közigazgatás beosztásához is. 1920. augusztusának végén a 29 vármegyei katonai parancsnokság közül a szerb megszállás miatt még nem működött Baján a Bács-Bodrog megyei és Pécsen a Baranya megyei parancsnokság. A vármegyei katonai parancsnokságok szervezeti felépítése egységes volt, azonban a hadügyminiszter rendeletében³⁶ az egyes szervezeti elemek létszámát a vármegye lélekszámaához igazodva állapította meg.³⁷ A parancsnokság szervezetébe a következők tartoztak:

- *Parancsnokság* (parancsnoka ezredes).
- *Katonai osztály*. Feladatai közé tartozott az általános katonai és a helyőrségi feladatok ellátása;
- *Nyilvántartási osztály*. Feladata volt a csapatok, intézetek kiegészítési ügyeinek végzése, valamint a nyilvántartások vezetése. Állományába tartozott többek között minimum 2 fő kiegészítési ügyekben jártas törzstiszt, orvos és egészségügyi altiszt. Szervezeti elemei:
 - kiegészítési és nyilvántartási osztály;
 - lőügyek alosztály;
 - felszámolási alosztály.
- *Gazdasági hivatal*.
- *Segédszemélyzet*.

³⁵ HL HM 63595/Eln. 1.-1920.

³⁶ HL HM 74042/Eln. 1.-1920.

³⁷ Például Veszprém vármegye lélekszáma ebben az időben 229 ezer fő volt. Ennek megfelelően a vármegyei katonai parancsnokság létszáma – a lefektetett elveknek megfelelően – 34 fő volt.

Szemléltetés gyanánt álljon itt a székesfehérvári katonai körletparancsnokság alárendeltségébe tartozó vármegyei katonai parancsnokságok létszáma:

Vármegyei katonai parancsnokság	Tiszt (fő)	Tartalékos tiszt (fő)	Altiszt (fő)	Legénység (fő)	Ló (db)	Jármű (db)
Győr	18	19	3	32	3	1
Komárom	10	2	9	42	2	1
Esztergom	8	3	8	33	2	1
Fejér	11	1	8	20	2	1
Veszprém	10	5	4	15	2	1

A járási (városi) katonai nyilvántartóságok – amelyeket az 1919. december 17-i rendeletével³⁸ hívott életre a hadügyminiszter – képezték a területi katonai igazgatási szervek elsőfokú hatóságát. A nyilvántartóságok a vármegyei katonai parancsnokságoknak voltak alárendelve, elhelyezésük minden esetben a járási (városi) főszolgabírói hivatalban, illetve az előljárási egységeken volt. Feladatuk elsősorban a katonai nyilvántartás felfektetése, rendbetétele, illetve naprakész vezetése volt. Létszámuk átlag 8 fő volt, de ez függött a járások, városok lélekszámától is. A nyilvántartóság vezetője egy fő csapatszolgálatra alkalmatlan százados, beosztottjai a beosztott főtitest, a nyilvántartó altisztek és a küldöncök voltak.

Veszprém vármegyében például a nyilvántartóságok létszáma a következő volt:

Nyilvántartóság megnevezése	Tiszt (fő)	Tartalékos tiszt (fő)	Altiszt (fő)	Legénység (fő)
Veszprém városi	2		1	2
Veszprém járási	1	2	3	5
Devecser	3			12
Pápa városi	2	1	2	4
Pápa járási	3		2	4
Zirc	3		5	9
Enying	3		1	16
Összesen	17	4	14	52

Az 1921-es év tele volt bizonytalansággal. A békeszerződést a Magyar Nemzetgyűlés már a törvényei közé iktatta, mindenki ismerte a haderőt érintő kemény feltételeket, rendelkezéseket. De annak életbelépéséig a honvédelmi vezetés mindent megtett, hogy kedvezményeket csikarjon ki, ugyanakkor a körletparancsnokságoknál és alárendeltjeinél – a sokszor nem egyértelmű intézkedések vagy rendeletek hatására – nőtt a bizonytalanság. Ez volt tapasztalható az 1920 végén, közel egy időben kiadott két rendelet: a hadsereg szükség esetén kiegészítésre intézkedő, valamint az önkéntes jelentkezésre alapított kiegészítési rendszer bevezetésére vonatkozó rendelet megjelenésekor is.³⁹ Több körletparancsnokság javasolta,

³⁸ HL HM 74042/Eln. 1.-1920.

³⁹ HL HM 123/Eln. 1.-1922.

hogy a honvédelmi miniszter hatálytalanítsa a hadsereg kiegészítését szolgáló összeírást az önkéntes haderő felállítása miatt, ehhez azonban a miniszter nem járult hozzá. Sőt felhívta az érintettek figyelmét arra, hogy azt a legnagyobb gondossággal hajtsák végre, valamint a jelentéseiket a kiszabott határidőre – legkésőbb február 21-ig – tegyék meg. Hasonló bizonytalanság volt tapasztalható a nyilvántartó tisztek (nyilvántartóságok) működésében is:⁴⁰ vajon maradhatnak-e, vagy fel kell számolni a szervezetet? Ebben az esetben is a szervezet ideiglenes megmaradása mellett döntött a honvédelmi vezetés.

Mindemellett felerősödtek azok a tevékenységek, amelyeket a hadsereg ütőképességének, működőképességének „átmentése” érdekében tett a Honvédelmi Minisztérium. 1921 januárjában jelentek meg a feliasztási hadrendre vonatkozó titkos rendeletek,⁴¹ amelyekben már a békeszerződés mozgósítást, sorozást tiltó, azt „kiváltó” intézkedései voltak olvashatók. A feliasztási hadrendet 1921. március 1-én léptették életbe, kihangsúlyozva, hogy ez nem az azonnal elérendő készültséget jelenti, hanem – figyelemmel az ország anyagi helyzetére – csak az elérendő kívánalmakat fogalmazza meg. Ezzel párhuzamosan a békeszerződés egyes, a katonai szervezeteket és szervezést érintő cikkelyei bevezetésének elodázására, illetve annak megváltoztatását célzó tárgyalásokra folytattak előkészületeket. A sorozás, a kötelező katonai szolgálat megmaradása melletti indokok közé érvként fogalmazták meg a „*magyar néplélek irtózását az önkéntes katonai szolgálattól*”, valamint – ami már hihetőbbnek hangzott – az ország nehéz gazdasági helyzetét. Az első alátámasztására adatokat kellett volna biztosítani a tárgyaló delegációnak, azonban ilyesmivel a honvédelmi vezetés nem rendelkezett. Így a körletparancsnokságok feladata volt, hogy azonnal jelentsék: a Nemzeti Hadsereg Budapestre történő bevonulásától 1921 júniusáig hány fő jelentkezett katonai szolgálatra, a felvettek hány hónapig szolgáltak, mennyien szereltek le és mennyien vannak még. Tanulmányok készültek az éppen esedékes sorozott és katonai szolgálatát töltő egyes évfolyamok felváltására, a békeszerződés határozatainak figyelembevételével. A Honvédelmi Minisztérium olyan tárgyalási eredményekben gondolkodott, hogy a toborzott haderő kialakításának bevezetési határidejét néhány hónappal elodázzák, így esetleg 1921 őszén még be tudják hívni a soron következő évfolyamot. Ennek eredményeként 1922 végéig megmaradhatna a sorozott, illetve egyes haderő.

Mindezek mellett intenzíven folyt egyes szervezetek fedőtevékenységének előkészítése, illetve végzése. A békeszerződés tiltotta a hadkiegészítési szervezetek, így többek között a katonai nyilvántartás vezetését is. Az egy évvel korábban szervezett városi (járási) nyilvántartóságok ezt a feladatot végezték, ami már ellentétes volt a békeszerződésben foglaltakkal. Hogy átmentsék a szervezetet és a személyzetet, 1921. április 10-től „átkeresztelték” az apparátust „Járási (városi) statisztikai hivattalá”,⁴² amely a területileg illetékes vármegyei katonai parancsnokság állományába tartozott, de az elsőfokú közigazgatási hatósághoz (járási főszolgabíró, városi polgármester) volt beosztva. A honvédelmi miniszter a rendeletben külön felhívta az érintettek figyelmét arra, hogy „*elnevezésükről azon közigazgatási hatóságok, melyeknél a járási (városi) nyilvántartók jelenleg működnek, bizalmas módon értesítendőek azzal, hogy eddigi ügykörük lényegében nem változott*”.⁴³ A rendelet mellékleteként kiadott szervezeti határozványban lefektetett feladatok felölelték a teljes hadköteles nyilvántartási (növedék, fogyatéék, kiköltözések átvezetése, puhatolások stb.), a tényleges

⁴⁰ HL HM 4208/Eln. 1.-1921.

⁴¹ HL HM 113/Titk-1, HM 151/Vk. hdm. 4.

⁴² HL HM 141/Titk. 1.-1921.

⁴³ Uo.

katonai szolgálatokra történő behívási, a hadiárvák, hadirokkantak nyilvántartási és egyéb, a területi katonai igazgatás körébe tartozó feladatokat. Egy másik rendelettel⁴⁴ a vármegyei katonai parancsnokságok személyzetébe osztották be a lőnyilvántartó tiszteket, lőügyi előadó megnevezéssel.

De a kérdés továbbra is megmaradt: a békeszerződésben meghatározott új törvénycikkek életbe lépésével egy időben a sorozott hadsereg fenntartható-e, vagy azonnal át kell térni a zsoldoshadseregre, a toborzott haderőre? E dilemmában jelentős szerepet kapott az 1898-as évfolyam felváltása, új évfolyamok behívása, amit természetesen a területi katonai igazgatási szerveknek kellett végezniük. A vezérkar több osztálya – az 1., a 10., a 15. és a D – egy április végi tanulmányban erőteljesen szorgalmazta, sőt sürgős és fontos feladatnak minősítette. Csak a vezérkar főnöke – Berzeviczy Béla altábornagy – tanúsított önmérsékletet, és képviselt egy – véleményem szerint – racionális és szakmailag megalapozott álláspontot. Vagyis „...*ha a sorozott hadsereg a [...] megszabott időn túl fenntartható nem volna, az egész időelőtti felváltási akciónak nem lenne semminemű gyakorlati jelentősége sem*”.⁴⁵ A katonai szolgálatukat teljesítő évfolyamok jól kiképzettek voltak, átestek a kötelékkiképzésen is, hadra fogható és összekovácsolt állomány teljesítette katonai szolgálatát. Célzerű volt inkább megvárni a békeszerződésben meghatározott törvénykezések végét, mint megzavarni a csapatok kiképzési ütemét, életét.

A tárgyalások folyamán azonban világossá vált, hogy az Entente nem hajlandó kompromisszumra, a kemény békefeltételek azonnali bevezetésétől nem tekint el. Ezt belátva Belitska Sándor honvédelmi miniszter egy 1921. májusi kormányzói előterjesztésben javaslatot tett a Magyar Királyi Honvédség új, a trianoni békeszerződés várható hatásait is figyelembe vevő hadrendjére, szervezetére. Jól látta: a tárgyalások során folytatott eszmecserek és jelek arra utalnak, hogy „...*Magyarország mai helyzetében nem számíthat arra, hogy a trianoni szerződés katonai rendelkezéseit akár a hadsereg létszáma, akár a szintén előírt beszerzési és felszerelés tekintetében a legfelsőbb tanács javunkra megváltoztatná, ellenkezőleg jogosan tarthatunk attól, hogy a szerződésnek betű szerinti végrehajtását fogják tőlünk is megkövetelni*”.⁴⁶ Ennek megfelelően javasolta, hogy az ellenőrző bizottság beérkezése előtt hajtsák végre az átszervezést a trianoni szerződés 104. pontjának figyelembevételével, ami a 7 vegyesdandár kialakítását jelentette.⁴⁷ Csak azokat a szervezetet javasolta megtartani, amelyekre a 35 ezer fős hadseregnek a kiképzés és a feliasztás szempontjából feltétlen szüksége volt. Ezekon felül minden olyan szervezet feloszlását, illetve más minisztérium keretében való átadását indítványozta, amely nem közvetlenül szolgált ki a hadsereget⁴⁸

A cél világos volt: átszervezni a honvédséget a békeszerződésben foglalt feltételeknek megfelelően; megszervezni a hadsereg működése szempontjából elengedhetetlenül fontos szervezetek rejtését, átadását; valamint a sorozott és kiképzett sorállományt a leghosszabb ideig benntartani. Május 11-én Horthy Miklós kormányzó jóváhagyta az előterjesztést, ami alapján a honvédelmi miniszter azonnal kiadta a szervezési rendeletét. Az átszervezésre igen szűk határidőt szabott: annak befejezési időpontja 1921. május 31. volt. A szervezési rendelet

⁴⁴ HL HM 7125/Eln. 1.-1921.

⁴⁵ HL HM 11038/Eln. 1.-1921. (1209. doboz).

⁴⁶ HL HM 14121/Eln. 1.-1921.

⁴⁷ A tervetben a 8. vegyesdandárt papíron megtartották az összes szervezeti elemével együtt, ami feliasztáskor alakult volna meg.

⁴⁸ HL HM 14121/Eln. 1.-1921.

szerint meg kellett alakítani 7 vegyesdandárt,⁴⁹ 1 önálló huszárezredet, 3 utász zászlóaljat, 1 önálló tüzérsztyált, 1 autó-géppuskás és 1 ágyús osztagot. A hadsereg igazgatási szerveinél 178 fő kapott beosztást. A vegyesdandárok kiegészítési területe egybeesett a körletparancsnokságok illetékességi területével, számozásuk 1-től 7-ig történt, nevük utalt a területileg illetékes körletparancsnokságra.⁵⁰

A katonai körletparancsnokságoknak rendelték alá a vegyesdandár-parancsnokságokat, a katonai körletparancsnokságok pedig előjáró területi hatóságként is működtek.⁵¹ A körletparancsnokságok állományába tartozott 75 tiszt, 1030 fegyvernélküli polgári alkalmazotti⁵² és 291 főnyi személyzet. A fegyvernélküli polgári alkalmazottak közül a 7 körletparancsnokságnál összesen 58 fő a hadköteles nyilvántartással foglalkozott.

A TERÜLETI KATONAI IGAZGATÁS ÁTSZERVEZÉSE

A területi katonai igazgatási feladatokat első fokon a nyilvántartóságok, illetve az „átkezesztelés” után a járási (városi) statisztikai hivatalok, míg másodfokon a vármegyei katonai parancsnokságok látták el. A vármegyei katonai parancsnokságok feladatát – amely szervezetek a felszámolt katonai kiegészítő parancsnokságok helyébe léptek – a honvédelmi miniszter 1920 februárjában pontosította, azonban a békeszerződés rendelkezéseinek hatására feladatukat és szervezetüket újra kellett szabályozni.

A honvédelmi miniszter 1921. májusi rendelettervezetein⁵³ – ami a területi katonai igazgatás átszervezésre vonatkozott – érződött a bizonytalanság, a körülmények újszerűsége. A fedőrendelet kidolgozásához hiányzott a tapasztalat. Például a vármegyei katonai parancsnokságok átalakítására (rejtésére) készülő miniszteri rendelet szövege naponta változott.⁵⁴ A tapasztalat hiányát mutatta az is, hogy olyan „rejtést” akart alkalmazni a rendelettervezet készítője, amin minden igyekezet ellenére világosan látszott a létrehozott szervezet feladata: a hadkiegészítés.

Végül a honvédelmi miniszter az 1921. május 31-vel kiadott rendeletében⁵⁵ megszüntette a vármegyei katonai parancsnokságokat, egyben június 1-jével létrehozta a vármegyei statisztikai hivatalokat. A rendelet tartalma szerint az új statisztikai hivatal a megszűnő vármegyei katonai parancsnokság helyén, a régi személyzettel alakult meg. Ügykörében nagyobb hangsúlyt kapott a hadisírgondozás és a hadirokkantak, hadiárvák ügyeinek kezelése, amivel a valódi feladatukat kívánták leplezni. Létszámuk 7 és 12 fő között mozgott. Ugyanakkor a rendelet 1. számú mellékletében a vármegyei katonai parancsnokságok szervei és működési határozványát adták ki, bár a 3. számú mellékletben már olvasható utalás a parancsnokságok „átpolgárosítására”.

⁴⁹ A Nemzeti Hadsereg 7 vegyesdandárból, vegyesdandáronként 2 háromzászlóaljas gyalogezredből, 1 kerékpáros zászlóaljából, 1 huszárszázadból, 1 háromüteges tüzérsztyálból, 1 aknavető századból, 1 összekötő századból, 1 vonat- és 1 autóosztágból állt.

⁵⁰ Például: „M. kir. szombathelyi 3. vegyesdandár parancsnokság.”

⁵¹ HL HM 15000/Eln. 1.-1921. A nemzeti hadsereg szervezése a trianoni szerződés alapján.

⁵² HL HM 16000/Eln. 1.-1921. A nemzeti hadsereg igazgatásához tartozó szervek átszervezése a trianoni szerződés folytán. A fegyvernélküli polgári alkalmazottakat a „Rangosztályba soroló” és a „Rangosztályba nem soroló” állomány jelölte.

⁵³ HL HM 170/Titk. 1.-1921. és 176/Titk. 1.-1921.

⁵⁴ A rendelettervezetek kavalkádjában végül maga a készítő is csak úgy tudott eligazodni, hogy piros betűkkel a fedőlapra ráírta: „Ez a fedőrendelet.”

⁵⁵ HL HM 176/Titk. 1.-1921.

A rendelet mellékletében határozta meg a honvédelmi miniszter a vármegyei statisztikai hivatalok – illetve az azonos jog- és hatáskörrel rendelkező Budapest Székesfővárosi Statisztikai Hivatal – ügkörét is.⁵⁶ E szerint feladatuk volt a katonai személyi nyilvántartás (nem ténylegesek, hadirokkantak és hadiárvák, hadisírok), állat- és járműnyilvántartás, saját és a statisztikai hivatalokhoz beosztottak ügyeinek intézése, valamint hadtörténeti értékű iratok és anyagok gyűjtése, nyilvántartása. A szervezeten belül egyúttal megtiltották a valódi feladatokra utaló elnevezéseket, például a nyilvántartó osztály, a lónyilvántartó, vagy a felszámoló pótkeret kifejezéseket. A területi katonai igazgatás szervezeti felépítése és alárendeltsége 1921. június 1-jén a következő volt:

I. Honvédelmi Minisztérium

1. Katonai Körletparancsnokság (7)

A) M. Kir. Székesfővárosi Központi Statisztikai Hivatal

a) I–X. ker. Statisztikai Hivatalok

B) Vármegyei Statisztikai Hivatal (22)

a) Járási Statisztikai Hivatalok

b) Városi Statisztikai Hivatalok

Állománytagozódása és elnevezése már a „rejtési” állapotoknak megfelelően történt: a hivatal vezetője VI vagy VII rangosztályba sorolt „főigazgató” (ezredes) vagy „igazgató” (alezredes) volt, illetve a beosztott állomány az aligazgató, főtisztviselő, tisztviselő, illetve a segéd tisztviselő vagy gyakornok megnevezéseket használta. Az apparátus összlétszáma – irodai segédszemélyzet és szolgáló nélkül – 117 tiszt és 136 rangosztályba nem soroló havidíjas volt.

A következő lépés egy fedőrendelet⁵⁷ kiadása volt, amely a vármegyei katonai parancsnokságokat „átpolgárosította”: a parancsnokság katonai állományát a hadsereg fegyver nélküli alkalmazottnak tekintette, szolgálatukat polgári ruhában kellett teljesíteniük. Azonban a rendelet célszerűtlenségére figyelmeztetett véleményében az „Elnöki A” osztály egyik képviselője is, amikor így fogalmazott: „*Maga a cím »Vármegyei Katonai Parancsnokság« nem látszik célszerűnek, mert nyilvánvaló, hogy ilyenél csak katonák lehetnek. Egy katonai parancsnokság élén csak egy katona állhat mint parancsnok, nem pedig egy polgári egyén mint igazgató. Ezt tehát semmiféle nemzet katonája előtt nem bírhat a valószínűség látszatával.*”⁵⁸

Azonban ez a „május hónapi közjáték” nem hozott semmilyen eredményt, hiszen az előírt létszámcsökkentés, valamint az ellenőrző bizottság tiltakozása miatt meg kellett szüntetni a vármegyei katonai parancsnokságokat és a statisztikai hivatalokat. Feladatuk miatt

⁵⁶ A körlet- és vármegyei katonai parancsnokságok elnevezése és székhelye (zárójelben): Budapesti Katonai Körletparancsnokság: Észak-Pesti, Esztergomi (Budapest, Mária Terézia laktanya), Budapest Székesfővárosi Központi Statisztikai Hivatal (Budapest), Jász-Nagykun-Szolnok (Szolnok), Hont-Nógrád (Balassagyarmat); Miskolci Katonai Körletparancsnokság: Heves (Eger), Borsod-Gömör (Miskolc), Zemplén-Abaúj-Torna (Sátoraljaújhely); Debreceni Katonai Körletparancsnokság: Szabolcs (Nyíregyháza), Szatmár-Bereg (Mátészalka), Hajdú-Bihar (Debrecen); Szegedi Katonai Körletparancsnokság: Békés-Arad (Gyula), Csanád (Makó), Csongrád (Szeged); Dél Pesti: Bács-Bodrog (Kecskemét); Kaposvári Katonai Körletparancsnokság: Somogy (Kaposvár), Tolna (Szekszárd), Baranya (Pécs); Székesfehérvári Katonai Körletparancsnokság: Fejér-Komárom (Székesfehérvár), Győr (Győr), Veszprém (Veszprém); Szombathelyi Katonai Körletparancsnokság: Sopron-Moson (Sopron), Vas (Szombathely), Zala (Zalaegerszeg).

⁵⁷ HL HM 16402/Eln. 1.-1921.

⁵⁸ Uo.

– elsősorban a hadirokkantak, a hadiárvaék nyilvántartása, hadisírgondozás – a honvédelmi vezetés úgy ítélte meg, hogy ezeket csak a közigazgatási hatóságokkal együttműködve tudja megoldani, ezért a június 18-i minisztertanácsi döntés értelmében az ügykörök nagyobb hányadát átadták a Belügyminisztériumnak. A honvédelmi vezetés szándéka szerint az új szervezet változatlanul tovább végezte volna a hadkiegészítéssel, toborzással kapcsolatos feladatokat is. Ennek biztosításra a honvédelmi miniszter a belügyminiszterhez intézett átiratában kérte, hogy az ügyek végzésére, a már tájékozott és nagyobb gyakorlati tapasztalattal rendelkező, hasonló feladatot végző, hivatásos katonai személyzetet a legszükségesebb számban továbbra is alkalmazják.⁵⁹ Ugyanilyen tárgyú kérelemmel fordult a munkaügyi és népjóléti, valamint a földművelésügyi miniszterhez is, egyben utasította a körletparancsnokságokat, hogy a belügyminiszteri rendelet kiadásakor azonnal hajtsák végre az ügyek átadását a kijelölt közigazgatási hatóságoknak.

A kormányzat igyekezett a sorozott állományt minél tovább megtartani, egyben a békeszerződés határozatainak végrehajtásából eredő terhek könnyítése céljából haladéktalanul tárgyalásokba kezdett a SZKEB-bel. A kormányzat kompromisszumos ajánlata a véderő-kötelezettség nem azonnali, hanem átmeneti idő alatt történő felszámolását tartalmazta, ami rejtett szándéka szerint további évfolyamok kiképzését, tiszti és legénységi tartalékképzés lehetőségét jelentette. A tárgyalások eredményes lefolytatását, illetve javaslatok alátámasztását olyan statisztikai adatokkal igazolták, amelyekkel bizonyítani kívánták a toborzás eredménytelenségét, egyben szeretnék volna megmutatni a békeszerződésben foglalt toborzott haderő azonnali kialakításának lehetetlenségét is. Egy felmérés szerint 1921. június végéig csak mintegy 5000 fő jelentkezett önkéntes katonai szolgálatra.

Ezzel egy időben a honvédelmi vezetés vizsgálta a honvédség állományarányait is. Megállapítása szerint a hadsereg állományának torz képét mutatta az is, hogy a honvédelmi igazgatásban több mint 11 ezer fő vett részt. E magas létszám csökkentése érdekében az igazgatási szervek megszüntetésére, átadására, illetve létszámcsökkentésre tett javaslatot. Így a hadkiegészítést és nyilvántartást végző szerveket – ami 1105 főt jelentett – átadták a Belügyminisztériumnak, illetve egy további javaslat szerint a katonai körletparancsnokságok átszervezését is fontolóra vették. E szerint megmaradt volna három körletparancsnokság (ami végül nem valósult meg), így újabb 664 fő megtakarítás keletkezett volna. Egyébként az idegen tárcákhoz – igaz, csak névleg – átadott szervek létszáma 4100 főt tett ki. Erre azért is volt szükség, hogy a hadseregnek engedélyezett rendkívül kis összlétszámot messzemenően a csapatok javára fordítsák.

Ebben az évben – 1922-ben – a honvédelmi vezetés törekvéseinek középpontjában az általános védkötelezettség azonnali eltörlése, a 35 ezer főnyi toborzott hadsereg 3 hónapon belüli felállítása, valamint a korosztályok további kiképzési – legénység és tiszti tartalékképzés – lehetőségének összhangba hozása állt. Az elképzelés szerint a honvédség – a kezdetben csak 1/12-ed részben toborzott legénységi állományát, a toborzottak számának fokozatos, minden évben a legénységi összlétszám 1/12-ed részével történő emelése útján – 12 év alatt érné el a teljesen toborzott szintet. A SZKEB kész lett volna elfogadni egy (rövidebb) átmeneti időt, illetve annak beépítését a készülő új honvédségi törvénybe, azonban a Nagykövetek Tanácsa 1921 októberének végén váratlanul mindezt megvétózta,⁶⁰ sőt a meglévő sorozott állomány azonnali elbocsátását, toborzottakkal való helyettesítését követelte. A követelésnek

⁵⁹ HL HM 20709/Eln. 1.-1921.

⁶⁰ HL VKF (Mikrofilm) B/202. (143 fasc. 1999/I-1929.) Adatok a honvédség béke és fr. helyzetéről 1919-től 1931-ig. (Tanulmány.)

a magyar kormány kénytelen volt eleget tenni, amit a honvédelmi miniszter rendeltében úgy szabályozott, hogy 1922. február 20-ig az összes sorozás alapján szolgálatot teljesítő legénységet leszereltette.⁶¹ Az új honvédségi törvény⁶² december 21-ei elfogadása előtt a honvédelmi miniszter kiadta a Nemzeti Hadseregbe önkéntes belépésre szóló felhívását.⁶³ Majd közvetlenül ezután, a december 27-én megjelent körrendeletében⁶⁴ már az új kiegészítési rendszerre való áttérés bevezetéséről rendelkezett.

A meghirdetett toborzással, illetve annak eredményével – az első toborzás alkalmával mindössze 200 fő jelentkezett – a magyar kormányzat a toborzási rendszer életképtelenségét kívánta bizonyítani. Újabb kötérlhúzásba kezdett, ugyanis a Nagykövetek Tanácsa sorozott állomány elbocsátását követelő határozatának azonnali végrehajtása azt eredményezte volna, hogy az ország fegyveres erő nélkül marad.

A Nagykövetek Tanácsának tiltakozása ellenére 1921. december 30-án hatályba lépett a honvédségről szóló 1921. évi XLIX. törvénycikk. A SZKEB azonnal módosító javaslatokat intézett a honvédelmi vezetéshez. Ennek két jól látható súlypontja volt: egyrészt következetesen igyekezett érvényesíteni azt az elvet, hogy a Magyar Honvédséget kizárólag önkéntes jelentkezés útján egészítsék ki, másrészt a 35 ezer fős létszám túllépésének a legkisebb lehetőségét is ki akarták zárni. Ennek megfelelően ragaszkodott a még érvényben lévő, korábban kihirdetett katonai jogszabályok tételes felsorolásához és hatályon kívül helyezéséhez.

A SZKEB által javasolt módosításokat a Nemzetgyűlés gyakorlatilag változtatás nélkül, 1922. február 7-én elfogadta, és ezzel lezárult a Honvédelmi Minisztérium és a SZKEB együttes katonai törvényalkotási munkája. A Magyar Királyi Honvédségnek a trianoni békeszerződésben lefektetett rendelkezései szerinti kialakítása már az új törvények alapján történhetett, amelyet a Szövetséges és Társult Hatalmak által delegált SZKEB felügyelt.

ÖSSZEGRZÉS

A területi katonai igazgatási szervek megalakítása 1919-ben a szegedi ellenforradalmi kormány, pontosabban Horthy Miklós fővezérré történő kinevezése után vette kezdetét. A szervezés alapját az Osztrák–Magyar Monarchia területi beosztása képezte, bár igen rövid idő alatt megkezdték annak átalakítását. Oka elsősorban a békefeltételek megismerése volt, illetve az a törekvés, hogy a haderőt, annak kiszolgáló, illetve kiegészítő szervezetét átmentse a békeszerződés aláírása utáni időkre. Ennek érdekében történtek a gyors átszervezések, átnevezések és egyes szervezetek úgynevezett átpolgárosítása.

Vizsgálva a területi katonai igazgatási szervezetek ténykedését, jól nyomon követhető feladatuk és munkavégzésük lényege: a haderő személyi szükségletének, a feltételeknek a biztosítása a hadsereg alaprendeltetéséből adódó feladatainak a végrehajtására. Külön kiemelném azokat a különleges körülmények között végzett feladatokat, amelyek a békeszerződés rendelkezéseinek megismerésétől a területi igazgatási szervezetek – a körletparancsnokságok kivételével – megszűntetéséig terjedtek. A honvédelemről szóló törvénycikk véglegesítése után megszűntek azok a szervezetek, amelyek a haderő kiegészítését és a hadkötelesek nyilvántartását nyíltan végezhetnék volna, a rejtett szervek viszont nagyon alacsony

⁶¹ HL HM 1603/Eln. 1.-1922.

⁶² A magyar királyi honvédségről szóló 1921. évi XLIX. törvénycikk.

⁶³ HL HM 30940/Eln. 15.-1921.

⁶⁴ HL HM 37976/Eln. 15.-1921.

hatékonysággal végezték az ezzel kapcsolatos feladatokat. Mindez kihatott a személyi és tárgyi szükségletek biztosítására, minőségére is.

Ugyanakkor jól tanulmányozható a katonai közigazgatás lényege. 1919 közepétől – ha rövid időre is – két kormány is működött. Nem volt világos, hogy kinek a kezében van a közhatalom, rendelkezéseinek egyik kormány sem tudott maradéktalanul érvényt szerezni. A központi hatalom gyengeségéhez az is hozzájárult, hogy egyik sem rendelkezett fegyveres erővel. Ezt a helyzetet használta ki Horthy Miklós, amikor függetlenítette magát mindkét kormánytól és megszervezte a Nemzeti Hadsereget. Ahogy emlékirataiban leírja: „*A nemzeti hadsereg képviselte az államhatalmat.*”⁶⁵ Ennek az elvnek a figyelembevételével látott hozzá a polgári közigazgatás újjászervezéséhez, a helyi közigazgatás kialakításához. A körletparancsnokok mellé úgynevezett *közigazgatási megbízottakat*, majd később kormánybiztosokat nevezett ki, akik a közigazgatási feladatokat hajtották végre. A kormánybiztosok 1919. augusztus közepétől 1920. július végéig működtek, kezdetben – mintegy három hónapon keresztül – a budapesti kormánytól teljesen függetlenül. „*Habár a mai viszonyok semmi esetre sem tekinthetők hadiállapotnak, még sem lehet őket azonosoknak venni valóságos békeállapotokkal*”⁶⁶ fogalmazott az 1919. szeptember 14-i rendeletében Horthy Miklós, a Nemzeti Hadsereg fővezére.

Bár hadiállapot nem volt a meg nem szállt területeken, a kormánybiztosok, illetve a katonai körletparancsnokságok ténykedésére jellemző volt a polgári közigazgatás szoros felügyelete, a katonai érdekek előtérbe helyezése.⁶⁷ Működésük az új polgári közigazgatás kiépítéséig és megbízható működésük kezdetéig tartott.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1921. évi XXXIII. törvénycikk az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákiával 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről. <https://docplayer.hu/26050432-1921-évi-xxxiii-torvenycikk.html>

1921. évi XLIX. törvénycikk a m. kir. honvédségről. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92100049.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D39>

Földesi Ferenc: *Volt egyszer egy hadköteles nyilvántartás...* Új Honvédségi Szemle, 2005/11.

Hadtörténeli Levéltár iratanyagai.

Hetés Tibor – Morva Tamásné: *Csak szolgálati használatra! Iratok a Horthy hadsereg történetéhez 1918–1938.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 1968.

Horthy Miklós: *Emlékirataim.* Európa–História, Budapest, 1990.

Karsai Elek: *Kormánybiztosok hatásköre és tevékenysége az ellenforradalmi rendszer első hónapjaiban.* Levéltári Közlemények, 1955/5.

⁶⁵ Horthy Miklós: *Emlékirataim Európa–História,* Budapest, 1990, 133.

⁶⁶ Hetés–Morva: i. m. 197., 46. irat, Fővezérségi tájékoztató.

⁶⁷ Lásd bővebben Karsai Elek: *Kormánybiztosok hatásköre és tevékenysége az ellenforradalmi rendszer első hónapjaiban.* Levéltári Közlemények, 1955/5.; Vargyai Gyula: *Katonai közigazgatás és kormányzói jogkör. Közigazgatási és Jogi Kiadó,* Budapest, 1971., illetve Vargyai Gyula: *Magyarország a második világháborúban (összeomlástól összeomlásig).* Korona Kiadó, Budapest, 2001.

Rainer Pál: *A przeworski vasúti hídtól a trianoni palotáig, Trianontól Veszprémig. Dr. vitéz szilvágyi Benárd Ágost és veszprémi kapcsolatai.* Veszprémi Szemle, 2011/1.

Szervi határozványok a m. kir. honvéd kiegészítő parancsnokságok számára. Pallas, Budapest, 1913.

Vargyai Gyula: *Katonai közigazgatás és kormányzói jogkör.* Közigazgatási és Jogi Kiadó, Budapest, 1971.

Vargyai Gyula: *Magyarország a második világháborúban (összeomlástól összeomlásig).* Korona Kiadó, Budapest, 2001.

Vizi László Tamás: *A sérelmi politizálástól a nemzeti összetartozásig – Trianon, revízió, határkérdés, nemzetegyesítés (1920–2010).* L'Harmattan, Budapest, 2016.

Vizi László Tamás: *A trianoni ceremónia.* Emlékeztető, 2017/1–2.

A Zrínyi Kiadó újdonsága

Görgei Artúr válogatott írásai

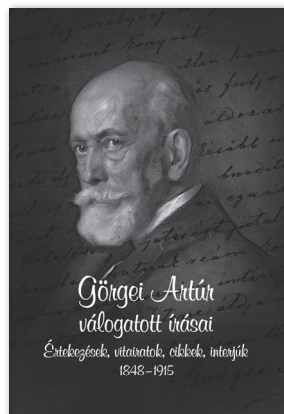
Értekezések, vitairatok, cikkek, interjúk 1848–1915

Válogatta és sajtó alá rendezte:
dr. Hermann Róbert

Görgei Artúr az 1848–1849. évi forradalom tábornoka, egy ideig hadügyminisztere és a hadsereg főparancsnoka volt. A tábornok német nyelvű emlékiratai 1852-ben Lipcsében láttak napvilágot, ám magyar fordításuk csak 1911-ben, majd 1988-ban került az olvasóközönség elé.

A Görgei Artúr születésének 200. évfordulójára megjelent kötet közreadja a tábornok 1848-ban befejezett kémiai doktori értekezését, 1848–1849-es kiáltványait, beszédeit, 1861–1881 közötti hírlapi cikkeit és folyóiratokban megjelent tanulmányait. A kötetben olvashatók még a tábornokkal 1884 és 1915 között készített interjúk, valamint azok az önéletrajzi jellegű levelek, amelyekben pályafutására, illetve 1848–1849 egyes szereplőire vonatkozó emlékeiről ír.

Zrínyi Kiadó, 2018

További információk, vásárlás: shop.hmzrinyi.hu/

B. Stenge Csaba:

A „VÍZKERESZTI CSATA” – CSEHSZLOVÁK–MAGYAR HATÁRINCIDENS MUNKÁCSNÁL 1939. JANUÁR 6-ÁN (1.)¹

ÖSSZEFOGLALÓ: 1938 októbere és 1939 márciusa között a magyar–csehszlovák viszony a magyar területi revíziós törekvésekkel párhuzamosan rendkívül feszültté vált. Ennek következményeként számos határincidensre is sor került a két ország között, amelyek közül a legsúlyosabb Munkácsnál zajlott le, 1939. január 6-án. A tanulmány első része ennek a határincidensnek az eseménytörténetét és résztvevőit mutatja be.

KULCSSZAVAK: határincidens, vízkereszti csata, magyar–csehszlovák feszültség, revízió, Kárpátalja, Munkács, Oroszvég, térképhelyesbítő, szabadcsapatok, Rongyos Gárda, Kárpáti Szics

BEVEZETÉS

Az 1938 októberétől 1939 márciusáig terjedő időszakban a feszült csehszlovák–magyar viszony egyik következményeként több súlyos határincidensre is sor került a két ország reguláris erői között.² A feszültségek csak részben csillapodtak az 1938. november 2-ai első bécsi döntést követően. Az ekkor meghúzott határvonalat a magyar katonai-politikai vezetés Kárpátalja viszonylatában ideiglenesnek tekintette, mivel a terület egészére igényt formált. Az első bécsi döntéssel visszatért két legnagyobb kárpátaljai várost, Ungvárt és Munkácsot az ekkor kijelölt határok ráadásul katonai szempontból is exponált helyzetbe hozták, mivel az őket uráló környező magaslatok csehszlovák kézben maradtak. Munkácsot ráadásul csak egy viszonylag szűk folyosón keresztül lehetett megközelíteni délnyugat felől.

Kárpátalján a feszültség november közepétől is folyamatosan fennmaradt, és a két város térségében gyakoriak voltak az átlövések. Ezek alapján nem meglepő, hogy az adott periódus legsúlyosabb, legnagyobb erők részvételével lezajló, legtöbb halálos áldozatot követelő és legjelentősebb anyagi károkkal járó határincidense is Munkácsnál zajlott le, 1939 januárjában. Ennek során a támadó csehszlovák erők rövid időre elfoglalták a város-tól közvetlenül északra, a Latorca jobb partján fekvő Oroszvég és Klastromalja községek egy részét is. (Oroszvég – amelyet egy stratégiai jelentőségű híd köt össze Munkáccsal – a mellette fekvő, egy utca mentén ekkorra gyakorlatilag vele már egybenőtt Klastromaljával együtt a demarkációs vonal magyar oldalára esett. Ma már mindkét – ekkor még különálló, bár részben már elővárosnak tekintett – falu Munkács város része.)

¹ A tanulmány az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíjának támogatásával készült.

² A két ország reguláris erői közötti négy legjelentősebb, 1938 októberétől decemberéig lezajlott határincidensről lásd részleteiben B. Stenge Csaba: Súlyos határincidensek Csehszlovákia és Magyarország között 1938 október–decemberében. I. Seregszemle, 2017/2., 128–145. B. Stenge Csaba: Súlyos határincidensek Csehszlovákia és Magyarország között 1938 október–decemberében. II. Seregszemle, 2017/3–4., 106–119.

Nemzetközi részről is messze ez a határincidens kapta a legnagyobb figyelmet.³ Ennek fő okait kutatva érdemes kiemelni, hogy mindkét fél részéről számottevő erőket vetettek be, és mindkét oldalnak számos halálos áldozata volt, az incidens ráadásul egy jelentős város térségében zajlott. A tüzéség és a páncélgépkocsik bevetését is dokumentálták: számos fotó készült a csehszlovák tüzéségi tűzben megsérült középületekről, valamint egy filmfelvétel is megörökítette a magyar területen maradt, zsákmányul esett csehszlovák páncélgépkocsit.⁴

A határincidensben mindkét oldalról a reguláris mellett irreguláris erők is részt vettek.

Jelentősége és nemzetközi visszhangja ellenére a munkácsi határincidens története részleteiben mindmáig feldolgozatlan. Jelen tanulmány ezt a hiányosságot igyekszik megszüntetni, mindkét oldal forrásait felhasználva, a katonai aspektusokra koncentrálva.

A RÉSZT VEVŐ FELEK

A csehszlovák támadók fő ereje a Kárpátalján állomásozó csehszlovák 12. gyaloghadosztály 36/I. zászlóaljának (parancsnok: Bohumír Mařík százados⁵) 1. (parancsnok: Jiří Mácha százados) és 2. százada (parancsnok: Jaroslav Řiha főhadnagy) volt. A támadásban részt vett még az államvédelmi őrség⁶ 37. zászlóaljának (parancsnok: Ota Francl alezredes) egy több szakaszerejű harccsoportja a zászlóalj beregrákosi századának állományából. Az akciót közvetlenül támogatta Jiří Častalovic szakaszvezető vezetésével egy három Tatra OA vz. 30 páncélgépkocsiból álló szakasz is a 2. gépesített felderítőosztály állományából (amely a csehszlovák 12. gyaloghadosztály alárendeltségében volt). Ezenfelül a támadócsoport számottevő tüztámogatást kapott a 12. tüzérezred Munkácstól északra állásban lévő 5. ütegetől (parancsnok: Vilém Svoboda hadnagy).⁷

A Munkács elleni támadásban a csehszlovák reguláris és irreguláris erők mellett néhány ukránofil terrorista is részt vett. Ők a Kárpáti Szics⁸ tagjai – esetleg néhányan csak szimpatizánsai – voltak, és feltehetően opportunistá módon csatlakoztak az akcióhoz a heves

³ A teljesség igénye nélkül három kontinensről idézek néhányat, ezzel a határincidenssel kapcsolatos írást korabeli napilapokból. A brazil *Folha Da Noite* 1939. január 6-ai délutáni 3. (14 óras), 4. (16 óras), valamint 5. (18 óras) kiadása is címlapon, fő hírként hozta az eseményeket. A *The Sydney Morning Herald* 1939. január 7-ei számának 17. oldalán számolt be az incidensről. A francia *Le Temps* 1939. január 7-ei számának 8. oldalán, majd a január 8-ai számának 2. oldalán még részletesebben számolt be az eseményekről.

⁴ Lásd erről a Magyar Világhíradó 777. adását. <http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=3141> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 12.)

⁵ Mařík pontos rendfokozata štábní kapitán volt, ez a csehszlovák haderőben 1921-ben bevezetett, és 1954-ig létező rendfokozat a százados (kapitán) és az őrnagy (major) között helyezkedett el, magyar – illetve általánosságban nemzetközi – megfelelő nélkül (nem vezérkari rendfokozatról van szó). A korabeli magyar katonai forrásokban általános a szó szerinti „törzskapitány” fordítás alkalmazása, ez azonban a mai olvasó számára értelmetlen, ezért annak használatától eltekinttem.

⁶ Az 1936 őszétől 1939 tavaszáig létező csehszlovák államvédelmi őrség (stráž obrany státu, SOS) területi alapon szervezett zászlóaljai határvédelmi és rendvédelmi feladatokat láttak el (legfontosabb feladatuk a határvédelem erősítése volt). Állományukba integrálták az adott térség csendőri, pénzügyőri és rendőri erőit. Megerősítésükre esetenként katonai alakulatokból is vezényeltek hozzájuk alegységeket. A szervezetről részleteiben lásd Jaroslav Beneš: *Stráž obrany státu 1936–1939*. Dvůr Králové nad Labem, FORTrprint, 2007.

⁷ Július Baláz – Ivan Urmínský: *Incident u Mukačeva 6. ledna 1939* (dokumenty k československo–maďarskému konfliktu) Ročenka VHA 2007, Ministerstvo obrany ČR, Praha, 2008, 23–27.

⁸ A Kárpáti Szics 1938. november 9-én Huszton megalakult paramilitáris szervezet volt. Kemény magját a Galiciából illegálisan beszivárgó radikális ukránok alkották. Kiképzését és felszerelését a Harmadik Birodalom támogatta (az ukrán radikálisokat a németek nem egy független ukrán állam létrehozásának céljával támogatták, hanem Lengyelország, majd a Szovjetunió bomlasztásának, gyengítésének okán). A szervezet fellépett

tűzharc kitörése után, mivel a csehszlovák erőkkel való konkrét, tervezett együttműködésre utaló adatokat jómagam nem találtam. Közülük hárman klastromaljaiak voltak, akik Tyahur Mihály vezetésével vettek részt a harcban. A Kárpáti Szicsnek ekkor mintegy 10-12 aktivistája volt Klastromalján. (Hasonló részletadatokat Oroszvégről sajnos nem tudtam feltalálni, bár érdemes megemlíteni, hogy egy honvédségi jelentés szerint civil ruhás fegyvereseket csak Oroszvég nyugati részén észleltek, Klastromalján nem.) Tyahur Mihály egyik társa testvére, Tyahur Miklós volt, aki később, az 1939. március közepi, Kárpátalja visszacsatolásával kapcsolatos harcokban súlyosan megsebesült az Ung völgyében.⁹

Magyar oldalról a határincidensben részt vevő alakulatok közül a legnagyobb létszámú és harcértékű a 33/III. honvéd gyalogzászlóalj volt (parancsnok: Hegedüs László alezredes, aki egyben városi honvéd állomásparancsnok is volt). A zászlóaljat Munkácson három lak-tanyába helyezték el, öt további laktanya őrzéséről gondoskodott, valamint a város közvetlen biztosítását is ellátta, külső szállásorségekkel. Létszáma ekkor 13 tiszt és 501 főnyi legénység volt, akik közül 2 tiszt, a legénységi állományból pedig 154 fő szabadságát töltötte (a sok szabadságolásra a január 6-án ünnepelt ortodox karácsony miatt került sor). A harcban a tiszti állományból 6 fő, a legénységből 141 fő vett részt.¹⁰ A másik Munkácson állomásozó csapattest a 6/10. határbiztosító-század volt (parancsnok: Szentistvány Jenő határőr őrnagy), a nevében is jelzett határbiztosító feladattal a demarkációs vonal mentén.

A városi rendőrség (parancsnok: dr. Árvay Adorján rendőrkapitány) szintén részt vett az összecsapásban: állományából mintegy két tucat fő vett részt tevőlegesen a harcban. A rendőrök villámgyorsan reagálva, kiemelkedő bátorsággal és hatékonysággal küzdöttek, saját véres veszteség nélkül.¹¹

Szervezetszerűen Munkács városában állomásozott még a Térképhelyesbítő Igazgatóságának (szabadcsapatok, Rongyos Gárda) egy nyolcfős osztaga is (parancsnok: Csapó F. József, helyettese: Koncz József),¹² amely a nap folyamán erősítéseket kapott a Kárpátalján állomásozó más osztagaiktól is (Beregardó, Tiszaújlak, Szernye), így összességében 97 térképhelyesbítő ért el Munkácsra január 6-án (ennek a létszámnak mintegy harmada vett részt tevőlegesen a harcban).¹³

Munkács város *ad hoc* felállított nemzetőrségét szintén mobilizálták január 6-án (parancsnok: Szabó László). A nemzetőrség állományába reggeltől folyamatosan jelentkeztek

⁸ (*folyt.*) a felső-Tisza-vidéki magyarság ellen. 1939 márciusában a bevonuló magyar haderő mellett a kivonuló csehszlovák rendvédelmi erőket is megtámadták. Az ekkor még mindig alacsony szervezettségű és kiképzési szintű, gyengén felszerelt, jelentős részben motiválatlan állománnyal rendelkező szervezet harcértéke igen csekély volt.

⁹ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár Beregszászi Levéltára (továbbiakban: KTÁL) 1534.1.150. A korabeli magyar katonai források és civil sajtó konkrétumok nélkül említette ukrán terroristák részvételét a harcokban. Ezzel kapcsolatos közvetlen bizonyítékot jómagam nagyon sokáig nem találtam, míg végül a hivatkozott helyi közigazgatási iratanyagban rá nem bukkantam erre a konkrét, neveket is tartalmazó, egyértelmű forrásra. A civil ruhás fegyvereseket Oroszvég nyugati részén említő magyar katonai jelentést lásd HM HIM Hadtörténelmi Levéltár (továbbiakban: HM HIM HL) Vkf. 1939. 1. oszt. 3399/eln.

¹⁰ HM HIM HL Vkf. 1939. 1. oszt. 3113/eln.

¹¹ A munkácsi rendőrség részvételéről a határincidensben lásd bővebben B. Stenge Csaba: A munkácsi rendőrség defenzív és offenzív harcászati alkalmazása Kárpátalján 1939-ben. Rendvédelem-történeti Füzetek, XXV. 2015, 109–115.

¹² HM HIM HL Vkf. 1939. 5. oszt. 80.710/20/eln.

¹³ HM HIM HL Vkf. 1939. 1. oszt. 3113/eln.

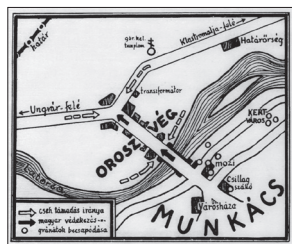
szolgálatra a helyi polgárok: több mint ötszáz fő (köztük például sok vasutas).¹⁴ Részleges felfegyverzésük napközben történt meg a helyőrség készletéből átadott 70 és a térképhelyesbítők által átadott 130, összesen 200 darab puskával. A nemzetőrök közül csak néhányan vettek részt tevőlegesen a harcban, bár közöttük több olyan rendkívül bátor oroszvégi férfi is volt, aki a lövések zajára fegyvertelenül futott a harc színhelyére. A nemzetőrök zöme objektumvédelmet látott el, készütséget adott, illetve házakat és kerteket fésült át.¹⁵

A honvédség részéről erősítésként kora délelőtt még befutott Beregszászról tehergépkocsi-szállítással a 12/4. gyalogszáhad (parancsnok: Molnár Andor főhadnagy), amely a harcban is aktívan részt vett. (14 óra után az egész, Kanabé Sándor alezredes vezette 12/II. zászlóalj beérkezett Munkácsra, de a zászlóalj délután beérkezett részei a harcban már nem vettek részt.)

Volt még rajtuk kívül néhány önkéntes résztvevő helyi diák is, köztük a munkácsi állami gimnáziumba járó 17 éves Sztreha Lajos.¹⁶ Ők segítettek, amiben tudtak, de a diákoknak fegyvert nem adtak, a harcban való közvetlen részvételüket nem engedték.

A HATÁRINCIDENS ESEMÉNYTÖRTÉNETE¹⁷

A magyar fegyveres erők közül a 6. határőrkerület 10. határbiztosító századának 37. őrsé állomásozott Oroszvég és Klastromalja belterületén, laktanyájuk a klastromaljai iskolaépületben volt. A laktanyában mintegy 15 fő tartózkodott 1939. január 6-án Süveges György törzsszázlós, őrsparancsnok parancsnoksága alatt. Az őrs összesen három, négy-négy fős útbiztosító őrséget látott el a falvak szélén, megfigyelő feladattal (tehát az őrs összesen mintegy 27 fővel volt jelen a községekben e napon). Ezek az őrségek a kivezető utaknál álltak, állományukból beosztás szerint mindig két fő volt figyelőben, ketten pedig pihentek. A három járőr közül egy Oroszvég nyugati szélén, az Ungvár felé vezető úton, egy másik Klastromalja északi szélén, a lókai úton, míg egy harmadik Klastromalja keleti szélén járőrözött. A támadás kezdetén a csehszlovák erők a Klastromalja keleti szélén álló, 3. útbiztosító őrséget próbálták meg kiemelni, ezt érte az első támadás 3 óra 45 körül. Az útellenőrző járőr parancsnoka Gerzsenyi Zoltán őrzetető volt, akit felváltása után, pihenőjéből az egyik szolgálatban lévő

Az 1939. január 6-ai határincidens helyszínrajza

Forrás: *Magyar Katonaújság*, 1939. január 15., 4.

beosztottja hívott ki az őrsosztra, mert szokatlan eseményeket észlelt. Itt Gerzsenyit a szolgálatban lévő Hacska János és Filep Ferenc határőrökkel együtt csellel elfogták a magyar területre meglepetésszerűen betörő csehszlovák erők (közben az ellenállni próbáló Hacska fején és felsőtestén puskatussal súlyosan megsebesítették). Tervük az őrség zajtalan kiemelésére azonban kudarcot vallott. A járőr negyedik, pihenőben lévő tagja, Deák Gyula tartalékos határőr a dulakodást meghallva előjött. Legalább négy csehszlovák katona szinte egyszerre nyitott rá tüzet, s velük tűzharcba bocsátkozott. Deák 3-4 lövést tudott leadni, mert hamarosan tüdőlövést kapott, és súlyosan megsebesült (sebesülését szerencsére túlélte, és a Magyar Kis Ezüst

¹⁴ KTÁL 1553.1.44, 1553.4.11, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL) K 428. MTI Napi tudósítások. 1939. január 7. 14 óra 50 perc.

¹⁵ KTÁL 1553.4.11.

¹⁶ Új munkácsi legenda. *Magyar Katonaújság*, 1939. január 15., 5.

¹⁷ Amennyiben a forrás külön nincs jelölve, az események ismertetése a következő két, részletes jegyzőkönyvön alapszik: HM HIM HL Vkf. 1939. 1. oszt. 3113/eln, 3399/eln.

Vitézségi Éremmel tüntették ki).¹⁸ Az itt kitört tűzharc nagyon fontos momentum volt, mert ez riasztotta fel a másik két ütellenőrző járőrt, illetve részben a térségben lévő magyar katonai és rendvédelmi erőket is, és ez tette lehetetlenné a csehszlovák erők meglepetésszerű, mély betörését magyar területre.

Gerzsényi Zoltán határőr őrzető, járőrparancsnok így emlékezett a támadás megindulására és az általa vezetett járőr három tagjának fogságba esésére: „1 h 30-kor felváltottak engem, mint figyelőt, ami után bementem a pihenőszobába lefeküdni. Kb. 2 h 30-kor¹⁹ bejött hozzám Hacsá János hő. azzal, hogy menjek ki, és nézzem meg, mit akarhatnak a cseh fináncok és rendőrök, mert kettő közülük idegen, és snapszal akarják megkínálni a hő.-öket, ami gyanút ébresztett benne. Én kimentem az álló járőrhöz, és kérdeztem, hogy mit csinálnak itt, mire a két idegen finánc közül az egyik azt mondta, hogy ne haragudjak, de neki ma névnapja van, és kicsit ittak, és engedjem meg, hogy a hő.-ök is ihassanak egy kis snapszot. Erre én tiltakoztam ez ellen és megjegyeztem, hogy most szolgálatban ezt nem lehet megengedni, majd holnap nappal. Többszöri kérésükre azonban megengedtem végül, hogy egy kis stampedlivel köszöntsék fel. Ekkor világosság gyűlt ki a szomszédos kocsmában, mire én elmentem a kocsmához, hogy miért van ott világosság. Alighogy ott benéztem az ajtón, egyszerre nagy mozgolódás támadt körülöttünk, majd észrevettem, hogy három irányból katonák közelednek felénk, lehetek vagy 30-40 fő. Nem telt belé fél perc sem, hirtelen előtört a kolostor²⁰ felől két páncélgépkocsi, majd ezek megálltak a saját katonáik előtt. Én ebben a pillanatban be akartam ugrani az őrkunyhó mögé az udvarba, azonban amint hátrafordultam, egyszerre kb. 6-an megragadtak hátulról úgy, hogy már nem tudtam elszabadulni. Ugyanakkor láttam, hogy Filep Ferenc hő. puskáját lövéshez kész helyzetbe fogta, azonban a következő pillanatban ő is és Hacsá János hő. is körül volt véve egy csomó embertől, majd előbb Filep hő.-t, utána pedig engem tuszkoltak hátra a trafikbódéhoz. Hacsá hő. nem akart engedni az erőszaknak, amit elért, abba belekapaszkodott, és valósággal verekedett az őt elfogni akarókkal, mire valóságos dulakodás keletkezett, miközben Hacsát ütötték-verték, majd végül őt is odahozták a bódéhoz. Még mielőtt Hacsát odahozták volna, úgy nekem, mint Filep kezét megbilincseltek. Már elfogatásunk alatt megindult a két pc. gk. Oroszvég felé. Eközben hallottam egy lövést, de hogy azt ki adta le, azt megállapítani nem tudtam. Annyit meg tudtam állapítani, hogy magyar oldalról jött a lövés, és lehetséges, hogy akkor lőtték meg Deák Gyula hő.-t. Amíg a trafikban fogva tartottak, láttam, hogy a cseh katonák közül egy csoport a pc. gk. után megindult Oroszvég felé, a többi kb. 20-30 fő ott lefeküdt, és fegyverét lövéshez készen tartotta, sőt, vagy 10 lövést le is adtak. Ezután bennünket hátrakísértek a Kolostorba, és kb. 8 h 30-ig ott őriztek. Itt láttam, hogy a Kolostor egyik ablakából golyószórával kilőttek Oroszvég és Munkács irányában. Innen hátravittek egy közeli faluba, majd autóra raktak és egyenesen Szolyvára²¹ vittek.”²²

Miután a három járőrt elfogták, kelet felől két páncélgépkocsi és négy tehergépkocsin szállított 80-100 főnyi gyalogság tört be Klastromaljára. A támadók egy része a lónyai úton, az ott álló útbiztosító őrség hátába támadott, akik azonban felfigyeltek a lövésekre, és harcolva vissza tudtak húzódni délnyugati irányban. A másik támadócsoport nyugati irányban tört

¹⁸ HM HIM HL Kitüntetések gyűjteménye (továbbiakban: HM HIM HL Kit.) 1. doboz, 154. sz.

¹⁹ Ez az időpont nem egyezik az egyéb forrásokban szereplőkkel. Feltehetően elírás, és valójában 3 óra 30.

²⁰ A középkori alapítású, Munkács melletti, Klastromalja feletti Csernek-hegyen álló Szent Miklós-kolostor kárpátaljai ruszinság számára kiemelkedő jelentőséggel bír mind a mai napig.

²¹ Szolyván települt a csehszlovák 12. gyaloghadosztály parancsnoksága.

²² HM HIM HL Vkf. 1939. 1. oszt. 3399/eln.

előre, Oroszvég felé, közben az őrs laktanyáját is rövid időre elfoglalták, amelynek őrsége harcolva visszahúzódott a túlerő és a páncélgépkocsik elől. (A laktanyát és a postát a csehszlovák erők részlegesen kifosztották.) Ezzel egy időben az Oroszvég nyugati kijáratánál lévő harmadik útelellenőrző járőrt is támadás érte délnyugati irányból, a Latorca és a demarkációs vonal közötti területről, és a lövésekre már szintén felfigyelő, ezért készültségben lévő őrsöt a támadók a híd felé szorították vissza. Itt a csehszlovák erők szintén 80-100 fővel támadtak, később pedig további erők csatlakoztak hozzájuk.

A klastromaljai és oroszvégi eseményeket a Latorca bal partján álló VI. külső szállásőrség is észlelte, amely azonnal jelentést küldött a VII. külső szállásőrségnek (amely szintén a Latorca bal partján, a Latorca híd munkácsi hídfőjénél állomásozott). Ez a jelentést a tüzérlaktanya ügyeletes tisztjéhez, dr. Füsti Lajos címzetes zászlóshoz továbbította, aki 4 óra 05-kor riadóztatta a helyőrséget, és a laktanya készültségét (12 főt) a parancsnoksága alatt a Latorca hídjához vezette. A riadó elrendelése után a helyőrség parancsnoka, Hegedűs alezredes a felriasztott erőket részenként és csoportonként rendelte ki a Latorca hídjához. Erre feltehetően azért így került sor – a nagyobb, jelentősebb harcértékű, összefogott erők hatékonyabb egyidejű bevetése helyett –, mert a pontos helyzet tisztázatlan volt, és a városon belüli, szétszórtan elhelyezett erők összefogásán túl a városon kívül lévő erősítések beérkezésére is várni kellett. A parancsnok viszont meg akarta akadályozni a betörők további előrenyomulását, de a már harcban álló, nagyobb nyomás alatt álló alegységeket sem akarta magára hagyni Oroszvégen és Klastromalján.

Füsti zászlós osztaga 4 óra 10-kor érte el a Latorca hídját, amelyen átkelve azonnal megkezdte előrenyomulását az Oroszvég központjában lévő útvilláig, miközben néhány fő térképhelyesbítő is csatlakozott hozzájuk.

Az első katonai erősítéssel párhuzamosan a városi rendőrség is megérkezett Oroszvégre. A befutó hírek nyomán a Latorca hídtól mindössze 200 méterre, a Rákóczi-kastélyban lakó városi rendőrparancsnok, Árvay kapitány 4 óra után pár perccel riadót rendelt el, és egyben útba indította Joó Kálmán szolgálatvezető rendőr tiszthelyettest a városházi rendőrőrszoba legénységével Oroszvégre.

A Magyar Arany Érdemkereszttel kitüntetett Joó Kálmán a rendőrségi jelentés szerint *„halált megvető bátorsággal rohant át az erősen tűz alatt tartott Latorca hídján, és vette fel a harcot a cseh támadókkal. Teljesen harcszerűen, a helyzetnek megfelelő, legcélszerűbb beosztással vezetett, és irányította az alája rendelt osztagot”*.²³

Közben Füsti zászlós kis harccsoportja az útvillánál lévő oroszvégi benzinkútnál összecsapott egy rájuk tüzet nyitó csehszlovák felderítő harccsoporttal a 36/1. század állományából. A pillanatok alatt közelharccá fajuló helyzetben a csehszlovák harccsoport két halottat és egy foglyot veszített, majd sietve visszavonult. A két itt elesett csehszlovák katona közül az egyiket, František Vystrčil gyalogost a fennmaradt források összevetése alapján valószínűleg Szerencsi János tartalékos tizedes, golyószórós rajparancsnok (33/8. század, I. szakasz) lőtte le, aki nagyon kiszolgáltatott helyzetben, az úttest közepén vett fel tüzelőállást és nyitott tüzet a támadócsoportra, mindössze mintegy 30 méteres távolságból. A másik csehszlovák katona, Eliáš Kolačuk gyalogos a térképhelyesbítő osztag tagjai által rádobott kézijgránátok robbanásai következtében esett össze – a magyar csoport tagjai azt hitték, holtan. Ő azonban csak eszméletét veszítette, és – a légnyomáson túl – csak kisebb szilánksérüléseket szenvedett

²³ KTÁL 1553.4.26. A nap eseményeihez kötődő pontos időpontok sajnos számos esetben hiányoznak, és így nem mindig lehet feloldani bizonyos ellentmondásokat. Az első rendőrcsoportot a legkorábbi átkelőként jelzik egyes visszaemlékezések, viszont a legkorábbi időszakban a Latorca hídjá még nem állt erős tűz alatt.

a fején. Az ezt követően magához térő és talán bódult állapotában a helyzetét egyből felmérni képtelen, ezért kézigránátjáért nyúló Eliáš Kolačukot az ekkor már mellette álló Balogh László nemzetőr – civilben oroszvégi borbélysegéd – szúrta mellkason a kezében lévő szuronyos puskával. A Magyar Bronz Érdemkereszttel kitüntetett Balogh 1939. január 11-én a Városháza kistermében a következőket mondta el a vele készült kihallgatási jegyzőkönyvben a harcban való részvételéről: „*Péntekre virradó hajnalban futólépésben érkeztem az oroszvégi benzinkúthoz, ahol Czenki fhdgy.,²⁴ Zách szds.²⁵ és Gorondi zászlós²⁶ urak, valamint Súlyom őrmester úr már ott állottak a két cseh katona holtteste mellett. Zách százados úrtól kaptam egy fegyvert, miután azonban az rossz volt, elvettem a lelőtt cseh katona fegyverét, és ezzel Gorondi (Rozs) zászlós úr parancsára ott helyezkedtem el tüzelőállásban. A mellettem fekvő egyik cseh katona feléledve zsebébe nyúlt, és kézigránátját ki akarta dobni, mire én ebben megakadályoztam. Eközben a hid felől katonaságunk kétoldalt az árokban felfejlődve siettek a benzinkúthoz, akik közül Szabó István gyalogost egy golyószóróval, Rostás Elemér gyalogost pedig egy puskával mellém állítottam, és megkezdtük a tüzelést az Ungvár felé vezető útra. Tüzelés közben elfogtunk egy cseh katonát, akit azonnal beszállítottunk a laktanyába. Innen Zách százados úr parancsára átmentem a hid oroszvégi hídfőjéhez, és ott Strausz Emil, Havér Béla és más nemzetőrökkel bevonultunk a Fuchs féle udvarba. [...] innen szállítottam el harmadmagammal Naményi fhdgy.²⁷ és még egy előttem ismeretlen térképész²⁸ holttestét. Ezután visszatértem lőszerutánpótlás céljából a Venezia Kávéházhoz, majd Molnár fhdgy.²⁹ úr parancsára [...] kivezényeltettünk a Spiegel faraktárhoz.”³⁰ A jegyzőkönyvben említett Spiegel faraktár feltehetően azonos azzal a korabeli forrásokban sokat emlegetett oroszvégi fateleppel, ahol súlyos harcok zajlottak, és ahol az oda befészkelte csehszlovák erők kivetése közben a magyar oldal a határincidens során a legsúlyosabb veszteségeit szenvedte el.*

4 óra 25-kor beérkezett az oroszvégi útelágazáshoz Jakab Kornél tartalékos címzetes zászlós, a 33/7. század parancsnoka is egy géppuskás és egy golyószórós rajjal. Füsti zászlós átvette a parancsnokságot az ő csoportja felett is. Nyugatra, az ungvári útra kirendelt egy fél raj biztosítást, ereje zömével pedig előrenyomult keletre, Klastromalja irányába, hogy a határbiztosító őrs segítségére siessen. Az előrenyomulás kezdetén, a Klastromaljából vezető úton összecsaptak a nyugat felé előrenyomuló ellenséges páncélgépkocsikkal. A parancsnok járművét számos kézigránát találta el, amelyektől Častalovic szakaszvezető megsebesült, így hátraszállították. A mögötte előrenyomuló páncélgépkocsi kapta a legnagyobb tüzet: a magyar harccsoport golyószóró- és kézifegyvertűzzel, valamint kézigránátdobásokkal megfordulásra kényszerítette. A jármű egyik jobb oldali kerekét is sikerült kilőni. A 13.326 rendszámú, Tolar tizedes parancsnokolta páncélgépkocsi fordulás közben az árokba csúszott, de azt önerőből már nem tudta elhagyni. Miután személyzete elmenekült, a jármű a magyar csapatok zsákmányául esett.³¹

A páncélgépkocsik elleni összecsapásban esett el a térképhelyesbítő osztag egyik tagja, Rozs József is. Ő az út melletti árokból ugrott fel a megcsúszó páncélgépkocsira – nem

²⁴ Czenki Erős Géza térképhelyesbítő fedőneve volt.

²⁵ Zách Csapó F. József térképhelyesbítő fedőneve volt.

²⁶ Gorondi Rozs József térképhelyesbítő fedőneve volt.

²⁷ Naményi az oroszvégi fatelepnél elesett Koncz József térképhelyesbítő fedőneve volt.

²⁸ Az oroszvégi fatelepnél elesett Szarka István.

²⁹ Molnár Andor főhadnagy, a 12/4. gyalogszázad parancsnoka.

³⁰ KTÁL 1553.1.44.

³¹ A páncélgépkocsik harcáról lásd Radomír Zavadil: Obrněný automobil OA vz. 30. Jakab, Bučovice, 2005, 40–45.; <http://old.rotanazdar.cz/?p=5738> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 02.)

egyértelmű, hogy árokba csúszás előtt vagy azt követően –, és pisztollyal belőtt a vezető figyelőnyílásán. Azonban ekkor a páncélgépkocsi lövésze a torony golyószórójával közvetlen közélről fejbe lőtte. Rozs posztumusz Arany Vitézségi Érmét kapott – igaz, sem a kitüntetés felterjesztése, sem az arany vitézségi érmesekről kiadott korabeli, propagandisztikus kiadvány nem tesz említést a járműre ugrásról.³²

A páncélgépkocsi kerekének kilövéséről nagyon eltérnek a korabeli források információi. A defektet esetlegesen okozó, jármű alá dobott kézigránátot Csapó térképhelyesbítő osztagparancsnokhoz kötik. A másik verziót, a kerék kilövését az általam feltalált forrásokban három különböző személynek tulajdonítják. Az egyik egy munkácsi ruszin rendőr, Pazuchanics János, a másik a térképhelyesbítő Rozs József, a harmadik pedig a golyószórós rajparancsnok, Szerencsi János.³³ Természetesen az ma már pontosan megállapíthatatlan, hogy ki a felelős a kerék kilövéséért, de véleményem szerint ez valószínűleg a legnagyobb tűzerejű fegyverrel rendelkező Szerencsi, akit később Magyar Nagy Ezüst Vitézségi Éremmel tüntettek ki. Kitüntetés felterjesztése kissé pontatlanul, ám az első összecsapásra is kitérve részletezi a harcban való részvételét: „*Mint golyószórós rajparancsnok a golyószórót magához ragadva erős ellenséges tűzben tört előre és az úttest közepén tüzelőállást foglalva megkezdte tüzét az alig 30 m-re lévő ellenséges csoportra, és ezekből két halottat³⁴ és egy sebesültet ejtve a hirtelen mintegy 150 m-re felbukkanó páncélgépkocsi ellen fordította golyószórója tüzét és vakmerő kitarásával a páncélgépkocsit megfélemlítve megfordulásra kényszerítette. A fordulás közben ballon gumiját átlőtte, és ezáltal a páncélgépkocsi elveszítve biztonságát az árokba csúszott és így esett szákmányul. A harcban részt vett tisztek véleménye szerint a legbátrabb magatartást tanúsította.*”³⁵

4 óra 45-kor a lovassági laktanyából beérkezett egy géppuskás és egy puskás raj, Gyurka főhadnagy parancsnoksága alatt. Gyurka Zoltán hivatásos főhadnagy a 33/III. zászlóalj segédtisztje volt, de a 33/8. század szabadságon levő parancsnoka helyett ő volt a laktanyába beérkező első hivatásos tiszt, aki aztán így előrevitte a harccsoportot. Miután átvette a parancsnokságot a már harcban álló részek felett, folytatta az előrenyomulást.

Gyurka főhadnagy osztaga a csehszlovák csapatrészek üldözése közben összecsapott a klastromaljai úton egy újabb páncélgépkocsival, amely a saját erők elhárító tüzeire megfordult és elmenekült. A kézigránátokkal alaposan megdobált és kézfegyverekkel összelőtt jármű megsérült ugyan, de vissza tudott vonulni. Ez a Tatra OA vz. 30 Jindřich Vaněk szakaszvezető járműve volt, aki Častalovic szakaszvezető sebesülése után vette át a szakaszparancsnokságot. A páncélgépkocsi megpróbálta elérni a hátrahagyott járművet, de az erős tűzben mindkét golyószórója megsérült, és a további kézigránát-találatok miatt inkább visszavonult.³⁶

Feltehetően ezzel a támadó páncélgépkocsival kapcsolatban szerepel a 33/7. század egy rajparancsnoka, Komé János örvezető, címzetes szakaszvezető kitüntetés felterjesztésében

³² HM HIM HL Kit. 1. doboz, 669. sz.; Hegedős Gyula – Z. Szabó Béla: Hősök aranygárdája. Ifj. Kellner Ernő könyvnyomdája, Budapest, 1944, 43–44.

³³ HM HIM HL Kit. 1. doboz, 763. sz.; Tanulmánygyűjtemény 3157. sz. Torday Egon: A csehek munkácsi betörése 1939. jan. 6-án. Felvidéki, 1940, 454.

³⁴ A csehszlovák felderítő harccsoport két halottja közül egy fő esett kézfegyvertűz áldozatává, lásd az összecsapás korábbiakban részletezett leírását.

³⁵ HM HIM HL Kit. 1. doboz, 763. sz.

³⁶ <http://old.rotanazdar.cz/?p=5738> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 06.)

annyi, hogy: „*A támadó második páncélgépkocsit golyószórótűzzel és kézigránátdobással megfutamodásra kényszerítette.*”³⁷

Gyurka főhadnagy csoportja Oroszvég keleti részét és Klastromalját reggel 7 órára a demarkációs vonalig megtisztította.

Eközben azonban romlott a helyzet Oroszvég nyugati részén. A településre nyugatról és északnyugatról betörő csehszlovák erők előnyomultak a Latorca híd közelébe, és magát a hidat, valamint az attól északnyugatra, az útvilla felé vezető utat erős tűz alatt tartották. (A már beszívárgott csehszlovák erők egy része egy darabig nem nyitott tüzet – ők talán a páncélgépkocsik előretörését várták.)

Ezt az erőt – az egyik csehszlovák gyalogszázad, az államvédelmi őrség tagjai és néhány, a lehetőséget kihasználó szicstag – az erősítésként a honvédség részéről beérkezett két puskás, két golyószórós és két géppuskás raj, a városi rendőrség mintegy 18 tagja és néhány térkép helyesbítő igyekezett felfogni addig, amíg a Klastromalját és Oroszvég keleti részét megtisztító erők beérnek (ez kb. 7 óra 30 után történt).

Oroszvég nyugati részén, a Latorca hídtól északnyugatra, az útvillához vezető úttól balra, nyugatra állt a Spiegel fatelep. Itt, illetve a környező épületekben befészkelte, legalább egy géppuskával és több golyószóróval felszerelt erők ellen kellett immár napfelkelte után, jó látási viszonyok mellett, nyílt területen támadni. A kedvezőtlen terepadottságokon túl a súlyos veszteségek egyik oka feltehetően az volt, hogy az egyébként rendkívül bátran küzdő térkép helyesbítők nem várták be a gyalogsági nehézfegyverek beérkezését, hanem egyből megrohanták a fatelepet, így tüztámogatást csak igen korlátozottan kaptak (javarészt a saját géppisztolyaiktól). Géppuskákkal, nehézpuskával – utóbbiból egy ekkor már állásban volt a Latorca híd déli hídfőjénél – le lehetett volna fogni, illetve ki lehetett volna löni a csehszlovák sorozatlövő fegyvereket a fatelep elleni roham során.

A fatelep elleni rohamra 7 óra 30 körül került sor. Itt kapott halálos sebet a térkép helyesbítők öt halottja közül négy, beleértve Csapó József osztagparancsnokot és helyettesét, Koncz Józsefet is (közülük Kiss Ernő súlyos haslövést kapott, és hosszú szenvedés után, március 11-én halt meg). A honvédség két oroszvégi elesettje közül is egyikük biztosan itt kapott halálos sebet, illetve itt sebesült meg súlyosan Jakab Kornél tartalékos címzetes zászlós, a 33/7. század parancsnoka is.³⁸

A térkép helyesbítők mellett a 33/7. század is kulcsszerepet játszott a fatelep környéki ellenállás letörésében. A század egyik szakaszparancsnoka, a Magyar Nagy Ezüst Vitézségi Éremmel kitüntetett Karázi Miklós karpaszományos gyalogos, címzetes őrmester kitüntetési felterjesztése szerint „*Rajával a Latorca partján előnyomuló ellenséges csoportot tűzzel és rárohanással visszavetette, s ekkor egy foglyot ejtett. Innen tovább üldözve a betörő ellenséget, a határőrök védelmére sietett, hol egy golyószórós rajt semmisített meg, három foglyot és egy golyószórót zsákmányolt.*”³⁹

³⁷ HM HIM HL Kit. 1. doboz, 408. sz. Komé ekkor egy Magyar Kis Ezüst Vitézségi Érmeket kapott, de egyéb, ettől független érdemeiért egy Magyar Bronz Érdeméremmel is kitüntették (két külön kitüntetés 1939-es kárpátaljai teljesítményért igen ritka volt). Lásd erről Honvédségi Közlöny (Személyes ügyek), 1939/3. (1939. július 19.), 14. és 21.

³⁸ Az itt halálos sebet kapó honvéd Soltész István volt, aki négy nappal később halt bele sebesülésébe a munkácsi kórházban. A korabeli sajtó szerint dumdum lövedék érte (nem csak őt, másokat is), ezért halt bele az egyébként túlélhető sebesülésbe. Lásd erről például Délmagyarország, 1939. január 10., 7.; január 11., 2. Kristin (helyi civil forrásokban: Krisztin) Péter, a másik elesett honvéd halálos sebesülésének körülményeiről nem találtam részleteket. Akár az is előfordulhatott, hogy ő is a fatelepnél kapta végzetesnek bizonyuló sebet.

³⁹ HM HIM HL Kit. 1. doboz, 354. sz.

A honvédség és a térképhelyesbítők közötti – utóbbiak irreguláris mivoltából, egyes korábbi akcióikból és bizonyos szélsőjobboldali politikai erők általi feltűnő támogatottságából adódó – feszültségek a nap eseményeivel kapcsolatos jelentésekben is visszaköszönnek. A térképhelyesbítők e napról írt jelentése kétszer is kiemeli, hogy a honvédség a fatelep elleni támadáshoz nem nyújtott segítséget. Ez az állítás nem felel meg a valóságnak, hiszen a honvédség is részt vett a támadásban, szintén számottevő veszteségeket elszenvedve. Ezzel szemben a honvédség jelentése szerint a térképhelyesbítők súlyos veszteségei a kiképzésük fogyatékoságainak tudhatóak be, mert harcszerűtlenül viselkedtek. Ez a megjegyzés szintén nem állja meg a helyét, hiszen az itt küzdő térképhelyesbítők közül senki sem volt katonai előélet nélküli, sőt köztük több, volt hivatásos tiszt is akadt. A súlyos veszteségek leginkább türelmetlenségüknek, a támadás azonnali erőltetésének voltak a következményei. A honvédségi jelentés megjegyzi azt is, hogy a harcban elsőként részt vevő 8-10 térképész, bár vakmerően és elszántan harcolt, de *„megfigyelők jelentése szerint nagyrésztük ittasan vett részt a harcban”*. Ezt tompítja a jelentés azzal, hogy *„a később beérkezett csoportok már tervszerűen és átgondoltabban vettek részt a harcban. Támogatásuk igen hasznos és eredményes volt”*.⁴⁰ Az ittassággal kapcsolatos megjegyzés a rendelkezésre álló források alapján nem igazolható vagy cáfolható. Mindenesetre, ha igaz is: ünnepnapon, szolgálaton kívüli személyek alkoholfogyasztása nem róható fel hibának és hiányosságnak. Ezzel a megjegyzéssel a honvédség részéről valaki nyilvánvalóan csak „ütni” akart a térképhelyesbítőkön (egy későbbi, hasonló jelentésből ez a mondat már ki is maradt).⁴¹

8 óra 30-kor érkezett be Beregszászról gépkocsiszállítással a 12/4. gyalogszázad egy szakasza a 12/II. gyalogzászlóalj egy géppuskás szakaszával Molnár Andor hivatásos főhadnagy, a 12/4. század parancsnokának vezetésével, aki mint – Gyurka főhadnagynál négy évvel korábban avatott – rangidős, átvette a parancsnokságot az oroszvégi harccsoport felett. Molnár főhadnagy erőit azonnal bevetette Oroszvég nyugati részén a Latorca és az ungvári út között még bent lévő ellenséges erők ellen, gyakorlatilag kibővítve a fatelep elleni roham eredményeit. Erős tűzharcban, szívós kitartással és lassú előreküzdés során – a kerteken át – sikerült a befészkelte ellenséges erőket a folytatólag beérkező két újabb szakasszal 14 óra után erről a területről is teljesen kiszorítani, és ekkorra a tisztogatásban részt vevő csapatok már itt is a demarkációs vonalon álltak (amelyet sehol nem léptek át).

A csehszlovák támadás a polgári lakosság köréből is szedett áldozatokat Oroszvégen. Egy helyi 49 éves, hatgyermekes anyja, Csubirka Györgyné délelőtt 10 és 11 óra között vízért ment a kútra, amikor a csehszlovák oldalról folyamatosan záporozó lövedékek egyike hasba találta. A vele a Latorca hídján átrohanó magyar katonára is – nyilvánvalóan célzott – lövéseket adtak le a csehszlovák oldalról, ezek közül egy az asszony kendőjét is átfúrta. Csubirkáné végül – súlyos szenvedés után – még aznap délután meghalt a munkácsi kórházban.⁴²

Egy helyi 19 éves, kifutófiúként dolgozó izraelita fiatalember, Weisz Fülöp is a csehszlovák támadás áldozatává vált. Zoldán Farkas, Weisz Fülöp nevelőapja 1939. január 12-én a munkácsi Városháza kistermében a vele készült kihallgatási jegyzőkönyvben a következőket mondta el nevelt fia haláláról: *„1939. január 6-án reggel 8, 1/2 9 óra tájban nevelt fiam, Weisz Fülöp Eisler Mór szomszédos házának udvarára ment vízért. A kútnál cseh rendőrök – köztük*

⁴⁰ HM HIM HL Vkf. 1939. 1. oszt. 3113/eln.

⁴¹ A jelentésekről lásd HM HIM HL Vkf. 1939. 1. oszt. 3113/eln, 3399/eln.

⁴² KTÁL 1553.4.26.

egy az általam is ismert Kotouček⁴³ volt munkácsi rendőr – álltak. Fiamat nem engedték vizet húzni, mire én is utána mentem, nekem a vízhúzást megengedték, s én a vizet haza is vittem. Mielőtt hazamentem, fiamat beküldtem Eisler házába azzal, hogy ottmaradjon. Ő azonban mindenáron haza akart jutni, ezért kijött az udvarra, ahol Kotouček rendőr szó nélkül rálőtt. A fiú haslövést szenvedett, s kb. félóra múlva meghalt.”⁴⁴Mivel a tettes ez esetben régebről ismerte az áldozatot, aki a körülmények leírása alapján nem volt össze-tevészhető magyar fegyveressel, ezért lehetséges, hogy a csehszlovák rendőr – ismeretlen okból – szándékosan lőtte agyon Weisz Fülöpöt (talán valamilyen régebbi személyes ellentét miatt). Az eset leírására egyébként maga a jegyzőkönyv is a *gyilkosság* kifejezést használja a bevezető szövegben.⁴⁵

A harcok ráadásul nem csak a Latorca jobb partjára korlátozódtak. A csehszlovák erők a nap nagy részében Munkács keleti részét is tűz alatt tartották sorozatlövő fegyverekkel: az itt lévő külső szállásórségek folyamatos tűzharcban álltak velük. Délelőtt 11 óra körül jelentés érkezett: Órhegyalján (Podhering, Munkács ÉK) csehszlovák harckocsik állnak támadásra készen, és a munkácsi temető, valamint a Papehgy környékén – Munkács keleti oldalán – erősebb csehszlovák csapatrészek gyülekeznek. A jelentésben foglaltak felderítésére kiküldött egyik nemzetőr, Sepentál Ferenc (aki civil foglalkozását tekintve kőműves volt, emellett önkéntes tűzoltóként is tevékenykedett) is az ebből a térségből kilőtt géppuskatűz áldozata lett: négy lövedéktől találva halt meg 11 óra 45-kor, mélyen bent a magyar területen. Sepentál posztumusz Magyar Bronz Érdemkeresztet kapott, özvegyének és két árvájának pedig a Magyar Országos Tűzoltószövetség elnöksége 1000 pengő segélyt adományozott.⁴⁶

Ráadásúként tüzérségi és aknavetőtűz is érte Munkácsot. A csehszlovák 12. gyaloghadosztály 12. tüzérezredének Munkáctól északkeletre, Iglénc (Pásztorlak, Hlinyanica) mellett állásban lévő 5. ütege 10 cm-es tarackjaival saját nyilvántartásuk szerint 34 gránátot lőtt ki a városra (5:45–6:15 között: 11 darab, 14:00–14:30 között: 21 darab, 16:45–16:46 perckor: 2 darab). Az ezzel kapcsolatos csehszlovák kivizsgálási jegyzőkönyv szerint a tűzparancsot a 36/I. gyalogzászlóalj parancsnokától kapták, aki a tüzérségi tüzet a 36/2. század parancsnokának kérésére rendelte el. A célok az oroszvégi Latorca híd, az oroszvégi templom körzete, és Órhegyaljától délre, a vasútvonat és a Latorca völgyében vezető közút kereszteződése volt (a város északkeleti szélénél).⁴⁷

A becsapódások helyszínei azonban ezeket a célokat nem támasztják alá, mert találatot kapott a Csillag Szálló, a városi mozi és a színház, a járásbíróház épülete és számos magánház, részben a kertvárosi részen. Ez inkább különösebb célzás nélküli, vaktában leadott területtüzet jelez.

A városi rendőrség jelentése szerint nem csak a tüzérség lőtt a városra: 18 óra 46-kor Kölcsey felől két aknavetőgránátot is kilőttek Munkácsra (egy másik adat szerint 17 óra 30 körül, bár az is elképzelhető, hogy nem ugyanazokról, hanem újabb két aknavetőgránátról volt szó). A városi rendőrség nyilvántartása szerint az utolsó három, Munkácsra lőtt tüzérségi gránát is a csehszlovák feljegyzéseknél későbbi időpontban csapódott be: 18 óra 31-kor

⁴³ Szinte biztosan a később megsebesült Jaroslav Kotouček rendőr törzsőrmesterről van szó, lásd a veszteségek felsorolásánál.

⁴⁴ KTÁL 1553.1.44.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ KTÁL 1553.4.26.; Tűzrendészeti Közlöny, 1939/3–4., 21. és 28., valamint 1939/5–6., 53.

⁴⁷ Baláz–Urmínský: i. m. 28.

két gránát, majd 19 óra 30-kor az utolsó.⁴⁸ Szerencsére a tűzérési tűz az anyagi káron túl személyi sérülést nem okozott, mivel a polgári lakosság lehúzódott a pincékbe.

A tűzharc és a tűzérési tűz intenzitásának csökkenésében, majd leállításában a másik félhez átküldött összekötő tiszteteknek is szerepük volt. Először, még a fatelepi harcokkal párhuzamosan a térképhelyesbítőktől Szőke Alfréd felügyelő, tartalékos hadnagy ment át északon, a Latorca mentén a demarkációs vonalig, és ott azt fegyvertelenül átlépve tárgyalat néhány csehszlovák tiszttel.

Ezt követően az állomásparancsnok 12 órakor rendelt ki összekötő tisztet Órhegyaljára, a csehszlovák erőkkel való érintkezés felvételére. Szentistvány Jenő őrnagy dr. Dudinszky Béla Munkács járási munkácsi főszolgabíró – mint tolmács – kíséretében ment ki a határra. A két nagy fehér zászlóval megjelölt személygépkocsit azonban Munkácstól északkeletre, az órhegyaljai vasúti sorompónál a csehszlovák csapatok géppuskával tűz alá vették. A gépjármű első ajtóinak tüvegeit kilőtték: a szilánkoktól Dudinszky az állán erősen vérző sebet kapott. A géppuskatűz elől az autó utasai az út menti árokban fedezték magukat. Dudinszky ezt követően – miután sebeit bekötötték – már nem volt hajlandó a demarkációs vonalhoz menni (amin nem is lehet csodálkozni). Így Szentistvány őrnagy egyedül ment oda, és a sikeres kapcsolatfelvételt követően a tárgyalást a csehszlovák féllel az órhegyaljai sörgyárban kezdték meg. Ezt követően, az ő invitálására, a csehszlovák delegáció 15 órakor átjött a tárgyalás folytatására a munkácsi Városházára.⁴⁹

Csehszlovák oldalról a küldöttséget Jan Heřman vezérkari ezredes vezette (aki ekkor a 12. gyaloghadosztály 45. gyalogezredének a parancsnoka volt). Heřman szóvá tette a nagyszámú fegyveres civilt a Városházán, bár ők mind a csehszlovák támadás után, annak következményeként felfegyverzett nemzetőrök voltak. (A csehszlovák fegyveres erők szándékosan nem tettek különbséget a térképhelyesbítő és a városi nemzetőrség között, őket egybemosva civil ruhás terroristának tekintették őket.) A városra a tárgyalások alatt is hulló tűzérési gránátokra azonban Heřman nem tudott magyarázatot adni. Végül a felek megállapodtak az ellenségeskedés beszüntetéséről, és a tárgyalások másnapi folytatásáról, majd a csehszlovák delegáció elhagyta a várost.⁵⁰

Estére a demarkációs vonal menti tűzharc és a város tűzérési lövetése is megszűnt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Levéltárak

HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Budapest:

Honvéd vezérkar főnöke iratai, 1939. 1. és 5. osztály,

Kitüntetések különgyűjteménye, 1. doboz (1938–1939),

Tanulmánygyűjtemény, 3157. sz.: Torday Egon: *A csehek munkácsi betörése 1939. jan. 6-án.*

Kárpátaljai Területi Állami Levéltár Beregszászi Levéltára:

Az oroszvégi körjegyzőség iratai 1939.

Munkács megyei város polgármesterének iratai 1939.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára: K 428 MTI Napi tudósítások 1939. január.

⁴⁸ KTÁL 1533.4.26.

⁴⁹ HM HIM HL Vkf. 1939. 1. oszt. 3399/eln., Baláz–Urmínský: i. m. 24.

⁵⁰ Uo.

Kiadványok

- Baláz, Július – Urmínský, Ivan: *Incident u Mukačeva 6. ledna 1939 (dokumenty k československo-maďarskému konfliktu)*. Ročenka VHA 2007, Ministerstvo obrany ČR, Praha, 2008.
- Beneš, Jaroslav: *Stráž obrany státu 1936–1939*. Dvůr Králové nad Labem, FORTprint, 2007.
- B. Stenge Csaba: *A munkácsi rendőrség defenzív és offenzív harcászati alkalmazása Kárpátalján 1939-ben*. Rendvédelem-történeti Füzetek, XXV. 2015.
- B. Stenge Csaba: *Súlyos határincidensek Csehszlovákia és Magyarország között 1938 október–decemberében*. I. Seregszemle2017/2.
- B. Stenge Csaba: *Súlyos határincidensek Csehszlovákia és Magyarország között 1938 október–decemberében*. II. Seregszemle, 2017/3–4.
- Délmagyarország. 1939. január 10. és január 11.
- Hegedős Gyula – Z. Szabó Béla: *Hősök aranygárdája*. Ifj. Kellner Ernő könyvnyomdája, Budapest, 1944.
- Magyar Katonaiújság. 1939. január.
- Tűzrendészeti Közlöny. 1939. évi évfolyam.
- Zavadil, Radomír: *Obrněný automobil OA vz. 30*. Jakab, Bučovice, 2005.
- Motorisované přezvědné oddíly v roce 1938 a 1939. <http://old.rotanazdar.cz/?p=5738>
- Filmhíradók Online, <http://filmhíradokonline.hu/watch.php?id=3141>

Tóth István alezredes:

HONVÉDSÉG ÉS TÁRSADALOM – A FORRÁS, AMELYBŐL MERÍTÜNK

Gondolatok a Magyar Honvédség legénységi állománnyal való feltöltésének nehézségeiről¹

ÖSSZEFOGLALÓ: A sorkatonai szolgálat megszüntetése óta a Magyar Honvédség a legénységi állomány folyamatos létszámhiányával küzd. A katonai pályát nem sikerült a szükséges mértékben vonzóvá tenni a társadalom számára, így a hiány megszüntetése a honvédségi állomány növekedése ellenére egyelőre bonyolult feladatnak látszik. A honvédség aktív toborzó tevékenységének eredményeként mára a szervezetet elhagyóként meghaladó számú jelentkező nyer felvételt a honvédség kötelékébe, ugyanakkor a növekedés továbbra is lassúnak mondható. A helyzetet súlyosbítja az országban uralkodó munkaerőhiány, illetve a munkaerőpiac jellemzői. E tanulmány természetesen nem tudja megoldani a problémát, de felvet olyan gondolatokat, amelyeket továbbfejlesztve növelhetjük a honvédség vonzerejét a társadalom pályaválasztás előtt álló tagjai körében.

KULCSSZAVAK: Magyar Honvédség, feltöltés, munkaerőpiac

BEVEZETÉS

Magyarországon az önkéntes haderőre való áttérés nem ment zökkenőmentesen: a sorkatonai szolgálat 2004-es megszüntetése óta a Magyar Honvédség gyakorlatilag állandóan küzd kisebb-nagyobb létszámhiánnyal. Egy 2014-ben készült felmérés szerint a honvédség bizalmi indexe 62%, amellyel az előkelő harmadik helyet foglalja el az állami intézmények, szervek között (az első helyen a tűzoltóság és a katasztrófavédelem áll 76%-kal, a második helyen a posta 66%-os eredménnyel),² ugyanakkor a katonai pályát nem sikerült kellőképpen vonzóvá tenni a fiatalok számára. Mára a munkaerőpiac jellemzőinek változása, a honvédség által kínált lehetőségek, valamint a társadalmi változások hatása azt eredményezte, hogy a honvédség mintegy 4800 fős létszámhiánnyal küzd. A probléma megnyugtató kezelésére egyelőre nem született megoldás. A helyzetet nehezíti, hogy 2015 őszétől a honvédség állománya a Közös Akarat elnevezésű feladat keretében jelentős létszámmal biztosít ál-

¹ A szerző a kéziratot 2018 nyarán zárta le. Azóta módosultak a Magyar Honvédség határvédelemmel kapcsolatos feladatai. Szintén új fejlemény, hogy dr. Benkő Tibor honvédelmi miniszter október 31-én benyújtotta az Országgyűlésnek a Magyar Honvédség új szervezeti rendjének kialakításáról szóló javaslatot. A több törvény módosításáról szóló javaslat többek között a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség irányításának szétválasztásáról rendelkezik, de a szervezeti átalakításokon túl rögzíti az önkéntes tartalékos szolgálatvállalás ösztönzését, valamint bevezeti az úgynevezett honvédelmi veszélyhelyzet fogalmát – a szerk megjegyzése.

² Szabó I. László: Az intézményi, szervezeti bizalom helyzete Magyarországon 2014 elején. Nemzet és Biztonság, 2014/3, 133. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2014_3_12_szabo_i.laszlo.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 11. 12.)

landó jelenlétet az országhatár mentén az illegális bevándorlás visszaszorítása érdekében. A külföldi szolgálatok ezer fős ambíciószintje³ lényegében nem változott, tehát határvédelmi feladatokra ez a létszám nem vehető igénybe. A honvédség alakulatai hiányos létszámban hajtják végre azt a feladatot, amely feltöltött alakulatok esetében valószínűleg nem okozna túlterheltséget, így azonban igen. Ennek eredménye pedig a személyi állomány fásulttá válása, motivációs szintjének csökkenése lehet.⁴ A határvédelmi feladatok, a külszolgálatok és az alaprendeltetésből adódó feladatokra történő felkészülés okozta távollét családi problémákat generálhat, amelynek kezelésére hatékony megoldás igen nehezen található. Ezek a folyamatok viszont hozzájárulhatnak a személyi állomány kiáramlásához. Bár a toborzásnak köszönhetően a létszám csökkenését ellensúlyozza – sőt már meg is haladja – a bevonulók száma, ugyanakkor látni kell azt is, hogy a kiáramlás meglévő mértéke jelentősen lassítja a létszám növekedését. A Zrínyi 2026 honvédelmi és haderőfejlesztési program végére vizionált 30 ezer fős aktív állomány azt jelenti, hogy amennyiben nem sikerül a feltöltési nehézségek kezelésére hatékony megoldást találni, a jelenlegi 4800 fős hiány tovább nőhet.

Ezt a folyamatot természetesen a munkaerőpiaci tényezők is erősítik. A gépkocsivezető például a civil életben is hiányszakma: a magyar gazdaságból mintegy 6 ezer tehergépkocsivezető hiányzik,⁵ a hiányzó létszám pótlását a kormány által támogatott programok sikerétől várják a szakemberek. Természetes, hogy a hiányzó szakemberek érdeklődése felkeltésének és a katonák megtartásának fontos eleme a bérezés, ez azonban nem emelkedhet határtalanul, összhangban kell lennie a munkaerőpiac egyéb szereplőinek bérezésével. Elmondható, hogy a Magyar Honvédség a gép- és harcjárművezetők létszámának vonatkozásában változó mértékben, de nehéz helyzetben van. A „B+H” program a problémára tüneti kezelést nyújt ugyan, hosszú távú megoldást azonban ebben a formában nem biztosít, mivel az így szerzett jogosítvány a civil életben nem használható. Más kondíciókkal kialakított belső képzések vagy a korábban nagy számban támogatott gépjárművezető-képzés, ami a szervezetből történő kilépést követően elősegíti az egyén elhelyezkedését, a szükséges – és a honvédség számára is előnyös módon megkötött – szerződések mellett javíthatnának a helyzeten.

A probléma azonban nem ilyen egyszerű. A megélhetéshez szükséges anyagi megbecsülés természetesen központi helyen áll a probléma vizsgálata során, de egy tisztább kép érdekében érdemes tovább boncolgatni a kérdést. A következőkben vizsgált, a feltöltés eredményességére hatással lévő tényezők elemzése során látható lesz, hogy azok komplex módon, egymással is kölcsönhatásban befolyásolják a folyamatot, és vannak helyzetek, amikor a törvényszerűnek gondolt eredmények mást tükröznek. A kivételek okát érdemes tovább elemezni, hiszen ezek azt eredményezik, hogy a kérdés megoldására egyetlen, az ország minden területén, a toborzás célközönségére egységesen alkalmazható megoldás nem létezik.

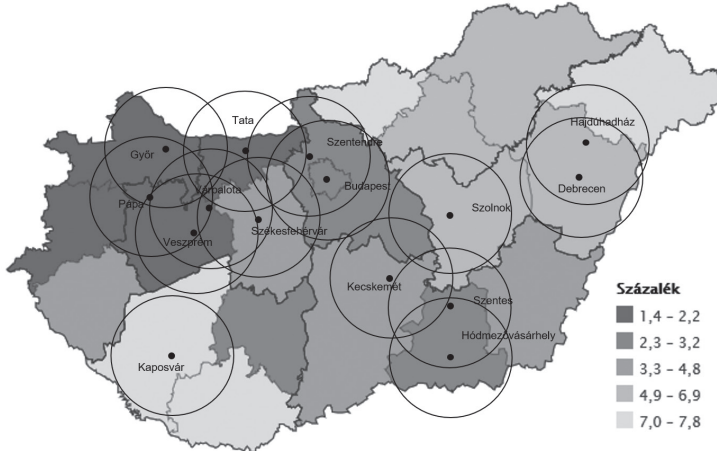
³ A külföldi szolgálatot teljesítő katonák létszáma ezer főben van maximálva. Ez azonban az aktuálisan külföldön tartózkodó állományt jelenti, ez kiegészül a külszolgálatra felkészülő, illetve a pihentetés idejére az onnan visszaérkezett állománnyal.

⁴ Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy mind a külszolgálatok, mind a határvédelmi feladatok végrehajtása jelentős illetménytöbbletet biztosít a személyi állomány számára.

⁵ Ugyanaz a kamion, ugyanaz a meló, csak a bér más Nyugaton. Hvg.hu, 2016. december 17. http://hvg.hu/gazdasag/20161217_luxuskamion_fuvarozas_berek_soforok_munkaerohiany (Letöltés időpontja: 2017. 11. 12.)

A TOBORZÁS EREDMÉNYESSÉGÉT ÉS A FELTÖLTÉST BEFOLYÁSOLÓ MUNKAERŐPIACI JELLEMZŐK

A feltöltést nagymértékben befolyásoló első tényező a honvédség alakulatainak elhelyezkedése az ország területén (1. ábra).

A munkaerő-felmérés 15-74 éves népességre vonatkozó adatai alapján.

1. ábra A Magyar Honvédség helyőrségeinek elhelyezkedése Magyarország munkanélküliséget megjelenítő térképén

Forrás: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/megy/173/index.html> (továbbiakban: KSH) (Letöltés időpontja: 2017. 11. 12.)

Az ábrára tekintve láthatjuk, hogy a katonai alakulatok az ország területén szétszórva helyezkednek el, ám az alakulatok fele az északnyugati országrészben, az ország gazdaságilag legfejlettebb részén található. Ez a tény a demográfiai és munkaerőpiaci jellemzők tükrében magyarázatot nyújt a feltöltés nehézségeire. Az ábrán a helyőrségek körüli körök által határolt terület jelenti meg azt a becsült távolságot, ami a napi bejárást biztosítja. Az ábrán jól látható, hogy az északnyugati országrészben, ahol a munkanélküliségi ráta a legalacsonyabb, a honvédség tekintetében meglehetősen zsúfoltság. Jellemzően ezek azok a területek, ahol országos szinten a legmagasabb a foglalkoztatási ráta. Egyes területekről két-három helyőrség is elérhető egy óra utazással. Az ország területének megközelítőleg fele viszont olyan távolságban van a legközelebbi helyőrségtől, hogy a napi bejárást nem, vagy csak kimondottan hosszú utazással oldható meg. A Központi Statisztikai Hivatal nyilvántartása szerint a foglalkoztatottak mintegy harmada ingázik naponta; az ingázó réteg mintegy 88%-a maximum egy órát tölt utazással.⁶ Az utazási idő természetesen függ az igénybe vett közlekedési eszköztől, napszaktól, időjárástól stb. Az ilyen „lefedetlen” területeken élő katonák a szolgálati helyükről hétvégén tudnak hazautazni, a hétköznapokat az esetek jelentős részében családjuktól távol töltik. A „lefedetlen” területek ugyanakkor munkanélküliségi szempontjából a középmezőnybe tartoznak, ami alapján feltételezhetjük, hogy rendelkezésre állnak szabad erőforrások a munkaerőpiacon. A munkaerőpiaci jellemzők összehasonlítását számszerűen az 1. táblázat mutatja be.

⁶ 2011. évi adatok alapján. A foglalkoztatottak napi ingázása és közlekedése. Népszámlálás 2011. http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_ingazas (Letöltés időpontja: 2017. 11. 12.)

1. táblázat *A munkaerőpiaci jellemzők megyénkénti megoszlása*

Megye	Foglalkoztatási arány* (%)	Munkanélküliségi ráta** (%)	Nyilvántartott álláskeresők (fő)
Budapest	64,6	3,0	18 836
Baranya	56,5	7,8	14 169
Bács-Kiskun	59,3	3,9	14 314
Békés	57,4	4,7	11 432
Borsod-Abaúj-Zemplén	55,6	5,3	36 575
Csongrád	58,5	2,5	8 073
Fejér	60,9	3,5	8 435
Győr-Moson-Sopron	63,3	1,5	3 139
Hajdú-Bihar	57,0	6,6	23 943
Heves	55,3	5,3	11 068
Jász-Nagykun-Szolnok	55,8	6,9	14 884
Komárom-Esztergom	62,3	1,6	5 380
Nógrád	56,8	7,2	11 032
Pest	60,8	2,6	22 342
Somogy	52,0	7,5	13 681
Szabolcs-Szatmár-Bereg	57,9	7,8	27 906
Tolna	54,9	2,5	6 515
Vas	61,3	1,4	4 165
Veszprém	63,1	1,4	5 715
Zala	60,9	3,9	6 845

Forrás: KSH.

* A foglalkoztatottaknak a megfelelő korcsoportba tartozó népességhez viszonyított aránya.

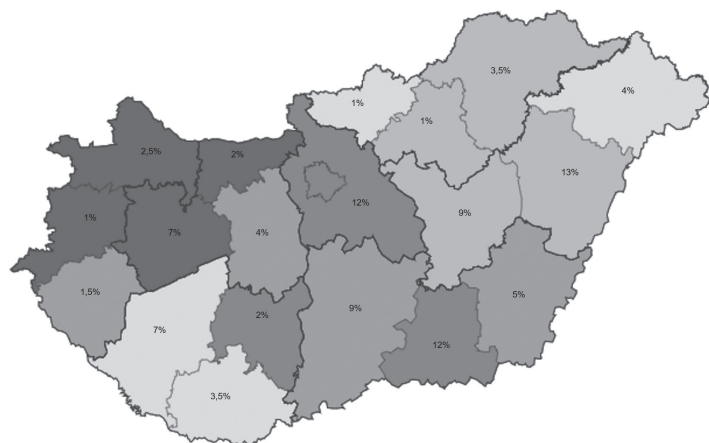
** Munkanélküliek a megfelelő korcsoportba tartozó, gazdaságilag aktív népesség százalékában.

A munkaerőpiaci jellemzők tükrében érdemes megvizsgálni a 2017-ben katonai szolgálatukat megkezdők megyék közötti megoszlását (2. ábra).

Az ábrából kitűnik, hogy a katonai szolgálatukat 2017-ben megkezdők jellemzően nagyobb százalékban azon megyék lakosai, ahol katonai alakulat található, vagy könnyen megközelíthető. Ez alól kivételt képez Győr-Moson-Sopron és Komárom-Esztergom megye, de azt látni kell, hogy mindkét megyében országos szinten magas a foglalkoztatottsági ráta és alacsony a munkanélküliség. Ezt jól szemlélteti egy az MH 25. Klapka György Lövészdandár (Tata) legénységi állományáról készült statisztika. Eszerint mindössze az állomány 17%-a rendelkezik állandó lakhellyel a megyében,⁷ ennek megfelelően az állomány 83%-a más megyéből származik, sőt mintegy 59% olyan térségből,⁸ ahonnan a napi bejárás a távolság miatt már nem megoldható.

⁷ Arra vonatkozó adat nem áll rendelkezésünkre, hogy e 17% mekkora hányada származik eredetileg Komárom-Esztergom megyén kívüli településeiről.

⁸ A távoli megyék közül kimagaslik Somogy megye: a dandár legénységi állományának 12%-a innen származik.

2. ábra A Magyar Honvédség állományába bevonultak megyék szerinti megoszlása Magyarország munkanélküliséget megjelenítő térképén

Forrás: MH Katonai Igazgatási és Központi Nyilvántartó Parancsnokság.

A munkaerőpiaci jellemzőkkel szorosan összefüggő tényező az iskolázottság. A Magyar Honvédség szerződéses legénységi állományába történő jelentkezés alkalmával a legalacsonyabb elfogadható iskolai végzettség az általános iskola. Ez első ránézésre, önmagában nem befolyásolná jelentősen negatív irányba a toborzás és feltöltés eredményét. Ma Magyarországon jelenleg közel 2 millió fő rendelkezik általános iskolai végzettséggel, és ennek a létszámnak megközelítőleg a negyede tanul jelenleg valamilyen középfokú oktatási intézményben.⁹ Ugyanakkor tisztán kell látni, hogy a szerződéses legénységi beosztások sem minden esetben tölthetők be általános iskolai végzettséggel. Vannak köztük olyanok, amelyekre a jelentkezés feltétele a meghatározott szakmai végzettség megléte. Az altisztté válás szempontjából sem mellékes a jelentkezéskor meglévő iskolai végzettség. Az altisztképzés egyik ága a tanfolyamrendszerű képzés, amelyre a legénységi állomány bemeneti feltételeknek¹⁰ megfelelő tagjait iskolázzák be. A legfrissebb adatok szerint Magyarországon mintegy 268 ezer álláskeresőt tartanak nyilván (1. táblázat). A nyilvántartott álláskeresők 43%-a az általános iskola 8 vagy kevesebb osztályával, 26%-uk szakmunkás vagy szakiskolai bizonyítvánnyal, 25%-uk érettségivel vagy technikai végzettséggel, 6%-uk felsőfokú végzettséggel rendelkezik.¹¹ Ez a százalékos arány, nem meglepő módon, fordított arányosságot mutat a lakosság iskolai végzettségének megoszlásával.¹² A Magyar Honvédség állományába 2017-ben bevonult személyek 40,5%-a rendelkezett alapfokú, 52,2%-a középfokú, míg 7,3%-a felsőfokú végzettséggel.¹³

A munkaerőpiaci jellemzők alakulását alapvetően befolyásolják a kereseti lehetőségek. A Magyar Honvédséghez szerződéses legénységi állományba jelentkező fiatalok érettségivel alacsonyabb végzettséggel 124 122 forint, érettségivel 151 693 forint nettó illetményre¹⁴

⁹ <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/megy/173/index.html> (továbbiakban: KSH) (Letöltés időpontja: 2018. 11. 12.)

¹⁰ A tanfolyamrendszerű altisztképzés egyik bemeneti követelménye az érettségi megléte.

¹¹ KSH.

¹² A magyar lakosság (a 14 éven aluli lakosságot nem számítva) mintegy 19%-a rendelkezik az általános iskola 8 vagy kevesebb osztályával. Figyelembe véve a középszintű oktatásban részt vevők számát, ez az arány nem állandó értéket mutat.

¹³ A nyilvántartás tartalmazza a szerződéses tiszti és altiszti állományba bevonultakat is, így ez a legénységi állományra vetítve valószínűleg a közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányának csökkenését jelenti.

¹⁴ Tájékoztató a szerződéses legénységi, altiszti és tiszti állomány járandóságairól. A honvédség kapuja, 2013. szeptember 25. http://www.hadkiegeszites.honvedseg.hu/katona_akarok_lenni/fizetes_juttatas (Letöltés időpontja: 2017. 11. 12.)

számíthatnak. Ez az alapilletményből, a honvédelmi szolgálati pótlékból és a legénységi kiegészítő illetményből tevődik össze. Természetesen a különböző – szolgálati időből, képzettségéből, beosztásból, fokozati vizsgából, többletteljesítményből adódó – pótlékok tovább növelik a katona illetményét. A honvédség ezen kívül számtalan módon nyújt támogatást¹⁵ a legénységi állományú katonáknak: ezek részben egyedi támogatási formák, részben a civil életben is elérhető támogatások. A folyamatban lévő, több ütemben végbemenő illetményemelés eredményeként ez a kezdő illetmény már elfogadhatónak tekinthető, különösen, ha összehasonlítjuk a kormány által meghatározott, 2018-ban érvényes 91 770 forint nettó minimálbér¹⁶ összegével. A legénységi pályakezdő illetményt a garantált bérminimum¹⁷ 2018-ra meghatározott 123 643 forint nettó összegével összehasonlítva szintén kedvező képet kapunk. Az így kapott képet árnyalja, ha ezt az illetményt összehasonlítjuk az országos (193 424 forint), vagy részletesebben a megyénként jegyzett nettó átlagkeresettel (2. táblázat).

2. táblázat *Nettó átlagkeresetek megyénkénti megoszlása a legénységi kezdő nettó illetmény tükrében*

Megye	Nettó átlagfizetés (Ft)	Nettó legénységi pályakezdő illetmény (Ft)	Nettó minimálbér (Ft)	Nettó garantált bérminimum (Ft)
Budapest	245 809	124 122 (érett-ségi nélkül)	91 770	123 643
Baranya	157 008			
Bács-Kiskun	163 291	151 693 (érett-ségivel)		
Békés	142 839			
Borsod-Abaúj-Zemplén	150 449			
Csongrád	166 067			
Fejér	186 073			
Győr-Moson-Sopron	199 419			
Hajdú-Bihar	159 328			
Heves	179 911			
Jász-Nagykun-Szolnok	157 879			
Komárom-Esztergom	189 426			
Nógrád	149 352			
Pest	176 452			
Somogy	159 297			
Szabolcs-Szatmár-Bereg	134 904			
Tolna	178 914			
Vas	178 264			

¹⁵ Uo.

¹⁶ Minimálbér 2018 összege: ennyi nettó bért kaphat kézhez 2018-tól. <http://officina.hu/gazdasag/175-minimalber-2018> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 12.)

¹⁷ A megállapított bérminimum azon munkavállalók esetében releváns, akiket legalább középfokú iskolai végzettséget, illetve középfokú szakképzettséget igénylő munkakörben, teljes munkaidőben alkalmaznak, és a szükséges végzettséggel rendelkeznek. Kéri Ádám: Kinek jár a garantált bérminimum? Piac és Profit, 2017. február 6. http://www.piacprofit.hu/kkv_cegblog/kinek-jar-a-garantalt-berminimum/ (Letöltés időpontja: 2018. 06. 12.)

Megye	Nettó átlag-fizetés (Ft)	Nettó legénységi pályakezdő illetmény (Ft)	Nettó minimálbér (Ft)	Nettó garantált bérminimum (Ft)
Veszprém	172 019			
Zala	153 685			

Forrás: KSH.

Az átlagkeresetek vizsgálata során természetesen csupán az összképet látjuk, azt, hogy mekkora szakadék van a legalacsonyabb és legmagasabb fizetés között, a jövedelmi egyenlőtlenségi mutató adja meg.¹⁸ A Központi Statisztikai Hivatal 2017-es jelentésének¹⁹ legfrissebb adatai szerint ez Magyarországon 4,3-es értéket mutat.²⁰

GENERÁCIÓS KÉRDÉSEK

A honvédség szempontjából alapvetően három (X, Y, Z) generáció releváns. X generációról beszélünk az 1965–1979 között születettek, Y generációról a 1980–1994 között születettek, míg Z generációról az 1995–2009 között született személyek esetében. A generációk között óriási különbségek vannak a felkészültség, érdeklődés, munkastílus és terhelhetőség vonatkozásában a korszakuknak megfelelő társadalmi viszonyoknak, gazdasági helyzetnek és kiemelten a technológiai fejlettségnek köszönhetően.

Az X generáció tagjai a munkavállalás szempontjából pályakezdőként a jelenleginél könnyebb helyzetben voltak, a végbemenő változásokat, a munkaerőpiacon felmerülő nehézségeket már karrierjük folyamán élték meg. Ők még nem születtek bele a digitális világba, a 21. század technológiai eredményeivel már felnőtt fejjel ismerkedtek meg, és kezdték el alkalmazni annak vívmányait. Az X generáció tagjai alkalmazkodtak a változó világhoz, ők adják a legjobban képzett réteget, képesek megfelelni követelményeinek, ugyanakkor a régi értékek – lojalitás, hűség, engedelmesség – fontosak számukra.

Az Y generáció tagjai együtt nőttek fel a számítógépekkel és az internettel, azok használata alapvetően meghatározza mindennapjaikat. Számukra a gyorsaság jelenti a fő szempontot, a személyes kapcsolattartás helyett előnyben részesítik az e-mailt. E generáció tagjainak fontos az önmegvalósítás, ők a fogyasztói társadalom formálói és húzórétege. Fontos számukra a siker, a karrier és a pénz, ugyanakkor a régi értékek kevésbé befolyásolják őket, a kedvezőbb lehetőségek érdekében azonnal képesek váltani. *„A szüleik még nyugodtan beszoríthatók voltak a szorongásos tartalmú skatulyákba, de ők öntudatos munkavállalók, akiknek, ha nem tetszik valami, akkor odébbállnak. Könnyen előidézhető a köreikben egy óriási fluktuáció, mert, ha nem kapják meg azt, amit szeretnének, akkor minden különösebb érzelmi kötődés és trauma nélkül továbbállnak, megnézik, hogy hol jobb nekik.”*

A Z generáció már beleszületett a számítástechnika és az internet, a digitális technológiák világába. A digitális eszközök alkalmazása a vérükben van, nem jelent számukra problémát új eszközök, alkalmazások használata. A digitális eszközök állandó elérhetősége miatt ez

¹⁸ A jövedelmi egyenlőtlenségi ráta a felső és az alsó jövedelmi ötödbe tartozók összjövedelmének hányadosa. Magyarország, 2016. KSH, Budapest, 2017, 54. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2016.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 11. 12.)

¹⁹ Uo.

²⁰ Vagyis a legfelső ötödbe tartozó háztartásoknak 4,3-szer több a jövedelme, mint a legalsó ötödbe tartozóknak – a szerk. megjegyzése.

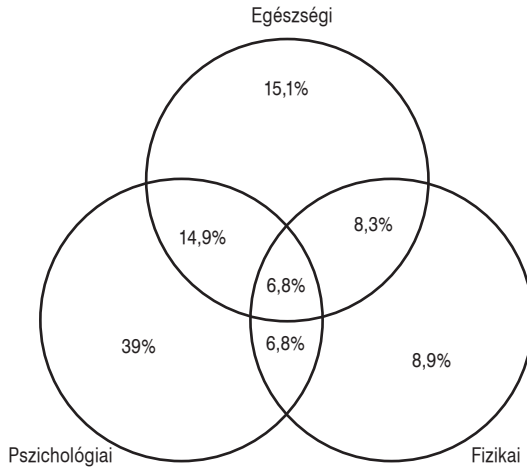
a generáció teljesen más tanulási szokásokkal rendelkezik, mint elődeik, és ennek hatására természetesen a gondolkodásmódjuk is teljesen eltér a korábbi generációkétól. A digitális világ nyújtotta rendkívül gyors információáramlás miatt képesek nagy mennyiségű információ gyors befogadására. Az így befogadott információ valóságtartalma, mélyebb megértése mellékes szempont számukra, a hangsúly az információáramlás sebességén van. Mivel ez a generáció csupán néhány éve jelent meg a munkaerőpiacon, az ő hosszú távú munkahelyi viselkedésük egyelőre még nem világos. Azonban „*mire a digitális nemzedék felnő, alacsony létszámának köszönhetően a munkaerőpiac radikális átalakuláson megy át. A munkaerő iránti kereslet jelentősen meg fog nőni, míg a kínálat nagymértékben csökken. Mindez a munkáltatók közötti verseny fokozódásához vezet majd, átalakítva a munkaerőpiac kínálati oldalát.*” A Z generációra – az Y generációhoz hasonlóan – nem jellemző a munkahelyhez való hűség, ragaszkodás. Kedvezőbb lehetőség esetén gondolkodás nélkül váltanak, feltételezhető tehát, hogy e generáció tagjainak megtartása még a toborzásnál is nagyobb kihívást jelent. A generációs sajátosságokkal foglalkozó tanulmányok szerint számukra a kitaró munka nem jelent vonzerőt, e generáció tagjai azonnali eredményeket akarnak, azonnali sikerre vágynak. Ráadásul a generáció tagjai a honvédség tevékenységére gyakran jellemző monotonitást nehezen viselik, fontos számukra a változás, az új helyzetek gyakorisága. A Z generációra jellemző továbbá, hogy nyomtatott sajtót nagyon ritkán olvas. Számukra a televízió és a rádió szórakoztató eszköz, információigényüket elsősorban az internetről elégítik ki, elérésüknek ez a leghatékonyabb eszköze. Eredményes megszólításuk érdekében fontos olyan üzenetekkel megcélozni őket, amelyek elég érdekesek ahhoz, hogy lekössék a figyelmüket, és fontos, hogy a kívánt üzenet minél gyorsabban eljuthasson a célközönséghez.

Életkoruk alapján a három generáció más helyet kell hogy elfoglaljon a prioritási listán a toborzás-feltöltés vonatkozásában. Az X generáció mára a 39–53 éves korosztályt jelenti, ők az esetek többségében inkább a kifutó korcsoportot adják a legénységi állomány vonatkozásában, toborzás szempontjából nem ez az elsősorban megcélozandó réteg. Az Y generáció a 24–38 éves korcsoportot jelöli, míg a Z generáció jelenti a 9–23 éves korosztályt. A toborzás-feltöltés szempontjából ez utóbbi két generáció kell hogy legyen a kiemelt célközönség, ugyanakkor a hatékonyság érdekében itt is figyelembe kell venni a generációs különbségeket. A kihívás tehát adott: szükség van olyan kommunikációs stratégiára, amellyel hatékonyan megszólíthatók a fiatalok, emellett szükség van egy olyan honvédségre, amelyet a megszólított fiatalok nem hagynak el idejekorán tömegesen egy jobbnak kínálkozó lehetőség miatt.

ALKALMASSÁG

A katonai szolgálatra jelentkezők egészségügyi, pszichológiai és fizikai alkalmassági vizsgálaton kötelesek részt venni. A vizsgálatok lefolytatására Kecskeméten, az MH Egészségügyi Központ Repülőorvosi, Alkalmasságvizsgáló és Gyógyító Intézetben (MH EK RAVGYI) kerül sor. 2017 második félévétől az alkalmassági vizsgálatok lefolytatása már a 6/2017. HM rendelet értelmében megváltozott rendben történik. A rendeletben foglalt változások célja a felvételi eljárások felgyorsítása. 2017 első félévében, 2017. január 1. és július 24. között az intézet 1054 fő alkalmassági vizsgálatát végezte el. Az 1054 jelentkezőből a vizsgálatok során azok egyharmada, 350 fő ért el alkalmatlan minősítést. Az intézet tájékoztatása alapján a régi rendszerben jelentkezők alkalmassági vizsgálata során alkalmatlan minősítést kapott személyekre vonatkozó 2017-es statisztikai adatok a 3. ábrán láthatók.

Az ábrából kiderül, hogy az alkalmatlanok 8,9%-a fizikai, 39%-a pszichológiai, 15,1%-a egészségügyi, 8,3%-a fizikai és egészségügyi, 6,8%-a fizikai és pszichológiai, 14,9%-a pszi-

3. ábra A 2017. január 1. – július 24. közötti alkalmassági vizsgálatokon alkalmatlan minősítést szerzett személyek eredményének százalékos megoszlása

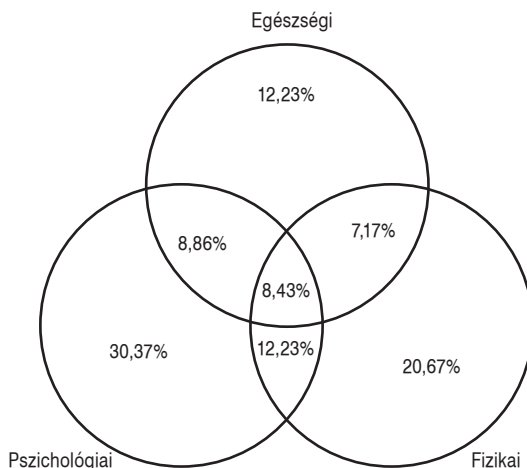
Forrás: MH EK RAVGYI.

chológiai és egészségügyi, míg 6,8%-a mindhárom vizsgálaton alkalmatlan eredményt ért el. A számok mögé tekintve látható, hogy az alkalmatlan minősítést kapottak 30,8%-a fizikailag alkalmatlan, 45,1%-a egészségügyileg, míg 67,5%-a pszichológiailag alkalmatlan minősítést kapott. A vizsgálat során a fizikailag alkalmatlan jelentkezők 40%-a a felmérésen 120 pont alatti eredményt ért el.

2017. július 25-től december 31-ig hat alkalommal történt alkalmasságvizsgálat 584 fő részvételével. A vizsgálatok eredményeként a megjelentek 40%-a kapott alkalmatlan minősítést. Az alkalmatlan minősítést szerzők százalékos megoszlását a 4. ábra mutatja.

Az alkalmatlanok százalékos megoszlása az előző ábrához képest eltéréseket mutat ugyan, de az idő rövidege, illetve a vizsgált személyek alacsony száma miatt ebből hosszú távú következtetéseket levonni még korai lenne.

Az eredményekből kiolvasható, hogy a nagyszámú alkalmatlan jelölt jelentős része a korábban működő előszűrően kiszűrhető lett volna, ami csökkentette volna a toborzási hatékonyságot, a költségeket, nem veszélyeztette volna az egyének foglalkoztatását, továbbá kevésbé gyengítette volna a honvédség hitelességét a polgári lakosság körében.

4. ábra A 2017. július 25. – december 31. között végrehajtott alkalmassági vizsgálatokon alkalmatlan minősítést szerzett személyek eredményének százalékos megoszlása

Forrás: MH EK RAVGYI.

A fizikai felmérés követelményszintjeiről a 3. táblázat nyújt áttekintést. A táblázatba a maximálisan elérhető eredmény, a felvételi eljárás során követelt minimális eredmény, illetve a 120 pontos határ került fel, ami alatt a jelentkezők felzárkóztatása problémás.

3. táblázat *A fizikai követelmények ponttáblázatának kivonata*

	3200 méteres futás		Karhajlítás-nyújtás fekvőtámaszban*		Hanyatt fekvésből felülés	
	férfi	női	férfi	női	férfi	női
360 pont	13' 30"	15' 20"	70	70	90	90
	160 pont		100 pont		100 pont	
220 pont	17' 22"	18' 55"	29	29	49	49
	102 pont**		59 pont**		59 pont**	
120 pont	19' 32"	20' 45"	14	14	25	25
	60 pont***		30 pont***		30 pont***	

Forrás: *A 10/2015. (VII. 30.) HM rendelethez készült 3. melléklet.*

* Nők részéről térdelő fekvőtámaszban történik. ** Minden részpontszám a 220 pont minimális és maximális pontszám közötti arányszámmal egyenlő mértékben növelve (példa). *** Minimálisan elérendő pontszámok.

A vizsgálatok eredményével kapcsolatban fontos kiemelni és nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az eredmények a vizsgálaton megjelenők aktuális egészségügyi, pszichológiai és fizikai állapotától függttek. Jelentős változás nem volt tapasztalható: a vizsgálatok 2010–2017 között minden esetben 30% fölötti alkalmatlan eredménnyel zárultak. A rendelkezésre álló információ alapján az első fokon megállapított alkalmatlan minősítést a Másodfokú Alkalmasság-vizsgáló Bizottság az alkalmatlanok 38%-a esetén alkalmas minősítésre változtatta, ezzel növelve a rendszerben tartható honvédek létszámát.²¹

ÖSSZEZÉS

A feltöltési nehézségek megoldására nincsen egyszerű válasz: mindenképpen egy több összetevőből álló, összehangoltan végrehajtott program kidolgozása szükséges.

A sorkatonai szolgálat visszaállítása pillanatnyilag nem tűnik reális opciónak, mivel Magyarországon a külső biztonság értéke – az ukrán válság és Oroszország utóbbi években kirajzolódó nagyhatalmi fellépése ellenére – erősödő²² képet mutat. Nagyon jó ellenpélda Svédország, ahol a Kelet-Európában folyó események hatására a sorkatonai szolgálat ismételt bevezetésével növelték a haderő létszámát,²³ emellett elérték, hogy a lakosság egyre nagyobb hányada rendelkezzen katonai kiképzéssel. Nem szabad elhanyagolni azonban azt a tényt, hogy ez a lépés Svédországban nem kizárólag a kormányzati szándék megvalósulása, hanem óriási támogatottságot élvez a lakosság körében.

²¹ MH EK RAVGYI közlése.

²² Jó állam jelentés 2017. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017, 4., 10–11. <https://akfi.uni-nke.hu/jo-allam-jelentes/jo-allam-jelentes-2017> (Letöltés időpontja: 2018. 06. 12.)

²³ Németh András: Svédország ismét soroz: „Nem fenyegetéseket látunk, a realitásokat észleljük.” hvg.hu, 2017. október 1. http://hvg.hu/vilag/201739__a_sved_vedelmi_miniszter__ahadero_fejleszteserol__oroszszoagra_tekintettel (Letöltés időpontja: 2018. 06. 12.)

A honvédelem ügyét és a honvédség megismerését, népszerűsítését, a fiatalok hazafias gondolkodásának kialakítását segítik elő a kormánynak a hazafias nevelést célzó, a nemzeti alaptantervben is rögzített törekvései. Ennek eredményeként a 2005/2006-os tanévtől kezdődően a középiskolákban választható érettségi tárgyként megjelent a katonai alapismeretek tantárgy, a 2007/2008-as tanévtől kezdődően a polgári felsőoktatásban pedig szabadon választható tantárgyként felvehetik a honvédelmi alapismereteket.²⁴

A kormány által a nemzeti köznevelési törvényben²⁵ megfogalmazott elvárások alapján, az általános és középiskolás korosztály napi testnevelése által hosszú távon javulhat a fiatalok fizikai állapota, így várhatóan a jelentkezők kisebb százaléka lesz fizikailag alkalmatlan a felvételi eljárások során.

A katonai pálya népszerűsítése érdekében éves szinten több ezer toborzórendezvényt szerveznek, ám az ezeken részt vevő potenciális jelölteknek töredéke jelentkezik szerződéses katonának. A honvédség és a katonai pálya népszerűsítése érdekében a média és az internetes oldalak szerepe megkérdőjelezhetetlen.

A legfontosabb célközönségnek számító Y és Z generáció tagjainak toborzása során célszerű kihasználni a generációs sajátosságokból adódó, digitális világtól való függőséget. Erre kitűnő lehetőséget biztosíthatna a honvédség profiljához közel álló témájú e-sport rendezvények (például World of Tanks, Counter-Strike) támogatása, illetve természetesen az azokon történő megjelenés, aktív toborzótevékenység. Ezen a területen komoly tapasztalattal rendelkezik az OTT-ONE Nyrt., illetve az ISRV Zrt., akik partnerként vesznek részt különböző e-sport rendezvények szervezésében és lebonyolításában.²⁶

A Zrínyi 2026 honvédelmi és haderőfejlesztési program – amint annak részletei ismertek lesznek a társadalom számára – toborzóértékkel is bírhat. Ha a program célkitűzéseinek elérése azt jelenti, hogy 2026-ra a Magyar Honvédség 21. századi hadsereg lesz, 21. századi felszereléssel és eszközökkel, a 21. század követelményeinek megfelelő laktanyákkal, a honvédség minden bizonnyal vonzó alternatívát jelent majd a munkaerőpiacon. Nem szabad megfeledkezni arról, hogy a programban szereplő fejlesztések (modern haditechnikai eszközök, új és korszerű egyenruhák, fegyverzettechnikai eszközök beszerzése, laktanyák korszerűsítése) mind motivációs tényezőként jelentkezhetnek, és egy korszerűen felszerelt, anyagilag elismert, a társadalom megbecsülését bíró szervezethez történő csatlakozásra csábíthatja a fiatalokat.

A Zrínyi 2026 honvédelmi és haderőfejlesztési program keretében beszerzett személyi felszerelések, fegyverek és technikai eszközök jelentőségét a személyi állomány megtartásának és motiválásának vonatkozásában sem szabad lebecsülni. Az MH 5. Bocskai István Lövészdandárnál a szervezetet elhagyó katonák körében készült felmérés eredményének egyik leglátványosabb tanulsága, hogy a leszerelők nagy többsége a leszerelés okaként az első öt hely között a személyi felszerelés színvonalát jelölte meg.²⁷ Ehhez azonban minden-

²⁴ Jobbágy Zoltán – Stummer Judit: Kihívások a Magyar Honvédség személyi állományának utánpótlásában. A katonai hivatás megítélése a fiatal generáció körében. Hadtudomány, 2016/különszám, 156. http://real.mtak.hu/50162/1/ht2016_kulonszam_157_167_u.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 06. 12.)

²⁵ 2013. évi LV. törvény a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény módosításáról. Nkt 27. § (11) „Az iskola a nappali rendszerű iskolai oktatásban azokban az osztályokban, amelyekben közismereti oktatás is folyik, azokon a tanítási napokon, amelyeken közismereti vagy szakmai elméleti oktatás is folyik, megszervezi a mindennapos testnevelést legalább napi egy testnevelés óra keretében...”

²⁶ A Nemzeti Közszerződési Egyetem Katonai Felsővezető Szakirány Továbbképzési Szak részére 2018. május 14-én tartott előadáson elhangzott közlés alapján. Az előadáson részt vett az MH HFKP képviselője is.

²⁷ Lippai Péter ezredes, az MH 5. BILDD parancsnokhelyettesének 2018. március 26-i közlése alapján.

képpen szükség van a program kezdeti fázisában is látható eredmények felmutatására, illetve a honvédség kommunikációjának fejlesztésére.

Az olyan területeken, ahol napi bejárással nem megoldható a katonai szolgálat, a lakhatási támogatási rendszer legénységi állományra történő részleges kibővítése megoldást jelenthetne a családok számára. Kedvező költségű, apartman jellegű szálláshelyek biztosításával támogatható lenne a párkapcsolatban élők katonai szolgálata a családok szétszórása nélkül. Ez javítaná az alakulatok feltöltöttségi mutatóit, emellett kedvező irányba mozdíthatná el a munkanélküliséggel leginkább sújtott térségek munkaerőpiaci statisztikáit.

Az egyik legnagyobb ösztönző erő minden bizonnyal a versenyképes illetmény lenne. A Magyar Honvédség által kínált illetmények egyelőre nem tudnak vetélkedni a versenyszféra béreivel. Az erre irányuló kormányzati szándék meg sem tudna valósulni a manapság jellemző munkaerőhiányos környezetben, mert féltő, hogy az eredménye egy munkaerőpiaci ördögi kör kialakulása lenne.

A munkaerő megtartása a növekvő munkaerőhiány miatt nem csak Magyarországon kulcskérdés:²⁸ a civil életben a HR-szakemberek is olyan programokon dolgoznak, amelyekkel biztosítani próbálják a szervezetek számára értékes munkaerő megtartását. A versenyképes fizetés mellett e programok fontos elemei az olyan jóléti csomagok,²⁹ mint a hosszú távú ösztönzési rendszerek, vagy az olyan hűségprogramok,³⁰ mint a kulcsember program.³¹ Emellett más, a munkavállalók hosszú távú maradására motiváló tényező is szerepet kap. A program elemei nem kötöttek: profilja és elemei a szervezet igényeihez kell igazodniuk, az adott szervezet munkavállalóinak megtartását kell szolgálniuk. A programok kidolgozására, tanácsadásra szakemberek, cégek szakosodtak, az általuk kínált programok a civil életben már számos szervezetnél működnek.

Összességében egy olyan Magyar Honvédség jelenthet vonzó alternatívát a pályaválasztás előtt álló fiatalok számára, amely korszerű eszközökkel felszerelt, a kor követelményeinek megfelelő elhelyezési és munkakörülményeket biztosít, versenyképes illetményt kínál, és ezeket aktívan, a célközönség szokásainak ismeretében, széles tömegekhez eljutó módon kommunikálja. A Zrínyi 2026 honvédelmi és haderőfejlesztési program következetes végrehajtása kulcsszerepet játszhat e célok megvalósításában.

FELHASZNÁLT IRODALOM

10/2015. (VII. 30.) HM rendelet a katonai szolgálatra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságról, valamint a felülvizsgálati eljárásról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1500010.HM>

²⁸ Barna Eszter: Munkaerő-megtartás a HR kulcskérdése. 2017. január 11. <https://www.hrportal.hu/hr/munkaero-megtartas-a-hr-kulcskerdes-20170111.html> (Letöltés időpontja: 2018. 06. 12.)

²⁹ QUANTIS Consulting Zrt.: A legjobb befektetés az ember – Vállalati jóléti csomagok. http://penzugyi-strategia.hu/oldalelemek/pdf/Vallalati_csomagok_20170801.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 06. 12.)

³⁰ Czirákiné Kocsis Mónika: Hogyan tartsd meg, hogy eszébe se jusson továbballni? <http://etikuspenzugyek.hu/cikk/hogyan-tartsd-meg-hogy-eszebe-se-jusson-tovabb-allni> (Letöltés időpontja: 2018. 06. 12.)

³¹ „A kulcsember program esetén a vállalat szakembere számára egy befektetési számlát nyit. Ezen a számlán rendszeresen olyan összegeket helyez el a vállalat, amely nagysága kellőképpen vonzó a szakember számára közép- vagy hosszú távon. A vállalat a szakemberrel egy külön megállapodást köt, ami szerint a befektetési számlán lévő pénzt, nyereséggel együtt csak akkor kapja meg, ha bizonyos idő eltelt (pl. 3–5–8 év) és bizonyos körülmények teljesülnek (vállalat önálló hatásköre).” <http://balazsivan.hu/szolgaltatasok/reszletek/kulcsember-program.html> (Letöltés időpontja: 2018. 06. 12.)

2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről. <https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=A1100190.TV>
2013. évi LV. törvény a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény módosításáról. <https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a1300055.TV>
- 6/2017. (VI. 8.) HM rendelet a katonai szolgálatra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságról, valamint a felülvizsgálati eljárásról szóló 10/2015. (VII. 30.) HM rendelet módosításáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1700006.HM×hift=ffffff4&txreferer=00000001.TXT>
- A foglalkoztatottak napi ingázása és közlekedése. Népszámlálás 2011. http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_ingazas
- Barna Eszter: *Munkaerő-megtartás a HR kulcskérdése*. 2017. január 11. <https://www.hrportal.hu/hr/munkaero-megtartas-a-hr-kulcskerdes-20170111.html>
- Czirákiné Kocsis Mónika: *Hogyan tartsd meg, hogy eszébe se jusson továbballni?* <http://etikuspenzugyek.hu/cikk/hogyan-tartsd-meg-hogy-eszebe-se-jusson-tovabb-allni>
- Fókuszban a megyék. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/megy/173/index.html>
- Jó állam jelentés 2017. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. <https://akfi.uni-nke.hu/jo-allam-jelentes/jo-allam-jelentes-2017>
- Jobbágy Zoltán – Stummer Judit: *Kihívások a Magyar Honvédség személyi állományának utánpótlásában. A katonai hivatás megítélése a fiatal generáció körében*. Hadtudomány, 2016/különszám. http://real.mtak.hu/50162/1/ht2016_kulonszam_157_167_u.pdf
- Kéri Ádám: *Kinek jár a garantált bérminimum?* Piac és Profit, 2017. február 6., http://www.piacesprofit.hu/kkv_cegblog/kinek-jar-a-garantalt-berminimum/
- Magyarország, 2016. KSH, Budapest, 2017. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2016.pdf>
- Minimálbér 2018 összege: ennyi nettó bért kaphat kézhez 2018-tól. <http://officina.hu/gazdasag/175-minimalber-2018>
- Németh András: *Svédország ismét soroz: „Nem fenyegetéseket látunk, a realitásokat észleljük.”* Hvg.hu, 2017. október 1. http://hvg.hu/vilag/201739__a_sved_vedelmi_miniszter_ahadero_fejleszteserol__oroszorszagra_tekintettel
- Pál Eszter (szerk.): *A Z generációról... irodalmi áttekintés*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2013. <http://www.zgeneracio.hu/getDocument/4252>
- Prensky, Marc: *Digitális bennszülöttek, digitális bevándorlók*. http://goliat.eik.bme.hu/~emese/gtkmo/didaktika/digital_kids.pdf
- QUANTIS Consulting Zrt.: *A legjobb befektetés az ember – Vállalati jóléti csomagok*. http://penzugyi-strategia.hu/oldalelemek/pdf/Vallalati_csomagok_20170801.pdf
- Szabó I. László: *Az intézményi, szervezeti bizalom helyzete Magyarországon 2014 elején*. Nemzet és Biztonság, 2014/3. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2014_3_12_szabo_i.laszlo.pdf
- Tájékoztató a szerződéses legénységi, altiszti és tisztii állomány járandóságairól. A honvédség kapuja, 2013. szeptember 25. http://www.hadkiegeszites.honvedseg.hu/katona_akarok_lenni/fizetes_juttatas
- Ugyanaz a kamion, ugyanaz a meló, csak a bér más Nyugaton. Hvg.hu, 2016. december 17. http://hvg.hu/gazdasag/20161217_luxuskamion_fuvarozas_berek_soforok_munkaerohiany
- Y generáció. Interjú Tari Annamária pszichoterapeutával. Lejegyezte: Szávai Iлона. http://www.fordulopont.hu/FP-41_y-generacio.pdf

Kolozsvári Sándor ny. mk. ezredes:

KIVÁLÓ SZAKMAI TELJESÍTMÉNY ÉS KATONAI HELYTÁLLÁS

Gondolatok az elfeledett aleppói misszióról (1974–1983)

„A 170 év alatt megannyi változás és kihívás érte a magyar katonákat, de elszántságuk, hivatástudatuk változatlan maradt, és korokon átívelő példaként szolgálnak ma is.”

Dr. Benkő Tibor¹

Kvalitásozást látott napvilágot a Zrínyi Kiadó gondozásában. *A Magyar Honvédség 170 éve* című könyv a honvédség 1848-as megalakulásától napjainkig terjedő időszak eseményeit dolgozza fel; a könyv rólunk katonákról, elődeinkről, a közelmúltról és a jelenről (is) szól. Egy ültő helyben lehetetlen áttekinteni, de az érdeklődő olvasó (főleg, ha nyugdíjas és némileg érintettnek is érezheti magát) természetesen többször is kézbe veszi és keresi azokat a fejezeteket, amelyeknek részese, tanúja volt: vajon hogyan értékeli az utókor (a jelenkor) azokat az eseményeket, történéseket, személyiségeket, amelyekről, illetve akikről az olvasónak nagyon személyes emlékei, hovatovább határozott véleménye volt, sőt van. A kötet utolsó 3–4 fejezete az, ahol szóba jöhet saját korosztályunk, benne netán önmagunk keresése; ezekben a fejezetekben dolgozták föl azokat az eseményeket, amelyekről a ma élő nyugdíjas honvédtisztek zöme személyes emlékekkel rendelkezik.

Számomra a legfontosabb időintervallum egyértelműen 1974–1983. Vajon kitalálja-e az olvasó, hogy mi történt akkor, ez alatt a kilenc (!) év alatt a Magyar Néphadseregben? Ha nem kattant be semmi, nem hibáztatom az olvasót, sőt a memóriáját sem, hiszen – beszélgetésünk alkalmával – a fejezetet jegyző hadtörténész ezredesnek sem ugrott be, hogy ebben az időszakban a Magyar Néphadsereg egy kijelölt kollektívája a nyilvánosságtól mélyen elzárva, államközi szerződés alapján egy olyan – a fogadó ország számára nagyon fontos – katonai objektum helyszíni létrehozásán és „beüzemelésén” munkálkodott egy frontországban, Szíriában, ahol akkor már polgárháborús viszonyok uralkodtak.

Ez a misszió (akkori nevén „Aleppói Tanácsadó Csoport”) örökre beírta nevét a helyi emberek, a velünk kapcsolatba került lakosok lelkébe (és ez számunkra akkor, ott életbe vágóan fontos volt), de az állami szervek – Aleppói Katonai Körzet és a helyőrség – hivatalos dokumentumaiba is. Nincs lehetőség arra, hogy jelen írás keretein belül belemenjünk a részletekbe, azt azonban le kell szögeznünk: bizalmi (politikailag és katonailag is kényes), ún. érzékeny feladatot bíztak ott ránk, ez adta ennek a missziónak az unikum jellegét. Létre kellett hozni – a nulláról indulva – a helyi sajátosságoknak is megfelelő hadmérnökképzés minden tárgyi feltételét, az oktatás gyakorlati beindításával együtt. Aki járatos a katonai felsőoktatás „rejtelseiben”, az tudja igazán értékelni, hogy nagyságrendileg milyen hatalmas – és persze megtisztelő – feladatról volt szó. Nekem személy szerint abban a megtisztelte-

¹ A Magyar Honvédség 170 éve. Előszó, 8.

tésben volt részem, hogy az aleppói misszió egykori parancsnoka, az Asszad Hadmérnöki Akadémia rektorának katonai főtanácsadója lehettem.

Az ebben a munkában részt vevő magyar katonapedagógusok, hadmérnökök felkészültségének helyi megítélésénél kizárólag az intellektuális teljesítmény, a slágfertig szellemi készenlét számított. A szakma (kinek-kinek a szakterülete) ismerete evidencia volt, mint ahogyan a hadmérnökképzés szervezési-vezetési kérdéseiben való jártasság is. A társalgási szintű nyelvtudás döntően befolyásolta a tanácsadó elfogadottságának tényét. És volt még valami: a munkakörülmények, a munkamorál, az életviszonyok tolerálása, a muzulmán vallás munkahelyeken is érvényesülő külső megnyilvánulásainak feltétlen tiszteletben tartása, és mindezekon túl a polgárháborús viszonyok tűrése. A hivatásos katonától mindez joggal várható el, de a családtagok, gyerekek már egészen más kategóriát képeztek. Előfordult, hogy egy édesanya (tisztfeleség) fegyverropogás közben kapualjtól kapualjig szökellve mentette haza lányait az óvodából, vagy hogy a helyi piacról a biztonsági szolgálat emberei menekítették ki a magyar (és orosz) asszonyokat a Kalasnyikovok „zaja” közepette (és a ház lakói tapssal üdvözölték az így hazajuttatott feleségeket); volt, hogy a város közepén lévő tiszti klubban a kibocsátó ünnepség mesterlövészek gyűrűjében zajlott, kijárási tilalom viszonyai között.

Számos példát idézhetnék még, helyette egy tisztfeleség nemrég a kezembe került naplójából kölcsönzők néhány jellemző mondatot.²

„Miközben ájtatosan bömböl a műezzin felhangosított, fület siketítő hangja, élesen belesattan a golyószórók recsegése, mintha az imát segítené feljebb vinni, hogy biztosan odaérjen, ahová kellene. Sajnos nem ért oda, nem oda talált. Életet oltott, miközben életét könyörögtek” (1980. 04. 06.)

„Péntek hajnali 5 órakor nagy sorozatokra ébredünk, ezt harckocsik dübörgése váltja fel. Aleppót egy hadosztály szállta meg... Elképzelni sem tudják Hazánkban, miben élünk mi itt.” (1980. 04. 11.)

„Éjszaka dupla órség vigyázott ránk.”

(Ez a napló egy külön fejezetet érdemelne egy, az aleppói misszióról szóló kötetben – reméljük, előbb-utóbb ez is megszületik, remélhetőleg a Zrínyi Kiadó gondozásában.)

És nem tudok kihagyni egy másik idézetet egy nekrológból: „Emlékszünk a naponta előforduló városi harcokra, robbantásokra, a lópor füstjére, amelyek közepette férjeinknek helyt kellett állni.”³

Visszatérve és folytatva az eredeti gondolatot: a hozzáértő – vagy ahogy akkoriban mondták, „vájtfülű” –, a felsőoktatásban járatos szakemberek számára sokat mondanak az akkor ránk bízott feladat paraméterei, a munka, az intézmény méretei: az akadémia befogadóképessége 6000 fő (nem tévedés!), ebből 2000 fő hallgató, 2000 fő törzs-tanári állomány és 2000 fő kiszolgáló állomány. Ehhez mintegy ötven épület nőtt ki a földből a szemünk előtt (mindegyik magyar tervezőasztalokon született), magyar művezetés mellett (természetesen ehhez több év kellett). Helyi szlogen szerint ez lett (ez volt) a „Magyar Akadémia”.

Tevékenységünk a civil világ számára nem volt nyilvános, ugyanakkor mégis „nemzetközi figyelem” mellett zajlott: „A magyar katonai tanácsadók különböző hírszerző és elhárító szervek aktív felderítőtevékenysége közepette végzik munkájukat”;⁴ vagy „a szovjetek el

² Részlet dr. Orbán Imre ezredes, egyetemi docens özvegyének naplójából.

³ Bényei Emilné Tünde szavai; elhangzottak 2018. május 3-án a Fiumei úti sírkertben.

⁴ Részlet Matuska Béla vezérőrnagy 1979. februári jelentéséből (a katonai elhárítás akkori első embere volt).

akarják távolítani a magyarokat az aleppói akadémiáról”.⁵ Számos ilyen „rázós” jelentés készült rólunk, amelyek – megfelelő engedélyek birtokában – kutathatók a speciális archívumokban.

Kuriózumoknak nevezném azokat a más misszióknál soha nem tapasztalt sajátosságokat, amelyek Aleppóban velünk megestek. A helyszínrre vezényelt szovjet szakértők magyar felügyelet és irányítás mellett dolgoztak. (Ilyen az akkori világban sehol nem fordulhatott elő, vagyis példátlan volt.) Örömmel nyugtáztuk, hogy misszióink idején, amikor időnként az egész város feszültségben, sőt pánikban élt az egyre fokozódó terrorcselekmények miatt, a magyarok, a magyar családok soha nem kerültek célkeresztbe – e jelenséget időnként a „nagy testvér” is gyanakvóan figyelte. A magyar közösségek – kolóniaszinten – felismerték és felhasználták a katonacsádok által alkalmazott receptet (amelynek részleteibe itt nem tudunk belemenni) és életvitelükkel elérték környezetük megbecsülését.

Sajátos feladat volt az otthonteremtés, amely a feleségekre hárult. Mi – ellentétben szovjet munkatársainkkal, akiket kétévente váltottak – négy-hat (!) évet éltünk a városban. Integrálódnunk kellett a város szövetébe: így tudunk (gyermekeinkkel együtt) az idegenség érzésétől és titulusától megszabadulni; így tudtuk magunkat elfogadtatni közvetlen környezetünkkel (amely számos esetben életmentéssel volt azonos); így tudtuk a családjainkat is érintő feszültségeket „megszelídíteni”. A feleségek tehát nem csupán „ott voltak”, hanem hangsúlyosan jelen voltak a férjekre háruló feladatok teljesítésében, a viszonylagos nyugodt családi háttér biztosításában.

Pedagógiai kényszerhelyzetek is voltak szép számmal (az okok taglalása szétfeszítené ennek az írásnak a terjedelmi kereteit), amikor nekünk magyaroknak kellett „beugrani” órát tartani, egyes esetekben egész tantárgyat „leoktatni” – és nem az anyanyelvünkön. A helyi arab vezetés ezt igen nagyra értékelte és megpróbálta gyakorlattá tenni.

Természetesen gyorsított ütemben kellett mindent csinálni, hiszen a Közel-Kelet és benne Szíria már akkor is a világ „forró pontjainak” egyike volt. Ráadásul – és ezt nem hallgathatjuk el – nem mindenki volt velünk barátságos, sőt ellendrukkereink is akadtak, de megoldottuk (ezt is). Véleményem szerint a honvédség történetében egyetlen példa sincs arra, hogy magyarokra (hivatásos katonákra) ilyen méretű és fontosságú bizalmi feladatot bíztak volna. És ami a lényeg: a munkát elvégeztük, az akadémia működött, és az első kibocsátó ünnepség, azaz a diplomaosztás az 1979/80-as tanévben megtörtént, vagyis: megcsináltuk! Talán a feladat sajátos, bizonyos fokig rejtett jellege az oka, talán a behatárolt terjedelem, nem tudom; a tény mindenesetre az, hogy misszióink kimaradt *A Magyar Honvédség 170 éve* című, egyébként minden szempontból nívós és igényes kötetből s a könyv 346–350. oldalain található, a különböző missziókat felsoroló táblázatból is.

Felmerülhet a kérdés: jó-jó, de létezik-e kutatható szakirodalom e tárgyban, nem csak titkos és bizalmas okmányok őrzik a szíriai szerepvállalás részleteit. Nos, bizton állíthatom, hogy létezik. Hosszan tudnám felsorolni a szóban forgó témával összefüggő könyvek, tanulmányok, recenziók, publicisztikák (még külföldi magyar nyelvű újságban is megjelent) anyagait. A Honvédség gazdag archívuma bőségesen ad lehetőséget a kutatónak a témakör feltárására. A forrásmunkák sorában ma már nélkülözhetetlen a csupán 100 példányban kinyomtatott kötet,⁶ amely ugyan könyvterjesztői hálózatba nem került, de egyes honvédségi könyvtárakban fellelhető; ez a munka tartalmilag a legteljesebb feldolgozás.

⁵ Szücs Ferenc altábornagy, a katonai felderítés főnökének jelentése a kormány számára 1982 októberében.

⁶ Prof. dr. Rajnai Zoltán (szerk.): *Legenda és valóság*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Híradó Tanszék, 2011.

A kötethez Maróth Miklós akadémikus, arabisztika professzor és a korabeli nagykövet, néhai Zsigmond Zoltán írt ajánlást, a zárógondolatok megfogalmazását pedig Szabó Miklós akadémikus, hadtörténész professzor vállalta. Ez a három név önmagában „helyreteszi” ennek a misszióknak a „történelemben” elfoglalt helyét és aláhúzza jelentőségét. Az írott források mellett számos televízió- és rádióinterjú is foglalkozott a témával, ezek is megtalálhatók a dokumentumtárakban.

Mindent összevetve: a téma igen jól dokumentált, tehát a forráshiány nem lehetett oka a téma mellőzésének, amely sajnos nem csak e kötetben történt meg. 2018 nyarán volt 35 éve, hogy befejeződött a misszió; az évforduló észrevétlen maradt.

Pedig lenne mire büszkének lenni. A hazaindulásunk előtti hetekben a szír kormány és a katonai akadémia vezetése sokoldalúan fejezte ki háláját és tiszteletét a magyarok elvégzett munkája és aleppói jelenléte iránt. Kormánykitüntetések, arany pecsétgyűrűk, egyéb tárgyjutalmak, díszbédék és más látványos (hivatalos és magán) rendezvények zárták a kilencéves magyar missziót. A budapesti szír diplomaták – amíg működött nagykövetség fővárosunkban – a nemzeti ünnepeik alkalmából rendezett fogadásokon (ahova minden alkalommal meghívást kaptunk) soha nem mulasztották el katonáink aleppói teljesítményét felidézni. Úgy tűnik, ők nem felejtnek.

Szomorúan kellett megállapítanom, hogy itthon egy rideg, távolságtartó, mondhatni „nyögve nyelős” fogadtatásban volt részünk, és amikor ezt csendben szóvá tettük, megkaptuk a választ: „De jól meg voltatok fizetve, elvtársak...”

„Minden hibát helyre lehet hozni” – mondta egykori parancsnokom. Erre is van – lenne – megoldás, sőt kell, hogy legyen méltó megoldás – ami vélhetően a legmagasabb szintű honvédelmi vezetés segítségével, támogatásával munkálható ki. Jómagam a 90. életévemben járok, de úgy érzem, van még erőm, hogy ez ügyben eljárjak. Mert az Aleppóban felmutatott teljesítmény, az eredmény, a „Magyar Akadémia” méltó volna a mai magyar társadalom figyelmére, a katonák – a jelenleg szolgálók – példaként tekinthetnének elődeik teljesítményére. De ami ennél sokkal fontosabb: olyan tapasztalatok, tanulságok születtek, gyűltek össze, amelyek a jelenlegi és remélhetőleg jövőbeni missziós feladatok résztvevői számára könnyebbé, átláthatóbbá tennék az idegen környezetben való eligazodást.

Ez volt az a misszió, ahol a tanácsadók intellektuális felkészültsége és szakmai teljesítménye a katonai helytállással párosult. Ennek nyilvánossá tétele ma már nem azok érdeke, akik ezt annak idején „összehozták”, hanem nemzeti érdek. Magyarország áll ennek a teljesítménynek a centrumában.

Vessünk egy pillantást a jövőre (legyünk optimisták: a közeljövőre). Bár nem tudjuk, hogy az akadémia milyen állapotban van, de a helyreállítás Aleppóban is elkezdődik. Legelemibb külgazdasági érdekünk (meg persze morális is) az ebben való részvétel. Kézenfekvő, hogy nekünk magyaroknak az volna a logikus, ha az utódaink ott folytatnák, ahol mi abbahagytuk. Szurkolunk, hogy sikerüljön.

Végül, ha valakinek az a benyomása támadt volna, hogy ennek az írásnak a szerzője némileg elfogult, igen, igaza van. Vállalom. De elfogultságom elsősorban egykori munkatársaim és feleségeik felé irányul. Intellektuális teljesítményük és helytállásuk nélkül ez a magyar eredmény soha nem jött volna létre Aleppóban. Köszönöm nekik.

Befejezésül álljon itt azon társaink neve, akik már nincsenek köztünk. Legyünk rájuk büszkék: helytálltak és alkotó módon járultak hozzá egy államilag is fontos katonai objektum létrehozásához. Tisztelettel és kegyelettel emlékezünk rájuk és arra az alkotásra, amit maguk után hagytak: Dr. Halász András mk. ezredes, kandidátus, aki szolgálatteljesítés közben Szíriában vesztette életét (1974–1976); Dr. Csányi Lajos mk. ezredes, kandidátus a

gépész kar vezető tanácsadója (1976–1981); Sándor József mk. ezredes, az alapozó kar vezető tanácsadója (1976–1981); Dr. Orbán Imre ezredes, egyetemi docens, a katonai kiképzés vezető tanácsadója (1977–1982); Dr. Elek Tibor mk. ezredes, a Fegyverzeti Tanszék vezetőjének tanácsadója; Sohajda Béla mk. alezredes, a gépész kar vezető tanácsadója (második váltásban, 1981–1983); Nagy Ferenc mk. ezredes, a Páncélos Tanszék vezetőjének tanácsadója (1978–1982); Kapusi Imre mk. alezredes, a villamosmérnöki kar vezető tanácsadója (második váltásban, 1982–1983); Varga Károly mk. alezredes, a Villamosságtan Tanszék vezetőjének tanácsadója (második váltásban, 1981–1983); Jakobenszki Lajos mk. alezredes, a gépész oktatástechnikai bázis tanácsadója (1977–1983); Tímár János mk. ezredes, a Rádiólokátor Tanszék vezetőjének tanácsadója (1977–1982); Dr. Bárány Gyula mk. alezredes, a villamosmérnöki kar oktatástechnikai bázis tanácsadója (1977–1982); Salamon István mk. alezredes, a villamosmérnöki kar oktatástechnikai tanácsadója (1981–1983); Sorosinszki József alezredes, a villamosmérnöki kar oktatástechnikai tanácsadója (1981–1983); Kovács Zoltán mk. őrnagy, a villamosmérnöki kar oktatástechnikai tanácsadója (1981–1983); Balassy Imre villamos üzemtechnikus, a villamosmérnöki kar oktatástechnikai tanácsadója (1975–1980); Lévai Mihály szakoktató (1977–1983); Seres János szakoktató (1977–1981).

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

NEMZETKÖZI KATONAI ÉS HADITECHNIKAI SZEMLÉ

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN ELESETT KANADAI KATONÁK TEMETÉSE FRANCIAORSZÁGBAN

A franciaországi Loos-en-Gohelle település melletti katonai temetőben 2018. augusztus 23-án újratemettek négy kanadai katonát, akik az első világháborúban a közeli 70-es magaslatért 1917 augusztusában folytatott harcban estek el.¹ A földi maradványaikat 2018 májusában hantolták ki, majd azonosították az elesetteket. A kanadai expedíciós erők 1915. augusztus 15-én indítottak rohamot a magaslat elfoglalására, hogy onnan ellenőrizhessék a németek által birtokolt közeli Lens városát, ahol jelentős szénbányászat folyt, majd támadást indítsanak annak elfoglalására.² A kanadaiak a magaslat elfoglalása után 21 német ellentámadást vertek vissza. A harcokban 9 ezer kanadai katona esett el, illetve sebesült meg, a német fél veszteségei elérték a 25 ezer főt. A harcok heveségére jellemző, hogy hősiességükért hat kanadai katona kapta meg a Viktória-keresztet, a legnagyobb brit birodalmi kitüntetést. A katonai temetőben – Dud Corner Cemetery – az első világháborúban a környéken elesett több mint 20 ezer brit és nemzetközösségi katonának állítottak emléket neveik felsorolásával, mintegy 1800 sírhellyel, melyek közül közel hétszázban azonosított, nevesített katona nyugszik.³

NAGY-BRITANNIA ÉS NORVÉGIA KÖZÖSEN LÉPNEK FEL A NÖVEKVŐ OROSZ HADITENGERÉSZETI FENYEGETÉS ELLEN

2010-ben Nagy-Britannia számára az orosz haditengerészeti flotta még alig jelentett fenyegetést, hiszen hadihajói csak egy alkalommal közelítették meg a brit felségvizeket. Abban az évben született döntés arról, hogy a brit haditengerészet járőröző repülőgépeinek a flottáját csökkentik, kevesebb figyelmet és pénzt fordítanak a korszerűsítésre.⁴ Azóta azonban a helyzet jelentősen megváltozott: 2017-ben a brit haditengerészetnek 33 alkalommal kellett reagálnia az orosz hadihajók manővereire, mert azok túlságosan megközelítették a szigetország vizeit. Az utóbbi években az orosz haditengerészeti flotta növelte tengeralattjáróinak aktivitását az Atlanti-óceán északi térségében és a Balti-tengeren is. Ezek a fejlemények lépésre kényszerítették Nagy-Britannia mellett Norvégiát is. A két ország az Amerikai Egyesült Államokkal megállapodott P–8A Poseidon típusú többfeladatú haditengerészeti repülőgépek beszerzéséről. A britek kilenc repülőgépet vesznek – az első 2019-ben érkezik

¹ <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/news/2018/08/four-canadian-first-world-war-soldiers-to-be-buried-in-france.html> (Letöltés időpontja: 2018. 08. 21.)

² <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/hill-70> (Letöltés időpontja: 2018. 10. 30.)

³ <http://www.greatwar.co.uk/french-flanders-artois/cemetery-dud-corner.htm> (Letöltés időpontja: 2018. 10. 30.)

⁴ <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/08/06/uk-norway-sub-hunters-will-work-together-counter-russian-naval/> (Letöltés időpontja: 2018. 08. 21.)

meg – összesen mintegy 3 milliárd fontért, a norvégok ötöt. A britek repülőgépei a skóciai Lossiemouth légibázison fognak állomásozni, melynek létesítményei, felszereltsége és kapacitása lehetővé teszik majd a norvég Poseidonok kiszolgálását is. A P-8A viszonylag új típus, 2013 végén érte el a kezdeti műveleti képességet az amerikai haditengerészetnél.⁵ Azóta az indiai haditengerészet és az ausztrál légierő is rendszeresítette. A haditengerészeti járőrrepülőgépet berendezési és fegyverzete alkalmassá teszik tengeralattjárók felderítésére és megsemmisítésére, elektronikai felderítésre, vízfelszíni tevékenység figyelemmel kísérésére, valamint kutatás-mentésre.

UKRAJNA CSAPÁSMÉRŐ ROBOTREPÜLŐGÉPET TESZTELT

Az ukrán Ukroboronprom hadiipari állami vállalat 2018. augusztus végén bejelentette, hogy sikeres tesztet hajtottak végre a Lucs tervezővállalat által fejlesztett Neptun típusú robotrepülőgéppel.⁶ A szubszonikus eszköz eltalálta az indítási helyétől mintegy 100 km-re a Fekete-tengeren kijelölt célt. Ukrán értékelés szerint a Neptun 300 km távolsáig képes a hajókat – nagy találati pontossága miatt – akár a kikötőkben is megsemmisíteni, a földi és a légi indítású változatai pedig Moszkva távolságáig képesek csapásmérésre. Az ukrán illetékesek szerint az eszköz alkalmas katonai létesítmények, különösen „stratégiai jelentőségű hidak és kompátkelők rombolására, ha azokat Ukrajna elleni agresszióra használnák”. Katonai szakértők szerint a Neptun 10–30 m magasságban repülve juttatja célba a nagy erejű repesz-romboló harci fejét. Az eszköz külsőleg hasonlít az orosz H-35 típusú hajó elleni robotrepülőgéphez.

BETONBARAKK ÉPÍTÉSE HÁROMDIMENZIÓS NYOMTATÓVAL

Az amerikai tengerészgyalogság 2018 augusztusában egy 3D nyomatóval 40 óra alatt felépített egy 500 négyzetlábás (mintegy 46 m²-es) barakkot.⁷ Az első ilyen jellegű kísérlet során a világ legnagyobb betonnyomatóját használták. A tengerészgyalogság szerint már korábban is készültek nyomtatott épületek és különböző nagyobb szerkezetek, de a nyomtatásuk több szakaszban, illetve több helyszínen történt. A nyomtatót egy 10 éves számítógépre telepített tervező szoftver vezérelte, a betont a barakk falaira a nyomtató néhány centis rétegekben vitte fel. A művelet vezetője elmondta, hogy a művelet azért tartott 40 óráig, mert fokozott figyelemmel kísérték a nyomtatást, a nyomtató tartályát pedig folyamatosan töltötték az előre elkészített folyékony betonkeverékkel. Ha a betonkeverést és a beton kinyomását (adagolását) robot vezérelné, akkor az épület elkészítéséhez 24 óra is elegendő lenne. A jelenlegi technológiával 10 tengerészgyalogos öt nap alatt épít fel egy hasonló nagyságú fabarakkot. Valós vagy szimulált harci körülmények között ilyen nyomtatóval elkerülhető, hogy tengerészgyalogosokat, vagyis élőerőt foglalkoztassanak ilyen, esetleg harci szempontból veszélyes helyen folyó tevékenység elvégzésére. A hagyományos technológiával készült betonépítményekkel ellentétben itt nem szükséges öntőforma vagy zsaluzás, és csak a szükséges mennyiségű betont kell bekeverni, ami minimalizálja a szén-dioxid kibocsátását.

⁵ <https://www.raf.mod.uk/aircraft/p-8a/> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 05.)

⁶ <https://www.defensenews.com/global/europe/2018/08/29/ukraine-tests-cruise-missile-can-it-hit-moscow/> (Letöltés időpontja: 2018. 09. 03.)

⁷ <http://www.foxnews.com/tech/2018/08/29/marines-3d-print-concrete-barracks-in-just-40-hours.html> (Letöltés időpontja: 2018. 09. 03.)

PENTAGON-JELENTÉS A KÍNAI KATONAI FENYEGETÉSRŐL

A Pentagon által készített, „A Kínai Népköztársasággal kapcsolatos katonai és biztonsági fejlemények” című 2018-as jelentés az országtól eredő kockázatok széles spektrumát mutatja be, köztük a globális gazdasági expanziót, a haderő erőteljes korszerűsítését és a fegyverzettechnológiában elért jelentős fejlődést, amelyek veszélyeztetik az Amerikai Egyesült Államok fölényét ezeken a területeken.⁸ A jelentés szerint Kína mintegy 1200 kis hatótávolságú és akár 300 közepes hatótávolságú rakétával rendelkezhet, emellett néhány nagy hatótávolságú és nagy pontosságú ballisztikus rakétája elérheti az Amerikai Egyesült Államoknak a Csendes-óceán térségében lévő érdekeltségeit. A Pentagon a kínai ballisztikus rakéták közül kiemeli a DF-26 típusú közepes (4000 km) hatótávolságút, amely 2015-ben jelent meg a nyilvánosság előtt, és képes nagy pontosságú hagyományos vagy nukleáris csapást mérni a Japánban és a Guam szigetén lévő amerikai katonai bázisok ellen. A DF-41 típusú interkontinentális ballisztikus rakétája akár tíz, önállóan célra irányítható visszatérő egységet/robbanófejet (MIRV⁹) is eljuttathat 12 000 km távolságra. Kína erőfeszítéseket tesz hiperszonikus és műhold elleni fegyverek kifejlesztésére, valamint jelentős expedíciós erők létrehozására. Napjainkban a két ország között a kapcsolatok bonyolultak, sokoldalúak és egyre feszültebbek, ugyanakkor bizonyos fokú együttműködés is van közöttük. A Pentagon által kiadott közleményekben Kínát nem ellenségként (*enemy*), hanem ellenfélként (*adversary*) emlegetik.

JAPÁN SZERINT KÍNA „ESZKALÁLJA” KATONAI TEVÉKENYSÉGÉT

Japán védelmi minisztere 2018. szeptember elején az Önvédelmi Erők vezetőinek éves értekezletén mondott beszédében hangsúlyozta, hogy az ország biztonsági környezete aggodalomra ad okot, mivel Oroszország és Kína is fokozza katonai tevékenységét a térségben, Észak-Korea pedig közvetlen fenyegetést jelent Japán számára.¹⁰ A miniszter külön felhívta a figyelmet arra, hogy Kína újfajta légi műveleteket hajt végre a Japán körüli légtérben, valamint nukleáris meghajtású tengeralattjárókat járőrzöttet a keleti partjai közelében lévő, vitatott hovatartozású szigetek térségében. Kína ezzel eszkalálja katonai tevékenységét a vízen és a levegőben is. Ezzel egy időben Oroszország is fitogtatja erejét, amikor a hidegháború óta a legnagyobb hadgyakorlatot tartja a Kuril-szigetek térségében, valamint korszerű fegyverzetet, köztük légvédelmi rakétákat telepít a szigetcsoport vitatott hovatartozású déli tagjaira. Észak-Korea a nukleáris leszerelését célzó nemzetközi diplomáciai erőfeszítések ellenére továbbra is „komoly és küszöbönálló fenyegetést” jelent Japán számára.

⁸ <http://www.foxnews.com/tech/2018/08/27/new-pentagon-report-details-massive-chinese-military-threat.html> (Letöltés időpontja: 2018. 09. 03.)

⁹ Multiple Independently targetable Reentry Vehicle.

¹⁰ http://www.spacedaily.com/reports/Japan_claims_China_escalating_military_actions_999.html (Letöltés időpontja: 2018. 09. 03.)

BRIT KATONÁK ELŐSZÖR VETTEK RÉSZT GYAKORLATON JAPÁN TERÜLETEN

2018. október első felében ötven brit katona hasonló létszámú japán katonával közösen gyakorlatozott Japán legmagasabb hegye, a Fudzsi lábánál lévő gyakorlótéren.¹¹ Az esemény érdekessége, hogy bár a két ország légierjének és haditengerészetének egységei korábban már hajtottak végre közös gyakorlatokat, ez az első eset, hogy brit katonák Japán földön is részt vettek ilyen tevékenységben. Japán katonák hazai földön eddig csak az ott állomásozó amerikai erőkkel gyakorlatoztak közösen. A gyakorlat egy mozzanatát megtekintette Patrick Sanders altábornagy, a brit szárazföldi csapatok parancsnoka is, aki Japánt az ázsiai–csendes-óceáni térségben Nagy-Britannia négy legfontosabb stratégiai partnere egyikének nevezte. Állítása szerint országa kész segíteni abban, hogy a térségben kialakult status quo erőszakkal ne legyen megváltoztatható. A tábornok utalt arra, hogy Észak-Korea nem tett le az atomhatalmi státus eléréséről, Kína pedig katonákat telepít a Dél-kínai-tenger vitatott hovatartozású szigeteire, és azokra korszerű fegyverzetet telepít. Szeptemberben a brit Albion hadihajót kínai hajók provokálták, amikor az a szigetek térségében a hajózás szabadságát tesztelte. Az októberi közös japán–brit katonai gyakorlatra azt követően került sor, hogy Theresa May brit miniszterelnök a Japánnal folytatott hosszú távú kereskedelmi partnerségről és a két ország közötti védelmi együttműködés új formáiról nyilatkozott.

A KÉT KOREA CSÖKKENTI ÓRHELYEINEK SZÁMÁT A KÖZÖS HATÁR MENTÉN

A két Korea képviselői október végén Panmindzsonban megállapodtak arról, hogy november végéig megszüntetnek – kiürítenek, majd lebontanak – 11 határőrőrsöt a két ország között húzódó fegyverszüneti vonal mentén. A tábornoki szintű találkozáson a felek arról is döntöttek, hogy a 11 objektum felszámolásának tapasztalatai alapján a későbbiekben munkacsoport szintjén kidolgozzák az összes órhely felszámolásának a módját. Panmindzson csak egy település a 250 km-es határszakaszon, de itt van az ún. közös biztonsági terület is, ahol a két ország képviselői találkozni szoktak. Itt a tábornoki találkozó előtti napig még fegyveres katonák szolgáltak, de akkor kivontak minden tüzfegyvert a területről. Azóta mindkét fél 35 fegyvertelen katonát állomásoztat Panmindzson területén. Mivel a két fél képviselői egyre gyakrabban találkoznak itt, ezért a közelmúltban felszedték a térségben telepített összes aknát is.

FÉLKATAMARÁN-FELÉPÍTÉSŰ OROSZ REPÜLŐGÉP-HORDOZÓ ÉPÜLHET

Az oroszországi Armija-2018 hadiipari kiállításon 2018. augusztus végén a Krilov Állami Kutatóintézet bemutatta, hogyan képzei el egy új orosz – nem nukleáris hajtású – repülőgép-hordozó hajó felépítését.¹² A javasolt tervek szerint a hajó víz alatti része az anyahajóknál megszokottaktól eltérően ún. „félkatamarán” lenne. A katamaránnak két egyforma, egymással párhuzamos törzse van, melyeket a víz feletti fedélzet – rajta a felépítményekkel – köt ösz-

¹¹ <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/10/02/british-troops-join-forces-japanese-first-time-soil-amid-north/> (Letöltés időpontja: 2018. 10. 17.)

¹² <https://tass.ru/armiya-i-opk/5625190> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 17.)

sze. A félkatamarán esetében a tatnál még két külön álló törzs a hajó orránál egyesül. Ilyen megoldással a hagyományos felépítésű anyahajókon megszokott nagyságú fedélzet kisebb vízkiszorítású és merülési mélységű hajóval is biztosítható. A tervezők számításai szerint az ilyen elven megépülő repülőgép-hordozó hajó maximális vízkiszorítása 44 ezer t, hossza 304 m, szélessége 78 m, merülése 8,5 m, sebessége 28 csomó (kb. 52 km/h), hatótávolsága pedig 8 ezer mérföld (kb. 13 ezer km) lenne. Az anyahajó 46 repülőeszközt hordozna, köztük 12–14 db Szu–33 és 12–14 db MiG–29K/KUB vadászrepülőgépet, négy rádiolokációs távolfelderítő és irányító repülőgépet, valamint a Ka–27 helikoptercsalád 12–14 db különböző rendeltetésű eszközét. Az egyetlen orosz közepes repülőgép-hordozó, az Admiral Kuznyecov két adata összehasonlításul: maximális vízkiszorítása 59 ezer t (+34%), miközben maximum 52 repülőeszközt (+13%) szállíthat.

MEGSÉRÜLT OROSZORSZÁG EGYETLEN REPÜLŐGÉP-HORDOZÓ HAJÓJA

Az *Admiral Kuznyecov* repülőgép-hordozó jelentős mértékű korszerűsítését 2018 áprilisában a Murmanszk melletti Kola-öbölben egy úszó szárazdokkban kezdték el. A tervek szerint 2021-ben kell újra szolgálatba állnia. 2018. október 30-án a korai órákban azonban az úszódokk vízszivattyúi váratlan áramkimaradás miatt leálltak, a ballaszttartályok rövid idő alatt megteltek vízzel és a dokk elsüllyedt.¹³ Négy vízbe esett munkást kihülés miatt kórházba szállítottak, egy pedig eltűnt. A dokk két 70 tonnás daruja a süllyedés következtében összerogyott, az egyik a hajó fedélzetére zuhant, és mintegy ötméteres lyukat ütött a hajó oldalában. Az elsüllyedt dokk eltorlaszolja a kikötőt, ezért vagy ki kell emelni, vagy le kell rombolni. Mindkét tevékenység végzését nehezítené a térségben bekövetkezett féléves napsütés nélküli sötét időszak. A repülőgép-hordozó korszerűsítésének folytatásához szükség lenne úszódokkra, de Oroszország másik megfelelő méretű ilyen eszköze a fekete-tengeri Novorosszjjszknál horgonyoz, több mint 3500 km-re Murmanszktól. Kína és Dél-Korea is rendelkezik megfelelő méretű úszódokkokkal, de azok is túlságosan messze vannak. Elképzelhető, hogy a hajó a tervezettnél később csatlakozik újra az orosz flottához.

A HORVÁT HADERŐ 2018-AS RÉSZVÉTELE AZ ERDŐTÜZEK OLTÁSÁBAN

A horvát szárazföldi csapatok és a légierő tűzoltási feladatokra is kijelölt speciális alegységei rendszeresen közreműködnek az ország tengerparti térségeiben keletkező erdő- és bozóttüzek oltásában. A részükre ezzel kapcsolatban elrendelt készenléti szolgálat általában június 1-jétől szeptember 30-ig tart. 2018-ban azonban – mivel Dalmáciában még szeptember végén is voltak erdőtüzek – a védelmi miniszter (egyben miniszterelnök-helyettes) ezt a készenlétet október 15-ig meghosszabbította.¹⁴ Horvátország 1991-es függetlenné válása óta 2017 volt a legnehezebb év a tűzoltók számára. A tapasztalatok levonását követően Divulje településen új operatív tűzoltó-parancsnokságot hoztak létre egy helyzetértékelő központtal, melyben a pilóta nélküli felderítő-repülőgépekről érkező információkat valós időben kiértékelik, valamint foganatosítottak hatékonyságot növelő szervezési intézkedéseket is. A korábbi évektől

¹³ <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/10/30/russias-aircraft-carrier-damaged-while-undergoing-repairs-floating/> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 15.)

¹⁴ <https://wptest.morh.hr/završena-protupožarna-sezona-2018/> (Letöltés időpontja: 2018. 10. 17.)

eltérően 2018-ban már habanyagot is használtak a tűzfészek izolálására, amivel a felhasznált oltóvíz mennyiségét is csökkenthették. A légielő speciális tűzoltóalegységeit 78 tűz esetén vetették be összesen közel 483 repült óra időtartamban, ezalatt 10 063 tonna vízzel és 2538 liter habanyaggal oltották az égő területeket, valamint 115 tűzoltót és 14,6 t terhet szállítottak helikopterekkel a tüzek közelébe. A szárazföldi csapatok speciális alegységeit – összesen 257 főt – három alkalommal vetették be. A Skylark I típusú pilóta nélküli felderítő-repülőgépeket 11, a tűzoltó-repülőgépeket 67 alkalommal vetették be tűzfelderítési céllal.

TENGERÉSZHIÁNY KORLÁTOZZA A BRIT HADITENGERÉSZET TEVÉKENYSÉGÉT

Képviselői kérdésre válaszolva a brit védelmi minisztérium 2018. október közepén elismerte, hogy a haditengerészet négy hajója 2018-ban egyetlen napot sem töltött tengeren tengerészhiány miatt.¹⁵ A brit Nemzeti Számvevőszék 2018. áprilisi jelentése szerint 2016/17-ben a haditengerészetnél 16%-os állományhiány volt. A létszámhiány mellett egyes hajóosztályoknál az előregedő technika is akadályozza a hajók üzemeltetését. Az 1989-ben rendszerbe állított Type 23 fregattok tervezett élettartama 18 év volt, de azt több alkalommal is meghosszabbították, viszont egyre több időt töltenek dokkokban karbantartás és átalakítás miatt. Ezt a hajóosztályt Type 26 hajókkal tervezik leváltani, de az osztály első hajója még építés alatt van Skóciában. A 6–9 hónapos tengeri bevetések növekvő száma és a tengerészhiány miatt hajókat kell kikötőben tartani azért, hogy a két tengeri út között a tengerészek elegendő időt tölthessenek családjukkal, de a hosszabb bevetési időtartam miatt a hajók kikötőben töltött karbantartási időszaka is megnövekedett. 2018 első kilenc hónapjában a 13 brit fregatt összesen 817 napot töltött tengeren, míg 2010–2014 között évente legalább 1500 napot. A 2010-es védelmi felülvizsgálat azt állapította meg, hogy akkor még a szükségesnél mintegy 5000 tengerésszel több volt állományban.

NEM TANÁCSOS EGYENRUHÁBAN SÜTEMÉNYT ENNI A HELYŐRSÉG UTCÁIN

Az 1915-ben épült Catterick Garrison a brit haderő legnagyobb helyőrsége, területén több laktanya található, lakosainak száma 13 ezer fő, ami több mint a mellette lévő Catterick településé.¹⁶ Az észak-angliai katonai városban állomásozik a Királyi Dragonyos Gárdaezred (Royal Dragoon Guards) is, melynek a parancsnoka megtiltotta a katonái számára, hogy az utcán fogyasszák el a süteményeket, szendvicseket árusító Greggs üzletlánc¹⁷ termékeit, mert azzal azt kockáztatják, hogy az ezred a civilek számára „nem tűnik professzionálisnak”.¹⁸ Az öltözettel és a fegyelemmel kapcsolatos körlevél kitér arra is, hogy a katonák a közterületeken egyenruhában ne cigarettázzanak, és menet közben tartózkodjanak mobiltelefonos üzenetek

¹⁵ <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/10/18/sailor-shortage-means-four-navys-13-frigates-have-not-spent/> (Letöltés időpontja: 2018. 10. 28.)

¹⁶ <https://www.army-technology.com/projects/catterick-garrison/> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 19.)

¹⁷ Az 1951-ben született üzletlanc jelenléte Nagy-Britanniában meghaladja a McDonald's és a Starbucks jelenlétét. <https://www.theguardian.com/global/2016/mar/05/greggs-conquered-britain-bakery-profit-sausage-rolls> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 19.)

¹⁸ <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/11/04/troops-warned-eating-greggs-makes-look-unprofessional/> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 15.)

küldésétől és olvasásától. Az érintett katonák leginkább a Greggs kapcsán morgolódnak, mert az olcsóbb a laktanyai kantinoknál és szélesebb a választéka is. Egy védelmi minisztériumi szóvivő szerint a katonák számára fontos az egészséges táplálkozás, a megfelelő testsúly megtartása, mert akinek nem sikerül a fizikai teszt teljesítése, annak diétára lesz szüksége.

OROSZ KÉMEK ÚJ MEGALÁZTATÁSA: TÖBB SZÁZ GRU-ÜGYNÖK NEVE AZ INTERNETEN

2018. október elején holland és brit szervek közös akciójának eredményeként sikerült letartóztatni és azonosítani négy GRU-ügynököt.¹⁹ Adatbázisokban végzett kutatások eredményeként további 305 személyt találtak az interneten, akikről azt feltételezik, hogy az orosz hírszerzésnek dolgoznak.²⁰ A négy személy – Alekszej Morenyec, Jevgenyij Szerebrjakov (ők számítógépes szakemberek, hekkerek), Oleg Szotnyikov és Alekszej Minyin – 2018. április 10-én érkezett Amszterdamba repülőgéppel Moszkvából szolgálati útlevelel. A repülőtéren az orosz nagykövetség egy munkatársa várta őket. Három nappal később a Vegyifegyver-tilalmi Szervezet (OPCW²¹) hágai központja közelében parkoltak egy bérelt autóban, amelyben speciális technikai eszközök is voltak.²² Feltételezések szerint az OPCW számítógépes rendszerét akarták meghekkelni. A letartóztatásukat is az OPCW központja közelében hajtották végre a holland hírszerző szolgálat munkatársai. Gépkocsijukban megtalálták az előző esti vacsorájuk maradványait egy műanyag zacskóban, nyilvánvalóan nem akartak DNS-nyomokat hagyni a szállodai szobáikban.²³ A náluk lévő iratok alapján – és a Bellingcat²⁴ segítségével – kiderítették Minyin bejelentett lakcímét – amely megegyezik a GRU akadémiájának címével –, valamint találtak egy Lada gépkocsit, melyek üzemeltetőjeként Morenyec szerepel a nyilvántartásban, és akinek lakcímeként a GRU egyik fedőszerveinek a címe található a kimutatásban. Az internetes kutatás alapján még 305 személyt találtak névvel, útleveleszámmal és nagyrészt mobiltelefonszámmal, akiknek a gépkocsija a GRU fedőszerve címére van bejelentve, vagyis nagy valószínűséggel ők is a GRU alkalmazottai.

AZERBAJDZSÁN MÁR TÖBB MINT ÖT MILLIÁRD DOLLÁR ÉRTÉKBEN VÁSÁROLT OROSZ FEGYVEREKET

Putyin orosz elnök 2018. szeptember 1-jén Szocsiban fogadta Alijev azerbajdzsáni elnököt. A megbeszélést követő sajtótájékoztatón Alijev újságíróknak elmondta, hogy országa már több mint 5 milliárd dollár értékben vásárolt orosz fegyvereket és hadfelszerelést.²⁵ Ez az összeg

¹⁹ Glavnoje razvedivatyejnoje upravlenyje – Felderítő Főcsoportfőnökség, az orosz katonai hírszerzés még mindig használatos korábbi megnevezése.

²⁰ <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/10/05/putins-spies-new-humiliation-sloppy-procedures-allow-305-gru/> (Letöltés időpontja: 2018. 10. 28.)

²¹ Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons.

²² <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/10/04/russian-gru-operatives-caught-hacking-chemical-weapons-watchdog/> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 18.)

²³ <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/10/04/lager-primed-laughing-stock-elite-russian-hackers-got-caught/> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 18.)

²⁴ A <https://www.bellingcat.com/> honlapot működtető szervezet. A honlap célja elősegíteni a különböző nyílt internetes forrásokban a kutatást, nyomozást. <https://www.bellingcat.com/> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 18.)

²⁵ <https://www.janes.com/article/82722/azerbajjan-arms-purchases-from-russia-exceed-usd5-billion> (Letöltés időpontja: 2018. 09. 03.)

csak nőni fog, mivel Azerbajdzsán folytatja fegyveres erői korszerűsítését, Oroszország pedig nagyon fontos szerepet tölt be a nemzetközi védelmi piacon. A két elnök megbeszélést folytatott az örményországi azeri enklávé, Hegyi-Karabah helyzetéről is, amely az Azerbajdzsán és Örményország közötti feszültség fő oka, és egyben a két ország fokozott fegyverkezésének a motorja. Azerbajdzsán azonban nem csak Oroszországtól vásárol haditechnikai eszközöket. Egy fotón – amely 2018 közepén készült egy bakui katonai díszszemlén – katonai szakértők szerint török gyártású SOM–1 típusú csapásmérő robotrepülőgépek láthatók, amelyeket korábban Törökország még nem exportált. Természetesen Örményország sem akar lemaradni a fegyverkezési versenyben, nemrégiben Iszkander–M típusú rakétarendszereket vásárolt Oroszországtól, amely számára is a legfőbb fegyverszállító.²⁶ A szubszonikus sebességgel repülő SOM–1 hatótávolsága meghaladja a 180 km-t, a 600 kg-os tömegéből 230 kg a harci rész, melyet nagy pontossággal juttat célba.²⁷ Az Iszkander–M (SS–26 Stone) kis hatótávolságú harcászati rakétarendszer 480 kg tömegű harci részt juttathat el 400 km távolságra 2–7 m-es körkörös szórással (CEP²⁸).²⁹

OROSZORSZÁG 50 MILLIÓ DOLLÁROS KÖLCSÖNT NYÚJT KUBÁNAK FEGYVERVÁSÁRLÁSRA

2018. október végén sajtóhírek jelentek meg arról, hogy Oroszország várhatóan 50 millió dolláros kölcsön keretében fegyvereket fog szállítani Kubának.³⁰ November 2-án Miguel Diaz-Canel kubai elnök Moszkvában tárgyalt Putyin orosz elnökkel. A tárgyalást követően az orosz pénzügyminiszter-helyettes bejelentette, hogy közel van egy megállapodás, melynek keretében Oroszország 38 millió euró értékű kölcsönrel segítené Kubát, hogy orosz fegyvereket vásárolhasson.³¹ A szerződés aláírását novemberben tervezik, amikor egy kubai katonai delegáció látogat Moszkvába. Egy meg nem nevezett, az orosz védelmi ipari komplexumot ismerő forrás szerint a kubaiak egyes meglévő eszközeik korszerűsítése mellett új eszközök beszerzését is tervezik, köztük könnyűfegyvereket. A találkozót követő sajtótájékoztaton Putyin elnök elmondta, hogy Oroszország felépít Kubában egy GLONASSz-állomást,³² így a szigetország lakosai is használhatják az orosz globális műholdas navigációs rendszer szolgáltatásait. Emellett Oroszország kész segíteni a kubai infrastruktúra fejlesztését, például a vasúthálózat korszerűsítését. Diaz-Canel az első hivatalos moszkvai látogatásán meghívta Putyint, hogy 2019-ben látogasson el Kubába. A találkozóról kiadott közös nyilatkozatukban a két elnök felszólította az Amerikai Egyesült Államokat, hogy gondolja át kilépését a közepes hatótávolságú atomrakéták korlátozását előíró szerződésből, mert egy ilyen lépés negatívan hatna a nemzetközi biztonsági helyzetre.

²⁶ <https://uawire.org/azerbaijan-discloses-the-cost-of-military-equipment-purchased-from-russia> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 10.)

²⁷ <https://www.airforce-technology.com/projects/som-air-to-surface-cruise-missile/> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 10.)

²⁸ Circular Error Probable.

²⁹ <http://www.military-today.com/missiles/iskander.htm> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 10.)

³⁰ http://www.defenseworld.net/news/23576/Russia_to_Loan_Cuba__50_Million_to_Buy_Weapons#.W9W3z2etrnM (Letöltés időpontja: 2018. 10. 28.)

³¹ <https://www.reuters.com/article/us-russia-cuba/russia-close-to-granting-cuba-38-million-euro-loan-to-buy-arms-idUSKCN1N7117> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 18.)

³² Globalnaja Navigacionnaja Szputnyikovaja Szisztyema.

OROSZORSZÁG VEGYI, BIOLÓGIAI, RADIOLÓGIAI ÉS NUKLEÁRIS ANYAGOK FELDERÍTÉSÉRE ALKALMAS GÉPJÁRMŰVET TELEPÍTETT SZÍRIÁBA

Az egyik orosz televíziós adó 2018. november 7-én sugárzott filmrészlete egy orosz RHM–6 típusú páncélozott felderítőjárművet mutatott be Muhradah szíriai város közelében.³³ A képeken orosz katonák a jármű hőképes kameráját használták, majd bemutatták a vegyi, a biológiai, a radiológiai és a nukleáris érzékelőket is. A látott információk alapján a jármű a szakaszméretű orosz katonai rendőralegység munkáját segíti. Az RHM–6 Povožka a BTR–80 páncélozott szállító harcjármű bázisára épült.³⁴ A jármű néhány példánya 2012-ben került a Déli Katonai Körzethez tesztelésre, később a Nyugati Katonai Körzet is próbára bocsátotta, majd 2016-ban az Örményországban települt egyik orosz katonai alegység is kapott ilyen járművet tesztelésre. Szíriában korábban nem alkalmazták ezt az eszközt, októberben a harci körülmények közötti tesztelése kezdődött.

FELHASZNÁLT IRODALOM

http://www.defenseworld.net/news/23576/Russia_to_Loan_Cuba__50_Million_to_Buy_Weapons#.W9W3z2etnM

<http://www.foxnews.com/tech/2018/08/27/new-pentagon-report-details-massive-chinese-military-threat.html>

<http://www.foxnews.com/tech/2018/08/29/marines-3d-print-concrete-barracks-in-just-40-hours.html>

<http://www.greatwar.co.uk/french-flanders-artois/cemetery-dud-corner.htm>

<http://www.military-today.com/missiles/iskander.htm>

http://www.spacedaily.com/reports/Japan_claims_China_escalating_military_actions_999.html

<https://tass.ru/armiya-i-opk/5625190>

<https://uawire.org/azerbaijan-discloses-the-cost-of-military-equipment-purchased-from-russia>

<https://wptest.morh.hr/zavrseana-protupozarna-sezona-2018/>

<https://www.airforce-technology.com/projects/som-air-to-surface-cruise-missile/>

<https://www.army-technology.com/projects/catterick-garrison/>

<https://www.army-technology.com/projects/rkhm-6-cbrn-reconnaissance-vehicle/>

<https://www.bellingcat.com/>

<https://www.canada.ca/en/department-national-defence/news/2018/08/four-canadian-first-world-war-soldiers-to-be-buried-in-france.html>

<https://www.defensenews.com/global/europe/2018/08/29/ukraine-tests-cruise-missile-can-it-hit-moscow/>

<https://www.janes.com/article/82722/azerbaijan-arms-purchases-from-russia-exceed-usd5-billion>

<https://www.janes.com/article/84614/russian-deploys-new-cbrn-vehicle-to-syria>

<https://www.raf.mod.uk/aircraft/p-8a/>

³³ <https://www.janes.com/article/84614/russian-deploys-new-cbrn-vehicle-to-syria> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 15.)

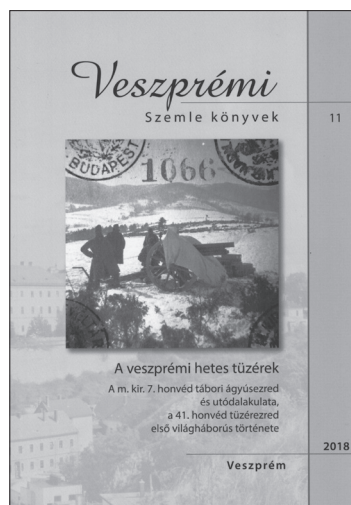
³⁴ <https://www.army-technology.com/projects/rkhm-6-cbrn-reconnaissance-vehicle/> (Letöltés időpontja: 2018. 11. 19.)

- <https://www.reuters.com/article/us-russia-cuba/russia-close-to-granting-cuba-38-million-euro-loan-to-buy-arms-idUSKCN1N71I7>
- <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/08/06/uk-norway-sub-hunters-will-work-together-counter-russian-naval/>
- <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/10/02/british-troops-join-forces-japanese-first-time-soil-amid-north/>
- <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/10/04/lager-primed-laughing-stock-elite-russian-hackers-got-caught/>
- <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/10/04/russian-gru-operatives-caught-hacking-chemical-weapons-watchdog/>
- <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/10/05/putins-spies-new-humiliation-sloppy-procedures-allow-305-gru/>
- <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/10/18/sailor-shortage-means-four-navys-13-frigates-have-not-spent/>
- <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/10/30/russias-aircraft-carrier-damaged-whilest-undergoing-repairs-floating/>
- <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/11/04/troops-warned-eating-greggs-makes-look-unprofessional/>
- <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/hill-70>
- <https://www.theguardian.com/global/2016/mar/05/greggs-conquered-britain-bakery-profit-sausage-rolls>

Balla Tibor alezredes:

HONVÉDTÜZÉREK A NAGY HÁBORÚ OROSZ ÉS OLASZ HADSZÍNTERÉN

A veszprémi hetes tüzérek című kötetről

A 20. század őskatasztrófájaként elhíresült Nagy Háború centenáriumának utolsó évében számos, az utóbbi évtizedekben még fel nem dolgozott témakör került a köz- és hadtörténezszek, valamint a helytörténezszek érdeklődésének középpontjába. Ezek sorába tartozik az Ausztria–Magyarország haderejének szerves részeként 1868-ban felállított magyar királyi honvédség keretein belül, csak hosszas tervezetések és politikai csatározások után, közvetlenül az első világhézés kitörése előtt (1913–1914-ben) létrehozott harmadik fegyvernem, a magyar királyi honvédtüzérség egyes alakulatainak históriája, illetőleg első világháború alatti részletes szereplése is.

Az úgynevezett *ezredtörténet* (alakulattörténet) sajátos műfaj, amely alapvetően az 1920 és 1944 közötti időszakban élte virágkorát az egykori Osztrák–Magyar Monarchia két utódállamában, Ausztriában és Magyarországon. A mintegy negyedszázados időszak alatt a

dunai birodalom számos osztrák, valamint magyar kiegészítésű császári és királyi alakulatának, illetve néhány honvéd gyalog-, huszár- és tüzérezrednek a históriáját jelentették meg német vagy magyar nyelven, amelyek általában aprólékos részletességgel, de igen eltérő színvonalon készültek. Közös jellemzőjük, hogy az ezred felállításától az első világháború végéig (ritkábban csak a Nagy Háború időszakát taglalva) foglalták össze annak történetét, szerzőik vagy szerkesztőik rendszerint az adott ezred egykori tényleges vagy tartalékos tisztjei voltak. A kiadott művek kínálatát áttanulmányozva szembetűnő, hogy általában a tüzér, különösen pedig a honvéd tüzéralakulatok történetéről csupán néhány ezredtörténeti összefoglaló mű született.

Az utóbbi években nem akadt rá példa, hogy valaki monográfiában tárja az olvasók elé valamely osztrák–magyar vagy honvéd gyalog-, huszár-, továbbá tüzérezrednek a Nagy Háború alatti szereplését. Mindezeket figyelembe véve bátran kijelenthetjük, hogy Földesi Ferenc jó érzékkel választotta könyve témájaként a magyar királyi veszprémi 7. honvéd táborigyűszerezred és utódalakulata, a 41. honvéd tüzérezred első világháborús történetét, amelynek jelen kötet az első magyar nyelvű, korabeli levéltári források alapján készült összefoglalása. A szerző által összeállított és jegyzetekkel ellátott kötet a 12 éves múltra visszatekintő *Veszprémi Szemle könyvek* sorozat 11. köteteként látott napvilágot.

A szerző alapvetően a budapesti Hadtörténelmi Levéltárban fennmaradt korabeli ezred- és ütegnaplók, valamint hadműveleti iratok, továbbá a rendelkezésre álló szakirodalom alapján vázolta fel a veszprémi 7-es honvédtüzérek Nagy Háború alatti hadiútját.

Veszprém város polgármesterének, valamint a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum parancsnokának előszavát a szerző rövid bevezetője követi.

Az első témaegységben a mű írója mintegy két oldalban összefoglalja a magyar királyi 7. honvéd táborigényosztály és elődalakulatáinak (a magyar királyi 1. és 2. honvéd táborigényosztály) 1913. március 1-jén történt hivatalos létrehozásától az osztrák–magyar haderő 1914. július végi mobilizálásáig tartó történetét.

A második fejezetben – a Nagy Háború nyitányaként – az ezred mozgósításáról, amelyet az uralkodó rendelt el 1914. július 31-én, majd az alakulatnak az orosz hadszíntérre vasúton való szállításáról tudhatunk meg részleteket.

A harmadik témaegységből először megismerhetjük az ezred tisztikarának névsorát és létszámviszonyait 1914 nyarán. Ezt követően a szerző bemutatja, hogy az orosz hadszíntérre a magyar királyi 41. honvéd gyaloghadosztály kötelékében felvonult ezred hogyan esett át 1914. augusztus utolsó napjaiban az első komoly megmérettetésen a galíciai Uhnov település mellett lezajlott ütközetben. A továbbiakban részleteket ismerünk meg a veszprémi honvéd tüzérek 1914. szeptember elején, a vesztes leMBERGI csatában történt részvételéről, valamint a Galícia középső területeire történt visszavonulásáról. Ezután megelevenednek az ezred 1914. októberi harcai a San folyó mentén, majd az orosz gőzhenger elől történt ismételt visszavonulást követően a Visztula mentén, amelyet november utolsó napjaiban, Morsko településnél vívtak meg. Olvashatunk a veszprémi 7-es tüzérek 1914 decemberében – az osztrák–magyar szempontból győztes limanowa–lapanóvi hadműveletekkel egyidejűleg – Krakkó védelmében és a Dunajec folyó mentén vívott küzdelmeiről is. A kötetben részletes összefoglalást találunk az ezred 1915. február végétől a túlerőben lévő cári csapatokkal a Kárpátokban, a magyar határ védelmében vívott harcairól, az 1915. május 2-án végbement gorlicei áttörést (amely a központi hatalmak hadászati jelentőségű győzelme volt az ellenfél felett) követő hadműveletek során Breszt-Litovszkig történt előrenyomulásáról, továbbá az 1915 szeptemberétől 1916 decemberéig az oroszokkal Volhíniában folytatott állásharcairól.

A kötet negyedik fejezetéből megismerhetjük a veszprémi honvédtüzérek 1916. december közepétől az olasz hadszíntér isonzói szakaszán, a Karszt-fennsíkron folytatott harcait. Betekintést nyerünk az ezred állományának isonzói harcaiba: az 1917. május 12. és június 6. között zajlott 10. isonzói csatába, majd az 1917. augusztus 18. – szeptember 13. között végbement 11. isonzói csata Kostanjevica körüli harcaiba, a korábbi ütközetekhez képest is rendkívül véres és veszteséges anyagszaták alatt tanúsított hősieS helytállásának részleteibe. Megismerjük az ezred 1917. október 24-én, a 12. isonzói csata során a központi hatalmak erői által végrehajtott caporettoi áttörésben (az olasz front 1915–1918 közötti időszakának legnagyobb jelentőségű hadászati áttörésében) játszott szerepét, majd a Piave folyóig történt osztrák–magyar előrenyomulásban való részvételét. A könyv bemutatja az ezred 1917. november közepétől a Piave deltájában az olaszokkal folytatott harcait, továbbá az 1918 februárjában 41. honvéd táborigényosztály tüzérezreddé történt átszervezését, és áthelyezését a Piave felső folyásánál található Montellóval szembeni frontszakaszra. Részleteket olvashatunk az ezrednek az 1918. június 15-én megindult, „Albrecht” fedőnevű osztrák–magyar piavei offenzívában történt részvételéről. A világháború utolsó nagy csatájában, az 1918. október 24-én indított Vittorio Venetó-i hadművelet során az ezred a magyar királyi 41. honvédhadosztály visszavonulását fedezve vonult vissza az antantcsapatok elől, majd november 4-én osztrák területre lépett.

Az ötödik témaegységben a honvéd tüzéreknek az ausztriai Creden községtől Szentgottárdig, majd pedig Veszprémig tartó menetelését, továbbá az 1918. november 19-én történt hazaérkezését és leszerelését követhetjük nyomon.

A hatodik fejezetet a mű összeállításához felhasznált irodalomjegyzék után közzétett, a kötet terjedelmének mintegy egyharmadát képező mellékletek teszik ki. Közöttük számos, a Hadtörténelmi Levéltár gyűjteményeiben megtalálható, az ezred 1914–1918 közötti történetére vonatkozó korabeli dokumentumot (hadrendek, szemtanúleírások, jelentések, intézkedések, napiparancsok, harcleírások, tiszti parancsok, térképvázlatok stb.) közöl a szerző, továbbá megtalálható ott megyesi Schwartz Jenő ezredes, ezredparancsnok rövid életútja és a magyar királyi 7. honvéd tartalék ágyúsüteg története is.

A könyv szintén egyharmadnyi terjedelmét kitevő függelékben (hetedik témaegység) az ezred katonáinak az első világhégés idején adományozott kitüntetéseit sorolja fel a szerző, továbbá közli a Nagy Háború alatt az ezred kitüntetett tisztjeinek és legénységének névsorát a Veszprémben megjelent korabeli újságok alapján. A képmelléklet fotóin (amelyek nagyobb része a HM Hadtörténelmi Intézet Fotóarchívumában található albumokból került a kötetbe) megelevenednek a veszprémi tüzérek békebeli garnizonéletének, továbbá az ezred tisztjeinek és tüzéreinek világháború alatti mindennapjai, a különböző csaták színhelyei, láthatjuk őket állásaikban lövegek mellett és harci tevékenység közben, az ezred által a Nagy Háború során bejárt orosz, valamint olasz hadszíntéren. Végül – a bőséges jegyzetapparátus felsorolása után – a szerző utóirata zárja a könyvet.

A szép kiállítású, gazdagon illusztrált és tartalmas kötetet – amely méltó emléket állít a veszprémi 7. honvéd táborigényezred és 1918 februárjában létrehozott utóadalakulata tisztjeinek és katonáinak –, nyugodt szívvel ajánlhatom a magyar királyi honvédség, valamint a honvéd tüzérek Nagy Háború alatti haditettei és története iránt érdeklődő történészek, egyetemi hallgatók, továbbá a szélesebb olvasóközönség szíves figyelmébe.

A veszprémi hetes tüzérek – A m. kir. 7. honvéd táborigényezred és utóadalakulata, a 41. honvéd tüzérezred első világháborús története. Összeállította és jegyzetekkel ellátta Földesi Ferenc. Veszprémi Szemle könyvek, 11. Veszprém Megyei Honismereti Egyesület, Veszprém, 2018.

ABSTRACT

IN FOCUS

Col. Imre Porkoláb: Organisational adaptation in the Hungarian Defence Forces – mission-based leadership 2.0 in the age of digital transformation 3

In warfare the symbiosis of man and machine is getting increasingly visible resulting in robotics' gaining ground, automation which is putting jobs at risk, and the integration of technological solutions of artificial intelligence and extended reality in everyday practice. In the field of leadership theories all this results in a new approach whose analysis is inevitable for successfully waging wars against adversaries in the conflicts of the near future.

Keywords: mission-based leadership, robotics, artificial intelligence, integrated warfare, strategy-led innovation

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

Gen. (Ret.) Zoltán Szenes – Brig. Gen. Zoltán Apáti – Col. László Drót: The reform of UN peacekeeping – 30 years in Blue Berets 13

The present paper gives a brief overview of the history of reforms of the UN peacekeeping, current challenges, and gives a detailed analysis of the contribution of Hungary and the Hungarian Armed Forces to the peace operations of the UN. Although 2018 is not the very best year to celebrate this dual anniversary (the US significantly reduced its support to UN peace operations and in the autumn 2018 the Hungarian contingent as a UN-contribution ceased to exist in Cyprus), the authors assert that the world organisation will be able to overcome the difficulties – similarly to the Ministry of Defence – and “the sun will shine again”.

Keywords: UN, peacekeeping, peace operations, peacekeeping reforms, anniversaries, Hungarian contribution to UN peacekeeping, Hungarian Defence Forces

Krisztián Répási: Recent developments in the terrorism threat to the European Union between 2011 and 2017 in the light of Europol reports 33

Serious discrepancies can be discovered between threats outlined in the media and the European political discourse and actual threats disclosed by official politics. Therefore, no generalisation should be allowed with regard to terrorism because every type of terrorism has different characteristics, dynamics and tendencies. Thus, in order to get the whole picture, each category of terrorism in the European Union must be examined.

Keywords: religiously inspired terrorism, separatism, far-left, far-right, radical environmentalists, TE-SAT reports

Levente Tábi: IED-attack from the air 46

Attacks with the use of improvised explosive devices (IED) are of various nature, and their aerial version makes the tackling of this not very simple danger even more complex. Modern off-the-shelf unmanned aerial systems present an extremely serious challenge for security agencies because protection from and defence against such devices – due to their continuous development – are increasingly difficult.

Keywords: NATO, improvised explosive device (IED), counter-IED activity (C-IED), unmanned aerial vehicle (UAV)

INTERNATIONAL AKTIVITES

Bernát László Veszprémy: Nuclear bomb, apartheid, realpolitik. Military and political cooperation between Israel and South-Africa – 1968-1994 (1) 54

The present article is part of a paper analysing the history of military and political cooperation between Israel and the South-African Republic between 1968 and 1994. International context, current economic processes, and Cold War threats are all taken into consideration. The cooperation between the apartheid country affected by international boycott, and the Jewish State struggling with permanent existential

challenges. The first part of the study focuses primarily on the improvement of relations between Israel and the South-African Republic after the war in 1967, the beginning of their arms trade, and the joint nuclear armament project of the two countries.

Keywords: Israel, South-African Republic, arms trade, nuclear bomb, realpolitik,

COMMAND TRAINING

Col. (Ret.) László Kassai: The position of the career officers and officer corps in the structure and functions of the Hungarian Defence Forces 68

The officer corps – through the exercising of military powers given to its members – comprises the most influential part of the Hungarian Defence Forces. This is the primary stratus which shapes the processes in the military. The present paper focuses on the character and designation of the institution where professional Hungarian career officers serve, analyses the institution of officer corps, omnipresent in the life of the HDF, the appearance of career officer service, and the factors influencing the attraction of the profession and the military officer career.

Keywords: career officer, officer corps, structural and functional order

LOGISTICS

Lt. Col. János László Nagy: Selection aspects for the procurement of military helicopters as tactical-technical systems 81

The current security challenges and the expectations of the Alliance, make the development of the national helicopter capability is essential as it significantly decreased due to the limited resources in the past 15 years. By working with the relevant literature and regulations, the author presents the tasks to be completed by the helicopter capability and the relevant tactical-technical parameters whose complex examination is essential for establishing an effective capability. In his opinion, whatever aspects apply to rearmament (shaping the capability) this can only be efficient if the systems are tested and based on professional guidelines and formulating proposals to decision-makers using the appropriate procedures.

Keywords: obsolete equipment, development of the helicopter capability, military flight management system, tactical-technical parameters, comprehensive comparison

MILITARY HISTORY

Col. (Ret.) Ferenc Földesi: Chapters from the history of territorial military administration system. From the establishment of the National Army to the ratification of the Trianon Peace Treaty (1919-1922) 99

After the end of the Great War the operation of territorial administrative authorities were renewed and parallel with the establishment of the National Army gradually reorganised. The study presents the dilemmas of reorganisation of post-World War I territorial military administration, and the hardships and complexities of its establishment among the tight military provisions of the Trianon Peace Treaty. The paper also describes the main strives during the military reductions after the Great War – the organisation of the independent Hungarian armed forces and the establishment of military administration.

Keywords: augmentation, military administration, National Army, Trianon

Csaba B. Stenge: The “Epiphany Battle” – a Czechoslovakian-Hungarian border incident near Munkács on 6th January 1939 (1) 119

Between October 1938 and March 1939 the Hungarian-Czechoslovakian relations, parallel with the Hungarian territorial restoration efforts, grew extremely tense. As a consequence there were a number of border incidents between the forces of the two countries, among which the most serious took place near the town of Munkács on 6th January 1939. The first part of the paper introduces the events and actors of this border incident.

Keywords: border incident, Epiphany Battle, Hungarian-Czechoslovakian tensions, revision, Transcarpathia, Munkács, Oroszvég, map correctors, paramilitary troops, Rongyos Gárda, Carpathian Sich

FORUM

Lt. Col. István Tóth: Hungarian Defence Forces and society – the source of everything 132

Since the suspension of the conscript system, there has been a permanent lack of manpower in the enlisted ranks of the Hungarian Defence Forces. Military career could not be made attractive enough for society, consequently the elimination of the shortage seems a complex issue in spite of the increase

of personnel in the HDF. As a result of the active recruitment activities of the HDF, by now the number of applicants have exceeded that of those leaving the forces, nevertheless, the growth is fairly slow. The general lack of work force in the country, and the characteristics of labour market further complicate the situation. Naturally, the present study is unable to resolve the problem but it brings up ideas which, if further developed, may increase the attraction of the HDF among the members of society facing the task of career choice.

Keywords: Hungarian Defence Forces, augmentation, labour market

Col. (Ret.) Sándor Kolozsvári: Excellent professional achievement and military skills. Some thoughts on the forgotten mission in Aleppo (1974–1983) 145

The author outlines his reflections in connection with the book 170 years of the Hungarian Defence Forces [A Magyar Honvédség 170 éve], published by Zrínyi Kiadó. The book does not highlight the activities of the so-called “Aleppo Advisory Team” working in Syria between 1974 and 1983. The Team was tasked with establishing a military engineer training institution – Assad Military Engineering Academy – meeting the local requirements. Their assignment included the launch of training and education as well. The author, former commander of the Aleppo mission, served as senior advisor of the Commandant of the Academy, presents the execution of the nine-year-long mission in his study.

Keywords: military advisors, Syria, Aleppo, “Hungarian Academy”

REVIEW

Col. (Ret.) Eng. Csaba Gál: International military and military technology review 150
A summary of the latest news in the international military and military technology press.

Lt. Col. Tibor Balla: Hungarian artillerists in the Russian and Italian theatres of the Great War 163
A review of the book entitled “Hungarian artillerists in the Russian and Italian theatres of the Great War. The 7th Veszprém artillery unit” written by Colonel Ferenc Földesi (Ret).

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

Közlési feltételek a Honvédségi Szemlében

Tájékoztatjuk szerzőinket, hogy a folyóirat lehetőséget biztosít a rovatoknál megnevezett témakörökben, maximum egy szerzői ív terjedelmű (40 000 leütés szóközökkel, a jegyzeteket és az esetleges illusztrációkat beszámítva) tanulmányok, szakcikkek megjelentetésére. A beküldött írásokat *sakmailag lektoráltatjuk*. A szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok – a magyar helyesírás szabályainak megfelelő – stilizálására, korrigálására és tipografizálására. A tervezett megjelenésről igazolást a szerkesztőség csak abban az esetben ad ki, ha a szerkesztőbizottság – a támogató lektori véleményre támaszkodva – a közlés mellett foglal állást. A tanulmány elfogadását követően a folyóirat kiadásában közreműködő HM Zrínyi Kft. a szerzővel *szerződést köt*, mely szabályozza a kiadással és a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdéseket.

Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése, az MTA által meghatározott követelményeknek való megfelelés érdekében a szerzőktől az alábbiakat kérjük:

- A közleményeket elektronikus levél mellékleteként (Microsoft Word DOC- vagy DOCX-formátumban) szíveskedjenek eljuttatni a szerkesztőségnek (kisszoltan@armedia.hu, illetve hsz@hm.gov.hu).
- A küldeményben tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat, beosztásukat (foglalkozásukat), tudományos fokozatukat és elérhetőségüket.
- Amennyiben mondanivalójukat ábrákkal (térképrészletekkel, grafikonokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék. Folyóiratunk fekete-fehér megjelenésű, ezért ennek megfelelően készítsék el az ábrákat, lehetőleg egyszerű, vonalas formában, olvasható feliratozással. *Az illusztrációkat ne illesszék be a szövegbe (csak a helyüket jelöljék), azokat külön csatolva küldjék el (jpg-, bmp- vagy tiff-formátumban).* Az íráshoz csatoljanak magyar nyelvű ábraszöveget, melyben az ábra címe mellett tüntessék fel annak készítőjét, forrását, internetes hivatkozásnál a letöltés idejét.
- Fotóillusztrációt csak különösen indokolt esetben közlünk. Kérjük, ügyeljenek a megfelelő nagyságú felbontásra, illetve az ábrákhoz hasonlóan jelöljék meg a kép forrását.
- Kérjük, a leadott íráshoz csatolják annak angol nyelvű összefoglalóját és a vonatkozó kulcsszavakat.

Folyóiratunk csak tudományos igényességgel elkészített, a felhasznált irodalom fel tüntetésével, illetve megfelelő hivatkozásokkal ellátott, első közlésű írásokat publikál. A *Felhasznált irodalom* jegyzékét a tanulmány végén, ábécérendben (a szerző neve kezdőbetűjének figyelembevételével) kérjük elhelyezni, az alábbiak szerint. (Az internetes hivatkozásokat a Felhasznált irodalom végén tüntessék fel.)

Könyv esetében:

Mendöl Tibor: *Általános településföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.

Könyvfejezet esetében:

Székely András: *A periglaciális felszínformálás*. In: Borsy Zoltán (szerk.): *Általános természetföldrajz*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 356–421.

Folyóiratcikk esetében:

Beluszky Pál: *A mezővárosok és az „alföldi út”*. Földrajzi Közlemények, 2005. 1–2., 31–46.

Internetes hivatkozásoknál:

NATO looks to global partnership. http://www.nato.int/cps/en/SID-42EC607A-C84E90A3/natolive/news_22328.htm?selectedLocale=en

Több szerző esetén a hivatkozott mű első szerzőjének nevét vegyék figyelembe.

Külföldi szerző(k) esetében is a vezetéknev alapján állítsák fel a sorrendet, pl. Bush, George W.: *Döntési helyzetek*. Ulpius Ház Könyvkiadó, Budapest, 2010.

Kydd, Andrew H. – Walter, Barbara F.: *The Strategies of Terrorism*. International Security, Volume 31, No. 1, 2006.

A felhasznált irodalomra vonatkozó szerkesztőségi alapszabály, hogy egyetlen olyan forrás se szerepeljen a *Felhasznált irodalom* jegyzékében, amelyre a szerző/szerzők a törzsszövegben nem hivatkoznak és amely nem szerepel lábjegyzetben.

A felhasznált irodalomra való konkrét hivatkozás az adott oldalon, *lábjegyzetben* történjen, rövidített formában, a hivatkozás oldalszámának megjelölésével (Mendöl 1963, 122.).

Külföldi szerzőnél a művön feltüntetett formában:

Kydd–Walter 2016, 15.

Ha azonos szerző(k)től ugyanazon évben megjelent több tanulmányra hivatkoznak, akkor a közleményeket az évszám után írt a, b, c stb. betűkkel kérjük megkülönböztetni mind a szövegben, mind az irodalomjegyzékben (Mendöl 1963/a, 122.). A hivatkozás ismétlődése esetén: Mendöl: i. m. 156., illetve Uo. 156.

Szintén a lábjegyzetben szerepeljenek a magyarázó, kiegészítő információk, illetve a rövidítések feloldásai.

Internetes hivatkozásnál tüntessék fel a letöltés idejét:

NATO looks to global partnership. http://www.nato.int/cps/en/SID-42EC607A-C84E90A3/natolive/news_22328.htm?selectedLocale=en (Letöltés időpontja: 2014. 03. 02.)

Köszönjük együttműködésüket!

*A Honvédségi Szemle
szerkesztőbizottsága és szerkesztősége*

ZRÍNYI KIADÓ